

Jurga Dzikaitė
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Jurga Sadauskienė

Skaitiniai

7 klasė

I knyga

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Vilnius, 2016

UDK 821.172-82(075.3)
Sk-07

Redakcinė kolegija: Jurga Dzikaitė,
Dainora Eigminienė Darius Kuolys,
Aušra Martišiūtė-Linartienė, Gytis Vaškelis

© Autoriai, 2016

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016

ISBN 978-609-425-181-8

*Žvelk ten, kur nepasieks akis,
Laužk tai, ko nepajėgs ir protas:
Jaunyste, aras tu sparnuotas,
Ir nieks tavęs nesulaikys!*

Adomas Mickevičius Odė jaunystei

Mieli septintokai, mielos septintokės,

Esate nebe vaikai ir išgyvenate laiką, kai svarstote, kas esate Jūs, ką Jums reiškia kiti, kas yra sava bendruomenė, tauta, valstybė, kur prasideda ir baigiasi Jūsų pasaulis. Jūsų rankose naujas literatūros vadovėlis, kuriame skaitysite ir nagrinėsite kūrinius, kelsite klausimus, ypač svarbius jaunystėje.

Skaitysite laiko patikrintus kūrinius, rašytus lietuvių ir užsienio autorių, kuriuos skaitė Jūsų seneliai ir tėvai. Skaitysite ir tokius tekstus, kurie Jūsų seneliams ir tėvams buvo nežinomi. Jie – arba drausti nelaisvės metais, arba į lietuvių kalbą anuomet nebuvo versti, arba neseniai parašyti. Taigi Jūs eisite ankstesnių kartų pramintu keliu ir žengsite naujais, dar neišmėgintais takais, kuriuose Jūsų lauks nauji atradimai. Jūs būsite ta jungtimi, kuri gali perimti ir perduoti mums visiems svarbius atminties pasakojimus.

Vadovėlyje tekstai atrinkti taip, kad per vienerius metus atvertų Jums tarsi kokį nepaprastą erdvėlaikį: kad būtų galima iš dabarties nerti į praeitį, iš savo namų pasiekti žmogaus sielos ir pasaulio tolius.

Jūs galite pasirinkti savo pasaulio dydį. Tačiau kuo daugiau sieksite, tuo greičiau jis plėsis ir Jums reikės vis daugiau pastangų. Jūs nebegalėsite sustoti. Jums prireiks ne tik kantrybės ir darbštumo, bet ir drąsos nepavargti. Ši kelionė tuo ir nuostabi, kad neturi pabaigos. Ir nieks Jūsų negalės sulaukyti, jeigu tik Jūs patys nenuspręsite sustoti.

1

Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės

Kuo tema „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“ įdomi? Kaip ši tema atskleidžiama literatūroje? Vytautas Mačernis, Kazys Binkis, Antuanas de Sent-Egziuperi siūlys kartu kelti klausimus ir ieškoti į juos atsakymų.

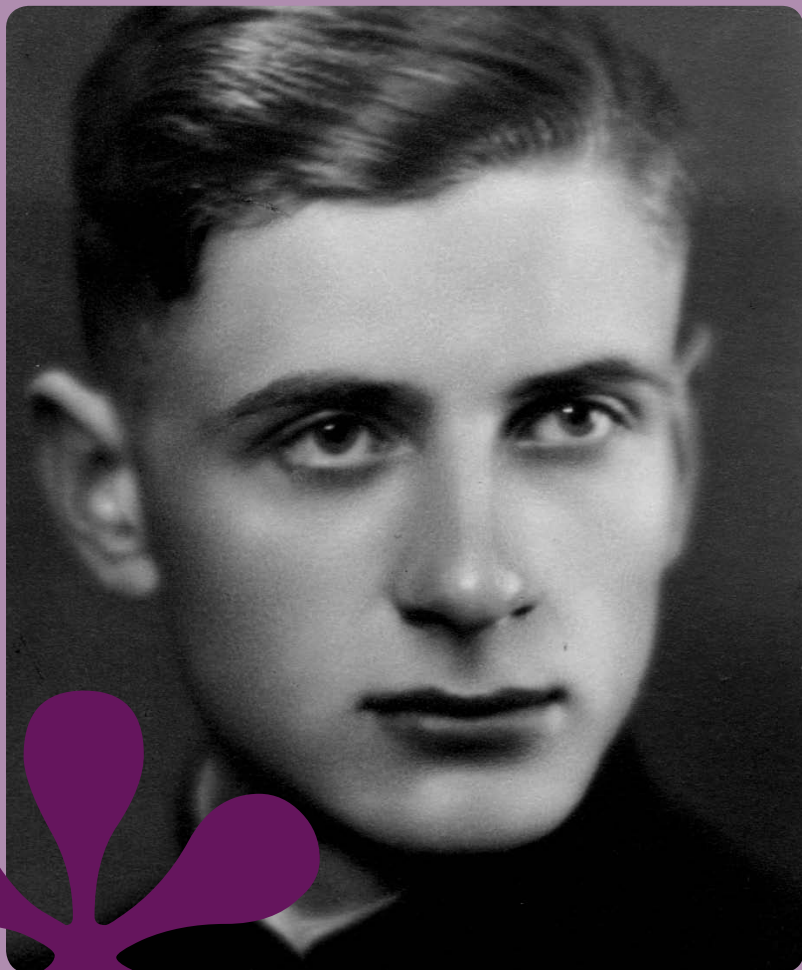
Nagrinėdami šią temą:

- susipažinsite su rašytojų asmenybėmis, biografiniu ir kultūriniu kontekstu: tyrinėsite autentiškus šaltinius – laiškus, dienoraščius, atsiminimus, straipsnius, kitus dokumentus;
- skaitysite ir nagrinėsite eilėraščius ir sonetus, dramą, prozas kūrinį – filosofinę pasaką;
- kūrybinėse užduotyse išmėginsite soneto ir dramos žanrus;
- rašysite rašinius apie literatūros kūrinius – eilėraščių ir dramą.

Vytautas Mačernis

*Siela it guma, jei ji netampoma, vėliau nebeišsitempia.
Ją reikia lavinti, kaip sportininkas lavina savo kūną,
kuris galėtų pasiekti vis didesnius rezultatus.
Lygiam gyvenime siela apmiršta, ir žmogus nebežino,
ko jis vertas.*

V. Mačernis Literatūrinis dienoraštis, 1941.II.5

1921–1944

Kodėl temą „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“ pradedame nuo Vytauto Mačernio poezijos, pažinties su Vytauto Mačernio – jauniausio lietuvių literatūros klasiko – asmenybe?

Vytautą Mačernį jaunieji bendraamžiai vadino genijumi, persirašinėjo jo eilėraščius, džiulė koncertų salėje pakerėti klausėsi jo skaitomos poezijos. Kuo Vytauto Mačernio kūrinuose, poeto laikysenoje žavėjosi jo bendraamžiai?

Kas galėtų būti svarbu jums, susipažįstant su poetu, kuris būdamas jūsų amžiaus rašė eilėraščius, o nuo penkiolikos metų juos skelbė moksleivių ir studentų spaudoje?

Vytautas Mačernis kelia amžinuosius gyvenimo klausimus. Skaitydami poeto eilėraščius galime į juos susitelkti, apmąstyti, atrasti, kas asmeniškai reikšminga, kelti savuosius klausimus ir ieškoti į juos atsakymų. Skaitydami poeziją, priartėjame prie kito patirčių ir atpažįstame savąsias – leidžiame sau svajoti, išskleidžiame vaizduotės sparnus, siekiame idealų, ieškome savojo kelio.

Ką išmoksite?

1. Atrasti aktualias idėjas, mintis, padedančias atsakyti į amžinuosius klausimus
2. Smalsiai ir įdėmiai skaityti V. Mačernio eilėraščius
3. Pagrįsti savo nuomonę
4. Kelti klausimus iš pasirinktų V. Mačernio kūrinių
5. Suprasti, kas yra gyvenimo istorija – biografija – ir kaip ją sukurti
5. Pasakoti gyvenimo istoriją
6. Pratintis skaityti atmintinai taip, kad savo intonacija perteiktumėte eilėraščio prasmę ir nuotaiką
7. Išmėginti literatūrinio dienoraščio ir soneto žanrus
8. Parašyti rašinį apie eilėraštinę.

Vytautas Mačernis (1921–1944) gimė Žemaitijoje, Šarnelėje, netoli Žemaičių Kalvarijos. Tėvas turėjo didelį ūkį, be Vytauto Mačernio, gausioje šeimoje augo dar šeši vaikai. Poetas mokėsi Sedos progimnazijoje ir Telšių Motiejaus Valančiaus gimnazijoje. Ją baigęs 1939-aisiais, Antrojo pasaulinio karo pradžios metais, tų pačių metų rudenį įstoja į Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti anglų kalbos ir literatūros. Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą, studijas tęsia Vilniaus universitete. Jame studijuoja ir filosofiją. 1943 m. okupacinei valdžiai uždarius Vilniaus universitetą, kai poetui tebuvo likę išlaikyti baigiamuosius egzaminus, grįžta į Šarnelę. Karo metais sukuria brandžiausius kūrinius. 1944 m. artėjant frontui, Vytautas Mačernis apsisprendė nelikti sovietų okupuotoje Lietuvoje, bet pasitraukti į Vakarus nespėjo – žuvo nuo artilerijos sviedinio skeveldros. Palaidotas Šarnelėje, ant tėviškės kalnelio.

Kad geriau suprastume Vytauto Mačernio kūrybą, plačiau susipažinkime su poeto asmenybe ir gyvenimu.

Klausimai ir užduotys

1. Iš pateiktų straipsnių ir prisiminimų ištraukų užsirašykite citatas ir savo pastebėjimus, kurie svarbūs poeto asmenybei ir jo biografijai atskleisti.
2. Kokie poeto charakterio bruožai atsiskleidžia laiškuose ir galėtų papildyti jo biografiją?
3. Kokias mintis apie save, žmogaus gyvenimo siekius ir prasmę, kūrybą išreiškia poetas? Kas gyvenime jam yra vertinga?
4. Iš Vytauto Mačernio straipsnių ir laiškų pasižymėkite labiausiai patikusias V. Mačernio mintis. Paaiškinkite, kodėl jas pasirinkote.

Skaitydami apie Vytautą Mačernį ir tyrinėdami poeto kūrybą, savo užrašuose pasižymėkite nežinomus ir neaiškius žodžius arba sakinius. Tai, ką pasižymėsite, būtinai aptarkite su mokytoju arba naudokitės žodynais.

Jums padės *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Lietuvių kalbos žodynas, Tarptautinių žodžių žodynas*.

Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas apie studijų draugą Vytautą Mačernį

Mačernio tėvas buvo stambus plačių mostų ūkininkas, greičiausiai bajoras. Mačernis labai mėgo kalbėti apie savo šeimos kilmingumą. Jo tvirtinimu, protėviai į Žemaitiją atsikėlę iš Vengrijos ir čia įsikūrę prieš kelis šimtus metų. Mačernio išvaizdoje ir laikysenoje iš tiesų buvo kažin kas aristokratiška ir tatai jį skyrė iš kasdieniškos aplinkos.

[...]

Vaikystę Mačernis praleido daugiausia savo senelės (*Vizijose* vadinamos senole) globoje. Tėvas ir motina, abu visiškai skirtingų charakterių bei palinkimų žmonės, abu ryškūs individualistai, visą laiką jam pasiliko tam tikra prasme tolimi (...).

[...]

Eilėraščius rašyti Mačernis pradėjo penktoje klasėje būdamas. Septintoje klasėje jau skelbė savo poeziją moksleivių spaudoje (*Ateities spinduliuose, Ateityje*) ir dalyvavo viešuose moksleivių literatūros pasirodymuose. 1939 metais Mačernis dalyvavo rinktinės moksleivių poezijos almanache *Pirmieji žingsniai*, tuo lyg ir oficialiai užbaigdamas pirmąjį savo kūrybos periodą, nes kaip tik tuo metu įvyko staigus kūrybinis persilaužimas: atvykęs į universitetą, Mačernis staiga pasirodė su nauju ir ligi tol negirdėtu poetiniu žodžiu.

[...]

(...) Mačernis savo eilėraščius pirmiausia rašė deklamavimui. Kiekvienas kūrinys turėjo būti išgirstas iš jo paties lūpų. Galutinis išbaigimas turėjo įvykti žodinio atlikimo metu. Todėl visiškai pilną Mačernio poezijos vaizdą turi tikrai tas, kas yra kada nors girdėjęs jį patį skaitant.

1960

Nyka-Niliūnas, Alfonsas. „Vytautas Mačernis“, Temos ir variacijos:
Literatūra, kritika, polemika, 1996.

Gerai jis tiko klaidžiuose senojo Vilniaus universiteto kiemuose, tuos kiemus jungiančiose arkose, žole užaugusiame grindiny, Gaono gatvelės fantastiškais figūromis iškalėtų geležinių vartų fone. Bet jis netiko ir neįdomiai jautėsi pasilinksminimo vietose, kurių instinktyviai vengė.

Nyka-Niliūnas, Alfonsas. „Nevermore: Vytauto Mačernio portretui ir atminimui“,
Literatūros lankai. – 1954. – Nr. 4.

Vytauto Mačernio bičiulio Pauliaus Jurkaus brolis Juozas apie poetą

Paulius [Jurkus] ir Vytautas [Mačernis] buvo nariai linksmų, gyvų, gabių literatų būrelio, kuris pirmosiomis dienomis visu jaunatvišku gyvumu metėsi į Vilniaus romantiką. [...] Visa tai mus pakelia, įkvepia, užkrečia entuziazmu, kuris reiškiasi visais būdais: įsigiję miesto planą ir apsirūpinę literatūra, individualiai ir grupėmis klajojame po miestą, gėrimės ir stebimės, prasideda netgi pramuštgalvių studentų naktinės išvykos su nuotykiiais. [...] Tų pirmųjų dienų Vilniuje niekad neužmiršiu – tokios jos yra įspūdingos.

Iš Juozo Jurkaus prisiminimų

Rašytojo Balio Sruogos duktė Dalia Sruogaitė apie Vytautą Mačernį

Kartą, 1944 m. balandžio 1-ą, Vilniaus filharmonijoje mačiau jį rečituojant savo poeziją. Visa publika, užėmusi amą, klausėsi ugningo jo balso tylut tylutėlėję salėj.

Dalia Sruogaitė *Atminties archeologija*, 2012.

Literatūrologė Viktorija Daujotytė apie Vytautą Mačernį

Visada žinojau, kad yra žmonių, kuriems būtina reikia eilėraščių. Bet įspūdingiau kaip gimnazistas Mačernis laiške artimiausiam draugui Pauliui Jurkui to niekas nėra pasakęs: „Aš taip noriu tų eilėraščių, kaip trokštąs vandens, aš be jų negaliu gyvent“.

Viktorija Daujotytė „Kodėl? Kodėl Mačernis?“, *Karalių gėlė iš Žemaitijos pelkių*, 2006.

Vytautas Mačernis, teišgyvenęs dvidešimt trejus metus, yra lietuvių literatūros klasikas, viena iš centrinių figūrų XX amžiaus vidurio literatūros istorijoje. Vardas, įeinantis į lietuvių literatūros lobyną. [...]

Klasiko pozicija – derinti priešybes, ieškoti gyvenimo prasmės ir ją teigti.

Viktorija Daujotytė „Jauniausias klasikas“ in Mačernis, Vytautas.

Praeinančiam pasaulyje praeisiu, 2015.

Literatūrologas Vytautas Kubilius apie Vytautą Mačernį

„Laisvė būtina, jeigu norime pilnai gyventi ir pasireikšti. Kitaip mūsų tauta mirs nesuklestėjusi“, – kalbėjo Mačernis 1941 m. Vilniaus studentų literatūrinėje popietėje.

Jo vyresnysis brolis – partizanas – žuvo miške, motina su vaikais išsiųsta į lagerį. Ligi 1970 m. Mačernio poezija buvo draudžiama publikuoti Lietuvoje.

Vytautas Kubilius *XX amžiaus literatūra*, 1996.

„Poezija nuolat paskęsta gražaus kalbėjimo vandenyse, ir ją gelbsti tik poetai, kuriems eilės tampa jų žmogiško buvimo tąsa.“

Vytautas Kubilius „Tiesos ieškojimas – poeto paskirtis“, *Santara*, 1990.

Iš Vytauto Mačernio straipsnio „Mūsų gyvybės upė“

Subręsti ir išsiauklėti galite tik tam tikrose sąlygose. Kadangi gyvenimas kartais jų neduoda, tai jūs turite patys jas sau statyti. Nežiūrėkite, kaip gyvena kiti žmonės, mes turim patys susikurti savo gyvenimą.

[...]

Niekada jūs negalite užmiršti, kuo jūs norite būti. Amžinas nerimas. Kad būtume tokie, jūs patys arba mokslo pagalba turit vis statyti sau kliūtis, moralines ar mokslines, arba išgalvotas, lyg ir beprasmes, nes reikia atsiminti, lygumų žmonės yra silpnakojai, Jūs turite nugalėti kartais laiko beprasmiškumą, būti be galo kantrūs ir dar darbštūs.

Reikia stengtis draugauti toks su tokiu. Rasti savo aplinką ir vandenį, kuriam galėtum kaip žuvis plaukioti.

[...]

Nors Europa yra pavargusi ir lyg išsisėmusi, tačiau gyvybė ir yra tuo nuostabi, kad ji prasi-veržia ir vis gyvena. Mes dar neparodėme tikro savo gyvybingumo. Jis dar ateities dalykas. Taigi geiskime likimo palankumo, Apvaizdos palaiminimo, kad po šito karo mes galėtume toliau gyventi laisvi, o patys stenkimės tapti tautos gyvybingumo viršūnėmis, pačiu vainiku.

1941

Iš Vytauto Mačernio literatūrinio dienoraščio

Žmogus neturi gyventi be rūpesčio ir be, nors ir mažų, siekimų. Bet koks uždavinys, atsistojęs žmogui prieš akis, reikalauja jį nugalėti, reikalauja šio tokio jėgų įtempimo, vilties kliūtį nugalėti, baimės, nerimavimo, susikoncentravimo. Taip, kaip imtynininko raumenys nesigimnastikuojant suskystėja, tampa nebetvirti, taip žmogaus gyvenime dvasinės jėgos, bėgant lygiam gyvenimui, susiniveliuoja¹, išblunka, žmogus lieka bevalis, nežinąs, kas jis yra.

1941.II.5

Iš laiško bičiuliui Pauliui Jurkui

Rašei apie naujus poezijos kelius. Maža dar aš apie juos tegalvoju, bet mano principas: rašyk, ką širdis sako. Jei turėsime jėgas, paskelbsime kovą snobams² ir visiems tiems, kurie dėl mados rašo. Visiems dabar tinka paeiliuoti, bet skausmo, jėgų formavimo ir apvaldymo niekas nenori pakelti. Kad tik taip sau lengvai, pavėjui eiti, ir daugiau nieko. Aš kūrėjo pareigą statau šalia kunigo pareigos. Kuo blogu kunigu būti – geriau nebūti; kuo blogu rašytoju būti, geriau malkas kapoti. O pretenzijų dabar į rašytojus visi turi, tačiau rašytojo vargo visi kratosi. Rašytojas tai: nenumaldomas teisėjas kitiems ir sau, tai aukščiausio laipsnio moralinė asmenybė. Rašytojas turi būti šventas, tačiau niekad nepasitraukti iš purvinų žmonijos aikščių ir, visą tą purvą semdamas ir naikindamas, žmonijos aikštes švარიom paversti. Poezija turi būti kelianti, [...] žmogaus žingsnius palengvinanti. O tokią poeziją rašyti reikia būti amžinai degančiu, amžinai liepsnojančiu.

1939.VIII.19

Iš laiškų Danguolei Jackevičiūtei

Ir jei Pranutė rašė, kad aš esu nuliūdęs ir per daug kažkuo susimąstęs, tai tik todėl, Danguole, kad jaučiu, ne visada taip gyvenimą prieš akis išsiskleidusį, kaip mes galvojame ir savo mintyse kartojame. Šitas nesutikimas idealo ir tikrovės kelia kartais mūmuse aštrių konfliktų, bet vis dėlto mūsų svajonės dėl to neturi užgesti arba sumažėti. Jos turi būti drąsios ir nepalaužiamos, kad galėtume pasakyti, mano jaunystė skirta heroizmui ir pasiaukojimui, o ne žaislams. Šitoks gyvenimas yra tikras gyvenimas.

Jaunuolis ar mergaitė, kurie nesvajoja, – yra žuvę, sako prancūzas Claudelis³. Todėl, kai Tu rašai man dažnai svajojanti, Tavo vertė mano akyse nuostabiai išskyla. Nes tie žmonės, kurie tik su pusryčiais pradeda dieną ir vakariene ją baigia, daug niekuomet nepadarys, nesukurs, neatneš naujo žmonijos gerovei. Žmonės, kurie svajoja, man yra draugiški, nuoširdūs, ir tikrieji gyvenimo judintojai. Juos aš myliu, juos galiu pavaduoti ir jiems aukotis.

1939.III.24

¹ Niveliuoti (*pranc. niveler – išlyginti*) – sulyginti, pašalinti skirtumus, suvienodinti.

² Snobas (*angl. snob*) – žmogus, kuris dedasi turįs rafinuotą skonį, akiai laikosi madingų manierų, stengiasi imponuoti tariama erudicija.

³ Polis Klodelis (Paul Claudel 1868–1955) – prancūzų poetas ir dramaturgas.

Daugiau jau į literatūros vakarus nebevažiuosiu. Įkyrėjo jie man. Vienumos, kaip paukštis erdvės, noriu. Kažkaip tuščias darausi su visais gyvendamas. Jaučiu, kad pilkėju ir visiems lygus, nepalyginamai žemesnis kasdien vis daraus. O taip ilgai juk negali tęstis. Vienumoje aš jaučiuos lyg artistas scenoje. Gamtoj, Dangute, randame, kas gamtą mėgstame, nuostabų pasaulį, pasaulį, kurio daugelis nepažįsta. Į jį įeiti galima tik per ilgesnį laiką. O aš į tokį gyvenimą buvau ne kartą patekęs. Baisiai įdomu, tik širdį visą laiką smilko, lyg adatėlėm varsto, kojas degina ir nejučiom norėtuosi pakilt ir eiti, kaip tas anglų rašytojas Yeats. Bet nors ir skausmas, bet gyvent gamtoj be galo gera.

1939.IV.24

Per daug didelis absurdas savo šviesių ir gaivią galvutę apsunkint per ankstyvom meilės idėjom. Jaunystė yra pavasaris, kuris turi būti laisvas. Žmogaus pavasaris turi būt laisvas. Tu, Dangute, priklausai tik sau, bet kada mus jungia nuoširdumas, nepamainoma draugystė, kokie galingi mes esame.

Todėl įsimylėt neverta pavasari. Kada mes būsime nebe jaunuoliai, o į vasarą keliaujantys vyrai ir moterys, tada galėsime įsimylėt stipriai, galingai, nepajudinamai. O jaunystė tik laisvei ir nesuterštam džiaugsmui, tampriam draugiškumui.

1939.V.31

Iš laiško Bronei Vildžiūnaitei

Jeigu kas nors vertingo yra tiek šiapus, tiek anapus, – tai aukštosios akimirkos, kurių metu žmogus išsiskleidžia Visatos pilnatvėje. Tu klausai, kas yra gyvenimas, ir aš atsakau: aukštosios akimirkos! Jos vienos padaro žmogaus gyvenimą tikrai vertingu. O mano didžiausias troškimas yra visus išmokyti Geist tų aukštųjų akimirkų.

[...]

Pasaulis yra vaizdas, gal geriau šešėlis, mestas į lūžinėjancias formas. Jis praeina. Tačiau reikia tenkintis tuo, ką turime. Prieš keletą dienų aš parašiau tokį eilėrašį, kuris dėl savo formos silpnumo negali eiti rodomųjų skaičių. Vienas posmas skamba šitaip:

Aš nežinau, kodėl šiandien toks pavargimas

Sukaustė protą ir jausmus...

Ak, būki dar, nors dūžtančiose formose,

Pasauli, man prasmingas ir gražus.

Todėl mokėkime gyventi nors dūžtančiose formose. Mes patys esame šviesa, mes patys esame saulė, todėl neaimanuokime, jei aplinkui tamsu, mes nemokame sau kelio nušviest. Kiekvienas nešam sielą lyg žibintą. Ir ką aš padarysiu, jei mano žibintas silpnai šviečia.

Tačiau aš norėčiau, norėčiau visiems nušviesti kelius. Aš norėčiau, kad kas nors mane lyg degantį ugnies kamuolį išspjautų dangaus gelmėn. Ir aš tada šviesčiau virš jūsų galvų per visas dienas lyg nepasiekiamo saulė.

Šarnelė, 1942.VII.12

Iš Vytauto Mačernio straipsnio „Žemaitiškas charakteris mene“

Norėdamas kuo sėkmingiau apsireikšti, menininkas brausis į savo dvasios gelmes, į savo nekasdieniškąjį „aš“ ir ten suras jėgos ir įkvėpimo, ten jis suras ir tikrąjį savo veidą, kurį jis paveldėjimo keliu perėmė iš savo senolių ir prosenolių. Jų kraujas būtinai padvelks ta šiluma, kuri bendra ir charakteringa šioms šiaurės ir vakarų giminėms. Žemaitis menininkas, beiškodamas savęs, suras savy žemaitišką charakterį, o šis nuspalvins savu atspalviu jo bendrai žmogiškąjį kūryba pasireiškusį veidą.

1944

Susipažinę su poeto asmenybe, atsiverskime jo eilėraščius. Vytautas Mačernis – soneto meistras. Poetas savo mintims išreikšti renkasi sudėtingą soneto formą.

Klausimai ir užduotys

1. Skaitydami kūrinį, intonacija perteikiame jo supratimą.
2. Paklauskite Valentino Masalskio ir Andriaus Bialobževskio skaitomų Vytauto Mačernio eilėraščių.
3. Kurie įskaityti eilėraščiai patiko labiausiai? Kodėl?

Šaltiniai

<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1002725273>

<http://www.saltiniai-4wb.info/index/details/1297>

Sonetas (it. *maža daina*) yra eilėraštis, susiformavęs Viduramžių pabaigoje. Sonetą sudaro 14 eilučių: du ketureiliai ir du trieiliai posmai.

Ketureiliuose paprastai būna pasakojimas, o trieiluose – apibendrinimas

arba

pirmame ketureilyje pateikiamas teiginys (tezė), antrame – priešingas teiginys (antitezė), dviejuose trieiluose – sujungimas (sintezė).

Sonetas – lyrikos žanras.

Lyrika – viena iš trijų literatūros rūšių (greta epikos ir dramos). Senovės Graikijoje lyrika vadintos dainos, atliekamos pritariant lyra – muzikos instrumentu.

Lyrikos kūriniai paprastai yra:

nedidelės apimties,

rašomi eilėmis,

juose dominuoja lyrinio „aš“ (lyrinio subjekto)

jausmai, apmąstymai.

Žanras – smulkesnis literatūros rūšies vienetas (pvz., epikos žanrai – romanas, apsakymas ir kt.; lyrikos žanrai – eilėraštis, himnas, sonetas ir kt.; dramos žanrai – tragedija, komedija ir kt.).

Rudens sonetai

7

Vidunaktį dažnai
Aš pabundu,
Kada keistai, keistai
Visuos namuos tylu,

Ir aš nebežinau,
Kas daros su manim,
Bet man kaskart sunkiau
Tokiom naktim

Išspręst gyvybės ir mirties lygtis
Su begale nežinomųjų.
Veltui aš laukiu: niekas man nepasakys,

Atėjęs iš erdvių giliųjų,
Kodėl kas nors yra? Kodėl aš pats esu
Didžiausia paslaptis visatos slėpinių?

Šarnelė, 1943.X.17

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite sonetą. Suraskite citatas, kuriomis pirmame sakinyje apibūdinama soneto žmogaus būseną, laikas ir erdvė. Pirmoji soneto eilutė **rimuojama** su trečiaja – pabundu, tylu. Paaiškinkite, kas pabudina lyrinį veikėją, nors *visuos namuos tylu*?
2. Kaip keičiasi erdvė sonete?
3. Kokia yra pagrindinė soneto mintis? Kaip ją padeda perteikti soneto forma?
4. Į kokius klausimus soneto žmogus ieško atsakymų? Pasidalykite su bendraklasiais savo pastebėjimais, juos palyginkite ir papildykite.
5. Kaip pavadintumėte šį sonetą? Paaiškinkite, kodėl.
6. Raiškiai perskaitykite sonetą, atskleidami jo pagrindinę mintį.

Lyrinis subjektas | Lyrinis „aš“ | **Lyrinis veikėjas** | **Eilėraščio žmogus** – eilėraščio balsas, kuriam autorius patiki savo mintis ir idėjas. Lyrinis subjektas kalba iš *čia* ir *dabar* perspektyvos.

Laikas – tai įvairios kūrinyje esančios nuorodos, pasakančios, kada vyksta veiksmas.

Erdvė – tai įvairios kūrinyje esančios nuorodos, pasakančios, kur vyksta veiksmas.

Pagrindinė mintis | **idėja** – tai, kas kūrinyje išsakoma svarbiausia.

Rudens sonetai

13

Mes nežinome kam, bet gyventi,
Kurt ir juoktis pasauly – puiku;
Nes ir tai, ką mes esam iškentę,
Vienąsyk prasiveržia džiaugsmu.

Mes nežinom kodėl, bet darbuotis
Per šešias įtempimo dienas
Tenka mums. Ir tada vainikuoti
Galim švęsti šventes prabangias.

Mes nežinome kaip, kuo būdu:
Bet vien ieškančių glosto švelniai
Po gilių abejonės naktų

Purpuriniai tiesos spinduliai,
Ir pro ašarų tyrus lašus
Šviečia aukštas ramybės dangus.

Šarnelė, 1943.XI.1

Klausimai ir užduotys

Tema – tai, apie ką pasakojama, kas vaizduojama kūrinyje.

1. Vienu sakiniu pasakykite, apie ką šis sonetas (tema).
2. Kas soneto žmogui sudaro gyvenimo vertę? Išrašykite citatas, kurio-
mis išsakoma, kuo vertingas gyvenimas.
3. Iš soneto išrinkite žodžius, kuriais perteikiama pusiausvyra tarp
skirtingų žmogaus gyvenimo patirčių.
4. Kaip manote, kodėl eilėraščio žmogus kalba „mes“ vardu?
5. Ką svarbaus apie ieškančius pasako V. Mačernis? Atsakykite remda-
miesi teksto žodžiais.
6. Užrašykite pagrindinę soneto mintį.
7. Kaip soneto forma poetas ją perteikia?
8. Sonetas parašytas karo metais. Pasakykite savo nuomonę, kodėl
tokiu laiku, kai žmogus yra nesaugus ir jo gyvybei gresia pavojus,
V. Mačernis kuria sonetą, teigiantį gyvenimo vertingumą.
9. Remdamiesi sonetu ir asmenine patirtimi, parašykite savo nuomonę,
kas Jums vertingiausia gyvenime ir kodėl.
10. Raiškiai perskaitykite sonetą.
11. Palyginkite abu sonetus. Kuo jie panašūs ir kuo skiriasi temos, idė-
jų, kalbančiojo perspektyvos, nuotaikos, raiškos aspektais.
12. Perskaitykite daugiau Mačernio eilėraščių. Pasirinkti galite iš pateik-
tų žemiau arba iš Vytauto Mačernio muziejaus puslapio internete
(<http://macernio.landyne.lt>), arba V. Mačernio poezijos rinktinių:
 - Mačernis, Vytautas. *Žmogaus apnuoginta širdis*. – Vilnius: Vaga, 1970.
 - Mačernis, Vytautas. *Po ūkanotu nežinios dangum*. – Vilnius: Vaga, 1990.
 - Mačernis, Vytautas. *Praeinančiam pasaulyje praeisiu*. – Vilnius: Ra-
šytojų sąjungos leidykla, 2006, 2015.
 - Mačernis, Vytautas. *Man patiko tik vandenys gilūs*. – Vilnius: Lietu-
vių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
13. Iš pasirinktų V. Mačernio eilėraščių parašykite tris klausimus. Papra-
šykite, kad draugai į juos atsakytų.
14. Jums labiausiai patikusį V. Mačernio eilėraščių išmokite skaityti at-
mintinai. Pagalvokite, kaip aiškiai, raiškiai perteiksite eilėraščio pras-
mę.
Patarimai, kaip mokyti raiškiai skaityti eilėraščių:
 - mokykitės išsinagrinėję ir supratę eilėraščių,
 - atkreipkite dėmesį į skyrybos ženklus – autorius jais nurodo pras-
mines pauzes, skaitymo intonaciją, reikalingą eilėraščio minčiai per-
teikti,

Žiemos sonetai

4

Aš buvau visada per daug rimtas,
Man patiko tik vandenys gilūs.
Buvo siela dažnai susikrimtus:
Savimi ir viskuo nusivylus.

Nepabūgęs gelmėn pasinerti
(Šito niekad lengvai nepamiršiu),
Iš gilių vandenų vieną kartą
Iškilau vėl į patį paviršių.

Vėl niekingi dalykai patinka,
Greit sudūžtančių stiklo žaislų
Ieško blizgančios akys aplinkui.

Vėl šiandien lengvapėdiškai myliu...
Nors tikrai, nemeluotai turiu
Sielą liūdną, skausmingą ir gilią.

Šarnelė, 1943.XII.15

16

Don Quijote*

Ginklanešy! Išjokim į pasaulį dviese
Klajot, ieškoti nuotykių, pavojų įstabių,
Padėt likimo nuskriaustiems, kovot už tiesą
Ir damos vardą garsinti lig žemės pakraščiu.

Kai tik pasauly taurūs riteriai išnyko,
Įsigalėjo žemėj skriaudos, melas ir klasta,
Ir neteisybė paglemžė tiesos vainiką -
Todėl taisyt pasaulį mūsų pareiga šventa.

Už tai pelnysim šviesią atminimo garbę;
Ir Dulsinėjos palankumą reiškiančius žvilgsnius.
Taip pat galiu primint kaip smulkmeną nesvarbią,

Kai užkariausim didelius pasaulyje plotus,
Jinai mane, sakysime, karalium vainikuos,
O tu mažiausiai tapsi gubernatorium salos.

Šarnelė, 1944.I.20

* Don Kichotas (Don Quijote isp.) – XVII a. pr. ispanų rašytojo M. de Servanteso romano pagrindinis veikėjas.

Einu, sustoju ir klausaus:
 Vidurnakčio metu laukuos
 Tylu tarp žemės ir dangaus,
 Tik aš su savimi kalbuos.

Aplink bekraštė tamsuma...
 Taip gera vienišam nakty, -
 Po kojų žemė mylima
 Ir visa taip arti arti...

Nurieda ašaros per skruostus...
 Tai džiaugsmo ašaros!..
 Tai keista. Jaučiuos laimingas ir paguostas,

Nors vienas, naktį ir apleistas,
 Skausmu apsvaigęs, išėjau
 Paklyst ir nebegrižt daugiau...

Šarnelė, 1944.I.26

Aš pažinau karalių tavyje

Aš pažinau karalių tavyje iš žingsnių aido
 Ir iš akių blizgėjimo aštraus,
 Nors kartais jos iš tavo liūdno ir pailgo veido
 Man švietė giedrumu audros nuskaidrinto dangaus.

Kiekvienas tavo žodis, išdidus, bet mielas,
 Kiekvienas tavo mostas, laisvas ir platus,
 Kalbėjo apie didžią, gražią sielą,
 Praaugusią lyg aukštas medis girioje visus medžius.

Nes tu sakei: „Per žemę mes praeinam
 Tik vienašyk, tai būkime tvirti!
 Kieno gyvenimas bus panašus į sodrią dainą,
 Tas nesutirps mirty“.

Todėl (nors neturėjai tu namų, kai saulė leidos,
 Nei sosto, nei tarnų karališkam dvare)
 Iš tavo liūdno ir pailgo veido
 Aš pažinau karalių tavyje.

Šarnelė, 1942.VII.3

Kūrybinis rašymas

Kuriame sonetą, rašome pasakojimą apie Vytautą Mačernį – poeto biografiją

1. Sukurkite sonetą apie jauną žmogų, kuris šiuolaikiniame pasaulyje kelia jam rūpimus gyvenimo klausimus.

Patarimai, kaip rašyti sonetą:

1. jums reikės įvardyti, kas yra svarbu – kokią idėją / pagrindinę mintį norite išreikšti,
2. dar kartą išsiaiškinti soneto žanrines ypatybes, remiantis pateiktais sonetais ir teorine medžiaga apie sonetą,
3. atkreipti dėmesį rimavimo ypatybes, remiantis pateiktais sonetais, teorine medžiaga apie rimą ir pasirinkto soneto rimavimo schema,
4. patyrinėti, kaip sonete perteikiama idėja / pagrindinė mintis.

Rimas – eilučių pabaigos sąskambis.

Garsų sąskambis eilutės gale atpažįstamas pagal kirčio vietą, balsių arba priebalsių sutapimą ir pan.

Ketureilių strofų eilutės gali būti gaubiamojo (ABBA ABBA), gretutinio (AABB AABB) kryžminio (ABAB ABAB) rimavimo.

Trieilių strofų eilutės rimuojamos pagal kryžminio (CDC DCD arba DCD CDC) trikampio (CDE CDE), gretutinio (CDD) rimavimo schemą.

Rimas svarbus ne tik skambesiu, bet ir eilėraščio prasmei.

Žiemos sonetai

31

O buvo metai, gyvenau kaip neregys, (A)
Gyvenimui sakiau palenkęs galvą: Taip! (B)
Buvau bevardis, savo veido neturįs, (A)
Nei vieno žodžio nemokaš išstart savaip. (B)

Bet kartą pabudau ir, didelėm akim (A)
Save ir visą svietą niūriame fone (B)
Staiga išvydęs, siaubo suspausta širdim (A)
Tariau gyvenimo aklam žaidimui: Ne! (B)

Nenoriu aš gyvent, jeigu neaišku, (C)
Kodėl liūstu, verkiu, juokauju ir šypsaus; (D)
Kodėl naktis ir Paukščių Takas ant dangaus, (D)

O sieloj keistas noras išsiaiškint, (C)
Kodėl gyvenimui aš trokštu tarti: Taip! (D)
Ir visada tik šitaip, ne kitaip? (D)

Šarnelė, 1944.II.17

Pavasario sonetai 67
Pavasaris
Dideli ai monotoniški, dabėjingi
Ugnis vandens, kelė ji nu manysio ke, plauči
Liejami per lygumas. nuo jis nere ji nuo kulturo
Saugota žeme tartum kietėi, nuo mylimojo kuočėi,
Ir jos spaus juo das, ir draskytas
Suri moiso m derliugu, at nestru dumblei;
O parhui ateina rytas, ukaotas rytas,
Ir u vandens u žemes dulkiu sunėis,
Gimsta ve! Pavasaris. Gvaris, kaipi devas įemas:
Jojo kūnos, pūmas kvėpavėtių letus, nuflauna
Ir pūbarito plaudus vos prany deus, 2000g.
Ušimėles, aut pečių plaučių skranis žals,
Sina jis per žeme. Jam tarba, nušėcia kelis
Nahki mūs, nu pulda mi i debens, juodis.
Šarnelė, 1944.II.17.

Nauji ir negirdėti žodžiai naujame cikle,
 Rikiuokitės sonetų eilėse paradui
 Ir pro skaitytojų tribūną eisena eiklia
 Praeikite! Jus mylintis poetas veda.

Jums rimų-sąskambių simfoninis orkestras gros
 Aiškaus ir lengvo ritmo melodingą maršą.
 Žygiuokite šauniai! Jus lydi vidury minios
 Save užslėpę žvilgsniai kritikų nemaršūs.

Praeikit pilna apranga, sutankinę gretas,
 Kiekvienas su ryškiu charakteringu veidu,
 Tada pasaulis jūsų tikrą paskirtį supras.

Nauji ir negirdėti žodžiai, aš kreipiuos į jus!
 Sau pasirinkę kelią klasišką, neklaidų,
 Mes turim užkariaut naujus poezijai plotus.

Šarnelė, 1943.XII.11

33

Už lango regis vakaro dangus ugninis,
 Jame iškyla ažuolais apaugusi kalva.
 Tenai ramus senolių mano kapinynas,
 Ten žemė, juos pridengusi, puri, lengva.

O čia – senolių namas didelis ir tvirtas,
 Jame gyvena atkakli, žemaitiška dvasia.
 Ne vienas, ją nešiojęs, dulkėmis pavirto,
 O ji vis auga ir tvirtėja ainių kartose.

Kiekvieną vakarą iš kapinyno seno
 Senoliai grįžę mano kambary susėda
 Aplink mane plačiu ir taisyklingu žiedu

Ir ima tarp savęs įvertint darbus mano:
 Jeigu atranda kartais esantį vertu kurį,
 Aš stoviu ir džiaugsmu liepsnoju žiedo vidury.

Šarnelė, 1944.II.12

2. Parašykite pasakojimą apie Vytautą Mačernį – poeto biografiją.

Patarimai, kaip rašyti biografiją.

Rašant biografiją, jums bus naudinga:

1. biografijos žanro ypatybės,
2. jūsų užrašai – per pamokas ir namuose atliktų užduočių medžiaga,
3. vadovėlyje pateikti poeto gyvenimo faktai, straipsnių ištraukos,
4. Vytauto Mačernio muziejaus svetainės medžiaga,
5. poeto dienoraščio, laiškų ištraukos,
6. labiausiai patikę eilėraščiai,
7. H. Šablevičiaus filmas „Aš pažinau karalių tavyje“ (1989).

Remdamiesi savo parašyta poeto biografija, papasakokite ją bendraklasiams.

Biografija (gr. *bios* – gyvybė, gyvenimas, *grapho* – rašau) – asmens gyvenimo istorijos aprašymas.

Šio žanro pradininku ir pirmuoju biografu laikomas senovės graikų rašytojas ir filosofas Plutarchas parašė *Paralelines biografijas*.

Biografijos centre – asmenybės gyvenimas nuo gimimo iki mirties. Pasakojime išlaikomas chronologinis nuoseklumas.

Per gyvenimo pasakojimą autorius perteikia asmenybės savitumą, panaudodamas konkrečiu laikotarpiu rašytais laiškais, straipsniais, dienoraščiais, kitų atsiminimais apie tą laiką.

Pasakojama trečiuoju asmeniu.

Pasakotojas kalba apie praeitį, todėl pasakojama būtuoju laiku, bet gali būti pavartotas ir esamasis bei būsimasis laikas.

Pasakodamas gyvenimo istoriją, pasakotojas skiria dėmesį asmenybės charakteriui, idėjoms, poelgiams, žymiausiems darbams, įtraukdamas į pasakojimą tai, kas jam atrodo svarbu.

Biografijoje atsispindi rašančiojo požiūris į asmenybę: kaip perteikia gyvenimo faktus, kokius asmenybės bruožus pabrėžia, kokiomis detalėmis papildo pasakojimą.

Iš V. Mačernio eilėraščių arba laiškų, dienoraščių, straipsnių parinkite citatą arba patys parašykite mintį, kuri perteiktų jūsų požiūrį į V. Mačernio asmenybę ir galėtų būti jūsų parašytos biografijos epigrafu.

Epigrafas (gr. *epigraphē* – įrašas, užrašas) – posakis, trumpa kito kūrinio ištrauka, pateikta prieš literatūros kūrinį arba jo dalį kaip įžanga.

Rašymas apie literatūrą

3. Parašykite rašinį apie Vytauto Mačernio eilėraštį (eilėraščius)

Kad parašytumėte rašinį, siūlome remtis:
nagrinėtais eilėraščiais,
pasirinktais pavyzdžiais iš poeto gyvenimo ir laiškų,
patarimais, kaip rašyti apie eilėraštį.

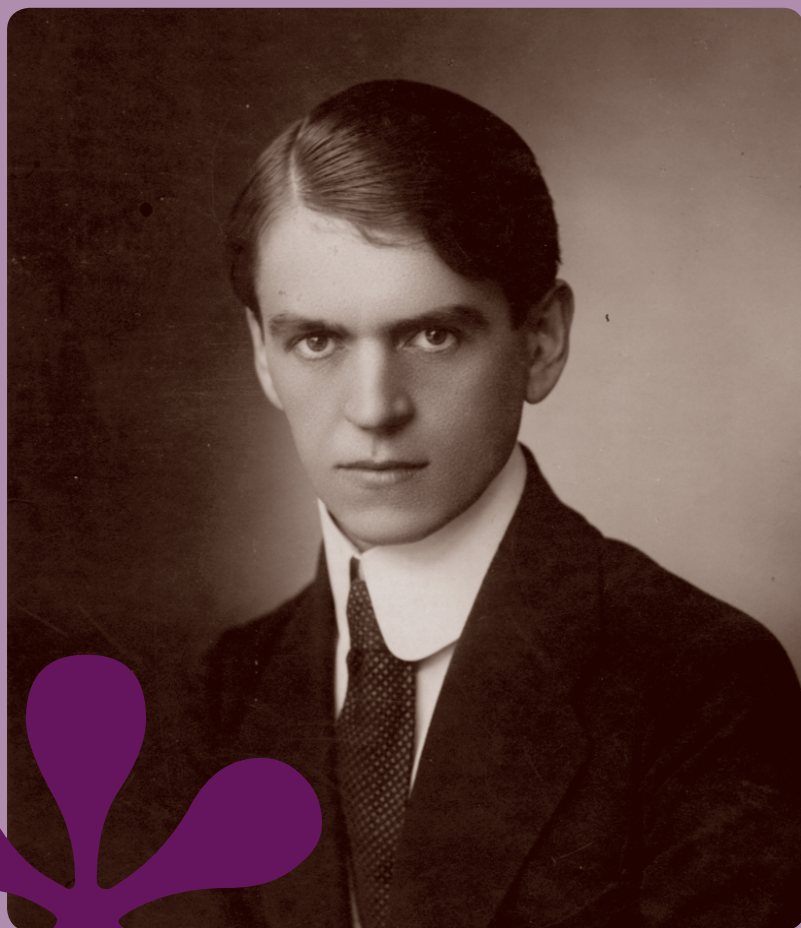
Patarimai, kaip rašyti apie eilėraštį.

1. Ką skaitytojui padeda suprasti eilėraščio pavadinimas, jeigu eilėraštis jį turi?
2. Kas eilėraštyje kalba? Kokioje erdvėje yra eilėraščio žmogus?
3. Kokia situacija vaizduojama eilėraštyje? Kas reikšminga yra nutikę praeityje arba vyksta dabar, kad apie tai eilėraštyje kalbama
4. Kokie neįprasti, nauji, sudėtingi žodžiai yra eilėraštyje? Ką buvo sunku suprasti ir ką išsiaiškinote? Kaip tai padėjo suprasti eilėraštį?
5. Kaip eilėraštyje plėtojama mintis? Ar eilėraščio žmogus kalba apie savo jausmus, mintis, patirtis, būsenas? Ar eilėraštyje pasakojama istorija?
6. Kokia eilėraščio pagrindinė mintis? Kurios detalės padeda išreikšti pagrindinę mintį?
7. Kuo ypatinga meninė eilėraščio raiška? Kaip vartojami epitetai, palyginimai, metaforos padeda išreikšti pagrindinę eilėraščio mintį?
8. Kuo jums aktualus pasirinktas eilėraštis?

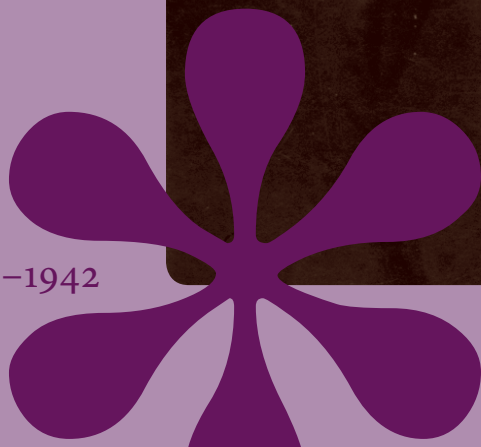
Kazys Binkis

*Mes, jauni iškeltagalviai, nenuoramos ir vėjavaikiai,
einame į gyvenimą Naujojo Meno vėliava nešini.
Mūsų tėvai kvėpavo dainomis ir sapnavo pasakomis.
Mes, jauniausi jų ainiai, šaukiame jiems „Valio!“ ir,
eidami jų keliais, – kuriame savo naujosios būties
naująjį mitą.*

K. Binkis Keturių vėjų kurija, 1922.

1893–1942

Vytautas Mačernis mokėsi paskutinėje gimnazijos klasėje, kai Kazys Binkis 1937 m. parašė dramą jaunimui „Atžalynas“.

Kazys Binkis – garsus poetas, dramaturgas, kultūros žmogus. Norėdamas pavaizduoti Nepriklausomoje Lietuvoje gimusios ir augusios jaunimo kartos kasdienybę ir išbandymus, jis pasirinko dramą, teatrą. Dramos vaidinimai nuo lietuvių tautinio atgimimo laikų buvo suprantami ne tik kaip menas. Teatras buvo vieta, kuri jungė bendruomenę, kurioje svarstyti tautai svarbūs klausimai. Neatsitiktinai drama „Atžalynas“ Valstybės teatre buvo pastatyta 1938-aisiais – švenčiant Lietuvos valstybės atkūrimo dvidešimtmetį.

„Atžalynas“ – pirmoji lietuvių drama jaunimui, pirmoji Kazio Binkio drama.

Ką išmoksitė?

1. Suprasti istorinio laiko svarbą kūrinio prasmėms pažinti
2. Paaišškinti lietuvių literatūros kultūrinę reikšmę
3. Įdėmiai skaityti, nagrinėti ir suprasti Kazio Binkio dramą
4. Vertinti, lyginti, apibendrinti ir pagrįsti savo nuomonę
5. Papasakoti apie rašytoją Kazį Binkį
6. Pristatyti kūrinyje vaizduojamą laikotarpį
7. Sukurti dramos epizodą
8. Parašyti pokalbį
9. Parašyti rašinį apie dramos kūrinį

Dramaturgas (gr. *dramaturgos*) – dramų autorius.

Jaunatvėj paskaityta viena knyga sveria tiek, kiek pagyvenusiam žmogui nebeatsvers nei 10, nei 100.

Kazys Binkis „Kodėl aš nekenčiau poetų:
iš atsiminimų“, *Akademikas*, 1937, Nr. 2.

Kazys Binkis (1893–1942) gimė Gudelių sodžiuje, netoli Papilio miestelio, Biržų apylinkėse. Nuo mažumės garsėjo išdaigomis ir išradingumu, sodiečiai jį praminė vėjavaikiu. Anksti mirus tėvui, trylikametis paauglys turėjo rūpintis ūkiu, tačiau tai nesumažino jo troškimo lavintis, šviestis. Mokėsi Biržų keturklasėje mokykloje, Vilniuje baigė mokytojų kursų, Berlyno universitete studijavo literatūrą ir filosofiją.

1920 m. Kazys Binkis, jau pagarsėjęs poetas, tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu. Tarnaudamas „Geležinio vilko“ pulke, kartu su dainininku Kipru Petrausku, kompozitoriumi Stasiu Šimkumi ir kitais menininkais rengė koncertus kariams, eiliavo karo maršus.

Puikiai jautęs, ko iš jo tikisi reikliausi skaitytojai vaikai, – mažiesiems ir kiek paaugusiems vėjavaikiams jis parašė poezijos knygas *Meškeriotojas*, *Dirbk ir gerai*, *Kiškių sukilimas*. Kazys Binkis skaitymą laikė svarbiausiu jauno žmogaus asmenybės formuotoju. Humoristine forma parašytuose atsiminimuose „Kodėl aš nekenčiau poetų“, jis kreipiasi į jaunuosius skaitytojus primindamas savo klaidas, kad per mažai skaitė, ir iš savo klaidų padarytas išvadas.

Pjesę iš moksleivijos gyvenimo *Atžalynas* 1937 m. įteikė Valstybės teatrui. Šia pjesė Kazys Binkis norėjo pasakyti, kaip svarbu pasitikėti jaunu žmogumi. *Atžalyną* statė žymiausi Lietuvos teatro režisieriai: Borisas Dauguvietis (1938), Juozas Miltinis (1942), Jonas Vaitkus (2013), spektakliai sukurti ir Latvijos, Estijos teatruose. Skaitydamos Kazio Binkio poeziją ir mokykloje vaidindamos *Atžalyną*, išaugo kelios kartos – proseneliai, seneliai, tėvai ir jų vaikai.

Antrojo pasaulinio karo metais Kazio Binkio namuose buvo slepiami žydai – jis kartu su žmona Sofija pelnė garbingą Pasaulio tautų teisuolių vardą. Poetas mirė 1942 m. Kaune. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse. Sūnus Gerardas Binkis interviu paliko liudijimą apie paskutinį, priešmirtinį ir turbūt patį svarbiausią tėvo pamokymą: „Dabar svarbiausia išlikti. Laimės tie, kurie išliks, – ir dar pridūrė, – kurie išliks Žmonėmis.“

Kad geriau pažintume ir suprastume Kazio Binkio asmenybę, perskaitysime poeto autobiografiją, straipsnio ištrauką ir jo mokinių – mokslininko Algirdo Juliaus Greimo ir poeto Jono Aisčio – tekstus. Šiuos tekstus atidžiau panagrinėsime.

? Klausimai ir užduotys

1. Pasižymėkite šiuose tekstuose atskleistus Kazio Binkio charakterio bruožus ir juos nusakančias citatas.
2. Užsirašykite, koks išryškėja poeto požiūris į Lietuvos visuomenę ir jos kultūrą, į jaunimo, augančio nepriklausomoje valstybėje, vertybes, tikslus.
3. Remdamiesi rašytojo biografija ir savo užrašais, papasakokite apie Kazio Binkio asmenybę.

Autobiografija¹

Iki 14 metų gyvenau Gudelių sodžiu, teisingiau parovejy ir šilely. Grybaudavau, žūklaudavau, jodavau nakties, o žiemą gaudydavau sniegenas ir dagiliukus ir vėl juos paleisdavau, nes gryčia kartais priedavo smalkumo ir paukščiukai „pasigerdavo“.

Su vaikais retai tesimušdavau.

Prieš kiaulių ir galvijų ganymą buvau griežtai ir principingai nusistatęs, kad nevaržyčiau gyvuliams laisvės.

Be galo mėgdavau gaisrus ir vaidinuoklius, kurių savo akim daugybę esu matęs. Už tai iki šiol šventai tikiu, kad vaidenas.

Sodžiu turėjau nekokią renomé², kuri net iki šiol nepasitaisė. Praminė mane „vėjavaikiu“. Toksai vardas man be galo patikdavo, nes vėjui jau nuo mažų dienų pavydėdavau.

Knygų gaudavau iš tėvelio ir iš Papilio klebono kunigo Prialgausio bibliotekos. Vienažinskio dainos, Robinzonas Kruzo ir Šventųjų Gyvenimas buvo geriausi mano jaunystos draugai.

Kitus 14 metų „mokiaus“... Buvau įvairiose mokyklose, pradedant Papilio liaudies mokykla ir baigiant Berlyno universitetu, bet nė vienos nebaigiau, išskyrus vieną – gyvenimo mokyklą, kurią pasiryžęs esu eit iki grabo, t. y. kol pabaigsiu.

Dalyvavau įvairiuose „judėjimuose“, užiminėjau įvairiausias vietas ir galų gale įsitikinau, kad tėvelis teisingai vienąkart yra pasakęs, kad iš manęs nieko gera neišeis. Bet, tiek to.

Pirmąkart gimiau 1893 m., mirti, kiek pamenu, nė karto visiškai nenumiriau.

K. Binkis *Autobiografija*, Iš naujesniosios poezijos antologijos „Vainikai“. Kaunas, 1921

Kazys Binkis apie skaitymą

Kai matai aplink jaunuosius tas pačias klaidas bedarančius, ką ir patsai jaunystėj darei, - tai tebus man atleista, kad prisiminęs keletą savo jaunystės klaidų atvirai čia noriu jas išpasakoti (saugok, Dieve, — ne visas...). [...]

Per pusantrų metų baigęs pradžios mokyklą atmintinai taip buvau iškalęs per 100 eilėraščių ir apie dešimtį prozos gabalų. [...]

Vilniuje, be tautinių, – lietuvių, gudų, lenkų, žydų mokinių kuopelių, buvo 18 literatūros bendrų kuopelių, kurias jungdavo Vilniaus mokinių žurnalas „Molodyje poryvy“.

Kokia šiose kuopelėse buvo dvasia, galima spręsti kad ir iš to, kad „Žvėryno“ kuopelėj vieną kartą kilo kone muštynės dėl vieno Andrėj Bielyj eilėraščio interpretacijos, kai susirinkusių nuomonės pasidalijo pusiau (realistinė ir simbolistinė interpretacija!). [...]

¹ Autobiografija (*auto...*[gr. *autos* – pats] + *biografija* [kurio nors žmogaus gyvenimo ir veiklos aprašymas]) – paties žmogaus parašytas jo gyvenimo aprašymas.

² Renomé [pranc. *renomée*] – apie žmogų susidariusi nuomonė, jo reputacija; išgarsėjimas.

Kiekviena perskaityta vertinga knyga būdavo reikšmingas įvykis, šventė mano gyvenime... Tačiau, kai atsigrižtu ir pažiūriu atgal, tai tiek maža dar teperskaityta ir tiek daug dar norėtus tų reikšmingų įvykių ir švenčių išgyventi. Jei apytikriai suskaičiuoti, kiek per 30 skaitymo metų jų perskaityta, tai skiriant po 3 knygas per mėnesį teišėina vos apie 1000. Bet trečioji dalis iš jų reikia atmesti menkavertėms, kurių galima buvo ir neskaityti, o kitą trečdalį mokslo literatūrai, tad vertingiems didžiųjų rašytojų veikalams liks apie 300. Dešimts knygų per metus. Koktu ir pikta dėl tiek praleisto veltui laiko, ypač jaunystėje.

Tad ir norėtus patarti jaunimui...

Bet šiais laikais su patarimais reikia būt atsargiam.

– O kas iš tų knygų? – paklaus – namelio iš jų nepastatysi... Vietos taip pat niekas nepasiūlys, nors tu ir po vieną klasiką kasdieną dumk...

Prieš daugelį metų a. a. mano dėdė kartą mane šia pačia tema taip pat sukirto. Pervažiavęs iš pirmos klasės atostogų ėmiau agituoti pusbrolius ir pusseseres, kad šviestus. O gulėta dėdės ant pečiaus. Iškiša dėdė žilais plaukais apžėlusį smakrą pro pečinyką ir sako:

– Tai kas iš to, kad tu mokytas? Štai aš nemoku nei skaityti, nei rašyti, o duoną tokią pat valgau, kaip ir tu, šiltą pečių taip pat mėgstu, kaip ir tu... – ir daug dar lygiagrečių abiejų mūsų mėgiamų dalykų dėdė priruokavo ir galutinai mane sukonzfuzijo pusbrolių akyse. Bet pikčiausia, kad ir tada ir dabar aš dėdei nesuradau ir nesurandu tinkamo atsakymo. Juk a. a. dėdės kalboje buvo vienas nesugriaunamas argumentas: juo mažiau žmogus turi reikalavimų, juo lengviau juos patenkinti.

Ir dabar gal jaunimui ir neverta per daug žavėtis tokiomis senienomis, kaip literatūra, gal verčiau kinas, gal sportas, gal dar kas.

Tad tenepyksta skaitytojas už mano palaikius, nors atvirus, atsiminimus.

K. Binkis „Kodėl aš nekenčiau poetų: iš atsiminimų“, *Akademikas*, 1937, Nr. 2.

Poetas Jonas Aistis apie Kazį Binkį

Matau jį basą einantį su meškere Daugyvenės krantu. Girdžiu jo ir savo balsą. Jis atsisėda ir traukia iš tarpupirščio rakštį. Kojos visos suskirdusios, subraižytos. Ir sakau jam:

– Žinai, Kazimierai, jei aš valdyčiau Lietuvą, tai uždrausčiau žmonėm vaikščioti basiem...

Jis į mane pažiūri ir sako:

– Eik tu! žmogus sukurtas vaikščiot basas... Dievas vaikščiojo basas... apaštalai vaikščiojo basi... visi geri žmonės vaikščioja basi...

Tai pasakęs, jis vėl visu uolumu grūmėsi su rakščiu. Galop jis jį išplėšė. Toje vietoje išsiritu juodas kraujo rutuliukas. Jis jo net nenušluostė. Pakilo, paėmė meškerę, ir abu filosofuodami brovėmės per karklų ir juodalksnių krūmokšnius... [...]

Vėjininkai skelbė kovą „maironinei“ poezijai. Jaunieji manė, kad vėjininkai neapkenčia paties Maironio. Ir buvo susidariusi tokia jau beveik nuomonė, kad kiekvienas jaunas galėjo pasireikšti ir tapti moderniu bei sroviniu, tik nepalankiai atsiliepęs apie Maironį. Kartą toks Vl.

Suchockis ironiškai atsiliepė apie Maironį Binkio akivaizdoje. Binkis įtūžo ir tarė: „Vaikine, mes nė vienas čia nesame verti nuvalyti Maironiui batų...“ [...]

Matydavau jį elegantišką, aukštą, laibą, juodomis žvaliomis akimis praeinantį gatve: kartais vieną, kartais su kuo kitu. (...) Aštrios ir kietos akys, lyg pasiruošusios kažką tramdyti. O kaip aš tada norėjau jo viską turėti: talentą ir išvaizdą, polėkį ir drąsą. Jis buvo lygiai šaunus ir didelis kaip ir visa tai, ką rašė.

Dar jaunas buvo legendarus. Tiesa, legendos buvo margos, dažnai nepalankios. Dalį jų jis pats bus apie save paleidęs. Mėgdavo ir iš savęs pasijuokti. [...]

Vienu metu jis turėjo tikrą dvarą: su trisdešimt septynių kambarių rūmais ir kelių dešimčių hektarų parku. Surinkęs, pasiskolinęs ar staiga kur gavęs, nes ne jo būdo žmonės pinigų taupo, kelis tūkstančius litų, Binkis užpirko iš valdžios buvusį visos Rusijos ministro Stolypino Kalnaberžės dvarą (netoli Kėdainių, ant Nevėžio kranto). (...) Binkis, kiek tame dvare paūkininkavęs, suprato, kad ne jam tasai dvaras vesti ir išsipirkti, bet žmona kitaip galvojo: ji manė, kad ne tik gali, bet ir turi. Binkis plačiai atvėrė duris draugams rašytojams, ir su laiku tai galėjo, anot Binkio draugų, tapti rašytojų namais. Iš to dvaro galop reikėjo Binkiui išeiti. [...]

Binkis mėgdavo jaunimą ir kiekvieną jauną ir gyvą mintį. Kur koks judėjimas, ten ir jis, o gal dar geriau: kur jis, ten ir judėjimas. Jam rūpėjo ir darbiečiai, ir jaunalietuviai, ir Rašytojų draugija. Tačiau jam greit nusibosdavo. Jį žavėjo tik pradžia. Bet ko jis imdavosi, kur linkdavo, tai ten eidavo visa širdimi. Jis arba mylėjo, arba nekenė, o vidurio nepakentė.

http://www.šaltiniai.info/files/literatura/LH00/Jonas_Aistis._Apie_laiką_ir_žmones.LH1800.pdf
Jonas Aistis, „Papilio aras“, *Raštai II*, Western Springs: Ateities literatūros fondas, 1993, p. 185–202.

Mokslininkas Algirdas Julius Greimas apie Kazį Binkį

Galvon suaugę baras profesoriai,
Kad vietoms gabus bet nerimtas.
O man – kur pažiūriu – visur pavasariai,
Kiekvienoje kišenėj pavasarių šimtas.

Iš tikrųjų reta rasti žmogų, taip labai įsimylėjusį pavasarį, kaip Kazys Binkis. Ši pavasarėta, audringa, vėjus pamilusi siela, sakytum, įkūnija savyje jaunąją mūsų poeziją, visą gaivališką atgimusios Lietuvos jaunatvę.

Nesaugojo, netaupė Binkis tos savo jaunatvės, tų kišenėse pūpsančių pavasariškų šimtinių, o švaistėsi jomis į visas puses, išvilkęs iš skrandos, „leido savo sielą ant vėjo“, į visus keturius vėjus.

Nesaugojo savo žodžių išrinktiesiems, nedangstė savo minčių nuo „kvailos minios“, nes jo sieloje buvo didelis tikėjimas ir dar didesnė meilė: meilė savo tautai ir tikėjimas jaunyste. Šios vaizgantiškos (1) sielos mums nesuprasti be jo didelio ir gyvo tikėjimo – tikėjimo jaunyste, jaunimo idealistine ir pasiaukoti mokančia jėga.

Išgirskit Binkį, šaukiantį „Jaunieji! Į gatvę! Į laisvę alėjų!“¹, pamatykit to per greit sumies-
cionėjusio gyvenimo taisyti atėjusį sodžiaus atžalyną, prisiminkit tuos Kauno vaikus, iš karto
prisdėjusius prie sukilimo², kad atitaisytų amžiais daromas skriaudas, pavartykite laikraščių
komplektus ir perskaitykit pirmą pasitaikiusią binkišką antraštę: „Kultūros fronte priešas trau-
kiasi. – Išglebimo, biurokratinio sustingimo ir senatviškos apatijos pozicijos braška“, – visur ta
pati entuziastiška, kitaip sakant, binkiška nuotaika, tas pats geras tikėjimas jaunyste.

Žmogų, apdovanotą tokiu temperamentu, turbūt pats Dievas siuntė į mūsų jauną, laisvės
apstulbintą tėvynę. Ir pačiais pirmaisiais metais jis iškyla kaip centrinė ir centralizuojanti figūra,
kaip jaunųjų kultūrinio fronto vadas. Spontaniškai jis – Keturių Vėjų dvasios tėvas, jis – pal-
dieninkų³ *maestro*, vardas, kurį jaunieji, dabar jau žilstą poetai, šventai jam išsaugos. Bet Binkis
čia nesustoja. Ne literatūrinę mokyklą sukurti jam rūpi, ne eksperimentus poezijoje daryti, jis
kovoja už tautinę kultūrą ir už kultūringą tautą. [...]

„Šių dienų poeto kelias tiesus ir aiškus“, – sako pats Binkis. – „Ne saloninė gražbylostė jam
rūpi, ne poniutės eilinio romano išgyvenimai, ne „sielos begaliniai kentėjimai dėl nenusisėkusio
bučio“, bet didžioji per visus amžius švietusi poetui lietuviui idėja, *aisčių tautos išlikimo idėja*“.
Binkis jaučia likimo kumštį, kuriuo šisai grūmoja jo tautai, *karalių tautai*, kaip jis mėgdavo saky-
ti. Nes kaipgi kitaip vadinti tautą, kuri davė neišmatuojamiems plotams tiek kunigaikščių, kurioj
kas trečias žmogus – jau kunigaikštis. Ir šią karalių tautą, tiek amžių išvergavusią, *vėlei prikelti,
išsaugoti ir paruošti naujam, dvasiniam karaliavimui* – štai ta didžioji Binkio idėja. [...]

Atūžė ir praūžė Keturi Vėjai⁴, o vis dėlto po jų ir šviesiau, ir švariau pasidarė lietuviškoj
padangėj; pareikalavo mat Binkis: „pasislinkit į pakraščius, debesys, kad matyčiau sugrįžtančią
saulę“, – ir debesys paklausė. Vėjai nutilo. Liko saulė ir Binkis. O tie, kurie ėjo po Binkio, jau matė
grįžtančią saulę. [...]

Tai vaižgantiškas, pavasariais besižarstąs, tai valančiškas uolus tautos kultūrintojas, šis ka-
ralių tautos sūnus iškyla prieš mus kaip gyvas tų dvidešimties metų nepriklausomo gyvenimo –
įsikūnijimas.

A. J. Greimas, „Kalba, pasakyta 1942 m. Šiaulių teatre surengtame viešame K. Binkio mirties pami-
nėjime – akademijoje“, *Varpai*, 1943. – P. 302–303; *Literatūra ir menas.* – 1988. – Rugs. 27.

¹ Jaunieji į gatvę!.. – K. Binkio eilėraščio „Manifestas“ eilutės iš pirmojo poezijos rinkinio *100 pavasarių* (1923).

² Kauno vaikus, iš karto prisdėjusius prie sukilimo – minimas 1941 m. birželio sukilimas prieš Lietuvą okupavusią Sovietų Sąjungą. Pagrindinis sukilimo tikslas buvo atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Sukilėlių daugumą sudarė jaunimas, nepriklausomoje valstybėje gimę ir užaugę žmonės.

³ „Broliai paldieninkai“ – 1920–1923 m. K. Binkio bute besirenkanti apie dvidešimties įvairių sričių meni-
ninkų ir rašytojų grupė.

⁴ Keturi vėjai – literatūrinis sąjūdis ir literatūrinis žurnalas, kurio idėjinis vadas buvo K. Binkis.

? Klausimai
ir užduotys

1. Ką sužinojote apie dramos „Atžalynas“ sukūrimo aplinkybes?
2. Kas buvo svarbu prieškario Lietuvos jaunimui?

Ką Jums reiškia „Atžalynas“?

Jau slenka aštuntoji dešimtis metų nuo to laiko, kai mano tėvas Kazys Binkis pradėjo kurti savo dramą „Atžalynas“. Rašant jam nieko nereikėjo išgalvoti. Mano artimiausi draugai – Kazys Bobelis, Jurgis Bobelis, Juozas Blažys, Stasys Birutavičius, kaip tėvas apibendrindamas vadino, „B“ klubas – nuolatos būdavo mūsų dideliame kieme. Kai pas mano tris seseris ateidavo draugės – Nelė Dauguvietytė, Angelė Dėdelytė, Olė Radzevičiūtė – tėvai leisdavo pasidaryti namuose vakarėlį – „kinderbalių“. Visi mes ėjom šešioliktus metus.

Gerai prisimenu, kaip tėvas mus stebėdavo, visai mūsų nevaržydamas (o tą jis gerai mokėjo), klausydavosi mūsų kalbų, kartais paklausdamas, ką reiškia koks žodis, kai pavartodavom gimnazistišką žargoną. Kaip žinia, šis spektaklis turėjo didžiulį pasisėkimą ne tik premjeros metu, bet ir daugelį metų po jos. To priežastis visai paprasta ir aiški, išreikšta paskutinėje šio spektaklio frazėje: „Gražus atžalynas auga.“ Visai neperdedant galima teigti: tai buvo nuostabi atžalyno karta. Tuo nereikia stebėtis – šį atžalyną augino nuostabūs tėvai.“

Jaunimu mano tėtis labai domėjosi. Jam buvo svarbi auganti naujoji karta. Tėtis tikėjosi, kad šitas jaunimas atstatys Lietuvą; jis sakydavo: „Kai užaugsite, Lietuva pasijus geros rankos.“

Koks buvo laikas, kai buvo rašomas „Atžalynas“?

Gimę dar spaudos draudimo laikais, „Aušros“ ir „Varpo“ pažadinti, iškentę dvi okupacijas ir karą, mūsų tėvai sugebėjo pakelti galvas ir apsiginti nuo tų, kurie vėl norėjo tas galvas nulenkinti. „Dabar jūs galite gyventi pakeltomis galvomis, – dažnai sakydavo mano tėvelis. – Galite mokintis savo gimtąją kalbą. Išsisite universitetus ir užbaigsite Lietuvos kūrimo darbą, kurį mes taip sunkiai pradėjome.“ [...]

Maironis mus įtikino, kad mūsų tėvynė gražiausia, mūsų tauta narsiausia, o mūsų pareiga tuo įtikinti visą pasaulį. Reikia tik žygdarbių, kuriuos tas pasaulis matytų ir kuriais stebėtusi. Mes pavydėjome savo tėvams, kad jie kovodami galėjo parodyti savo narsumą. „Ten už upių plačių žiba mūsų pulkai, jie mylimą Lietuvą gina“... Darius ir Girėnas parodė, kad pasaulinį žygdarbį galima atlikti ir ne mūšio lauke. Mūsų narsieji krepšininkai du kartus iš eilės įrodė Europai, kieno jaunimas šauniausias. Mes didžiavomės didžiuoju chirurgu Vladu Kuzma, kuriam sudėtingos operacijos atveju vokiečiai atsiųsdavo iš Karaliaučiaus lėktuvą.

„Kazio Binkio įkvėpti. Gerardą Binkį kalbina Daiva Šabasevičienė“
(7 meno dienos, 2013-06-21, Nr. 25 (1039)).

Susipažinę su Kazio Binkio asmenybe, atsiverskime jo dramą. Kad geriau suprastume kūrinio idėjas ir jo reikšmes, skaitydami tekstą nagrinėsime veikėjų charakterius, jų požiūrį į gyvenimą, tarpusavio santykius, pagrindinį konfliktą.

? Klausimai
ir užduotys

1. Įvardykite „Atžalyno“ temą – apie ką ši drama?
2. Kokias pagrindinės idėjos išsakomos dramoje?
3. Koks pagrindinis dramos konfliktas? Kokios jėgos susiduria? Kaip konfliktas išsprendžiamas?
4. Kurie įvykiai dramoje yra svarbiausi – keičia pagrindinio dramos veikėjo gyvenimą?
5. Kaip dramos veikėjai supranta gyvenimo prasmę?
6. Skaitydami ir nagrinėdami dramą, sudarykite personažų ryšių schemą, kurioje atspindėtų santykiai tarp kūrinio veikėjų ir nuomonės apie juos.

Kiekvienam veiksmui sukurkite atskirą schemą.

Schemeje turi būti:

- a) surašyti ir pagal pasirinktą kriterijų sugrupuoti veikėjai.
- b) pažymėti ryšiai tarp veikėjų:
tiesioginiai ryšiai, kai veikėjai kalbasi,
netiesioginiai – kai veikėjas apie personažą kalba kitam veikėjui.
pavyzdžiui: Keraitienė ----- Petras _____ Jasius
- c) įvertinti santykiai tarp veikėjų, požiūris į veikėją.
- d) įvardyti žodžiai, frazės arba poelgiai, geriausiai atspindintys ryšį tarp veikėjų.

Prie schemos paaiškinkite sutartinius ženklus.

I-asis dramos veiksmas – kūrinio ekspozicija, įžanga, kurioje sužinome apie dramos veiksmo aplinkybes. Detalės padeda atskleisti personažų charakterių bruožus.

? Klausimai
ir užduotys

1. Perskaitykite I veiksmo pradžią vaidmenimis.
2. Kas yra Petras Keraitis, kokioje šeimoje jis gyvena ir kodėl?
3. Kokie tarpusavio santykiai Keraičių šeimoje?

Drama (gr. *drao* – veikti) – viena iš trijų literatūros rūšių greta lyrikos ir epikos. Dramos veiksmo pagrindas – konfliktas. Kūrinyje susiduria veikėjai, siekiantys savo tikslų. Dramą sudaro dialogai ir monologai. Paprastai dramoje esti keli veiksmi.

Dialogas (gr. *dialogos* – pokalbis) – dramos veikėjų pokalbis.

Monologas (gr. *monos* – vienas + *logos* – kalba, žodis) – dramos veikėjo išsakomos mintys arba sau sakoma kalba.

Remarka – dramos tekste esančios pastabos, pateikiančios glaustą informaciją apie veikėjų (pvz., jų išvaizdą, veiksmus), aplinką, kurioje vyksta veiksmas.

Dramos veikėjas – personažas, herojus, veikiantis dramoje.

Dramos veiksmą paprastai sudaro:

Ekspozicija [lot. *expositio* – išdėstymas, paaiškinimas] – dramos pradžios dalis, kurioje supažindinama su veiksmo aplinkybėmis ir personažais.

Veiksmo užuomazga – įvykis, kuris išjudina veiksmą. Veiksmo užuomazga pakeičia personažų gyvenimą – jie nebegali gyventi taip, kaip gyveno anksčiau.

Veiksmo vystymasis – dramos veiksmo raida.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Veiksmo atomazga – dramos pabaiga, kūrinio dalis, kurioje išsprendžiamos problemos (plg., dramos veiksmo užuomagoje iškyla problema, dramos veiksmo atomazgoje problema išsprendžiama).

Draminė situacija – sudėtinga situacija, kurioje atsidūręs personažas privalo veikti nedelsdamas.

Konfliktas – priešingų jėgų, personažų, tikslų, įsitikinimų, nuomonių susidūrimas.

Detailė dramos tekste padeda sukurti personažo charakterį, veiksmo įtampą. Detailė gali būti personažo charakterio bruožas (pavyzdžiui, personažo išsiblaškymas), daiktas (pavyzdžiui, lėktuvo modelis).

Kliūtys – tai, ką personažas, siekdamas tikslo, turi įveikti. Kliūtys padeda atskleisti personažo charakterį. Dramoje personažai susiduria su vis sunkiau įveikiamomis kliūtimis.

KAZYS BINKIS. *Atžalynas*

Penkių veiksmų pjesė

VEIKĖJAI

KERAITIS – inžinierius

KERAITIENĖ – jo žmona

PETRAS (KERAITIS) – inžinieriaus sūnėnas, našlaitis

JASIUŠ ŠIAUČIUKAS – Petro draugas, gimnazistas

TIJŪNAS – klasės auklėtojas

ŽIOGAS – siuvėjas

ŽIOGIENĖ – jo žmona

DIREKTORIUS

INSPEKTORIUS

PSICHOLOGAS

ISTORIKAS

FIZIKAS

GAMTININKĖ

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS

Gimnazistai, gimnazistės:

BARZDŽIUS GEDIMINAS

ŠURA

ANDRIUŠIS

ALDONA

MARYTĖ

Žiogo padėjėjai:

MOTIEJUS

JUZĖ

PLIUŠKIENĖ

ČIGONĖ

Mokytojai, gimnazistai, tarnai, gegužinės dalyviai

PIRMAS VEIKSMAS

Vidutiniškai apstatytas valgomasis kambarys

KERAITIS (už scenos). Petrai! Ū-ū! Petrai!

PETRAS (*kambary už sofos*). Aš čia, dėde.

KERAITIS (įkišęs galvą pro duris). Kur tu? Čionai?

PETRAS (už sofos). Aš tuojau, dėde.

KERAITIS (eina prie sofos). Ką gi tu čia darai?

PETRAS (išlenda). Aš čia sagos ieškojau. Ištrūko ir pariedėjo.

KERAITIS (juokdamasis). Ir tu nusivijai sagą po sofa?

PETRAS. Aš suradau ir tuojau įsisiūsiu.

KERAITIS. Ak tu, sodieti sodieti... Argi tai vyro darbas sagas siuvinėti? Duok tarnaitei, ji tau įsiūs.

O tu štai padaryk man papirosų.

PETRAS. Gerai, dėde. Aš tuojau. (*Eina į kampatį prie staliuko ir daro papirosus*)

KERAITIS. Tik rūkyt bedarydamas neišmok.

PETRAS. Ne, dėde. Aš nerūkysiu.

KERAITIS. Ir būsi vyras. O gimnazijoje pas jus turbūt dumia?

PETRAS. Yra rūkančių... Tik labai maža...

KERAITIS. O kurie ten iš tavo draugų pypkauja?

Petras tyli

Na, gerai, gerai. Aš tik taip sau paklausiau... Gerai, kad nesakai... Savo draugų nereikia išdavinti. Turbūt jau apsipratai gimnazijoje, susidraugavai?

PETRAS. Man labai gera gimnazijoje... Visi man labai geri... Ir linksmi visi, sąmojingi. Aš stebiuosi, iš kur pas juos tiek sąmojo.

KERAITIS. Taip, taip, Petrai. Šito išmokti negalima. Jie taip išauklėti. Tai požymis, kad gerose šeimose augę... O su Barzdžiaus Gediminu draugauji?

PETRAS. Kad, dėde, jis toks... išdidus. Matyt, aš jam per prastas.

KERAITIS. Tu, Petrai, ten nė vienam ne per prastas. Tu visada atmink, kad esi savo tikro dėdės, inžinieriaus Keraičio, auklėtinis, atseit, kaip sūnus. O tai daug reiškia.

PETRAS. Aš atsimenu, dėde.

KERAITIS. Tad būk vyras. Nė vienam nenusileisk. Nesiduok skriaudžiamas.

PETRAS. Manęs ten, dėde, niekas neskriaudžia.

KERAITIENĖ (įeina). A, šeimyniška idilija. Gal sutrukdžiau?

KERAITIS. Mes čia su Petru apie gimnaziją kalbame.

KERAITIENĖ (šlifuoja nagus). Turbūt savo gimnazistiškas dienas prisiminei?

KERAITIS. Ne. Mes čia apie Petro draugus šnekamės.

KERAITIENĖ. Kai dėl draugų pasirinkimo, tai jis dideliu skoniu nepasižymi. Batsiuvio Šiaučiuko sūnus tikrai jam ne pora.

PETRAS. Jis labai geras vaikas, dėdinyt.

KERAITIENĖ. Dėl jo gerumo tai leisk man geriau nusimanyt. Tokioj šeimoj angelas negali išaugti.

KERAITIS. Kokie čia gimnazistų tarpe šeimos klausimai gali būti? Vienoj klasėj – tai ir draugas.

KERAITIENĖ. Ir labai gaila. Iš sodžiaus atvykusį prasčioką kiekvienas lengvai gali už nosies vedžioti. O tas angelas su popirosu dantyse tokių tik ir ieško.

PETRAS. Dėdinyt... Jasius jau ruošiasi mest rūkęs. Jis greit mes.

KERAITIS (juokdamasis). Ot kaip?

KERAITIENĖ. Matote, kokia pažanga!

KERAITIS. Na, Petrai, jeigu jis ruošiasi mest rūkęs, tai drąsiai gali draugauti. Tai stiprus vyras iš jo išaugs. Aš kiek kartų ruošiaus mest, vis nieko neišeidavo.

Petras paraudęs pasilenkia prie popirosų

KERAITIENĖ. Ar sakei Žiogui, kad tuojau ateitų?

PETRAS. Jis pats žadėjo kelnes atnešti.

KERAITIENĖ. Petrai, prie ponių negražu taip kalbėti...

Petras nustebęs žiūri

KERAITIS. Štai, Petrai, – čia tai tu ir pakliuvai! Geruose namuose kelnės – tai nepadorus žodis. Reikia vietoj „kelnių“ tart kaip kitaip, na, apatinė kostiumo dalis arba pliumhozai, bridžai, arba dar kaip, tik, saugok Dieve, ne kelnės.

KERAITIENĖ. Nėr ko šaipytis, pone inžinieriau. Gero tono vadovėlį ir tamstai būtų pravartu paskaityti.

PETRAS. Ar yra toks vadovėlis?

KERAITIS. O kaipgi! Ne vadovėlis, bet ištisa enciklopedija. Tik mums vargu ar padės.

KERAITIENĖ. Gerai, kad bent prisipažįsti... Petrai, nubėgsi pas Lipšicą ir paimsi pudros. Pasakyk, kad man. Pudra „Nonsi“, spalva „rachel“. Užsirašyk.

PETRAS. Atminsiu: Nonsi-rachel. (*Išeina, pusbalsiu kartodamas*)

KERAITIENĖ (patylėjusi). Jei mano autoritetą griauni savo auklėtinio akyse, tai bent pats jį auklėtum.

KERAITIS. Ką tu, ką tu, dūšia! Aš ne tik negriaunu, bet esu tau be galo dėkingas, kad rūpinies mano sūnėnu.

KERAITIENĖ. Negalima pastabos padaryti be to, kad tu neįsikištumei.

KERAITIS. Gal aš kiek ir kaltas... Bet man rodosi, kad negalima visko iš karto. Jis, vargšas, ir taip iš paskutiniųjų stengiasi.

KERAITIENĖ. Pavyzdžiui, kad ir šiandien.

KERAITIS. Ar ir vėl jis ką lepterėjo?

KERAITIENĖ. Gėda prieš tarnaitę... Stačiai nėr kur akių dėt... Aš jam duodu tavo kelnes ir sakau:

nunešk pas kriaucių ir paprašyk, kad tuojau išprosytų. O jis: „Aš, dėdinyt, pats moku prosyti, aš tuojau išprosysisiu. Aš kelnes ir pasiūt moku.“

KERAITIS. Ach, ir vėl...

KERAITIENĖ. Girtis savo kriaučiška kilme, ir dar tarnaitės akivaizdoj! Dabar visas miestas žinos, kad tavo brolis buvo kriaučius... Ir man kiek laiko melavai, visuomet tvirtindavai, kad tavo brolis buvo aptiekorius.

KERAITIS. Palauk, dūšia. Viskas pamažu susitvarkys. Ko iš jo dabar norėti? Jis sodietis, laukinukas, visiškas našlaitis.

KERAITIENĖ. Jeigu našlaitis, tai, tavo manynu, jo ir auklėti nebereikia?

KERAITIS. Atvirksčiai. Aš gi sakau, kad aš tau labai dėkingas...

PETRAS (įeina). Štai, dėdinyt. Nonsi-rachel.

KERAITIENĖ. Ne Nonsi, bet Noñsi. Pas jus gimnazijoje prancūziškai berods moko?

PETRAS. Noñsi...

KERAITIENĖ. Ir, be to, paduodant ką nors už save vyresniam, reikia nusilenkti.

PETRAS lenkiasi iš pusiau

Viešpatie, kaip jis lenkiasi!

KERAITIS. Taip, taip, Petrai... Lenkiesi tartum baslį prarijęs. Reikia grakščiau. Reikia ir galvą nulenkti.

KERAITIENĖ (paskatinta pašoka, paeina kelis žingsnius nuo stalo, paskui vėl grįžta ir rodo, kaip reikia nusilenkti). Reikia elegancijos... Nors truputėlį elegancijos... (Rodo) Tai saviškių tarpe, o nepažįstamai damai galima dar labiau nusilenkti. (Rodo ir vėl sėdasi) Dabar gali eiti į savo kambarį.

PETRAS lenkiasi, kaip buvo parodyta, ir išeina

KERAITIS. Matai, kaip jis greit persiima... Gabus vaikas, ir Tijūnas, klasės auklėtojas, sakė...

KERAITIENĖ. Kai dėl auklėjimo, tai aš iš jo padarysiu žmogų. Bet tavo pareiga jį įspėti, kad su bet kuo nesusidėtų. Kas iš to, kad aš jį auklėsiu, o draugai jį gadins.

KERAITIS. Protingas vaikas, ką jam ten draugai padarys.

KERAITIENĖ. Blogos manieros kaip tik iš draugų namo parsinešamos. Štai Barzdžiuvienė skundėsi... Beje, kodėl gi jis su Barzdžių berniuku nedraugauja?

KERAITIS. Kalbėjau... Sako, anas nenorįs, didžiuojąsis.

KERAITIENĖ (pašoka). Kas? Didžiuojasi? Šitas rangovo vaikėzas didžiuojasi prieš inžinierių Keraičių auklėtinį? Pasakyk Petru, kad jis su juo nekalbėtų.

KERAITIS. Et, tegul... Ką ten kištis į mokinių reikalus, susitvarkys patys.

Beldžiasi į duris

KERAITIENĖ. Prašau!

Įeina ŽIOGAS

ŽIOGAS. Vedlų ponios paliepimo... (*Deda ant kėdės atramos kelnes*)

KERAITIENĖ. Ar ir išvalėt?

ŽIOGAS. Išvaliau. Kelnaitės kaip naujos.

KERAITIENĖ. Tai visa labai gerai. Bet ką jūs padarėt su mano paltu?

ŽIOGAS. Rodos, ponია, viskas buvo gerai. Padaryta vedlų paskutinės mados. Ponია atsiimdama pati buvai patenkinta.

KERAITIENĖ. Ką aš pati ant savęs galiu matyti? Man sako, aš ir tikiu. Bet dabar aš niekur su juo negaliu pasirodyti. Pliuškienė pamatė kavinėj ir nušvito: „Vaje, koks ponios puikus paltas!“ Snaudžiuvienę susitikau gatvėje, ta irgi džiaugsmu pražydo, vos nepatrūko begirdama.

ŽIOGAS. Negali būti.

KERAITIENĖ. Bet taip yra. Šitos raganos nė žodžio nebūtų pratarusios, jei būtų gerai pasiūtas. Būtų pažaliavusios iš pavydo. Viskas aišku. Ne paltas, o stačiai duknomis impilas. Pažiūrėkite patys. (Išeina)

KERAITIS. Matai, Žiogai, kokios moterys... Mums atrodo gerai, bet su mūsų, vyrų, nuomone čia niekas nesiskaito.

KERAITIENĖ (įeina paltu apsiautusi). Štai, pasigėrėkite!

ŽIOGAS. Ale, ponია, kaip nulietas.

KERAITIENĖ. Bet kur mano figūra? Sakykite, kur mano figūra? Drabužis turi pabrėžti moters figūrą, o aš jaučiuos jame kaip maiše.

ŽIOGAS. Ale, ponია, tikėk man, kad pabrėžia... Ir šitą liniją pabrėžia, ir šitą išlinkimą... Visą amplitudą pabrėžia.

KERAITIENĖ. Aš pati jaučiu, kur pabrėžia, kur ne.

ŽIOGAS. Tos ponios girdamos tikrai melavo... Vedlų teisybės, jos turėjo alpt iš pavydo. Ant ponios figūros tik ir siūt paltus.

KERAITIENĖ. O tamstai, pone inžinieriau, kokia čia tylos minutė užėjo? Tartum tai būtų ne tavo žmonos paltas, o rankšluostis koks. Gal teiktumeis pareikšti savo autoritetingą nuomonę?

KERAITIS (nedrąsiai). Mm... Iš tiesų... Paltas lyg tartum vietomis siaurokas.

KERAITIENĖ. Siaurokas... Kam paltas, o kam protas siaurokas.

ŽIOGAS. Galėsime, ponია, dar truputį čia suimti... Bet tik truputėlį. Prašau, ponია, aš tuojau pat parsinešiu.

KERAITIENĖ. Ne, ne. Tik ne šiandien... Man posėdis. Aš rytoj nusišiu ir prašau sutvarkyt. O dabar pakalbėsime apie uniformą berniukui. Ar pavyzdžius atsinešėt? (Šaukia pro duris) Petrai!

ŽIOGAS. Atsinešiau keletą pavyzdėlių. (Rodo)

Įeina PETRAS

KERAITIENĖ (žiūrėdama pavyzdžius). Po kiek šitas?

ŽIOGAS. Aštuoniolika metras.

KERAITIENĖ. Prasta medžiaga. O šitas?

ŽIOGAS. Penkiolika.

KERAITIENĖ. Visai niekam tikusi medžiaga.

KERAITIS. Mokiniui kad tik stipri, tai ir gera.

PETRAS. Man kad tik pigesnė, dėdinyt.

KERAITIENĖ. Jaunesniam reikia tylėti, kai jo niekas neklausia. (Žiogui) O Barzdžių vaikui tams-ta siuvai?

ŽIOGAS. Taip, aš. Bet tai, ponias, – prabanga. Angliška medžiaga po 40 metras.

KERAITIENĖ. Prašau paimti anglišką po 45. Nuimkite mastą.

ŽIOGAS (*graibstosi po kišenės metro*). Aš tuoju, ponias.

KERAITIENĖ (Petru). Prieik arčiau. Krūtinę pirmyn. Tamsta, Žiogai, į pečius ir į krūtinę vatos nepagailėk.

ŽIOGAS (*matuoja*). Viskas bus padaryta. Vedlug medžiagos ir fasonas.

KERAITIENĖ. Pabrėžti taliją, nekenčiu, kai uniforma kabėte kaba.

KERAITIS. Kelnes jūs jam per ilgas atmatavot.

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite Keraitienės, Keraičio ir Petro nuostatas:
 - 1) kas lemia draugų pasirinkimą,
 - 2) kaip supranta auklėjimą,
 - 3) kam reikalingas mokymasis ir mokslas,
 - 4) kaip vertina darbą,
 - 5) kaip elgiasi ir kaip bendrauja su kitais žmonėmis.
2. Kaip Keraičių šeimoje jaučiasi Petras?
3. Ką apie Petro charakterį galima spręsti iš jo paties žodžių ir elgesio, Keraičio ir Keraitienės pasakymų? Išrinkite kelias detales, kurios padeda atskleisti Petro charakterį.
4. Paklauskite tėvų, senelių, kaip jūsų šeimoje, giminėje vieni kitiems padėjo siekti mokslo, rūpinosi vieni kitais.
5. Parašykite, ką jūs labiausiai vertinate savo šeimoje.

KERAITIENĖ. Būtinai ilgos. Dabar visi drabužiai eina ilgyn. Būtinai, būtinai ilgos.

TARNAITĖ. Ponas Tijūnas, gimnazijos mokytojas.

KERAITIS. Klasės auklėtojas. Prašyk.

TIJŪNAS (*įeina*). Atleiskite, ponai... Aš turbūt ne laiku?

KERAITIENĖ (*grakščiai*). Prašome, mums labai malonu.

Sveikinasi

TIJŪNAS. Vis tos pareigos... Lankau savo auklėtinių butus.

KERAITIS. Sėskis, prieteliau! Niekada mūsų neaplankai...

TIJŪNAS. O čia ir ponas Žiogas su savo metrais. (Sveikinasi) Uniformą? Jūs ir mokytojus, ir mokinius apsiuvat.

ŽIOGAS. Ponas mokytojas jau seniai pas mane bebuvo.

TIJŪNAS. Nueisiu, nueisiu. Anądien pastebėjau, kad jau alkūnės kiūra.

KERAITIENĖ. Petrai, nuvesk meistrą į savo kambarį, ten baigsite matuoti.

ŽIOGAS. Sudiev, ponai!

TIJŪNAS (spausdamas ranką). Sudiev! Tai laukite, greit aš pas jus būsiu.

ŽIOGAS. Lauksiu, ponas mokytojau.

ŽIOGAS ir PETRAS išeina

KERAITIENĖ. Prašome sėstis, pone mokytojau.

KERAITIS. Na, kaipgi sekasi mūsų naujokui?

TIJŪNAS. Darbštus berniokas. Tik gal kiek per lėtas... Nėra jame šito, kaip čia pasakius, protinio miklumo. Bet ir tai ateis ilgainiui.

KERAITIS. Žinoma, ko iš jo dabar norėti. Sodietis...

TIJŪNAS. Taigi, taigi... Tas sodietiškumas jį ir išskiria iš kitų.

KERAITIENĖ. Vargas, pone mokytojau... Nei peilio, nei šakutės žmoniškai nemokėjo paimti... Visas ištisai reikėjo perauklėti.

TIJŪNAS. Taip, taip... Auklėti... Pirmučiausia auklėti, o visa kita savaimė ateis... Bet čia jam labai patogų. (Apsidairydama) Reta kuriam iš mano auklėtinių tenka tokiose sąlygose mokytis...

KERAITIENĖ. Yra ir tokių, kur ir pavalgyti sočiai negauna.

TIJŪNAS. Negalite, ponai, suprasti, kaip kai kurie mokiniai gyvena. Štai ir dabar grįžtu iš vienos lūšnos. Gimnazijoje vaikas kaip vaikas, ir mokosi neblogai. Bet nueinu į butą, – baisu pažiūrėti. Tėvas kurpius, ligi pusiaunakčio kausto batus, o už lentų sienos ankštas kambariukas ir ten visa šeima: keletas mažų ir tarp jų – mano auklėtinis.

KERAITIS. Sunku vargšui tokioj aplinkoj mokytis.

TIJŪNAS. Koks čia gali būti atitrauktas galvojimas, kai aplink vaikai spiegia, o už sienos tėvas puspadžius kala.

KERAITIENĖ. Ir kam tokie žmonės kopia į gimnaziją? Pramoktų amato – ir gyventų sau.

TIJŪNAS. Tikras vargas ir tėvams, ir mokiniui.

KERAITIENĖ. Taip, pone mokytojau. Daug yra vargo pasauly. Ir niekaip jo sumažinti negalima. Ir rinkliavas darome, ir labdaringas loterijas, ir balius rengiame, o vargas nemažėja.

TIJŪNAS. Ką čia besakyti, daug ponios vargstate...

KERAITIENĖ. Visos mes, visas ponių komitetas, sezonui atėjus, baigiam nuo kojų nusivaryti. O kokia padėka? Dar visokių kalbų paskui prisiklausai.

TIJŪNAS. Geriausia tai kalbų visai neklausyti. Žmonės silpni, vieną kartą taip nukalba, kitą ki-taip. O naudingas darbas visada naudingas pasilieka.

KERAITIENĖ. O pas tamstas gimnazijoj ar daug nepasiturinčių mokinių?

TIJŪNAS. Yra, ponai. Vienam to trūksta, kitam to. Bet skaudžiausia, kai kartais mokinys dėl tėvų neturto turi skirtis su gimnazija.

KERAITIENĖ. Kaip tai skirtis? O ko gi žiūri tėvų komitetas?

TIJŪNAS. Nepajėgia visų sušelpiti.

KERAITIENĖ. Tokiais atvejais reikėtų daugiau energijos, apsukrumo.

TIJŪNAS. Va, kad ponias sutiktumėt šimet įeiti į tėvų komitetą, tai mums būtų didelė parama. Kai dabar ponios auklėtinis mūsų gimnazijoje, gal, sakau, neatsisakytumėt.

KERAITIENĖ. Ką jūs, pone mokytojau? Aš ir taip iki ausų darbais apversta. Štai ir dabar turiu skubėti į ponių patronato posėdį.

TIJŪNAS. Bet vis dėlto ponios parama mums būtų labai brangi.

KERAITIENĖ. Ne, ne! Aš pati tai ligi ausų... Bet apie tai pakalbėsime. Ar tamstai nebus nepakeičiui, jei tamsta mane palydėsi iki moterų klubo, kur aš tučiuojau turiu būti?

TIJŪNAS. Su didžiausiu malonumu, brangioji ponias. Tik vieną minutę aš dar norėjau jus sutrukdyti. Norėčiau pamatyti jūsų auklėtinį ir užrašyti kai kuriuos formalumus.

KERAITIENĖ. Tučiuojau aš jį pašauksiu. (Tarpdury) Petrai! Petriuk! Eikš čionai, vaikeliai. Tavo ponas auklėtojas tavęs laukia. (Įsiveda Petrą apkabinusi)

TIJŪNAS (ima iš portfelio popierių). Na ką, mano mielas, ar dėdienė tavęs už ausies netampo?

PETRAS. Ne, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Gaila, gaila. O iš dėdės diržo irgi negauni?

PETRAS. Negaunu, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Gaila, gaila. O vertėtų. Disciplina jauniems žmonėms niekada nekenkia.

KERAITIENĖ. Jis mūsų favoritas, pone mokytojau.

PETRAS. Man čia labai gera.

TIJŪNAS. Matyt, matyt... Kad tik per daug neišlepintų... Na, sakyk, mano mielas, kuo vertėsi tavo tėvai?

PETRAS. Mano tėvas buvo siuv...

KERAITIENĖ (pridengia Petrui burną). Konfekciono savininkas, turėjo didelę gatavų drabužių krautuę.

TIJŪNAS. A-a... suprantu. Vadinas (rašo), stambus verslininkas.

KERAITIENĖ. Taip, taip, stambus verslininkas.

TIJŪNAS. Vadinas (rašo), tėvai mirę, gyvena pas dėdę globėją.

KERAITIENĖ. Taip, taip... Pas dėdę globėją.

TIJŪNAS. Ačiū. Viskas. Vadinas, galime žygiuoti, brangioji ponias.

KERAITIENĖ. Aš tuojau. Baigsiu tik apsirengti. (Išėina)

KERAITIS. Labai tau dėkui už atsilankymą. Prašyčiau taip kada užsukti, laisvu laiku. Ilgiau pasižnekėtume, prisimintume anuos laikus, universitetą.

TIJŪNAS. Taip, taip... Prisiminti... Prisiminti... Aš apie juos jau buvau visai užmiršęs... Žinai, darbas, pamokos, sąsiuvinų krūvos, ir taip diena dienos. Apvelia žmogų. Pasidarai kaip tas Čechovo „Žmogus futliare“.

KERAITIENĖ (įėina). Tai galime keliauti. Dovanokite, bet aš labai skubu.

TIJŪNAS. Sudievs, prieteliau, sudievs, Petrai!

PETRAS (lenkiasi). Sudievs, pone mokytojau!

TIJŪNAS ir KERAITIENĖ išėina

KERAITIS (patenkintas vaikšto). Tai matai, Petrai... Tokios tokelės...

TIJŪNAS (grįžta). Portfelį!

TIJŪNAS. Aš vis turiu ką nors pamiršti.

KERAITIS. Tai visų gerų matematikų požymis.

TIJŪNAS. Formulės, atitrauktas galvojas... Na, dar kartą sudiev! (Išskuba)

KERAITIS (prie lango). Formulės, atitrauktas galvojas. O pageltę lapai visai konkrečiai žemėn krinta. Dabar sodžiuoj bulves kasa.

PETRAS. Ir kulia... Talkos.

KERAITIS. Taigi, taigi... Stirtos, daugybė žmonių... (Daro papirosus)

PETRAS. Ir visi linksmi, įkaitę. Juokas, klyksmas. Mašina zvimbia, tik spėk duot ir šiaudus verst...

KERAITIS. Linksma, Petrai, draugėj dirbti, ir nuovargio nesijaučia.

PETRAS. Kad ir pavargsti, vis tiek linksma. Leiskit, dėde, aš baigsiu daryti. (Daro papirosus)

KERAITIS. Baik. (Vėl prie lango) Aš jau dešimt metų, kai sodžiuoj nebebuvo. Daug kas ten pasikeitė. Sakyk, Petrai, ar sodžiuoj dar tebedainuoja?

PETRAS. Dainuoja, dėde... Ypač per šienapjūtę ir dabar, rudenį, per talkas...

KERAITIS. O kai aš mažas buvau, visas kraštas išstisus metus dainomis skambėdavo... Kai tavo tėvelis vežė mane pirmąkart į miestą mokyti, aš bliaute blioviau. Gaila buvo su sodžium skirtis...

PETRAS (atsidusęs). Su sodžium visuomet gaila skirtis.

KERAITIS. Bet laikas toks šundaktaris, kad viską užgydo... Gyveni žmogus ir keitiesi... Ir tu, Petrai, pasikeisi; mieste pagyvenęs, savęs nebepažinsi...

PETRAS (tvirtai). Aš nepasikeisiu. Aš visuomet, visuomet pasiliksiu toks, kokį tėvelis mane išauklėjo. Prašau, dėde, papirosai.

KERAITIS. Ačiū. (Žiūri į laikrodį) Tai jau ir man metas... Dėdina į moterų klubą, dėdė į vyrų klubą... Tai tu gaspadoriauk dabar namie vienas.

PETRAS. Gerai, dėde.

KERAITIS. Au revoir, mon cher.¹

PETRAS. Au revoir, mon oncle.² (Žiūri į langą, atsidusęs daro rankomis gimnastiką) Nėr kur jėgų dėti. Kad taip su šakėm prie stirtos! (*Daro atitinkamus judesius*)

Klausimai ir užduotys

1. Apibūdinkite klasės auklėtojo Tijūno charakterį. Kokiomis detalėmis dramaturgas jį atskleidžia?
2. Papildykite Keraitienės, Keraičio ir Petro nuostatų palyginimą remdamiesi:
jų pokalbiu su Tijūnu ir Keraičio ir Petro dialogu.
3. Kurie veikėjai supažindina su Jasiaus gyvenimo aplinkybėmis? Apibendrinkite, ką sužinojote apie šį personažą?

¹ Iki pasimatymo, mano mielas (*pranc.*).

² Iki pasimatymo, mano dėde (*pranc.*).

JASIUS (lange su lėktuvo modelių ir braižomu popierium rankose). Ot bachūras! Ar baletą mėgini, ar su piktomis dvasiomis kovoji?

PETRAS. Aa... Jasius.

JASIUS. Vienas?

PETRAS. Vienas. Eikš vidun!

JASIUS. Te – palaikyk! (*Atiduoda modelį ir popierių Petrui ir vikriai išoka pro langą vidun*)

PETRAS. Tai jau baigė? Koks gražus! Kaip tikras lėktuvas.

JASIUS. Turi pirmą dovaną gaut, arba aš jį sulaužau! Aš dirbdamas taip jam ir pasakiau.

PETRAS. Jasiu, mielas, – kaip jis sklando?

JASIUS. Pamatysi ore, bet dabar, brole, paslėpk tu jį savo palovin.

PETRAS. Kodėl palovin?

JASIUS. Aš namie neturiu kur padėt. Vaikai kaip vilkai tuoj užpuls, – ir šipuliai beliks.

PETRAS. Gerai, Jasiu, aš jį pas save ant spintos... (Ima modelį ir deda prie sofos)

JASIUS. Žiūr, brole... Atnešk braižiklius – vaikai mano skriestuvą nujojo. Aš noriu baigt pirmadieniui savo brėžinį.

PETRAS. Gerai, aš tuoj. (Išbėga)

Jasius dairosi, pačiupinėja bufetą, susiveržia diržą ir tiesia ant stalo vatmaną

PETRAS. Štai tau visi prietaisai.

JASIUS. Ot gerai... Ai, koks tavo reisfederis...

PETRAS. Man dėdė savo atliekamus braižiklius dovanojo...

JASIUS. Man kaip tik reikia čia plonytę kaip plaukelis iš vesti. (Braižo) O-o-o-ot šitaip! O-o-ot ir va kaip! (Žiūri, paėmęs rankon brėžinį) Va tai šitaip, va tai taip aguonėles sėja. (Braižo ir kalba, pamėgdžiodamas mokytoją) „Šiaučiuok, tu ir vėl brėžinio neatnešėi!“ – „Prašau, panele mokytoja... Teikitės parašyti va čia kampely su pliusu.“ Pasiutiškai geras reisfederis.

PETRAS (*padaręs papirosą, laiko ranką už nugaros*). Spėk, ką turiu, tai duosiu.

JASIUS. Obuolį?

PETRAS. Ne!

JASIUS. Kriaušę?

PETRAS. Ne!

JASIUS. Pastipusią žiurkę?

PETRAS (*tiesia papirosą*). Štai, imk!

Jasius purto galvą

Imk gi...

JASIUS. Mečiau... Neberūkau...

PETRAS. Jasiu!.. Tu neberūkai?

JASIUS. Kas čia tokio? Neberūkau ir neberūkysiu... Baigta!

PETRAS. Jasiu, mielasai!.. Tai tu manęs paklausei... (Meta papirosą į kampą)

JASIUS. Visai ne tavęs, bet aš pats.

PETRAS. Taip, taip... Tu pats, tu pats, Jasiau! Ir labai gerai...

JASIOUS. Nusibodo. Nekenčiu aš to bachūro. Nieko nedirba, valkiojas. O jam ir uždavinius padaryk, ir špargalus pa ruošk, ir transliuok per pamokas. Ir taip nuo trečios klasės už pakelį papirosų. Nenoriu! Baigta!

PETRAS. Vargšas Barzdžius. Dabar turės pats mokytis.

JASIOUS. Pats laikas. Tegul pavargina savo durną galvą. Didelis čia daiktas, kad jis rangovo sūnus. Pats cigaretės rūko, o man trečios rūšies kaišioja... Štai ir pabaigiau. Geras reisfederis.

PETRAS. Penki.

JASIOUS. Man penkių niekad nestato. Keturis, ir tai su rūgščia fizionomija.

Už lango BARZDŽIUS ir ŠURA, abu rūko. „Štai kur jis!“ „Kur?“ – „Štai!“

BARZDŽIUS (pro langą). Procevojat? Palaimintas darbas jau nos Lietuvos, – anot garsaus poeto Maironio. O mudu su Šura, nusidėjėliai, į faifokloką gūrinam.

JASIOUS. Laimingos kelionės!

BARZDŽIUS. Mes buvome ir pas tave, Šiaučiuk, užėję, taip sakant, su vizitu, bet mus tavo tėvas išvijo. Chi-chi-chi...

JASIOUS. Labai gerai padarė.

ŠURA. Iš pradžių manė, kad puspadžius prikalt atnešėm, tai dar kalbėjo, o kai pasakėm, kad tavęs ieškome, tai pasiuntė po velnių.

JASIOUS. Per arti pasiuntė.

PETRAS. Nesibarkite, vyrai. Prašome į vidų.

BARZDŽIUS (įkišęs į vidų galvą, dairosi). Tai čia Keraičių butas... Baldai visai išėję iš mados. Žiūrėk, Šura, koks bufetas, kaip autobusas. Chi-chi-chi...

JASIOUS. Barzdžiau, kiek tau metų?

BARZDŽIUS (sumišęs). Aštuoniolika, o kas?

JASIOUS. Mesk gimnaziją ir vesk. Ba kol baigsi, būsi dvidešimt penkerių, ir nė viena pana už tavęs neis. Neis, nežiūrint į tai, kad tavo bufetas į altorių panašus. Neis. Baigta.

ŠURA. Cha-cha-cha. Štai tau, Gediminai, Šiaučiukas barzdą ir prisiuvo.

BARZDŽIUS. Kokia čia barzda... Aš greičiau už jį baigsiu. Klausyk, Jaska, ar padarei man brėžinį?

JASIOUS. Aš sakiau, kad nedarysiu.

BARZDŽIUS. Kaip tai nedarysi?

JASIOUS. Va taip, nedarysiu, ir baigta.

BARZDŽIUS (išima iš kišenės pakelį cigarečių). Aš tau kaip tik šiandien „Diplomą“ atnešiau.

JASIOUS. Tu poryt gausi nuo braižybelkos diplomą, va kokį. (Rodo pirštą)

BARZDŽIUS. Geriausios cigaretės. Aš pats jas rūkau. Imk!

Jasius nejudėdamas su ironiška šypsena žiūri į jį

Tai ką, neimi?

JASIOUS. Man per prastos. Aš dabar tik cigarus rūkau.

BARZDŽIUS. Jei padarysi, aš galiu tau ir cigarų užfundyti.

ŠURA. Jis iš tavęs tyčiojasi, Gediminai...

BARZDŽIUS (pašokęs). Ką, tu iš manęs tyčiojiesi? Na, tai atmink!

JASIUS. Atminsiu.

BARZDŽIUS. Cypsi kaip šunystis, – nė vieno dūmo negausi.

PETRAS. Na, vyrai, tai jau per daug.

JASIUS. Baigta! Eik po velnių!

BARZDŽIUS. Š-š-šiaučiukas! Chi-chi-chi...

ABU nueina juokdamiesi

JASIUS (pribėgęs spjauna pro langą). Rupūžė! Į faifokloką... „Diplomą“ atnešiau... Fu! Aš nekenčiu savęs, kad tiek laiko su tokiu asilu draugavau.

PETRAS. Nurimk, Jasiau... Negeras jis draugas, kai draugauja tik dėl išskaičiavimo.

JASIUS. Gana, baigta! (Ima brėžinį) Eisiu namo. Jau gal mama grįžo, gausiu ko nors pietų.

PETRAS. Jasiau, mielas, tai tu dar be pietų?

JASIUS. Mama perdien turguj su obuoliais stovi, tai pas mus pasninkas.

PETRAS. Ir ko tu nieko nesakai?.. (Puola prie bufeto) Užkąskim nors buterbrodų.

JASIUS. Neieškok. Nenoriu. Eisiu.

PETRAS (išima lėkštę su buterbrodais). Klausyk, Jasiau, dar pabūk. Pasikalbėkime. Man taip gera paskui, kai pasikalbam.

JASIUS. Geras tu žmogus, Petrai. Bet bloga tau bus gyventi. Geriem žmonėm bloga pasauly.

PETRAS. Eik tu nefilosofavęs, verčiau papasakok, kaip rytoj jūsų modelių rungtynės vyks?

JASIUS (valgydamas). Eisime, Petrai, kartu aerodroman, pats pamatysi. Aš norėjau apie kitką pakalbėt.

PETRAS. Imam apie kitą kalbėti.

JASIUS. Kvailas gyvenimas, Petrai.

PETRAS. Va tau! Kodėl gi jis kvailas?

JASIUS. Šit mudu dabar draugaujam, kalbam, vaikščiojam kartu... Neseniai susiėjom, ir vėl reiks netrukus skirtis...

PETRAS. O ko mums skirtis? Mokysimės, dirbsime kartu.

JASIUS. Aš nebeilgai besimokysiu.

PETRAS. Ką tu kalbi?

JASIUS. Tėvas nebenori. Vis baras, prikaišioja, kad aš dykas visiems ant kaklo sėdžiu. O čia šiandien dar klasės auklėtojas buvo užėjęs, visko prikalbėjo... Jis, žinoma, kalbėjo, tėvo gailėdamas.

PETRAS. Taip, sunku tavo tėvui. Didelė šeimyna, visi maži. Bet vis kaip nors, iš paskutiniųjų... Juk tu paskui dešimteriopai atsilyginsi.

JASIUS. Aš daugiau ir nenoriu. Man kad tik šįmet. Duotų šešias užbaigti. O paskui – į aviaciją!

PETRAS (pašokęs). Kaip tai, jau ir šįmet tavęs nebenori leisti?

JASIUS. Nebenori.

PETRAS (vaikšto susirūpinęs). Palauk, tai kaipgi čia dabar?

JASIOUS. Štai kaip, bro! elgesį už transliaciją sumažino? Sumažino! Vadinasi, nuo mokesčio neatleis? Neatleis. Štai ir visos lygtys su visais nežinomaisiais.

PETRAS. Visi transliuoja, – kitiems nieko. O tau – sumažino. Nesuprantu.

JASIOUS. Visa viltis tai va štai šitas. (Rodo į modelį) Pirmoji dovana, tai lygiai tiek, kiek reikia mokėti už pusmetį... Bet jei pirmosios negaus, tai sudiev, gimnazijėle. O tada...

PETRAS. Palauk, Jasiau... Va kas! (Ieško ploščiuoko kišenėj) Man tėvelis mirdamas paliko va štai šitą. (Ištraukia raudoną skepetaitę) Sakė tik labai svarbiam reikalui teišleisti... O čia reikalas labai labai svarbus. Tai šimtas litų. Imk!

JASIOUS (atšoka). Ką tu, bro!... Man dabar nereikia... Gal aš dar dovaną laimėsiu.

PETRAS. Na, tai baigta! Jei nelaimėsi, tai va, sumokam! (Deda atgal sau į kišenę) Šiaip ar taip, ligi pirmos bus sumokėta.

JASIOUS. Tai kaipgi čia dabar? Taip nelauktai. Kada gi aš tau juos galėsiu grąžinti?

PETRAS. Man dabar pinigų nereikia. O kai būsi lakūnas, tai nuveši mane lėktuvu į Ameriką!

JASIOUS. Oi Petrai, mes su tavim visus debesis išmaišysime! Ir šitaip, ir taip, ir va kaip! (Rodo „kilpas“ ir „sraigatą“)

PETRAS (apkabina). Na, matai, Jasiau, koks bus gražus gyvenimas.

Girdėtis skambutis

Tai dėdina grįžo!

JASIOUS. Sudiev, bro! Aš prapuolu. Ai, kaip dabar viskas gerai. (Iššoka pro langą)

PETRAS (pro langą). Tai rytoj kartu aerodroman!

Uždanga

? Klausimai ir užduotys

1. Kokia Jasiaus gyvenimo svajonė?
2. Kaip Petras, Jasius ir Barzdžius supranta draugystę? Atsakymą pagrįskite citatomis.
3. Kokios detalės rodo, kad Petras jaučia draugą?
4. Kodėl Petras tėvo paliktus pinigus apsisprendžia atiduoti draugui? Kas lemia tokį jo sprendimą?

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite savo klasės rytą mokykloje su vaizduojamu II veiksmo pradžioje: kuo panašus ir kuo skiriasi bendravimas, elgesys, pokalbių temos, mokomieji dalykai, kuriems mokiniai ruošiasi?

Klasė. Rytas. MOKINIAI renkasi. Kairėje sėdi MERGAITĖS, dešinėje – BERNIUKAI. Prieš suolus katedra.

Kampe lenta. Klasėje užsėjęs: kas pamokas pusbalsiu kartoja, kas nurašinėja. Kiti grupėmis kalbasi, išdaigauja

I GIMNAZISTAS (įeina. Garsiai). Labas rytas, ponios ir ponai! (*Niekas neatsako. Dar garsiau*)
Labas rytas!

I MERGAITĖ. Labas, labas!

I GIMNAZISTAS. Nors viena išauklėta mergaitė visoj klasėj atsirado.

I MERGAITĖ. Ar padarei 125-tą?

I GIMNAZISTAS. Pradedant 120-tu ir baigiant 125-tu, visus padariau, ir visus blogai. Reikalauju skubaus nusirašymo.

II GIMNAZISTAS. Maryte! Maryte, štai 125-tas. Šiame uždaviny visa mano siela surašyta. Tik atsakymas truputėlį kitoks išėjo.

I MERGAITĖ (meta sąsiuvinį). Reikia čia man tokios miglotos sielos, ir dar su klaidingu atsakymu. (Nueina kitur nusirašinėti)

I GRUPĖ (*pusbalsiu dainuoja*).

Aukštyn, pirmoji eskadrilė!

Pasklido gandas neramus:

Tenai, kur niūrios erdvės tyli,

Klastingas priešas laukia mūs.

III GIMNAZISTAS (įeina šlubuodamas). Sveikas, Gediminai! Aš visą pirmadienį išgulėjau mirties patale, tapau sužalotas per šoksmo nelaimę. Apšviesk mane, šviesusis kunigaikšti: ar tavo draugas Šiaučiukas laimėjo pirmąją vietą aviomodelių lenktynėse?

BARZDŽIUS. Jis laimės pirmąją vietą varlių lenktynėse. O be to, koks jis man draugas?

III GIMNAZISTAS. Ar jau nebe draugas? Sakykite!.. Pralaimėjo, tai ir nebe draugas? Koks nepastovumas!..

BARZDŽIUS. Plepėk dar... (Nueina)

III GIMNAZISTAS. Vyrai, apšvieskite nukentėjusį už jūsų visų garbę: kas laimėjo sekmadienį orasvydį¹?

¹ Orasvydis – tinklinis. Lietuvoje iš pradžių vadintas „kumsčiasvydžiu“, vėliau – „orasvydžiu“, „oriniu“. Šios sporto šakos pradžia reikėtų laikyti 1921–1923 metus.

II GIMNAZISTAS. Aštuntokai, atsilikėli.

III GIMNAZISTAS. O šventasai Rokai! Ir aviomodelių, ir orasvydžio rungtynės prakištos. Tik aš vienas rimtai kovojau už mūsų klasės garbę. Būčiau aukščiausiai iššokęs, tik kartį trumpą padavė.

Juokas

II MERGAITĖ. Taip kritai, – manėme, kad nė nebeatsikelsi.

III GIMNAZISTAS. Gal ir ašarėlę graudžią praliejote?

II MERGAITĖ. Buvo čia dėl ko verkt.

III MERGAITĖ. Irgi čempionas!

III GIMNAZISTAS. Tai žmonių žiaurumas, niekas pralaimėjusio nesigaili. Reikės pereiti į ping-pongo komandą. (Nueina)

II MERGAITĖ. Ten ne tiek pavojinga. (Juokiasi)

Įeina PETRAS

ALDONA. Keraiti, sakyk, kaip čia su 125-tu?

PETRAS. Labas rytas! O ką, neišėjo?

ALDONA. Aš nežinau, kaip čia (rodo sąsiuvinį) su šaknim.

PETRAS (aiškina). Viskas gerai. Tik pirma reikia į laipsnį pakelti. Štai, va čionai...

ALDONA. Sėskim...

PETRAS atsisėda šalia ir kalbasi toliau

Taip, suprantu...

Įbėga apsirikęs pirmokas ir, pamatęs, kad ne į savo klasę pateko, nustebeš dairosi. II gimnazistas sutrepsi, PIRMOKAS kuria lauk

II MERGAITĖ. Kam tu jį vargšą taip...

II GIMNAZISTAS. Jasiau, parduok man savo aviomodelį... Arba mainykim ant markių.

JASIUS (*taisydamosis rašyti*). Nebeturiu.

II GIMNAZISTAS. Jau pardavei?

JASIUS. Sulaužiau...

II GIMNAZISTAS. Ot kvailas. Tokį gražų lėktuvą laužyti...

JASIUS. Darau kitą... 25-tą bus vėl rungtynės.

II GIMNAZISTAS. Kitose manai laimėti pirmąją?

JASIUS. Taip. (Rašo) Kaip bus prancūziškai „bėgti“?

II GIMNAZISTAS. Nežinau, aš ne bėgikas, klausk šlubio Andriušio. Vyr'ai, kas atsinešėt markių? Atidarau mainymo kontorą.

BALSAS. Gausi! Vakar įsukai dvi konsarkas.

II GIMNAZISTAS. Mainas – monas, kas apgauna, tai tas ponas. Naudokitės proga. Naujas paketas tik ką gautas iš Honolulu.

JASIUS. Handeli, nekliudyk mokytis...

IV GIMNAZISTAS. Eikime, Handeli, į kampą. (Apkabinęs veda) Nekliudyk Šiaučiukui šviestis.

II GIMNAZISTAS. Ar turi markių?

IV GIMNAZISTAS. Turiu. Tik be apgavysčių.

Abu išsiima markutes ir keičiasi

I GIMNAZISTAS (garsiai skaito hegzametą). In nova fert animus mutatas dicere formas corpora...¹

BALSAI. Ko tu čia šauki kaip vargamistra per egzėkvijas?

IV GIMNAZISTAS. Vyrai, gelbėkit! Handelis apgavo. (Vežasi II gimnazistą) Rodė antspauduotą, o įsuko švarią.

II GIMNAZISTAS. Taip buvo kalbėta.

IV GIMNAZISTAS. Kokio velnio kalbėta?.. Tuojau duok antspauduotą.

BALSAI.

- Ei jūs, chebra, nurimkite!
- Iš tiesų, kaip maži vaikai.
- Handeli, ar perki senus autobuso bilietus?
- Jis ir nuo senų kaliošų neatsisako.

Juokas

II GIMNAZISTAS. Mergaitės, gelbėkite mane nuo šitų žmogėdrų!

I MERGAITĖ. Skriaudžia visi tave, Handeliuk... Bet tu ne pasiduok!

II GIMNAZISTAS. Sunkus gyvenimas, Maryt. Ačiū nors už gerą žodį.

Skambutis, mokiniai sėdasi į savo vietas

BALSAI.

- Vyrai, kas nudžiovė Barzdžiaus špargalą?
- Lotyniški veiksmožodžiai pradingo!
- Pakaks jam daiktavardžių!
- Štai! Štai! Ana kur ant sienos kaba!

Klasėje juokas. Barzdžius stojasi ant suolo, nori paimti ant vinies kabantį popieriuką, bet tuo metu veriasi durys... Barzdžius šoka nuo suolo...

Įeina... V GIMNAZISTAS. Klasėj klyksmas.

V gimnazistas vaidina istorijos mokytoją

V GIMNAZISTAS (eina į katedrą, sėdasi, atmeta galvą). Taigi... Apie ką mes praeitą sykį kalbėjome?

BALSAI. Apie Mariją Stiuart.

V GIMNAZISTAS. Taigi... Dabar aš noriu jums papasakoti apie kitą Mariją, būtent apie Mariją Antuanetę.

¹ Mane traukia kalbėti apie formų pasikeitimus į naujus kūnus (*lot.*).

Barzdžius vėl lipa ant suolo ir nuplėšia nuo vinies popieriuką

Barzdžiau-Barzdaiti, jei tamsta dar kartą per mano pamoką bandysi pasikarti, – aš pranešiu tamstos mamai.

Klasė papliumpa juoku

Taigi... (Vėl atmeta galvą) Apie ką mes dabar kalbame?

BALSAI.

- Apie Barzdžių-Barzdaitį.
- Apie Mariją Stiuart.
- Apie Mariją Antuanetę.

V GIMNAZISTAS. Taip, taip... Taigi, jeigu palyginsime ši tuos tris istorinius tipus...

BALSAI.

- Kodėl tris?
- Vienas tipas ir dvi karalienės.

V GIMNAZISTAS. Taip, taip... visai teisingai. Jei palyginsime šitas dvi karalienes, tai pamatysime, kad jų tik vardai panašūs, šiaip jos abi yra griežtai skirtingos tiek savo būdu, tiek ir savo kitomis ypatybėmis, nors dažnai gyvenime ir kalboje jos esti painiojamos. Aldona Vaitaitė, gal tamsta atidėtumei vėlesniam laikui savo privatinę korespondenciją?

ALDONA. Prašau nekliudyti, aš sprendžiu uždavinį.

V GIMNAZISTAS. Ach, tamstai, vadinas, neįdomu apie Mariją Antuanetę? Tamsta, taip sakant, norėtum paklausti apie jos vyrą Liudviką?

Tuo metu veriasi durys. V gimnazistas išsigandęs paknopstom šoka nuo katedros. Įbėga uždušęs ŠURA; klasė vėl papliumpa juoku

ŠURA. Ramiai! Citat! Ekstra pranešimas!¹

Klasė užia

Nutilkit! Labai svarbu! Vakar T. kvadratui mūsų klasėj ištraukė pinigus.

BALSAI.

- Kokius pinigus?
- Ką tu paistai?
- Kur ištraukė?

ŠURA. Garbės žodis! (Akcentuodamas) Vakar Tįjūnas pamiršo mūsų klasėj portfelį, ir čia iš jo dingio šimtas litų.

BALSAI.

- Meluojį, tipeli!..
- Čia tau ne prima aprilis, kalbėk rimtai!
- Kvaila išdaiga!

¹ Skelbiu! Skubus pranešimas! (*lot.*)

ŠURA (mušasi į krūtinę). Garbės žodis! Ilgasai aštuntokas tik ką išėjo iš mokytojų kambario ir man viską papasakojo. Tuoju ateis policija ir pradės tardyti.

BALSAI.

- Apstatė tave Ilgasai.
- Pasityčiojo.
- Rado ilgas ausis ir prišnekėjo.

ŠURA. Bet klausykite! Visai rimtai! Ilgasai klausia: „Kiek jūsų klasėj mokinių?“ Aš jam sakau: „Dvidešimt“ – „Tai, sako, – apvogėt savo auklėtoją ir pasidalijot po penkis litus.“ Štai! Tuoju visa gimnazija žinos... (Eina į savo vietą)

BALSAI.

- Vyrai, duosim Ilgajam per strėnas.
- Gaus pylos.
- Mes jam liežuvį sutrumpinsim.
- Mat driežas, ką prasimanė.

II GIMNAZISTAS (*praveria duris ir tuoju atšoka*). Š-š-š-š! Š-š-š-š! Direktorius!

I GIMNAZISTAS. Čia iš tiesų kas nors nebegeirai...

VISI. Š-š-š-š! Š-š-š-š!.. Direktorius! Direktorius! Direktorius!

Klasė nutyla

? Klausimai ir užduotys

1. Ar žinią apie vagystę galime laikyti veiksmo užuomazga? Atsakymą pagrįskite.
2. Kokias tris situacijas pakartoja dramaturgas, kad informacija apie pavogtus pinigus būtų įtaigesnė?
3. Pasirenkite likusią II veiksmo dalį perskaityti vaidmenimis. Atkreipkite dėmesį į intonaciją, kuria perteiksite veikėjų nuotaikas.

DIREKTORIUS (*rimtai, susikaupęs eina į katedrą; ramiu balsu*). Ar visi šiandien klasėje?

DEŽURUOJANTIS. Visi, pone direktoriau.

DIREKTORIUS. Taip... Jūsų klasę, o drauge ir visą gimnaziją ištiko skaudus smūgis. Vakar po paskutinės pamokos jūsų klasės auklėtojas pamiršo čia portfeli, ir iš jo dingo pinigai. Nuodugniai dalyką ištyrus, visos aplinkybės rodo, kad jie galėjo dingti tik čionai. Aš pabrėžiu: čionai, jūsų klasėj. Tai pirmas toks negirdėtai skaudus įvykis per visus 15 metų, kai jūsų gimnazija egzistuoja. Ar jūs visi gerai nusimanot, kas čia atsitiko? Įvyko vagystė. Žemas, niekingas darbas padarytas sienose tos įstaigos, kurios tikslas auklėti dorus žmones, taurius savo krašto piliečius.

Maža to. Šis nusižengimas yra dvigubai sunkus. Nes čia nuskriaustas žmogus, kuris jus visus labai mylėjo. Nė vienas mokytojas nėra tiek galvos guldęs už savo klasę, kaip jūsų auklėtojas. Jis žmogus vienišas, neturi artimųjų. Šeštus metus jis veda jūsų klasę. Prisirišo

prie jūsų, pamilo jus kaip savo vaikus. Jis džiaugdavosi jūsų džiaugsmu ir budėdavo dėl jūsų nepasisekimų. Per penkiolika darbo metų jis nė vieno cento nėra susitaupęs, nes visus likučius nuo savo kuklios mokytojo algos jis išleisdavo neturtingus mokinius besėldamas. Ir vakar, paėmęs iš kasos avansu šimtą litų, jis ruošėsi nešti juos į knygyną ir sumokėti... O ar žinot, už ką? Už vadovėlius, kuriuos jis perka ir dalija nepasiturintiems savo mokiniams. Turbūt ir jūsų klasėj ne vieną jis yra sušėpęs?..

JASIUS. Man auklėtojas nupirko šįmet fizikos, algebros ir geometrijos vadovėlius ir skriestuvą.

BALSAI. Ir man... ir man... ir man...

IV MERGAITĖ. Man visus vadovėlius ir batukus.

DIREKTORIUS. Taip. Bet šito šimto litų jis knygynui sumokėti negalėjo. Pinigai dingio čia, jūsų klasėje.

Dabar galite pagalvoti, kokią ne tik medžiaginę, bet ir moralinę skriaudą jūs padarėt savo auklėtojui.

Aš čia kalbu ne vienam kuriam, bet visiems. Nes kol kaltininkas nebus surastas arba kol jis pats neprisipažins, tol ši dėmė gulės ant jūsų visų. Nei jūsų auklėtojas, nei aš, nei kuris kitas mokytojas nebegalės dabar nė vienam iš jūsų atvirai į akis pažvelgti. Ir jūsų pačių tarpe dings nuoširdus draugiškumas, nes imsite vienas kitą įtarinėti.

Bet... aš netikiu, kad jūsų tarpe būtų surambėjusių, užkietėjusių nusikaltėlių. Aš noriu tikėti, kad šis žingsnis buvo padarytas lengvapėdiškai, nepagalvojus apie visas pasekmes. Aš noriu tikėti, kad tas, kuris šį žingsnį padarė, dabar gailisi, kad jis yra pasiruošęs savo klasės auklėtojui ir savo draugams padarytą skriaudą atitaisyti ir kad jis pats yra pasiruošęs pasitaisyti. Tai galima būtų padaryti atvirai ir nuoširdžiai, čia pat tuojau prisipažinus.

Tačiau aš šito nereikalauju. Pakaks, kad tik man vienam pasisakys, ir aš prižadu jam atleisti. Visas skaudus įvykis vien tik mūsų tarpe bus likviduotas, ir niekas daugiau apie tai nesužinos. Dežuruojas!

DEŽURUOJANTIS. Aš!

DIREKTORIUS. Štai dvidešimt suantspauduotų lapelių. Išdalysi visiems po vieną. Kiekvienas parašo savo pavardę ir žodį „taip“ arba „ne“, sulenkia ir grąžina man. Parašęs žodį „taip“ vakare ateina pas mane į butą. Ar supratot?

BALSAI. Supratom, supratom, pone direktoriau!

DIREKTORIUS. Kiekvienas visu rimtumu savo sąžinėj teapsvarsto šį dalyką... Nes tai yra vienintelis galimumas taikiu būdu atitaisyti padarytą žalą. Aš netrukus grįžtu. (Išeina)

Dežuruojantis išdalo lapelius, paskutinį pakėlęs laiko rankoj, lyg norėdamas ką sakyti, bet susigriebia ir eina į savo vietą. Klasėje tyla. Kiekvienas žiūri į savo lapelį, tartum nežinodamas, ką su juo daryti

BALSAS. Tai kas gi mums dabar daryti?

I GIMNAZISTAS (pašoka iš savo vietos). Klausykite, draugai! Nejaugi mūsų tarpe... va čia, šitoje klasėje, yra vagis?.. Ne, ne, ne! Aš negaliu įsivaizduoti. Man galva neišneša. Šeštus metus gyvename draugėj... Vienas kitą pažįstame... Nieko panašaus nėra atsitikę...

ŠURA. A-a! Netikėjote! Nėra atsitikę, o dabar atsitiko.

BALSAI.

- Pinigai iš portfelio patys negi pabėgo!
- Turėjo juos kas nors išimti!
- Kokia gėda!
- Skandalas!
- Mus dabar pirštais užbadys...
- Niekur akių negalėsime parodyti...

III GIMNAZISTAS. Prašau žodžio! Prašau žodžio! Balsai.

- Kalbėk, Andriusi!
- Kalbėk!
- Prašome!
- Tegul kalba Andriušis!..

III GIMNAZISTAS. Nors aš vakar gimnazijoje nebuvo, bet tikėkite, draugai, kad tas mane irgi liečia tiek pat, kiek ir jus.

BALSAI.

- Teisingai! Teisingai!
- Tiesą sakai!

III GIMNAZISTAS. Klaidos čia negali būti. Direktorius aiškiai pasakė, kad pinigai dingę mūsų klasėj. Nuodugniai neiš tyręs, direktorius tokių dalykų netvirtins. Tad nėra abejonės, kad kaltininkas yra mūsų tarpe. Direktorius teisingai pabrėžė, kad šis žingsnis padarytas lengvapėdiškai, nepagalvojus apie visas pasekmes. Tad aš čia dabar kreipiuosi į tą kaltininką. Tegul jis nors dabar pagalvoja, į kokią padėtį jis nustūmė mus, savo draugus. Mes dar tarp šių sienų išbūsime trejus metus, paskui, baigę gimnaziją, taip pat už jūrių marių neišlėksime, turėsime vienas su kitu susitikti. Ir mus visą gyvenimą sekios kaip Kaino prakeikimas šis bausis įtarimas: gal štai jis apiplėšė mūsų auklėtoją.

BALSAI.

- Teisingai!
- Tiesą kalbi, Andriusi!

III GIMNAZISTAS. Tad aš kreipiuosi į jį visos mūsų šeštos klasės vardu: tegu jis atitaiso savo klaidą.

BALSAI.

- Teisingai.
- Tegu atitaiso.
- Tegu pasisako direktoriui.

III GIMNAZISTAS. Mūsų direktorius – žmogus taurus. Jis mus ne mažiau myli, kaip ir mūsų auklėtojas. Jam prisipažinti tai vis tiek, kaip ir savo tėvui. Prisipažindamas, savo klaidą atitaisydamas, jis nuplaus šią didelę gėdą ir nuo savo sąžinės, ir nuo visų savo draugų. Ar taip aš kalbu, draugai?

BALSAI.

- Teisingai.
- Kito kelio nėra.

Triukšmas

BARZDŽIUS. Prašau žodžio! Ar galima ir man pasisakyti?

BALSAI.

- Barzdžius nori kalbėti!
- Tegu kalba!
- Kalbėk, Gediminai!

BARZDŽIUS. Aš manau, kad vagis neprisipažins. Mūsų klasėj mažų vaikų nėra, kurie pultų taip sau, nieko nepagalvoję. Jau kas darė, tas žinojo, ką daro... Kad baigtume šią nešvarią istoriją, aš siūlau visiems sumesti šimtą litų ir gražinti Tijūnui. Aš vienas duodu šiam reikalui penkias dešimt.

BALSAI (*pasipiktinę*).

- Čia ne tas reikalas!
- Ne apie tai kalbi!
- Čia garbės reikalas!
- Ką jis ten paisto? Gana!
- Pakaks!

BARZDŽIUS. Nenorite – nereikia! Žinokitės! Manęs šis reikalas neliečia. (Sėdasi)

Mokiniai pasipiktinę šoka iš savo vietų ir, kumščius sugniaužę, apstoja Barzdžių

VISI.

- Ką? Tavęs neliečia?
- Tai ką gi liečia?
- Nekaltybės angelas atsirado!
- Šalin akiplėšą!
- Tave tiek pat lengva įtarti, kaip ir kiekvieną kitą!
- Š-š-š-š! Inspekt... š-š-š-š!

Inspektorius, pradaręs duris, įkiša galvą, o paskui ir pats įeina

INSPEKTORIUS. Kas čia per triukšmas! Prašau nutilti! Sėskite. (Rankas už nugaros susidėjęs, vaikšto prieš suolus; po ilgos pauzės) Kas vakar dežuravo?

I GIMNAZISTAS (atsistoja). Aš.

INSPEKTORIUS. Kuris vakar paskutinis išėjo iš klasės?

I GIMNAZISTAS (pagalvojęs). Nepamenu, pone inspektoriau.

INSPEKTORIUS. Sėsk. Kuris vakar paskutinis išėjo iš klasės?

BARZDŽIUS (atsistoja). Aš, pone inspektoriau, išėjau pirmutinis.

INSPEKTORIUS. Sėsk. Aš klausiu, kuris vakar išėjo iš klasės paskutinis?

JASIOUS. Aš...

INSPEKTORIUS. Aa... Tai tu. Ką tu čia darei, vienas pasilikęs?

JASIOUS. Aš, pone inspektoriau... aš dažnai čia pasilieku. Aš darau rašto darbus.

INSPEKTORIUS. O vakar ką darei?

JASIOUS. Lotynų ir prancūzų rašinėlius.

INSPEKTORIUS. A-a... rašinėlius. Kodėl namie negali rašyti savo rašinėlių?

JASIOUS. Pas mus, pone inspektoriau, labai ankšta... vaikai trukdo.

INSPEKTORIUS. Taip... Vadinas, tu visą valandą išbuvai vienas klasėj?

JASIOUS. Išbuvau.

INSPEKTORIUS. Ar per tą laiką niekas kitas nebuvo į klasę įjėjęs?

JASIOUS. Niekas... Ne, ne! Buvo.

INSPEKTORIUS. Tai kaip, buvo ar ne?

JASIOUS. Buvo klasės auklėtojas.

INSPEKTORIUS. Ką jis čia darė?

JASIOUS. Nieko... Tik įėjo, pasiėmė portfelį ir vėl išėjo.

INSPEKTORIUS. O tave jis ar pastebėjo?

Jasius tyli

Aš klausiu, ar auklėtojas tave pastebėjo?

JASIOUS. Ne.

INSPEKTORIUS. Kaip tai? Buvo ir nepastebėjo?

JASIOUS. Aš išgirdau žingsnius ir bijojau, kad nelieptų eit namo... Aš pasislėpiau už lentos kertėj...

ALDONA (sujaudinta). Pone inspektoriau... Mums direktorius paliko anketos lapelius... Mes turime kiekvienas pa rašyti atsakymą... Mes dar nebaigėm... Gal tamsta apklausinėjimą atidėtum vėlesniam laikui?

INSPEKTORIUS (pastatęs akis). M-m-m... Vėlesniam laikui... Gerai, palauksime... Sėskite.

Šiaučiukas ir Aldona sėdasi. Įeina DIREKTORIUS

DIREKTORIUS. Ar jau visi parašėt atsakymus?

BALSAI. Visi, pone direktoriau.

DIREKTORIUS. Prašau atiduoti juos man.

Gimnazistams nešant lapelius, direktorius su dešine ima ir deda į kairę. Suėmęs visus lapelius, juos sumaišo, kurį laiką žiūri į klasę, paskui atskleidžia vieną lapelį ir skaito: „Ne“ ir t. t. Direktorius veidas niaukiasi, paskutinį ima iš lėto.

Klasėje kapų tylą.

Ne... Kaltininkas neprisipažino... (Surenka lapelius ir ruošiasi eiti)

INSPEKTORIUS. Šiaučiukas eis su mumis į mokytojų kambarį.

Jasius sukrinta, išgąščio apimtas. Petras pakyla iš savo vietos, ryžtingais žingsniais išeina į priešakį

PETRAS. Pone direktoriau!

DIREKTORIUS (*klausiamai žiūri į jį*). Ko jums?

PETRAS. Aš paėmiau iš portfelio šimtą litų. (*Nuleidžia galvą*)

ALDONA (*griebiasi už galvos. Susmunka suolo*). O Viešpatie!

Visi nustebę žiūri į Petrą

Uždanga

Klausimai ir užduotys

1. Kaip manote, kodėl Petras, lapelyje parašęs „ne“, pasako, kad jis paėmė šimtą litų?
2. Pasižymėkite, kokius svarbiausius dalykus direktorius pasako klasei: apie įvykį, apie mokyklos paskirtį, apie mokyklos bendruomenę, apie klasės auklėtoją, apie vagystės pasekmes.
3. Kokias vagystės pasekmes įvardija mokiniai?
4. Palyginkite III gimnazisto ir Barzdžiaus požiūrį į vagystę. Kuriam požiūriui pritariate Jūs? Savo nuomonę pagrįskite.
5. Paaškindite, kuris įvykis ir kodėl yra dramatiškesnis, – ar gimnazisto Šūros pranešimas apie klasėje įvykusią vagystę, ar Petro prisipažinimas, kad jis iš mokytojo portfelio paėmė šimtą litų.

Dramatiškas – 1. būdingas dramai; draminis; 2. sukrečiantis, skaudus.

TREČIAS VEIKSMAS

Mokytojų kambarys. PSICHOLOGAS ir GAMTININKĖ sėdi. TIJŪNAS vaikščioja

PSICHOLOGAS. Psichologiškai imant, tai suprantama.

GAMTININKĖ. O man visai nesuprantama. Šešerius metus vaikai auga prieš mūsų akis, ir niekad nieko panašaus nėra atsitikę.

PSICHOLOGAS. Kriminalinė psichologija nurodo ir tokių pavyzdžių. Apsigimęs kriminalistas iki tam tikro laiko gali visai nerodyti savo palinkimų. Kriminalinis pradas jame tartum miega letargo miegą. Bet vieną gražią dieną, lyg kieno pažadintas, pabunda, ir tada...

GAMTININKĖ. Eikit, eikit, kolega, jūs su savo kriminalistika. Mes juos visus pažįstame gal ne blogiau, kaip savo vaikus. Kurį gi dabar čia įtarsi? Apie kurį tik pagalvoji, – liežuvis nepajuda, kad jį apkaltintum.

PSICHOLOGAS. Bet nusikaltimas padarytas.

GAMTININKĖ. Aš netikiu. Čia kas nors ne taip. Pone Tijūnai, gal tamsta kur kitur dar buvai užėjęs?

TIJŪNAS. Brangioji ponija, aš pats labiau už visus džiaugčiausi, jei galėčiau nors truputėlį suabejoti, kad pinigai dingo mano klasėj...

GAMTININKĖ. Ar tamsta visas smulkmenas gerai prisimeni?

TIJŪNAS. Taip gerai, kaip čia tamstą kad matau.

GAMTININKĖ. Tai, vadinasi, po penktos pamokos tamsta paėmė iš sekretoriaus šimtą litų, padėjai juos į piniginę, o piniginę į portfelį ir nuėjai į knygyną?

TIJŪNAS. Ėjau į knygyną... Ir tik išėjęs iš gimnazijos, atsiminiau, kad šiandien ne trečiadienis, bet antradienis, ir kad šeštoj klasėj mano šeštoji pamoka.

GAMTININKĖ. Ir grįžai?

TIJŪNAS. Grįžau. Nusivilkau palatą ir su portfelium rankoj nuskubėjau į savo šeštąją.

GAMTININKĖ. Taip, o paskui?

TIJŪNAS. O paskui, baigęs pamoką, vėl apsivilkau palatą ir vėl nuėjau į knygyną. Ir tik pusiaukeley pastebėjau, kad pamiršau klasėj portfelį.

GAMTININKĖ. Ir vėl grįžai?

TIJŪNAS. Grįžau. Pasiėmiau nuo katedros portfelį ir nuėjau į knygyną.

GAMTININKĖ. Ar nieko nebebuvo klasėj?

TIJŪNAS. Tuščia. Man įėjus į didįjį koridorių, iš mano klasės išėjo paskutiniai mokiniai.

GAMTININKĖ. O pakeliui ar tamsta nieko nebuvai sutikęs?

TIJŪNAS. Nieko. Ničnieko.

GAMTININKĖ. Ir niekur kitur nebuvai užėjęs?

TIJŪNAS. Niekur.

GAMTININKĖ. Keistos, labai keistos aplinkybės.

PSICHOLOGAS. Matote, ponija. Kaip jūs kitaip šį recidyvą išaiškinsite? Vadinasi, penkerius metus jaunuolis buvo doras, o šeštasis – jame pabudo banditas.

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS (įeina, jaunas, su botfortais). Sveiki gyvi, kolegos! Ach, ką aš atėjęs išgirdau! Tamstą, kolega Tijūnai, ištiko skaudi nelaimė.

TIJŪNAS. Ištiko...

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Reiškiau užuojautą, širdingiausia ir giliausia užuojautą. Juk šimtas litų prie mūsų ubagiškos algos – tai visas kapitalas.

TIJŪNAS. Apie ką tamsta?

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Aš girdėjau, kad tamstą šeštos klasės mokiniai apvogė, kad tamstai dingo šimtas litų.

TIJŪNAS (užsidegęs). Tamsta, jaunuoli, ne apie tai kalbi.

GAMTININKĖ. Žinoma, čia ne piniguose visas reikalas. Čia daug skaudesnis dalykas.

PSICHOLOGAS. Čia, taip sakant, svarbiau psichologinis momentas.

TIJŪNAS. Tamstai svarbiau psichologinis momentas, anam svarbiau šimtas litų, trečiam svarbiau gimnazijos prestižas, garbė ir dar kiti niekniekiai.

PSICHOLOGAS. O kas gi dar?

TIJŪNAS. Kas dar? O tamstos, gerbiamieji, nepagalvojat apie tą jaunuolį, kuris padarė šį nelemtą žingsnį? Kas dabar darosi jo sieloj?

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Jis dabar tik ir galvoja, kaip geriau jam vogtus pinigus paslėpti.

TIJŪNAS (iškėlęs rankas). Kaip tamsta drįsti taip kalbėti apie mano mokinius? Aš skaičiau dienas ir savaites, kiek dar su jais man teks pabūti, aš ramiai negalėjau pagalvoti apie tai, kad po pustrėčių metų man reikės su jais skirtis. O tamsta drįsti juos niekinti! Ar jūs patys nepergyvenot jaunystės? Ar jūs gimėt surambėjusiais seniais su aprūdijusiomis sielomis?

GAMTININKĖ (karštai). Tiesa, tiesa, šventa teisybė! Dabar jų visų gražiausias amžius, kai širdys pilnos kilnių troškimų, o sielos – žydi idealais.

TIJŪNAS. Ir štai, brangioji ponია, viena iš tų jaunučių sielų priėmė nuodų. Ji dabar kankinasi, blaškosi. Jei skubiai ne suteiksi pagalbos – ji žus.

GAMTININKĖ. Taip, taip! Tai jaunos sielos savižudybė.

TIJŪNAS. Ir kaip dabar aš galėsiu išbūti su savo jaunuoliais pustrėčių metų, žinodamas, kad jų tarpe yra lavonas. Kaip aš įeisiu į klasę, žinodamas, kad čia va, prieš mane, sėdi mano auklėtinis su sužalota siela ir aš negaliu jam padėti. Tik pagalvokite... Juk tai baisu...

Skambutis

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Jau pertrauka...

PSICHOLOGAS. Žiūrėsime, kokių naujienų mums atneš direktorius.

MOKYTOJAI ir MOKYTOJOS su žurnalais rankose eina į vidų. Tijūnas nervingai vaikšto po kambarį.

Įeina ISTORIKAS tokia pat eisena, kaip rodė V gimnazistas

ISTORIKAS. Direktorius susijaudinęs ginčijasi koridoriuje su inspektorium. Matyt, surado kaltininką.

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Aš labai abejoju.

Įeina DIREKTORIUS su INSPEKTORIUM. Direktorius veidas susikaupęs, inspektorius – patenkintas.

Visi laukiamai žiūri į juos

DIREKTORIUS (užima vietą už stalo). Ponios ir ponai, dėl skaudaus įvykio, kuris ištiko mūsų gimnaziją, aš atidarau mokytojų tarybos ekstra posėdį.

Visi sėdasi, tik Tijūnas pasilieka bestovis

Aplinkybės, kuriomis dingo šeštoj klasėj tos klasės auklėtojo pinigai, tamstoms jau žinomos. Dabar žinomas ir to nelemto darbo kaltininkas. Jis prisipažino.

BALSAI.

– Įdomu, įdomu kuris?

– Kas? kas? kas?

– Na, na, įdomu?

DIREKTORIUS (pusbalsiu inspektoriui). Tamsta, pone inspektoriau, pasirūpink, kad paskambintų mokinio globėjams. Kad juos iškviestų tučtuojau čionai.

INSPEKTORIUS. Aš jau pasirūpinau, pone direktoriau.

DIREKTORIUS. Kaltininkas, sakau, prisipažino. Ir dėl jo likimo mes čia turėsime pasisakyti. Tai yra tas naujokas, šįmet į mūsų gimnaziją priimtas, inžinieriaus Keraičio auklėtinis, Petras Keraitis.

BALSAI.

– Negali būti!

– Štai tau!

– Pamanykite, kas galėjo tikėti!

TIJŪNAS (savęs nebesuvaldydamas). Bet... bet, pone direktoriau, ką tamsta darai?

DIREKTORIUS (klausiamai žiūri į jį). O ką man liepsite daryti?

TIJŪNAS. Juk tamsta man pažadėjai... Tamsta man šventai pažadėjai, kad apie tai tik tamsta vienas težinosi, kad niekam, ničniekam, net man, nesakysi.

DIREKTORIUS. Prašau palaukti, kolega, aš tuojau viską paaiškinsiu. (Visiems) Kad nekiltų gimnazijoje triukšmas, ponas Tijūnas pradžioj buvo manęs visai nutylėti apie pinigų dingimą.

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Kaip tai – nutylėti? Juk šimtas litų – tai ne dešimt centų?

DIREKTORIUS. Prašau prie tvarkos. Sakau, pradžioj buvo manęs nutylėti, tačiau, pasitaręs su manim, apsigalvojo, ir mes priėjome išvadą, kad reikia rasti būdas ir duoti progos suklydusiam mokiniui pasitaisyti. Buvo nutarta išdalyti mokiniams anketos lapelius, kad kaltininkas tik vienam man prisipažintų. Buvo sutarta tik tarp mūsų dviejų visą nelemtą įvykį likviduoti. Taip ir buvo daroma.

TIJŪNAS. Bet, pone direktoriau, jus pasakėte pavardę...

DIREKTORIUS. Palaukite, pone Tijūnai. Lapeliuose visi atsakė neigiamai. Štai Keraičio lapelis. Aiškiai parašyta „Ne“. Tuo būdu visas mūsų sugalvotas planas išspręsti šį incidentą taikiu būdu atkrito. Taigi, sakau, anketoj mokinyš išsigynė. Ir tik man pranešus, kad niekas neprisipažino, ir besiruošiant išeiti iš klasės, staiga pakyla iš savo vietos šis jaunuolis, išeina į priešakį ir pasisako, kad jis paėmęs iš portfelio šimtą litų.

BALSAI.

– Keista...

– Keistas berniokas.

– Kodėl gi jis į anketą neigiamai atsakė?

– Tikras Dostojevskio Raskolnikovas.

– Nuostabu.

PSICHOLOGAS (trina rankas). Įdomus psichologinis momentas – kriminologijoje vadinamas psichiniu kataklizmu.

INSPEKTORIUS. O aš buvau besurandąs ir kitą nusikaltėlį...

BALSAI.

– Kaip tai – kitą?

– Dar vieną?

ISTORIKAS. Atrodytų, kad mūsų gimnazijoje mokosi kandidatai į banditus.

DIREKTORIUS. Leisk, pone inspektoriau, padaryti tamstai pastabą dėl šito žygio. Viena, tai buvo nekokybiška užbėgti man už akių ir pradėti savarankų tardymą, o antra – tai tik įrodo, kaip lengva įtarti visai nekaltą. Tik pagalvok tamsta, kas būtų atsitikę su tamstos tardomuoju, jei tikrasis kaltininkas nebūtų prisipažinęs?

INSPEKTORIUS. Taip, taip, dabar aš visai pripažįstu, kad tai buvo mano klaida.

BALSAS.

– O kas toks dar buvo tardomas?

– Kas? Kuris tai?

DIREKTORIUS. Aš draudžiu čia minėti kitų mokinių pavardes. Yra aiškiai nustatytas kaltininkas, tad dėl jo prašau ir išsistarti.

INSPEKTORIUS (atsistojęs). Padarytas sunkus nusizengimas. Nuplėšta visos gimnazijos garbė. Ačiū Dievui tik už tai, kad šis jaunuolis nėra nuolatinis mūsų gimnazijos auklėtinis. Jis yra pašalietis, iš kažkokio provincijos užkampio čia atklydęs, tad mūsų gimnazijos orumo šiuo savo žygiu galutinai nesukompromitavo. Aišku, kad toleruoti tokį mokinį gimnazijoje negalima.

TIJŪNAS. Bet juk jis prisipažino?!

INSPEKTORIUS. Mums nežinomi motyvai, dėl kurių jis padarė nusikaltimą, taip pat mes nežinome, kurių motyvų verčiamas jis prisipažino. Pakanka fakto. Aš siūlau pašalinti iš gimnazijos be teisės įstoti į kitą kurią mokyklą. (Sėdasi) **ISTORIKAS** (atsistoja, atmeta galvą). Taigi... Mūsų tautos istorija pilna pamokomų faktų, kur nereikalingas gailestingumas padarė valstybei daug žalos... Taigi... Apie ką mes čia dabar... Aa... Taigi, jei mes nusikaltėlių pašalinsim iš gimnazijos ir nebeleisim jam ir kitur toliau šviestis, tai jis taps kišenvagių arba blogiausių atveju – arkliavagių. Bet jeigu mes jam įduosime į rankas vidurinę ar aukštąją mokslą ir dar diplomą, o paskui jį prileisime prie izdo arba prie kasos, tai jis vogs milijonus! Čia gimnazija turi parodyti savo autoritetą ir valstybinių reikalų supratimą. Aš visai palaikau pono inspektoriaus pasiūlymą. (Sėdasi)

DIREKTORIUS. Kas dar nori šiuo reikalu pasisakyti?

FIZIKAS (atsistoja). Aukščiausia bausmė taikoma tada, kai nėra jokių švelninančių aplinkybių. Aš norėčiau tik paklausti poną inspektorių ir poną istoriką, ką jie būtų baudę tada, jei Keraitis nebūtų sava valia prisipažinęs? Mano nusimanymu, reikėtų pasiūlyti globėjams, kad jį atsiimtų iš mūsų ir perkeltų į kitą gimnaziją. (Sėdasi)

DIREKTORIUS. Yra du pasiūlymai. Kas dar norėtų išsistarti?

GAMTININKĖ (atsistoja). Ponai, jūs čia siūlote bausmę, vieni didesnę, kiti mažesnę, jaunuoliui, kurį mes auklėjame vos antras mėnuo. Nežinia, kokiose rankose jis augo ligi tol ir kas jį auklėjo. Mano manymu, mūsų įstaigos pareiga yra taisyti, gerinti jauną žmogų, šalinti jo trūkumus, o ne vyti lauk už pirmą nukrypimą, neduodant progos jam pasitaisyti. Kai dėl bausmės, tai jūs, ponai, jam sunkesnės nebesugalvosite už tą, kurią jis pats sau gera valia pasirinko. Ar jūs įsivaizduojate, kas yra tokio amžiaus jaunuoliui savo draugų akivaizdoje prisipažinti padarius tokį nusikaltimą? Aš siūlau palikti jį gimnazijoje.

TIJŪNAS (susijaudinęs griebia gamtininkės ranką ir bučiuoja). Ačiū, brangioji ponia. Jūs pasakėte taip gražiai ir aiškiai visa tai, kas man buvo ant širdies ir ko aš išreikšti žodžiais nemoku.

Gamtininkė sėdasi

DIREKTORIUS. Ar yra dar daugiau norinčių pasisakyti? Nėra. Buvo trys pasiūlymai. Aš siūlau balsuoti. Kas už tai, kad šeštos klasės mokinį Keraitį Petrą pašalinti iš gimnazijos be teisės įstoti į kitą mokyklą?

Pakelia rankas inspektorius, istorikas ir gimnastikos mokytojas

Trys. Kas už tai, kad pasiūlyti globėjams atsiimti jį iš mūsų gimnazijos su teise perkelti į kitą?

Šeši mokytojai pakelia rankas

Šeši. Kas už tai, kad palikti jį mūsų gimnazijoje?

Pakelia rankas Tijūnas ir gamtininkė

Du. Tuo būdu priimta antra propozicija: pasiūlyti globėjams perkelti jį į kitą gimnaziją. (Sėdasi)

TIJŪNAS. Kitaip sakant, išmesti vaiką į gatvę. Jis visiškai našlaitis. Man žinomos sąlygos, kuriomis jis gyvena pas savo globėjus.

DIREKTORIUS. Kodėl? Keraičiai tokie kultūringi žmonės.

GEOGRAFĖ. Vaje, apie Keraičius mes visai ir pamiršom!

BALSAI.

- Vargšė Keraitienė! Jai toks skaudus ir nelauktas smūgis.
- Tokia garsi visuomenės veikėja, ir staiga auklėtinis apsigovė.
- Vargšė, kaip ji visa tai pergyvens?

TIJŪNAS. Apgailestaujat dėl poniutės ambicijos, o tikro vargšo tai nepasigailėjote. (Pasigriebęs nuo stalo žurnalą, išėina)

Mokytojai ruošiasi pamokai: kas varto žurnalą, kas ima kitus reikmenis

GEOGRAFĖ. Keistas žmogus tas Tijūnas.

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Ne tik keistas, bet ir juokingas.

ISTORIKAS. Taigi... Nemoka aukštumoj laikyti mokytojo autoritetu.

SARGAS (įėina). Ponai Keraičiai!

DIREKTORIUS. Pakviesk čionai.

KERAITIENĖ su KERAIČIU skubiai įėina į kambarį

KERAITIENĖ. Pone direktoriau, tai kas gi čia atsitiko?

KERAITIS. Iš tiesų, kas čia atsitiko?

DIREKTORIUS. Tikrai, labai skaudus įvykis, labai skaudus ir nemalonus įvykis.

KERAITIENĖ. Bet tai negali būti. Jį turbūt apkalbėjo, apšmeižė.

KERAITIS. Jis toks paprastas sodietis, laukinukas. Jį lengva nuskriausti.

DIREKTORIUS. Deja, įvyko kitaip. Jis patsai, niekieno neverčiamas, prisipažino.

KERAITIENĖ. Kaip?.. Jis prisipažino?

KERAITIS. Nejaugi prisipažino?

DIREKTORIUS. Tai labai švelninanti aplinkybė. Ir mokytojų taryba, į tai atsižvelgdama, jam paskyrė lengviausią bausmę.

KERAITIENĖ. Viešpatie, prisipažino! Glušas, idiotas! Kaip jis drįso be mano žinios prisipažinti?

KERAITIS. Iš tiesų mes patys būtume sutvarkę. Aš tūkstančio nebūčiau pagailėjęs, kad tik išvengtu tokio skandalo. Kas gi dabar mums su juo daryti?

DIREKTORIUS. Teks iš mūsų atsiimti ir perkelti į kitą gimnaziją.

KERAITIENĖ. Išmestas iš gimnazijos! Ach!

KERAITIS. Nesijaudink, mieloji, paklausyk...

KERAITIENĖ. Gana! Ilgai aš tavęs klausiau! Pakaks! Jei būtum manęs klausęs, neturėtume dabar tokios gėdos. Nei kur akių dėti, nei kur pasirodyti. Laikraščiai prapliups... Visas miestas sužinos...

GAMTININKĖ. Nėra dar taip bloga, ponai. Niekas čia ne sužinos. Viskas pasiliks mūsų tarpe. Jis nėra blogas berniukas, – suklydo, bet ir vėl tuojau pasitaisė prisipažindamas.

KERAITIENĖ. Jūs, ponai, sakote, pasitaisė... Jis ne pasitaisė, bet išniekino, apjuodino savo geradarius.

DIREKTORIUS. Iš tiesų, ponai, jūs per daug tragiškai priimate šitą įvykį. Perkelsite į kitą gimnaziją, ir vėl viskas susitvarkys.

KERAITIENĖ. Ką? Ar vėl jį į gimnaziją? Kad jis vėl mūsų šeimos gerą vardą kompromituotų? Dėkui už patarimą, po ne direktoriau. Šito tai jau nebus. Vagis mano šeimos židinio slenksčio daugiau neperžengs.

KERAITIS. Ponai, man vis dar neaišku. Vadinas, jis prisipažino, ir jūs radote pas jį tuos dingusius šimtą litų?

INSPEKTORIUS. O apie pinigus mes ir pamiršome!

GIMNASTIKOS MOKYTOJAS. Patį svarbiausią dalyką pražiopsojome.

PSICHOLOGAS. Tai yra įdomus psichologinis momentas.

DIREKTORIUS (susigriebęs). Iš tiesų, apie pinigus mes net nepasiteiravome. O jis didesnės pinigų sumos su savim nesinešiodavo?

KERAITIS. Jokių pinigų. Nebent vieną kitą litą.

DIREKTORIUS. Vadinas, jei tikrai paėmė, tai pinigai turi būti pas jį arba turi nurodyti, kur jis juos padėjo. (Skambina sargui) Įdomu. Patikrinsime.

Įeina sargas

Pašaukite šeštos klasės mokinį Keraitį.

Sargas išeina

ISTORIKAS. Taigi... Pinigas – mūsų krašto nelaimė. Jis žudo jaunus ir senus.

KERAITIENĖ. Bet jeigu pas jį pinigų nerasite, tai kaipgi, ponai, pavadinti šitą jūsų pasielgimą?
INSPEKTORIUS. Palaukite, poniute. Vieną minutę lukterėkite. Tada rasime ir pavadinimą.
PSICHOLOGAS. Prisipažinimas – tai dar nėra kaltės įrodymas. Kriminalistikoje yra pavyzdžių, kad subjektas, būdamas visai nekaltas, psichinio kataklizmo metu prisipažįsta kaltu. Užtat dėsnis: daiktingai įrodyti savo kaltumą.

Įeina PETRAS ir atsistoja prie durų

DIREKTORIUS. Eikite čia arčiau.

Petras eina arčiau prie stalo. Keraitienė traukiasi atstupsta

Paimtus iš auklėtojo portfelio pinigus jūs galite gražinti?

PETRAS išima iš užančio raudonąją savo skepetaitę, palengva ją atriša ir deda suglamžytą banknotą ant stalo

KERAITIENĖ (*isteriškai*). Vagis! (*Susmunka į kėdę*)

DIREKTORIUS. Mokytojų tarybos nutarimu tamsta, Keraiti, turėsi palikti mūsų gimnaziją. Dokumentus gali atsiimti raštinėj.

Petras apsigrėžęs iš lėto eina į duris. Ties Keraičiu lyg bando stabtelėti, bet šis nuo jo nusisuka, ir Petras ryžtingai eina durų link. Girdėti skambutis.

Uždanga

? Klausimai ir užduotys

1. Atidžiai perskaite Tijūno ir Gamtininkės dialogą, suraskite citatas, kurios pagrįstų arba paneigtų prielaidą, kad klasės auklėtojas Tijūnas negalėjo suklysti.
2. Kaip reaguoja ir į ką atkreipia dėmesį sužinoję apie dingusius pinigus mokytojai?
3. Savais žodžiais parašykite mokytojų argumentus, kuriais remdamiesi jie pagrindžia savo nuomonę dėl Petro likimo gimnazijoje?
4. Aptarkite su klasės draugais, kurių mokytojų argumentams nepritariate. Nuomonę pagrįskite.
5. Kurie mokytojų žodžiai apie mokinius jums yra prasmingi?
6. Kokiais bruožais klasės auklėtojo Tijūno paveikslą dramaturgas papildė III veiksmu?
7. Iš mokytojų kambario išėjus Tijūnui, dramaturgas leidžia keliems mokytojams pasakyti po repliką. Kas lemia tokį Geografės, Gimnastikos mokytojo, Istoriko požiūrį į Tijūną?
8. Kuo skiriasi Tijūno ir Keraičių požiūris į vagystę?

9. III veiksme dominavo intensyvus kalbėjimas, ginčijosi daugelis personažų. Paaiškinkite, kodėl dramaturgas III veiksmo pabaigoje sukuria Petro ir Keraičių susitikimo sceną beveik be žodžių?
10. Kokios detalės leidžia numanyti, kad Petras pinigų iš auklėtojo nepaėmė? Remkitės I, II ir III veiksmu.
11. Remdamiesi mokytojų pokalbiu ir Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojų 1916 m. posėdžio užrašų ištrauka, pokalbiu su G. Binkiu, pasvarstykite, kokios idėjos apie mokinių auklėjimą aktuales ir šiandienos mokyklai.

Iš Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos 1916 m. rugsėjo 20 d. posėdžio užrašų

„Apsvarsčius III klasės mokinio [...] išsišokimą ir atsižvelgus į jo gyvenimo sąlygas, nutarta leisti jį pasitaisyti, kūnu ir dvasia sustiprėti. Idant tai pasiekus, pripažinta reikalinga esą kuo mažiausiai su juo apsieiti, prilaikyti klasę nuo paniekos žodžių į jį, vedėjui, kapelionui ir auklėtojui tam tikrai kreipties į jo primigusius geruosius jausmus, o motyną ir seserį paakinti, jog lig šiolei jųjų vartojamos „taisymo“ priemonės dar labiau jį gadina. Klasės auklėtoja p. Bukauskaitė ir M. Bagdonas (matematikos mokytojas ir V klasės auklėtojas) pasižadėjo dažniau pas jį į namus lankyties. Jeigu visos tos priemonės negelbėtų, nutarta pasirūpinti įvesti jin kurion doron, protingon šeimynon, kurioje jis būtų tinkamai auklėjamas“.

Kalbų ir kultūrų sankirtų archyvai 1: Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos protokolai (1915-1940 ir 1953-1955 metai), Vilnius: Europos kalbų ir kultūrų dialogo tyrėjų asociacija, 2011.

Klausimai ir užduotys

1. Ką apie mokyklos misiją, jos kultūrą, mokytojus prieškarinio Lietuvoje galima pasakyti remiantis II ir III dramos veiksmu bei Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojų 1937 m. protokolu, Kazio Binkio sūnaus prisiminimais?

Gerardas Binkis apie savo mokytojus:

O J.Ambrazevičius buvo mano literatūros mokytojas. Tai buvo geriausias mokytojas, kokį aš gyvenime turėjau. Stasys Jakštas – pradžios mokykloje ir J.Ambrazevičius – gimnazijoje. Tai buvo mano mokytojai. S.Jakštas – patriotizmo, meilės Tėvynei ir meilės Vilniui mokytojas, J.Ambrazevičius – humanizmo, žmogaus vertės, savosios literatūros supratimo, sakyčiau, jos atradimo iš naujo ir gebėjimo ja gėrėtis ugdytojas.

Valiušaitis, Vidmantas. „Lietuvėlės nebėr. Tragiškieji istorijos metai.“ (interviu su Gerardu Binkiu)
<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/lietuvelės-neber-tragiskieji-istorijos-metai-i/150728>

Iš Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojų 1937 m. rugsėjo 9 d. posėdžio protokolo

„Jaunimo auklėjimo darbo planas“

„Mūsų gimnazijos jaunimo auklėjimo yra šie tikslai:

- a) išauklėti inteligentiškus, kilnius, savo teises ir pareigas žinančius, veiklius ir sveikus žmones,
- b) lojalius ir valstybei naudingus piliečius,
- c) tautiškai susipratusius lietuvių visuomenės narius.

Minėtus tikslus pirmiausia vykdo tinkamas mokymas: kiekvienas mokytojas, eidamas savo dalyko programą, turi kiekvieną progą kreipti ypatingą dėmesį į auklėjimo momentus - į tikybines, etines, estetines, visuomenines, tautines ir valstybines keliamų klausimų puses. Žinant, kad jaunimas yra labai kautrus ir, girdėdamas vyresniųjų žodžius ar stebėdamas jų elgesį, dažnai ima juos sau pavyzdžiais, - direktorius kviečia Pedagogų Tarybos narius būti visuomet šviesiais moksleiviams pavyzdžiais. [...]

Artimesniems tarp įvairių klasių santykiams užmegzti numatoma surengti du vakarėlius, o karnavalo metu vieną didesnę programinę vakarą, mokytojams ir tėvams bei globėjams dalyvaujant: visa tai turi pamokyti mokinius, kaip reikia elgtis didesnėje, ne tik sau lygių, bet ir vyresniųjų draugystėje. [...]

Gimnazija, rūpindamasi pašvelninti mokinių kultūrinio draugavimo papročius, kreipia lygų dėmesį ir į jų estetinę kultūrą, patardama tuo tikslu puošti klases, lankyti meno parodas, rengti koncertus, muzikos audicijas, programinius vakarus ir t. t. [...]

Gimnazija, lavindama geresnes mokinių būdo puses, griežtai kovos su neigiamais jaunimo įpročiais: stengsis pašalinti mokinių nemandagumą, tinginiavimą, melavimą, visokias smurto formas, svetimos nuosavybės negerbimą, nepadorių žodžių vartojimą, netinkamą elgesį ir pan. [...]

Pratindamiesi prie savarankiškumo ir organizuoto visuomenės gyvenimo, mokiniai dalyvaus ne tik klasės savivaldybėse, bet ir kitose mokinių organizacijose, jau veikiančiose gimnazijoje, kaip: skautų, eucharistininkų, literatų-kraštotyryninkų, sporto ir kooperatininkų. Visos tos organizacijos, direkcijos įkurtos, veikia atskirų Pedagogų Tarybos narių globojamos.“

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl Petras gyvena pas Žiogą? Iš kokių detalių sužinome, kaip jis jaučiasi Žiogo namuose?
2. Kaip pasikeitė Petro gyvenimas, išėjęs iš gimnazijos? Apie ką Petras svajoja?
3. Papasakokite, ką apie Žiogą sužinojote iš IV veiksmo.

Siuvėjo dirbtuvė. Didelis stalas. Keletas kėdžių, siuvamoji mašina, kampe suolas (tapčianas) ir paprasta nedažyta dėžė. ŽIOGAS, du jo PADĖJĖJAI ir PETRAS siūdami dainuoja

Išaugau kiemely Pas savo tėvelį,
Išėjau vandravot,
Sau laimės paieškot.

PETRAS. Ai! (Kiša į burną pirštą)

ŽIOGAS. Ar labai įsidūrei?

PETRAS (laikydamas pirštą dantyse). Lig pat kaulo suvariau.

ŽIOGAS. Patepk jodu.

JUZĖ. Patrink pipirmėtėm su alūnu, labai mačija ir greit užgydo pavojingus kūno sužalojimus.

Petras staiga pašoka ir puola Juzę, šis bando išsisukti, bet Petras pagauna, paverčia ant suolo ir kumščiais maigo

Oi žmonės, gelbėkit! Petrai, pasiutėli, skauda!

PETRAS. Ar valdysi liežuvį!

JUZĖ. Oi! Valdysiu, valdysiu, paleisk.

PETRAS (eidamas į savo vietą). Žiūrėk tu man...

JUZĖ. O tu nebadyk adatom savo nuosavo kūno. Irgi meistras... Visos panagės subadytos.

PETRAS. Jei tu dar murmėsi, tai rytoj gegužinėj mes su Motiejum tavo Elenutę iš tavęs paveršime.

MOTIEJUS. Neduosime jam nė prisiliest... Šokinsime pakaitomis.

JUZĖ. Cha-cha-cha! Oi, negaliu! Petras šoks!.. Gal „Noriu miego“ ar sodietišką kadrilį?

MOTIEJUS. Aš valsą ir fokstrotą, o Petras polką ir suktinį. Štai tau ir bus.

JUZĖ. Polką ir suktinį? Vargšė Elenutė. Į ką pavirs jos naujieji batukai.

PETRAS. Irgi aristokratas atsirado. (Pakyla ir rodo) „Mademoiselle Hellène, s'il vous plaît, je vous engage pour un tango.“¹ (Kraiposi, pamėgdžiodamas šokio judesius, ir dainuoja tango melodiją) Miau-miau. Miau-miau-miau-miau-miau. Miau-mia-a-u. Fu! šlykštinė kokia. Kaip paralitikai tūpčioja, ir tai vadinasi šokis.

¹ Panele Elena, malonėkite pašokti su manim tango (*pranc.*).

Visi šypsosi

(Pakeitęs pozą) Mergaitė turi pajusti, kad ją vyras šokina. (Sutrepši ir suka, rodydamas suktinį)
MOTIEJUS. Bravo, Petrai! Taip mes jam rytoj ir padarysim.

PETRAS (ima siuvinį). Buvau manęs neiti į gegužinę, bet kad taip, tai būtinai eisiu.

ŽIOGAS. Eisime, Petrai. Visą žiemą ištupėjom šitoj dėžėj. Reikia nors pavasarį pušų oru pakvėpuoti.

PETRAS. Gražu dabar miške. Koks žalumas ir pats paukščių ermideris.

ŽIOGAS. Tik pinigų nepamirškite pasiimti, kad gegutė neužkukuotų tuščios kišenės. Mano senelė jau šiandien įsirišo varioką į skepetaitę šiam reikalui.

PETRAS. Ar dėdina taip pat su mumis kyla?

ŽIOGAS. O kaipgi? Nė už ką nesutinka manęs vieno iš leisti.

Skambutis

Klientas. (Rengiasi eiti įleisti)

PETRAS. Aš įleisiu. (Išeina)

JUZĖ. Irgi šokėjas atsirado...

MOTIEJUS. O ką, išsigandai?

JUZĖ. Kažin ar eis dar Elenutė su jumis šokt?

MOTIEJUS. Oho, kur užvažiavo! Na, brole, jeigu su tavim šoka, tai su mumis, – pamatysi...

PETRAS (įeina). Čia tas... sekretorius.

ŽIOGAS (lipdamas nuo stalo). Aha! Pavalyk kostiumą... (Išeina)

PETRAS šepečiu valo

MOTIEJUS. Petrai, ar girdėjai? Juzė sako, kad jo Elenutė mus išbrokysianti...

PETRAS (valydamas). Et, tesižino jis su savo Elenute. Čia tas notaro sekretorius... Kostiumo atėjo atsiimti... Mano siūtas...

ŽIOGAS (įeina). Jau?

PETRAS. Prašom. (Paduoda kostiumą)

ŽIOGAS (varto, čiupinėja). Tu vatos į kairiąją pusę padauginai. Štai, žiūrėk, kairysis petys išsikišęs.

PETRAS. Pamėginkite... Gal bus gerai. Jo pečiai kreivi, dešinioji mentė išsišovusi. Pamėginkite...

ŽIOGAS (kraipo galvą, žiūrėdamas į Petrą). Pažiūrėsime... (Išneša)

JUZĖ. Mote, kokį man galstuką pirkti prie mėlynojo kostiumo?

MOTIEJUS. Ar kipšams tas raištis reikalingas?

JUZĖ. O kaipgi kitaip ?

MOTIEJUS. Toks karštis – vaikščiok su atlapa krūtine.

JUZĖ. Irgi pamokė! Dėl apsilvilkimo tai jau manęs, brole, nemokyk. Aš mieste gimęs, mieste augęs – žinau.

MOTIEJUS. Tai kam klausai?

PETRAS. Pirk žalią. Rytoj kai pasigersi, tai prie veido tiks.

JUZĖ. Blaivybės apaštalas atsirado. Geriu, nes turiu. Gertum ir tu, jei turėtum, jei neleistum pinigų niekam.

MOTIEJUS. Petras niekam neišleidžia.

JUZĖ. Žinau – algebros, geometrijos ir dar kitokia fanaberija.

PETRAS. Ai tu, galvele galvele...

MOTIEJUS. O, kad tu žinotum, kas tai yra gera knyga! Koks džiaugsmas apima žmogų, kai per vieną vakarą sužinai tokius dalykus, apie kuriuos pirma visą gyvenimą galvojai ir niekaip jų suprasti negalėjai.

JUZĖ. Įdomu, apie kokius jūs ten dalykus?..

MOTIEJUS. Aną subatvakarį tu išbėgai į vakaruškas, o mes čia, Petras, Jasius ir aš, gal penkias valandas skaitėm apie dangaus spinduolius. Ir kokių dalykų nesama pasauly!

JUZĖ. Oi, negaliu! Apie spinduolius... Apie žvaigždes ir planetas, vadinasi. Man pakanka to, ką aš apie šitą materiją mokykloj esu girdėjęs.

MOTIEJUS. Tu, Juze, kalbi kaip laukinis... Nors, tiesą pasakius, neseniai ir aš panašiai galvojau.

Įeina ŽIOGAS

ŽIOGAS. Neblogą akį turi, Petrai. Kostiumas guli kaip priaugęs. O aš pražiopsojau, kad jam kaulai išsikraipę.

PETRAS. Tai nuo rašymo... Pas notarą, matyt, darbo vyras turi.

ŽIOGAS. Jei ir toliau taip eis, tai tave, Petrai, reiks iš padėjų į meistrus kelti.

JUZĖ. Jis mat su algebrų ir geometrijų pagalba...

ŽIOGAS. Nekalbėk, Juze, apie dalykus, kurių neišmanai.

PETRAS. O ką tau kliudo mano algebros ir geometrijos?

JUZĖ. Man? Man jos nieko nekliudo. Aš tik taip sau... Aš tik manau, kad siuvėjui visa tai – tuščias galvosūkis... Darbo žmogui tokie dalykai duonos neduos.

ŽIOGAS. O kodėl gi darbo žmogus būtinai turi būti tamsus?

PETRAS. Bjauru, kad žmonės surišo mokslą su duona, su pyragu ir dar su kitais galais...

MOTIEJUS. Nieko nepadarysi. Taip yra.

PETRAS. Bet taip neturi būti. Mokslas kaip vanduo, kaip oras turi būti visiems... Mokslas privalo ne pelną, bet šviesą žmogui teikti.

JUZĖ. Žiūrėsime, kaip tu kalbėsi, kai baigsi savo tą universitetą.

PETRAS. Žiūrėkite... Ateikite į mano siuvyklėlę po septynerių aštuonerių metų, ir pamatysite, kaip dirba jūsų Petras.

JUZĖ. Mokslą išėjęs, nė vienas juodo darbo nedirbo ir ne dirbs.

PETRAS (karštai). Aha! Juodo darbo... O man nėra nei „juodo“, nei „balto“ darbo. Tik dykduoniai, tinginiai ir pastumdėliai suskirstė darbą į „juodą“ ir „baltą“. Kiekvienas sąžiningai atliekamas naudingas darbas yra vienodai šventas, kilnus ir garbingas. Tik žmonės, kurie jį atlieka, nevienodi: vieni per daug gudrūs, kiti per daug kvaili. O šito neturi būti.

MOTIEJUS. Bravo, Petrai! Parodyk pavyzdį!

PETRAS. Ir parodysiu! Po dvejų metų gausiu brandos atestatą, o dar per penkerius metus baigsiu universitetą. Ir pa rodysiu, kad siuvėjas nė kiek ne mažiau turi galvoj už poną daktarą ir už banko direktorių. Gana kalbų. Reikia darbais įrodyti.

ŽIOGAS. Na, na-a... Dieve padėk tau, Petrai!

JUZĖ. Tuščia fanaberija...

PETRAS. Fanaberija... Fanaberija... Tu kalbi apie fanaberiją? Rask pas ką didesnę fanaberiją kaip tavo. Amžinai užrietęs nosį vaikščioji.

JUZĖ. Ko čia man užrietus nosį nevaikščioti? Aš iš savo mokytojo šimto litų nepavogiau.

Petras, kumščius sugniaužęs, pašoka, bet, sekundę su savim kovojęs, krinta atgal į kėdę ir, nuleidęs galvą, vėl imasi darbo

MOTIEJUS (grūmojamai atsigrįžta į Juzę, surinka). Valdyk liežuvį!

ŽIOGAS. Na, vaikai, nesipeškite... Galima ginčytis, bet į svetimos sąžinės dalykus nepadoru lįsti. O vedlug lygybės, tai Petras teisingai sako. Svarbu, kas žmogaus galvoj ir širdy. Žmonių paviršių tai ir mes, siuvėjai, galime sulygtinti. Mes galime pasiūti elgetai gražią eilutę, ir jis vaikščios kaip direktorius, išėjęs į pensiją. Antra vertus, mes galime apvilkti grafą į tokį balachoną, kad jis kaip elgeta atrodys.

MOTIEJUS. Ypač jeigu šis meistras (galva rodo į Juzę) pasiūtų...

JUZĖ. Ne tavo reikalas, kaip aš pasiūčiau.

ŽIOGAS (žiūri į laikrodį). Na, vaikai, šiandien šeštadienis. Pakaks. Eikite, ruoškitės į gegužinę. Gal kam pasipirkt ko reikia.

*ŽIOGAS išeina į gretimą kambarį.
Juzė ir Motiejus padeda darbą*

ŽIOGO BALSAS. Eikite šen, pasirašykite į knygutę!

JUZĖ ir MOTIEJUS išeina. PETRAS pasilenkęs siuva.

(Po kurio laiko) Petrai, eikš – gausi pinigų gegužinei.

PETRAS. Ačiū. Man dabar nereikia. Aš dar turiu. (Deda siuvinį ir ima tvarkyti kambarį. Sudėjęs siuvinius ant mašinos, ima iš kampo šluotą, pabraukia kelis kartus ir, į ją atsirėmęs, susimąsto) Ir taip... visą gyvenimą... Kiekvienas galės įžeidinėti... Pirštais badyti... O aš turiu tylėti... Bet nieko... Taip turi būti. (Šluoja)

MOTIEJUS (įkišęs galvą pro duris). Petrai, ar niekur neisi?

PETRAS. Ne.

MOTIEJUS. Aš tuojau grįšiu.

PETRAS. Gerai.

MOTIEJUS. O Jasius ar ateis šįvakar?

PETRAS. At.

MOTIEJUS išeina

ŽIOGAS (įėjęs tvarkosi apie mašiną). Tu, vaikel, neimk į širdį... Jis padykęs bernas, liežuvio ne-suvaldo.

PETRAS. Man taip ir reikia, dėde.

ŽIOGAS. Vedlug teisybės, tai už savo klaidą tu jau dešimteriopai atkentėjai.

PETRAS. Man tai nieko, dėde... Tik aš vis norėjau paklausti, gal jums nepatogu mane laikyti savo dirbtuvėje?

ŽIOGAS. Ką tu, ką tu, vaikel? Sakysiu atvirai: ir aš, ir mano senutė negalime tavimi atsidžiaugti.

PETRAS. Ačiū, dėde. Kur aš būčiau pasidėjęs be jūsų globos?

ŽIOGAS. Kokia čia globa. Tu dirbi daugiau ir geriau už kitus. Tik aš galvoju, kad tau per sunku.

Ir dirbti, ir mokyti taip iš savęs. Gal, sakau, į kitą gimnaziją kaip nors? A? Susitvarkytume...

PETRAS. Ne, ne! Man labai gerai ir taip. Tėveliui mirus, aš vienerius metus dirbau siuvykloj ir mokiaus. Ir ten nebuvo bloga, bet čionai man dešimteriopai geriau.

ŽIOGAS. Tu čia būk kaip namie... Pamatysi, viskas užsimirš, susitvarkys, išlaikysi egzaminus. Bus vėl viskas gerai.

PETRAS. Ačiū, dėde, man ir dabar labai gerai.

JASIUS (prie lango). Labas vakaras, dėde Žiogai!

ŽIOGAS. A, svečias. Prašom į vidų.

PETRAS. Eikš, Jasiau.

JASIUS. Ar galima, dėde, man tiesiai pro langą?

ŽIOGAS. Pro kurgi kitur? Juk tu durų nepripažįsti.

JASIUS (deda knygų pundą ant lango, lipdamas). Turiu šitą silpnybę.

ŽIOGAS. Na, tai čiauškėkit, vaikai. Aš jums nekliudysiu. (Išeina)

PETRAS. Dėdė mums nekliudai. (Į Jasių) Kodėl vakar neatėjai, seni?

JASIUS. Sveikink! Pilotas C prieš tave stovi.

PETRAS. Ar jau? Išlaikei?

JASIUS. Lygiai trisdešimt tris sekundes išsilaikiau ore. Vasarą važiuoju į sklandymo mokyklą.

PETRAS. Gerai tau, Jasiau...

JASIUS. Tu šiandien kažko apsiniaukęs. Sakyk, kas yra?

PETRAS. Et, supaisysi. Nieko.

JASIUS. Nuo manęs nepaslėpsi. Sakyk, Petrai.

PETRAS. Sakau gi, kad nieko. Užeina kartais... Tokia migla dūšioj pasidaro... Bet tai nieko. Vėl praeis.

JASIUS. Petrai, mielasai. Tu toks dabar stiprus pasidarei. Aš kartais jaučiuosi prieš tave visai mažas, mažas, kaip žvirblis prieš sakalą.

PETRAS. Tavo sakalas pavirto į sulytą viščiuką... Aš pats neišmanau, kas man darosi. Kartais tiek jėgų, kad nors kalnus vartyk, o kartais užeina tokia makalynė, kad, rodos, nieko iš manęs nebus.

JASIUS. Iš tavęs, Petrai? Kad aš turėčiau tavo valią, tavo būdą ir tavo gabumus, aš... aš pasidaryčiau Bolivijos prezidentu arba Persų karalium. Kuo tik norėčiau, tuo ir pasidaryčiau...

PETRAS. Tu darais lakūnu... Būsi lėktuvų konstruktorius, o tai mums svarbiau negu Persų karalius ar Bolivijos prezidentas. Bet meskime šitas kalbas. Kas gero jūsų gimnazijoje?

JASIUS. Et, tas pat. Špargalkos, transliacija. Trejetukai vejasi dvejetukus, dvejetukai nenusileidžia. Lenkynės... Beje, rytoj visa gimnazija vyksta į gegužinę.

PETRAS (atgijęs). Į gegužinę? Kur jūs plaukiat?

JASIUS. Į Didįjį pušyną.

PETRAS. Šit kaip gerai. Ir mūsų gegužinė ten pat bus. Tai susitiksimė?

JASIUS. Ar ir tu būsi? Puiku. Tai ir aš važiuoju. Ot, tai padūksime po mišką.

PETRAS. Žinai, Jasiau... Aš taip gimnazijos pasiilgau. Aš noriu nors iš tolo į jus visus pasižiūrėti. Tik man... nepatogu.

JASIUS. Ką tu, Petrai? Tave taip visi myli ir gailisi tavęs. Tave taip gražiai visi prisimena ir užstoja.

PETRAS. Tai... turbūt tik tu vienas, Jasiau.

JASIUS. Sakau, kad visi... neskaitant vieno kito asilo. Aną dieną kilo kalba, ir Barzdžius gavo kupron nuo Andriušio už nepadorų žodį apie tave.

PETRAS. Tai, sakai, ne visi mane pasmerkė?

JASIUS (duoda sau kumščiu į kaktą). Ot, aš užuomarša, idiotas, paskutinis glušas! (Ieško knygoje)

PETRAS. Kas tau?

JASIUS. Kelintą dieną nešiojuos ir vis pamirštu tau atiduoti.

PETRAS. Ką tokį?

JASIUS (duoda). Štai tau laiškas.

PETRAS. Laiškas? Man?

JASIUS. Matai gi...

PETRAS (paėmęs voką, laiko ir žiūri). Aš dar niekuomet nesu gavęs laiško... Nuo ko čia?

JASIUS. Paskaityk, sužinosi.

PETRAS (žirklemis atsargiai prakerpa voką). Viešpatie, Aldona!.. (Paeina kelis žingsnius į šalį, skaito, sujaudintas) Ji netiki... Ji netiki... Jasiau, ji netiki!

JASIUS. Aldonos nebepažinsi... Būdavo linksma, o per visą žiemą kaip brolių palaidojusi vaikščiojo; po to įvykio visą savaitę gimnazijoje nesirodė.

PETRAS. Dieve... Ir aš niekada, niekada į jūsų gimnaziją nebegalėsiu grįžti...

JASIUS. Petrai!.. (Sušunka) Petrai, tu dėl manęs... Tu mane gelbėdamas...

PETRAS (griežtai). Jasiau! Kaip buvo sutarta?

JASIUS (nebesusivaldydamas). Tu uždraudei man apie tai kalbėti. Bet gana! Aš negaliu... Kai pamatau inspektorių, man norisi surikti jam stačiai į veidą: „Aš pavogiau šimtą litų...“

PETRAS. Jasiau! Nutilk!

JASIUS. Ne, ne, ne! Aš nebegaliu! Tu tiek pat nekaltas, kaip ir aš. Bet kam tau vienam kentėti? Aš eisiu pas Keraičius, eisiu pas direktorių... Tegul visi sužino teisybę. Tegul žino, kad tu savo tėvelio paliktus pinigus jiems atidavei...

PETRAS (griežtai). Tai tada – viskas tarp mūsų baigta...

JASIOUS (susmunka). Matai... Koks aš niekam tikęs... Kaip vežimo pervažiuota varlė be paskutinių kojų... Aš taip noriu baigti šešias...

PETRAS (švelniai). Nurimk, Jasiau... Pakartokime vėl savo susitarimą, kad niekuomet daugiau apie tai nebekalbėsime.

JASIOUS (pro ašaras). Kaip aš galiu tylėti, kai tu dėl manęs...

PETRAS. Visai ne dėl tavęs... (Pauzė) Juk suprask, Jasiau, kad po to, kai kaltininkas neprisipažino, mes visi buvome pasidarę vagys. Ir tu, ir aš, ir visa klasė... Nesvarbu, ar to vagiškumo po šimtą, ar po penkis litus kiekvienai galvai teko... Vis tiek visi vagys. Tad aš visai mažai tenustojau, pasivadindamas vienas vagim...

JASIOUS. Žinau, aš tavęs neperkalbėsiu... Bet dar mėnuo ir aš laisvas... Šešios bus baigtos... Ir tada tegul mane veja iš gimnazijos, tegul į kalėjimą kiša, vis tiek šitaip toliau nepasiliks.

PETRAS (apkabina jį, švelniai). Ak tu, vaikelai vaikeliai... O kaipgi bus su tavo aviacija?.. Ir kur tu pasidėsi? Aš, matai pats, – neprაžvau. Dirbu ir mokaus. O tau būtų – kaput.

JASIOUS. Kaput.

PETRAS. Na, matai... Tu neimk į galvą, kad aš kartais į lepšę pavirstu. Ir dabar be reikalo aš tau apie gimnaziją pradėjau... (Iškėlęs laišką) Tai va šitas mane taip pribaigė. (Vėl skaito laišką vaikščiodamas) Dabar jau vėl viskas gerai. Oi, kaip gerai, Jasiau!

MOTIEJUS (įeina su ryšuliais abiejose rankose). Jau jūs čia abu. Sveikas, Jasiau!

JASIOUS. Gyvas...

MOTIEJUS. Rytoj mūsų gegužinė. Tai čia šio to nupirkau.

PETRAS. Kad tave vilkai, kaip gerai. Jasius irgi bus.

MOTIEJUS. Ir Jasius su mumis?

JASIOUS. Važiuojam.

MOTIEJUS. O tas tipelis jau gatavas. Aš tik įėjau į vieną antrą krautuvę, dar į knygyną, grįžtu – o jis jau svyruoja šaligatviu ir kažkokią natą derina. Ir kur jis taip greit su spėjo?

JASIOUS. Sakai, galutinai nusitaisė bachūras?

PETRAS. Dievai su juo, tesižino. O ką mes, vyrai, šįvakar darome? Ar keliaujam po dangų toliau, ar ką kita linksmesnio sugalvosime?

MOTIEJUS. Po dangų, Petrai, po dangų... Dabar bus apie galaktinę sistemą. Aš vienas skaičiau ir ničnieko nesupratau...

PETRAS. Kad ir aš, brole, ten nieko nesusivaikau.

JASIOUS. Atidėkime. Aš pasiklausiu Tijūną. Jis viską man paaiškins. Kitą šeštadienį visa galaktika bus mūsų. Baigta.

MOTIEJUS. Kai mes dažnai kalbame apie aviaciją, tai aš va paėmiau „Aviacijos istoriją“, kažin, ar gerai, ar ne? (Rausiasi po ryšulėlį)

JASIOUS. Labai gerai!

PETRAS. Trauk ją čionai, Mote.

JASIOUS (varto knygą, visi apgulę žiūri). Mongolfje... Raitas... Blerio... Ot tai turtas! Aš ją mintinai išmoksiu.

Beldžiasi

Kas čia?

PETRAS. Prašome!

Įeina *TIJŪNAS su ryšuliu. Visi sustoja*

TIJŪNAS. Čia nieko nėra... Durys atviros... O kurgi ponas ŽIOGAS? (Šluosto nusiėmęs akinius)

MOTIEJUS. Aš tuojau jį surasiu. (Išeina)

TIJŪNAS (užsidėjęs akinius). A-a... Tai jūs čia... Skaitot?

JASIUS. Ruošiamės, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Turbūt romaną kokį?

JASIUS. Mes čia vartom „Aviacijos istoriją“.

TIJŪNAS. Na, žinoma. Kur tik tu, ten turi būti ir aviacija. (Graso pirštu) Žiūrėk, saugok sprandą.

O Keraitis čia dirba?

PETRAS. Dirbu, pone mokytojau...

TIJŪNAS. Taip... taip... Tai dėdienė, vadinasi, pastatė ant savo... Nebeleido toliau mokytis.

PETRAS. Nebeleido...

TIJŪNAS. Gaila, gaila... Galėtum mokytis...

PETRAS. Aš dirbu ir mokaus, pone mokytojau...

TIJŪNAS. Vienas?

PETRAS. Man Jasius padeda.

JASIUS. Netiesa, pone mokytojau. Jis man padeda. Jis geriau moka už mane. Aš jam tik pasakau, kas užduota.

TIJŪNAS. Mm... Vienas... Bikvadratinės lygtys... Niutono binomas. Sunku... Štai kaip padarysime. Vakara is devintą valandą laisvas?

PETRAS (nudžiugęs). Laisvas, pone mokytojau.

TIJŪNAS. Tai šit – pirmadieniais, trečiadieniais ir šeštadieniais devintą valandą atėidinėsi pas mane. Padirbėsime.

PETRAS (sujaudintas). Labai labai ačiū, pone mokytojau.

Įeina ŽIOGAS ir MOTIEJUS

ŽIOGAS. Labas vakaras, pone mokytojau!

TIJŪNAS. Labas vakaras. (Petru) Tai šį pirmadienį. Nepamiršk.

PETRAS. Ačiū, atminsiau.

ŽIOGAS (sveikindamasis). Atleiskite, kad priverčiau laukti... Buvau į krautuvę išėjęs. Ką čia gera mums ponas mokytojas atnešė? (Atriša ryšulį)

TIJŪNAS. Prašyčiau išverst.

ŽIOGAS. Ag jau reikia, reikia verst. Jau ketverius metus paltukas išstarnavo. (Patiesia paltą ant stalo)

TIJŪNAS. Jau penkeri jam.

ŽIOGAS. Ach taip taip... pamenu... Tada mano Tadukas mirė. Ponas mokytojas su šituo paltu laidotuvėse dalyvavote.

TIJŪNAS. Liūdnos sukaktuvės...

ŽIOGAS. Ką padarysi? Dievas davė, Dievas ir atėmė. Dabar jau būtų studentas buvęs. Buvo jau toks, kaip štai Petras. Ir būdu buvo panašus. (Pasilenkia prie palto ir pirštu brūkštelėjo sau akį) O kaip darysime su pamušalu, pone mokytojau?

TIJŪNAS. Ar šis jau nebetiks?

ŽIOGAS (čiupinėdamas). Vedlug mano išmanymo, tai reikė tų naujo. Čia kažkas už pamušalo įkriūtė... (Ardo pamušalą)

TIJŪNAS. Kiaura kišenė. Tai turbūt akinių makštis. Man neseniai dingo.

ŽIOGAS. Taip ir yra, akinių makštis... Taip taip, pamušalo reikia naujo. Šis visai jau iškedentas. (Staiga) O čia dar piniginė!

TIJŪNAS. Kas? Piniginė? Mano piniginė?? (Griebia iš Žiogo rankų piniginę ir žiūri išskėstomis akimis į Petrą. Paskui, nežiūrėdamas į piniginę, ją atidaro, išima banknotą ir virpančia ranka laiko jį iškėlęs) Tai... tai tu nekaltas?

Petras, lyg nenorėdamas savo akimis tikėti, žiūri į jį.

Vienas... Jis vienas pasiaukojo už visą klasę!.. (Nesąmoningai kartodamas „vienas... jis vienas...“, svyruodamas išeina, laikydamas vienoj rankoj piniginę, kitoje banknotą)

Visi kaip pritrenkti stovi

JASIUS (surinka ir puola Petrui ant kaklo). Petrai! Motiejus apkabina Petrą iš kitos pusės

ŽIOGAS. Na, na-a... Ir dalykėliai gi darosi ant šio margo svieto!

Uždanga

? Klausimai ir užduotys

1. Kokias nuomones apie mokymąsi išsako siuvėjai?
2. Remdamiesi personažų dialogu apie mokymąsi, Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės* „Laiško kareiviui“ ištrauka ir savo patirtimi, parašykite, kuo mokymasis svarbus jaunam žmogui?
3. Pratęskite Motiejaus žodžius: *O, kad tu žinotum, kas tai yra gera knyga! Koks džiaugsmas apima žmogų, kai per vieną vakarą sužinai tokius dalykus, apie kuriuos pirma visą gyvenimą galvojai ir niekaip jų suprasti negalėjai.*
4. Remdamiesi personažų dialogu ir ištrauka iš Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės 1934 m. paskaitos, parašykite, koks požiūris į mokymąsi ir darbą buvo svarstomas Vasario 16-osios Lietuvoje?
5. Kokius Petro elgesio, laikysenos pokyčius perteikia remarkos (palyginkite Petro elgesį ir laikysenas I, II ir IV veiksmė).
6. Kaip draugystę supranta Petras?
7. Kodėl Jasius nepasako tiesos?
8. Kodėl Petras prisiima kaltę? Atsakymą pagrįskite citatomis.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė (1886–1958) – literatūros ir meno kritikė, poetė, prozininkė, dramaturgė, pedagogė, politikė. Tautos auklėjimas buvo jo suprantamas kaip svarbiausias gyvenimo tikslas, – ji ėjo skautų vadės pareigas, skaitė paskaitas per Lietuvos Radiofoną, kuriantis Lietuvos kariuomenei, kariams skaitėpaskaitas, rašė karių spaudoje.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė apie mokymąsi

Iš to, ką man teko su Tamsta kalbėtis, matome aiškiai, jog ar ūkininkui, ar amatininkui mokslas būtinai reikalingas. Bet, nežiūrint tos matomos naudos, jei bent kiek daugiau pasimokinsi, tai pradėsi suprasti, kokį begalinį smagumą suteikia mokslas. Skaitydamas knygas jauti, lyg kad kas kokį užvalkalą trauktų nuo tavo akių, nuo tavo proto. Kas, aklas gimęs, nesupranta, kas tai yra regėti, ir nebrangina regėjimo. Bet atrask, atrask tokį, kas sutiktų akių nustoti! Taip pat tikrai šviesus žmogus žiūri į visai nemokytą kaip į aklą ir už jokių turtus su juo nesimainytų. Mokslas – didžiausia žmogaus brangenybė, geros knygos – geriausieji draugai. Yra tokių knygų, kurias skaitydamas daraisi ne tik protingesnis, bet ir geresnis, švelnesnis. Atsiranda gražių jausmų širdyje, kilnių minčių galvoje. Ypatingai sukelia tokį ūpą gražūs eilėraščiai (eilės). Skaitydamas geras apysakas, išmoksi geriau pažinti gyvenimą, suprasti žmonių būdą, paaiškės gerų ir blogų pasielgimų priežastys – per tatau išmoksi geriau savo sieloje skaityti ir save valdyti.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, „Laiškai kariuomenei“ (1920)

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė apie darbą

Tautos auklėjimo mintys (ištraukos)

Dabar teks kalbėti apie tai, ką visi tariasi taip puikiai suprantą, – apie mokslo reikalingumą. [...] Tai ir tegirdi: mokytis, mokytis, mokytis! Kaip nori mokytis, ko nori mokytis?.. Į gimnaziją, į gimnaziją, į gimnaziją!.. Gerai, puikiai! O kas bus toliau?.. Toliau... toliau bus... darbas lengvas. Štai nutvėriau už uodegos tą didžiausią mokslo troškimą ir pamačiau, kad tai ne mokslo troškimas, bet, paprastų paprasčiausiai, lietuviška tinginystė. Teisybę, teisybę sakau. Toks mokslo troškimas tai tėra tinginystės padarinys. Taigi. Kol taip galvojama, kol tokiu tikslu puolama prie mokslo, tai jokios kalbos apie tautos kilimą, apie gerovę, turimą būti negali. Kaip negali? Kodėl? [...]

Visi darbai sunkūs, nėra lengvo darbo. Kiekvieną darbą reikia išmokti gerai dirbti, vieną išmoksti greičiau, kitą ilgiau turi mokyti, bet jei dirbi sąžiningai, rūpestingai, pavargsti, o jei pavargai, tai, vadinas, tau nebuvo lengva dirbti. Visų pirma susiduri su rankų darbais, su laukų darbais ir jų sunkumu pasibaisėjęs nori kuo toliausiai nuo jų būti. Kur išgelbėjimas? Mokslas. Pasimokęs kiek, turėsi lengvesnio darbo. Štai išmokai, gavai tą lengvesnį darbą: pasirodo, ir tas vargina, dažnai pasirodo: nuo vilko bėgai, ant meškos užbėgai. Kur dabar bereikia pulti? Reikia kaip nors verstis taip, kad būtų lengva, t. y. reikia stengtis neįdėti per daug jėgų, dirbti pirštų galais, žiūrėti viena akim, klausyti viena ausim, ir bus lengva. Ir čia štai pagrindinė klaida. Tos tautos tegali pakilti, gerovėje gyventi, kurios darbą myli, o mokslo tam trokšta įsigyti, kad geriau būtų pats darbas padaromas. Todėl taip baisiai nusideda tie tėvai, kurie sako vaikui: mokykis, vaikeli, dirbti nereikės, lengvai gyvensi. Toks pasakymas – mirties pasakymas. Reikėtų vaikui sakyti: mokykis, vaikeli, geriau dirbti išmoksi! Didžiausia žmogui garbė, jei jis gerai dirba, – garbė ir džiaugsmas. Taip sakyti ir savo gyvenimu tą pasakymą remti – tai didelį auklėjimo darbą dirbti, taurumą skiepyti, atsakingumo mokyti.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė *Tautos auklėjimo mintys*: radijo paskaitos, 1934.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė apie darbštumą

Tautos auklėjimo mintys (ištraukos)

Koks turi būti žmogus, kad visuomenė galėtų gražiai augti. Sakėme: žmogus turi būti sąžiningas, tiesus, teisingas, atsakingas. Ar tai viskas, ar daugiau nieku nebereikia rūpintis? Beveik viskas, bet turime dar pakalbėti, kas visas tas gerąsias mintis gyvas padaro ir kas visas jas marina, paraližuoja. [...]

Maža suprasti, pajauti – pašnekėti, apsiverkti dargi bekalbant, reikia mokėti vykinti gražiasias mintis. Reikia, kad mintys – žodžiai darbais virstų. Kas joms trukdo darbais virsti? Galingiausias mūsų valdovas: Ponas Tinginys. Taip, tinginys, t. y. tingėjimas, tingumas – suraišioja,

supančioja, paraližuoja, pagaliau numarina viską. O kas viską gaivina, kelia? – Darbštumas. O ko labiausiai mūsų tautai trūksta? Darbštumo. Palauk, sakot, kaipgi mes nedarbštūs? [...]

Tingyns dirba bado, šalčio spiriamas, o kai tik gali nedirbdamas pelnytis, tai su didžiausiu noru pavogs, nusuks, ir bus jam taip gera, kad nedirbęs gavo, turi. Taigi darbštus žmogus tėra tas, kas darbą myli, kas darbu džiaugiasi, kas sakosi iš proto esą išeitų, jei jam dirbti neleistų, be darbo būti – didžiausia jam bausmė. Apie tokį tik žmogų pasakysiu: darbštus. [...] Darbas – džiaugsmas, darbas – didžiausia Dievo dovana žmogui. Jeigu kas pasižiūrėtų į mus iš šalies, kažin kokio įspūdžio gautų, ką apie mūsų darbštumą pasakytų pamatęs, kaip mes dirbame ir kas mūsų nudirbta. Menko įspūdžio tegautų, menko, iš tikrųjų. [...]

Ir viskas taip: palengva, ištižusiai, išsivėpusiai, sąžydamies, dūsaudami – darbas bausmė. Kas taip dirba? Vergai. Kas mus taip pripratino? Ilgi baudžiatvės laikai, kai žmogus dirbo nei naudod, nei gero žodžio už tai negaudamas, kai darbas negalėjo žmogaus nei pakelt, nei į geresnį gyvenimą jį išvest. Vergus išmokę darbo neapkęsti, o dykuosius išlepino ir išmokę darbą niekinti. Ir štai girdime tokią nuomonę, kad dirbti gėda. [...] Vienas blogumas yra tas, kad mes iš prigimties nerangūs, nedarbštus, o antras blogumas, kad didžiausia laimė mums atrodo – nedirbti. [...]

Tai kodėl mes taip kvailai galvojame? Dėl to, kad kai ko mes nesuprantame, kai ko nenuvokiame, kai kai kuriuos dalykus supainiojame, o mūsų tingyns mums puikiausiai padeda viską išaiškinti taip, kad tuoj pasirodo, kaip kiti visu kuo pertekę, nors nieko nedirba, o mums reikia už visus dirbti ir nieko neturime.

Pasižiūrėkim į mokinius: skaito – rašo, rašo – skaito, skaičiuoja per kiauras dienas, kartais lig gaidgystės, ir kiek savų rūpesčių, kiek nerimo, kiek ašarų dėl nepasisekimų, kitas ir mokslo baigti nepajėgia, nusilpsta, pasiligoja. Mokinys sau mano: laimingas mokytojas, kankina mokinius, kaip nori, o tu vargšas bijok, drebėk ir galus darykis besimokydamas. O tuo tarpu yra žinoma, kad sunkiausias tarp mokytų darbų – mokytojo darbas. [...]

Niekados ne per vėlu mokytis, niekadod ne per vėlu nuo tinginio kratytis pradėti. Pirmas žingsnis – tai žinoti aiškiai, ką turiu padaryti šįmet, kiek turiu nedirbti šį mėnesį, šią savaitę, šiandien. O antras būtinas pasiryžimas – padaryti visa kuo geriausiai. Laiką reikia mokėti branginti! [...]

Atskiro žmogaus darbštumas – pakelia viso krašto gerovę, visą kraštą daro lobingą, turtingą, naikina skurdą, vargą. O per tai žmonėms gyventi lengviau.

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė *Tautos auklėjimo mintys*: radijo paskaitos, 1934.

PENKTAS VEIKSMAS

Kraštuose du seni qžuolai, kurių šakos viršuje susisiečia, atrodo lyg scenovaizdžio rėmai. Kairėje ir dešinėje miškas, priešaky – atžalynas: jaunos tamsios pušaitės ir tarp jų įsipynę neseniai išsprogę gelsvai žali qžuoliukai ir berželiai.

Viršuj – matosi pavasario dangus. Kairėje, visai netoli, girdisi siuvėjų gegužinė, dešinėje, kiek toliau, – gimnazistų.

Scena: pamiškės pievelė, per kurią eina takas iš dešinės į kairę. Prie tako suolas. Žiogas su žmona ir dar vienas kitas jo pažįstamų senių, susėdę kairėj po qžuolu, užkandžiauja.

Kairėje harmonika, smuikas ir būgnas atlieka polką.

ARMONISTAS pritaria dainuška. Girdėti šokėjų balsai!

ŽIOGAS. Linksminas jaunieji!..

I SENIS. Mes jau savo atšokom.

ŽIOGAS (mirksi žmonai). O kad ir mes taip... motin, apsisuktume keletą kartų? A?

ŽIOGIENĖ. Bijok Dievo, tėvai, sumindys jaunikliai... Mat kaip šelsta. Palaukim ratelio...

ČIGONĖ (iš kairės ateina). Pavaražysiu, ponuliai. Visą teisybę pasakysiu.

I SENIS. Žinome ir be tavęs visą teisybę.

ŽIOGAS. O aš dar nežinau... Jei gerai išvaražysi – gausi pusę lito. (Tiesia ranką)

ČIGONĖ. Ir gera, ir bloga ne nuo mūs pareina. Žmogaus rankoj Dievas visą teisybę surašo, tik reikia mokėti skaityti... Didelį skausmą, ponuliuk, pergyvenai... Širdis lig šiolei negali nurinti... Artimo mylimo žmogaus netekai...

I SENIS. Žiūrėkite, kokia burtininkė.

ČIGONĖ. Bet per gerą širdį atrasi nusiraminiimą. Ilgas, ramus ir laimingas gyvenimas užrašytas, dviejų artimų žmonių meilė ir prisirišimas... Ir dar... ir dar... Ar ponuliukas ko ne laukiat? Čia užrašyta, kad bus sūnus. Dievas duos jums sūnų.

Žiogas atitraukia ranką

VISI. Cha-cha-cha... Tai tau čigonė! Na, ir čigonė!

ŽIOGAS. Matai, motin, kokios naujienos. (Duoda čigonei litą)

ŽIOGIENĖ (duodama bandelę). Eik, čigonėle, jaunesniems tokių gerų naujienų pranašautų.

ČIGONĖ. Ačiū, ponuliukai.

PETRAS (su Jasium atbėga iš dešinės linksmi). Dėde, dėde!.. Jasiui aeroklubas paskyrė stipendiją... Iki baigs gimnaziją...

ŽIOGAS. Seniai reikėjo! Sveikinam! Sveikinam, Jasiau!

ŽIOGIENĖ (duodama bandeles). Šit, užkaskite, vaikai, ant tų linksmybių.

JASIUS. Ačiū, dėdinyt. (Valgydamas) Aš vos tik dabar sužinojau. O kai sužinojau, tai tuoj baisų alkį pajutau...

ČIGONĖ. Pavaražysiu ponaičiukam...

ŽIOGAS. Jiems ir be varažijimo viskas aišku...

PETRAS (pagriebęs Jasių už pečių, suka). Aišku, Jasiau. Oi, oi, kaip aišku!

ČIGONĖ nueina į kairę

MOTIEJUS (įbėga sukaitęs). Visi, visi – į ratelį! Didysis ratas organizuojamas.

ŽIOGIENĖ. Dabar tai galime pamėginti.

ŽIOGAS. Pralavinkim senus kaulus.

I SENIS (pusbalsiai dainuoja).

Seni, jauni šoka,

Mažučiai nemoka.

Visi kelias ir eina kairėn

JASIOUS (Petruai). Aš bėgsiu pas juos ir tuojau vėl grįžtu. (Nu bėga dešinėn)

PETRAS. Grįžk! (Nueina kairėn)

KERAITIENĖ su KERAIČIU įeina iš dešinės pirmojo plano

KERAITIENĖ. Turbūt jis čia. Nueik, pažiūrėk.

KERAITIS. Neisiu...

KERAITIENĖ. Čiagi dabar kas? Gal aš pati turėsiu eiti į girtų kriaucių kompaniją ir ten ieškoti tavo auklėtinio?

KERAITIS. Neisiu. Kaip aš dabar galėsiu jam į akis pažiūrėti? Kai vaikas buvo nelaimėje, tai tu nė užsimint man apie jį neleidavai.

KERAITIENĖ. Išeina, kad aš kalta, kad tavo auklėtinis buvo...

KERAITIS. Nenoriu apie tai kalbėti. Kalčiausias aš, kad tavęs klausiau...

KERAITIENĖ. Bailys buvai pirma, bailys ir pasilikai. Aš pati viską sutvarkysiu. (Eina į kairę)

KERAITIS. Tvarkyk dabar pati... (Dingsta dešinėj)

Keraitienė pasistiepusi pro medžius žiūri, paskui dingsta kairėj, bet ir vėl tuoj grįžta ir čia susiduria su beinančia iš dešinės PLIUŠKIENE

KERAITIENĖ. Ach!

PLIUŠKIENĖ. Ach! Ponia Keraitienė!

KERAITIENĖ. Ponia Pliuškienė!

PLIUŠKIENĖ. Ach ponia! Sveikinu! Sveikinu! Tokį herojų išauklėjot!

KERAITIENĖ. Ačiū, ačiū, ponia! Ach, kiek vargo buvo!

PLIUŠKIENĖ. Bet dabar! Sensacija! Visas miestas, visas miškas šiandien apie jį tik ir tekalba.

KERAITIENĖ. Nejaugi visi žino? Sėskim, ponia!

Abi sėdasi ant suolo

PLIUŠKIENĖ. Visi, visi, ponia! Tik pamanykite, pasiaukoti už visos klasės, už visos gimnazijos, už visos tautos garbę. Koks herojus! Tik tokios rankos, kaip ponios, galėjo tokį didvyrį išauklėti.

KERAITIENĖ. Negalite, ponias, įsivaizduoti, kiek vargo turėjau. Juk nei peilio, nei šakutės nemokėjo žmoniškai laikyti. Visas ištaisai reikėjo perauklėti.

PLIUŠKIENĖ. Bet dabar, ponias, jis šimteriopai jums už viską atsilygino.

KERAITIENĖ. Ach ponias! Šiandien iš pat ryto telefonas skambėjo. Visi sveikina. Direktorius skambino, pirmininkė.

PLIUŠKIENĖ. Man šįryt Snaudžiuvienė dar lovoj paskambino. „Ar girdėjai, – sako, – ponias, sensaciją?“ Aš maniau, kad ji apie naująjį Barzdžiuvienės komple. „Girdėjau, – sakau, – girdėjau, kur negirdėsiu. Vaikšto, – sakau, – kaip beždžionė, degute išsivoliojusi.“ Tai buvo juoko. Cha-cha-cha! Ko nepatrūkome. „Aš ne apie Barzdžiuvienę, – sako, – aš apie poniją Keraitienę.“ Ir viską ji man išdėjo... Pamanykite, koks herojus!

JUZĖ (*girtas išsvyruoja iš kairės, pastebėjęs ponias*). A... laba diena... Eisime, panenkos, valsostono... A?

KERAITIENĖ. Chamas.

Juzė sumišęs stovi

PLIUŠKIENĖ. Girtuoklis.

JUZĖ (apsigręžęs eina atgal). Neimk į galvą...

Eisim, broleli, namo!..

Nutrūksta

ČIGONĖ (Juzei). Pavaražysiu.

JUZĖ. Neimk į galvą... Jau man anos čigonės (rodo atgalia ranka į poniutes) pavaražijo. (Nueina)

ČIGONĖ (eidama pro šalį). Gal pavaražyti poniulytėms? (Pastebėjusi Keraitienės rūstų žvilgsnį, nutyla ir skubiai nueina dešinėn)

PLIUŠKIENĖ. Stačiai nėr kur pasilsėti... Čia kriaučiai, šiaučiai, ten gimnazistai, ten vėl čigonai.

KERAITIENĖ. Sakau, ponias, kad gyvas pragaras pas mus. Čia kriaučiai, čia šiaučiai, o pavargusiam žmogui nėr kur tyru oru pakvėpuoti.

PLIUŠKIENĖ. Lygiai taip pat sako ir daktaras Anupras, kad mūsų vasarvietės – tai užsienio ganykloms neprilygsta.

KERAITIENĖ. Ar jau grįžo ponas Anupras?

PLIUŠKIENĖ. Vakar iš Paryžiaus. Sorbonos daktaras!

KERAITIENĖ. Labai norėčiau jį pamatyti.

PLIUŠKIENĖ. Jis mūsų kompanijoj. Prašome, ponias, pas mus. Kaip tik pas mus ponių maža, vieni vyrai. Bėgau Snaudžiuvienės ieškoti ir poniją suradau. Tai bus vyrams siurprizas...

KERAITIENĖ. Ponia labai maloni...

PLIUŠKIENĖ. Ponia šiandien taip saulėtai nusiteikusi. Tai nudžiugs daktaras Anupras.

Nueina abi dešinėn. Jasius perbėga iš dešinės į kairę ir atsiveda PETRĄ ir MOTIEJŲ. Kairėj girdis dainos, dešinėj – orkestro muzika.

JASIUS. Jūs čia palaukite... Aš tučtuojau grįžtu...

PETRAS. Pabūk su mumis. Kur tu zuji kaip gyvas pinigais?

JASIUS. Aš tuojau! (Nubėga dešinėn)

Petras ir Motiejus sėda ant suolo

MOTIEJUS (uždeda ranką Petrui ant pečių). Tu laimingas dabar, Petrai?..

PETRAS. Oi, kaip laimingas! Pamanyk, mano buvę draugai visi dori. Nė vieno niekšo tarp jų nebuvo ir nėra. O aš taip ilgai galvą laužiau...

MOTIEJUS. Bet tu, Petrai... kiek tu prisikentei? Aš niekada nebūčiau išdrįšęs tokią gėdą ant savęs prisiimti...

PETRAS. Būtum išdrįšęs. Jei būtum buvęs tada klasėj, tikrai būtum išdrįšęs... Aš tave pažįstu... Juk pamanyk, Motiejau... (Pašoka) Tik pagalvok, koks pragaras būtų buvęs, jei aš ne būčiau kaltės prisiėmęs. Juk pagalvok, kas būtų su mūsų Jasium atsitikę...

MOTIEJUS. Oi, aš negaliu ir pagalvoti... Bet juk lengvai galėjo taip ir pasilikt. Juk Tijūnas galėjo savo paltą su prarintomis alkūnėmis handeliui parduot...

PETRAS. Tada handelis būtų piniginę suradęs ir auklėtojui gražinęs.

MOTIEJUS. Geras tu, Petrai... Gaila tik, kad mes gyvename tarp tokių žmonių, kur žmogus žmogui vilkas.

PETRAS. Tai dėl to, kad mes patys tokie. Mes nepasitikim žmonėmis. Užtat jie tokie ir darosi, kaip mes apie juos galvojame.

MOTIEJUS. Taip, mes bjauriai apie kitus galvojame.

PETRAS. Mano tėvelis kartą susiginčijo dėl šio reikalo su kaimynais. Ir įrodymui pašaukė tokį vagilėlį, girtuoklėlį Stasiuką. Sako: „Štai tau, Stasiuk, dvidešimt keturi litai. Nu nešk valsčiun ir sumokėk už mane savivaldybės mokesčius.“ Ir ką gi tu manai? Tris dienas Stasiukas negrižo.

MOTIEJUS. Pragėrė, latras.

PETRAS. Taip, gėrė, ir visi kaimynai juokėsi iš mano tėvelio, o ketvirtą dieną grįžo ir atnešė iš valsčiaus kvitą, kad pinigai sumokėti.

MOTIEJUS. Keista.

PETRAS. Pasirodo, jis, vargšas, buvo taip parodyto jam pasitikėjimo sujaudintas, kad, sumokėjęs valsčiui pinigais, panoro atšvęsti šį įvykį. Tai, nuėjęs į gretimą kaimą, vakare išlaužė tvarto duris, pavogė aviną ir pardavęs uliojo.

MOTIEJUS. O paskui?

PETRAS. O paskui nuėjo pas aną ūkininką, prisipažino ir atidirbo, kiek aviniokas buvo vertas. Ir turbūt doras žmogus pasidarė. Tad ir išvada, kad žmoguje ne vilko, bet žmogaus reikia ieškoti.

MOTIEJUS. Tau, Petrai, viskas aišku. Tu taip teisingai visada kalbi, tik gaila, kad mums nebeilgai teks taip dažnai susitikti ir taip gražiai pasikalbėti.

PETRAS. Kodėl gi, Mote?

MOTIEJUS. Aš labai džiaugiuosi, kad viskas paaiškėjo, bet man kartu ir liūdna. Būdavome draugėj, o dabar...

PETRAS. O kas dabar?

MOTIEJUS. Tu išsikelsi pas dėdę Keraitį.

PETRAS. Ne. Aš liksiu pas dėdę Žiogą...

Iš dešinės ateina ALDONA ir MARYTĖ su laukinių gėlių puokštėmis. Paskui jas ANDRIUŠIS, ŠURA ir I GIMNAZISTAS.

PETRAS ir MOTIEJUS pakyla

ALDONA (sumišusi). Mums čia Jasius kelią nurodė.

PETRAS. Sveika, Aldona. Sveika, Maryte. Sveiki. Čia jūsų tiek daug.

ALDONA (sveikinasi ir duoda gėles). Čia jums nuo visos šeštos klasės.

MARYTĖ (duoda gėles). Čia nuo visų mergaičių.

ANDRIUŠIS. Vien su gėlėmis neatsipirksite, mergaitės. Mūsų Petruui reikia taip padėkoti. (Aplėbęs kelis kartus bučiuoja)

I GIMNAZISTAS. Petrai, tu vienas už mus visus. Ačiū tau!

ŠURA. Sveikinam ir dėkojam. Mums direktorius ilgiausią prakalbą apie tave pasakė.

PETRAS (sujaudintas). Ačiū, draugai... ačiū... Aš nežinau, už ką aš šiandien tiek laimingas.

ALDONA. Šiandien mums gražiausia diena...

ŠURA. Direktorius sakė, kad šiandien turi būti mūsų gimnazijos iškilmingiausia šventė.

ANDRIUŠIS. Petrai, tu nežinai, kaip mes tave mylėjome ir mylime.

ALDONA. Kaip jūs per šią žiemą išaugot, Keraiti!

PETRAS. Visi mes augam, Aldona...

Iš dešinės skubiai įeina KERAITIENĖ

KERAITIENĖ. Petrai! Petrai, eikš čionai.

Visi nustebę atsigręžia

PETRAS (daro žingsnį į šalį). Aš čia.

KERAITIENĖ. Dabar, kai tu nuplovei nuo mūsų šeimos tą juodą dėmę, mes nutarėme tave vėl priimti į savo šeimos židinį.

Petras stovi nejudėdamas

Aš manau, kad už tai, kiek mes prisikentėjome dėl tavo išdaigos, tu turėtumei bent atsiprašyti.

PETRAS. Atleiskite, aš tada apie jus nepagalvojau...

KERAITIENĖ. O mes apie tavo ateitį visada galvojame, kad iš tavęs žmogų padarytume. Mes jau ruošiamės važiuoti namo. Tavo dėdė laukia tavęs automobily ir nori tave drauge pasiimti. Tad eikime.

PETRAS. Ačiū. Bet aš pasiliksiu čionai. Dėdė Žiogas dar nesiruošia grįžti namo.

KERAITIENĖ. Koks jis tau dėdė! Žiogas paprastas kriaučius.

PETRAS. Jis man daugiau kaip dėdė...

KERAITIENĖ (į visus). Štai jums. Žiūrėkite, ponai. Visai pamiršo vaikas. Aš dar kartą sakau, kad mes tau atleidome ir leidžiame grįžti pas mus.

PETRAS. Ačiū. Aš pasilieku pas dėdę Žiogą.

KERAITIENĖ. Tai šitoks tavo dėkingumas globėjams?

PETRAS. Aš kaip kitaip stengsiuos atsidėkoti .

KERAITIENĖ (su dirbtiniu švelnumu). Bet, vaike, tu pagal vok apie savo ateitį, apie karjerą. Kur tu dėsies be užtarimo, be protekcijos?

PETRAS. Aš dirbsiu ir mokysiuos.

KERAITIENĖ. Tušti svaičiojimai. O aš ruošiaus eiti pas di rektorių ir prašyti, kad tave vėl į gimnaziją priimtų, iš kurios buvo išvarę. Bet jeigu taip, tai žinokis. Kriaučius buvai, kriaučius ir liksi!

PETRAS. Taip. Aš kitko ir nesiekiu.

KERAITIENĖ. Tad eik į savo girtų kriaučių kompaniją! (Apsisukus nueina dešinėn)

Gimnazistai grimasomis ją palydi. Marytė daro jai žemą reveransą. Aldona, kumščius sugniaužusi, stovi

ANDRIUŠIS. Nuo maro, bado, ugnies ir tokios tiotkos saugok mus, Viešpatie!

ALDONA. Begėdė! Kai direktorius buvo pasiūlęs atsiimti ir perkelti į kitą gimnaziją, tai ji kaip pasitusi katė lakstė po miestą ir šmeižė savo giminaitį. Nekenčiu aš jos.

ŠURA. Gerai, Petrai. Tegul ji šildosi pati savo šeimos židiny.

I GIMNAZISTAS. Tegul šildosi...

ALDONA. Geriau griovius kasti, negu kepti tokiam židiny.

PETRAS (linksmai pagriebęs ją už abiejų rankų). Ačiū, Aldona! Ačiū, draugai, kad jūs mane ir dabar palaikote.

ANDRIUŠIS. Petrai, mes niekada neturėsime progos tiek tave užstoti, kiek tu už mus visus užsi- stojai.

MARYTĖ. Mes visos verkėme, kai direktorius kalbėjo.

PETRAS. Bet dabar taip gera, aš taip laimingas.

ALDONA. Ir mes visi laimingi, žinodami, kad yra dar žmonių pasauly, kurie gali už kitus aukotis.

I GIMNAZISTAS. Kurie jokių audrų nenusigąsta.

ŠURA. Audrų, Petrai...

PETRAS. Taip, aš dabar laimingas, bet, draugai, aš laimingiausias buvau tada, kai, būdamas nuo visų atskirtas ir daugelio pasmerktas, aš gavau iš vieno jūsų laišką tik iš dviejų žodžių: „Aš netikiu.“ Ir parašiusiam šiuos žodžius aš būsiu visą gyvenimą dėkingas.

ŠURA (pasižiūrėjęs į dešinę). Štai, žiūrėkite, – atūžia visa mūsų šeštoji.

I GIMNAZISTAS. Ir auklėtojas...

Įsiveržia pulkas GIMNAZISTŲ ir GIMNAZISČIŲ

VISI. Valio

KERAITIS! Sveikas, Petrai!

Iš kairės renkasi triukšmo masinami gegužininkai, priešaky stovi ŽIOGAS

PETRAS. Sveiki, draugai!

Įeina TIJŪNAS su JASIUM

TIJŪNAS. Kur čia Keraitis?

BALSAI. Štai jis! Keraiti, auklėtojas tave kviečia!

Petras prieina ir lenkiasi. Tijūnas uždeda jam ranką ant peties. Visi nutyla

TIJŪNAS (*labai sujaudintu balsu*). Vaikeli, tu prisikentei dėl manęs. Aš esu skolingas tau ir jums visiems, mano šeštokai... Bet jūs atleiskite seniui.

PETRAS. Tamsta labai geras.

MERGAITĖS. Mes tamstą labai mylime.

VISI. Valio mūsų auklėtojas! Valio! Valio!

TIJŪNAS. Bet tau, vaikeli, aš ne vien moraliai skolingas... Aš turiu tau gražinti... (Išima iš kišenės banknotą) Štai popierėlis. Jis yra pašventintas aukos už savo artimą, už savo draugų garbę, galbūt ir už mano, senio, ramybę. Pusę metų aš jį nešiojau kišenėj, ir jis man tartum deginte degino krūtinę nujautimu, kad jis ne man priklauso. Aš jį tau gražinu. (Duoda Petrui banknotą)

PETRAS (džiaugsmingai). Ar tai tas pats? (Riša jį į raudoną skepetaitę)

TIJŪNAS. Tas pats, tas pats. Pusę metų jis išgulėjo pas mane, ir aš bijojau prie jo prisiliesti.

JASIUS. Petro tėvelis mirdamas jam šitą banknotą paliko.

VISI. Ach! Štai kaip! Tai dabar viskas aišku!

TIJŪNAS. Gerai, vaikeli, tėvelio palikimą tu sunaudojai. Jei jis mus dabar mato, jis džiaugiasi kartu su mumis.

O dabar, mano šeštokai, jums pranešu, kad jūsų draugas Petras Keraitis vėl priimtas į gimnaziją ir rytoj vėl jis sėdės klasėj drauge su jumis.

VISI. Valio! Valio! Bravo!

Vieni Petrą, kiti Tijūną griebia ir kelia aukštyn

PETRAS (prasiveržia pro minią prie Žiogo). Dėde... Dėde, mane vėl priėmė į gimnaziją!

ŽIOGAS. Sveikinu tave, vaikei. Tegul tau Dievas padeda. Tai dabar jau paliksi mus, mane su se-nele? Išsikelsi pas dėdę?

PETRAS. Dėde... Aš norėjau prašyti, gal aš galėčiau likti pas jus. Aš dirbsiu po pietų nors ligi vidurnakčio.

ŽIOGAS. Tai tu... tu sutinki likti pas mus?

PETRAS. Aš labai labai prašyčiau manęs nevaryti. Aš atidirbsiu.

ŽIOGAS. Vaikeli, gyvenk! Tu būsi mums paguoda senatvėj.

Petras apglėbia Žiogą už kaklo ir bučiuoja jį

TIJŪNAS. Šeštokai, veskite Keraitį pas direktorių. Jis nori jį pamatyti.

VISI. Pas mus! Petrai, pas mus! (Apkabina Petrą ir veda kairėn)

MOTIEJUS (gegužininkams). O mes savo Petrą palydėkime.

VISI, dainuodami „Tu, girele, tu, žalioji...“; nueina dešinėn. Lieka Žiogas ir Tijūnas ir lyg sužavėti klausosi tolstančios dainos. Pasigirsta orkestro atliekamas maršas ir griausmingas, ilgai nenutilstąs „valio“

ŽIOGAS. Atžalynas auga, pone mokytojau!

TIJŪNAS. Auga... Gražus atžalynas auga!

Uždanga

1937

Kazys Binkis, „Atžalynas“, in: Kazys Binkis, *Moderniškas pavasaris: poezija, drama*, sudarė Adolfas Juršėnas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl dramos pabaigoje – veiksmo atomazgoje – K. Binkis sukuria Petro susitikimą su bendraklasiais ir su dėdiene Keraitiene?
2. Kurie personažai ir kaip vertina tai, kad Petras prisiėmė kaltę?
3. Drama parodo žmogaus elgesį sudėtingose situacijose. Kaip jūs vertinate Petro poelgį, kaip pasielgtumėte tokioje situacijoje?
4. Kodėl Petras negrįžta pas Keraičius?
5. Paaiškinkite dvi paskutines dramos eilutes:
ŽIOGAS. Atžalynas auga, pone mokytojau!
TIJŪNAS. Auga... Gražus atžalynas auga!

Apibendrinamosios užduotys

1. Palyginkite, kurie veikėjai dramos pabaigoje vaizduojami pasikeitę, kurie lieka tokie patys? Savo nuomonę pagrįskite.
2. Palyginkite, kuo panašūs ir kuo skiriasi K. Binkio sukurti Petro ir Jasiaus, pono Keraičio ir ponios Keraitienės; auklėtojo Tijūno ir siuvėjo Žiogo charakteriai.
3. Nubrėžkite pasirinkto dramos veikėjo emocinę kreivę, remdamiesi vienu arba keliais dramos veiksmiais.
4. Užrašykite klausimą, kurį norėtumėte iš dramos kūrinio užduoti savo klasės draugams.
5. Remdamiesi drama ir kitų šaltinių medžiaga, sukurkite kryžiažodį apie tai, kuo domėjosi tarpukario Lietuvos mokiniai.
6. Kuo „Atžalynas“ yra aktualus šiandien? Kokios moralinės vertybės yra svarbios dramos veikėjams ir jums, šiandien skaitantiems K. Binkio dramą?
Atsakydami remkitės:
 - nagrinėta drama,
 - interviu su Kazio Binkio sūnumi Gerardu Binkiu,
 - interviu su režisieriumi Jonu Vaitkumi,
 - asmenine patirtimi.

Rašytojo sūnus Gerardas Binkis apie „Atžalyną“ ir Atžalyno kartą

Kuo „Atžalynas“ šiandien gali būti aktualus?

[...] Kaip šitoj sudėtingoj epochoj reikia elgtis? Kokios moralinės vertybės svarbesnės už aklą narsą? Kokia svarbi žmogaus vidinė būsena? Mes į tai nekreipiame dėmesio, o šios būsenos šiandien labiausiai ir trūksta. Šiandien mes gyvename paviršiumi ir gilumine žmogaus būsena nelabai rūpinamės. O tai galėtų būti mūsų jėga, ir ypač šitoj epochoj. „Atžalyno“ kartai tai labiausiai ir rūpėjo: „Kas aš esu, kas aš noriu būti?“

Jau pirmasis spektaklis parodė, koks „Atžalynas“ įtaigus. Šis kūrinys buvo statomas visose mokyklose visoje Lietuvoje. Įtaigumas buvo svarbiausias dalykas toje epochoje. Kelti kardą į padangę už tėvynę savo brangią mes negalėjom, nes mūsų rankos buvo per silpnos tam kardui laikyti, palyginus su tom galybėm, kurios buvo aplink mus. [...]

Kazys Binkis ne tiek savo poezija, kiek savo gyvenimu darė poveikį. Jis buvo patenkintas „Atžalynu“, manė, kad jam pavyko išsakyti tai, ko siekė. Svarbiausia – duoti jaunimui gaires, pavyzdį, kaip galima savo jaunystę panaudoti. Ir tie žodžiai svarbūs: „Gražus atžalynas auga.“

„Kazio Binkio įkvėpti. Gerardą Binkį kalbina Daiva Šabasevičienė“

(7 meno dienos, 2013-06-21, Nr. 25 (1039)).

Režisierius Jonas Vaitkus* apie Kazio Binkio pjesę ir kuriamą spektaklį kalba radijo laidoje „Kultūros savaitė“

http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1008388707/kulturos_savaite_2013_11_09_09_03

Režisierius Jonas Vaitkus apie pjesę ir pagal ją kuriamą spektaklį kultūrinėje spaudoje

Būtina įsigilinti į pasirinkto autoriaus problematiką. Kūrinys „liečia“ tave arba „neliečia“. Jeigu jis tavęs „neliečia“, tai geriau ir tu jo neliesk. Esi talentingas, gabus, tuomet imkis atsakomybės ir parašyk savo šių dienų „Atžalyną“, kooperuokis su gabiu literatu ir kurk šio kūrinio versiją arba pratęsk šioje dramoje aprašomos klasės likimo istoriją: įdomu, kas su tais žmonėmis vyksta, jiems pabaigus mokyklą? Yra apie ką pagalvoti, verta pasigalynėti, kad pajustum ir savo pajėgumus – gal paskiau bent kiek aprims perdėtas žavėjimasis savimi ir savo galimybėmis?

Ši problema mane ir verčia grįžti prie lietuviškų medžiagų ir įsigilinti, suprasti, ar *tie* žmonės mums yra artimi, ar ne? Ar tie dalykai, kuriuos jie užčiuopė, dar tebėra gyvi, aktualūs, ar jie keičiasi? Ką per tą laiką mes naujo davėm pasauliui, be drabužių, makiažo – išorinės mados ar įvairiausių technologijų, komunikacijų, ryšių?.. Man svarbu pristatyti pasirinktą medžiagą. Tai nėra restauravimas. Tai bandymas atrasti kartų ryšį, žmonių ryšį, tėvų ir vaikų ryšį, laiko – praities ir dabarties – ryšį. Todėl ir renkuosi tokius kūrinius, kaip „Atžalynas“, Vaižganto „Nebylys“, Sauliaus Šaltenio scenarijus filmui apie Salomėją Nėrį ir kitus.<...>

Kaip atradote „Atžalyną“?

„Atžalynas“ visada buvo kaip rakštis – neišsprendžiamas, nesibaigiantis klausimas ir viltis, dar nuo to laiko, kai Šiauliuose įkūriau pirmąją savo studiją. „Atžalyną“ skiriu žmonėms, kurie sugeba klausytis, kurie turi jautresnę prigimtį, kurie atskiria tikrąsias vertybes nuo kasdienio makiažo. [...]

„Atžalyne“ Petras pats prisiėmė kaltę, jo niekas neap kaltino. „Atžalyne“ veikia moralinė kategorija. Jausdamas, kad jam pačiam bus sunku bendrauti nusikaltusioje klasėje, Petras prisiima kaltę. Nuo susiformavusios įtampos jis išgelbsti visus. Čia kalbama apie žmones, kurie rausta dėl kitų žmonių nuodėmių.

Režisierius Jonas Vaitkus: nereikia „vaidinti“ kūrybinio proceso //

Daiva Šabaševičienė, „Literatūra ir menas“, 2013-11-08

* Spektaklį pagal K. Binkio „Atžalyną“ režisierius Jonas Vaitkus sukūrė Lietuvos nacionaliniame dramos teatre (premjera įvyko 2013 m. lapkričio 8 d.). Vaidina aktoriai: Petras Keraitis - Petras Kuneika, Jasius Šiaučiukas - Karolis Matuliauskas, Tijūnas - klasės auklėtojas - Povilas Budys, Inspektorius - Vytautas Anužis ir kt.

Kūrybinis rašymas

1. Sukurkite dramos epizodą apie savo klasės gyvenimo įvykį (pamokos, pertraukos ar renginio metu).

Kad parašytumėte dramos epizodą, jums reikės:

- 1) įvardyti, kas jums svarbu – ką norite pasakyti, kokią idėją (pagrindinę mintį) norite išreikšti,
- 2) sugalvoti įvykį, kurio metu atsiskleis veikėjų charakteriai,
- 3) atkreipti dėmesį į dramos žanro ypatybes,
- 4) numatyti, kur ir kada vyksta veiksmas,
- 5) sukurti veikėjų charakterius – išsiaiškinkite, kokios ryškiausios jų savybės, ką ir kaip veikėjai kalba, kaip elgiasi.

Kaip sukurti gyvą dialogą?

Kaip ir realiame gyvenime, kūrinyje pašnekovai stengiasi vienas kitą įtikinti. Jie gali aiškinti, ironizuoti, provokuoti, negirdėti kito argumentų, išsakyti arba nutylėti, ką mano, reikšti arba slėpti jausmus.

Kam skirtos remarkos?

Individualizuoti veikėją per jo veiksmus:

KERAITIENĖ (*šlifuoja nagus*). Turbūt savo gimnazistiškas dienas prisiminei?

Perteikti veikėjo nuotaiką, jausmus:

PETRAS (*atsidusęs*). Su sodžium visuomet gaila skirtis.

Pavaizduoti aplinką:

Klasė. Rytas. MOKINIAI renkasi. Kairėje sėdi MERGAITĖS, dešinėje – BERNIUKAI. Prieš suolus katedra.

Kampe lenta. Klasėje užesys: kas pamokas pusbalsiu kartoja, kas nurašinėja. Kiti grupėmis kalbasi, išdaigauja

Kaip tobulinti pirmuosius juodraščius?

Juodraščio tobulinimo tikslas – atrasti, sukurti taiklias detales, padedančias plėtoti įvykius, atskleisti charakterius, kuriuos kuria vaizduotė.

Perrašykite dialogą pridėdami paaiškinimus, ką kiekvienas veikėjas jaučia ir galvoja.

Tobulinkite dialogą, atsižvelgdami į pasirašytus paaiškinimus.

Leiskite veikėjams kalbėti savitu balsu, kad žodžiai, veiksmai, mintys atskleistų jų prigimtį.

Pabandykite pakeisti veikėjo teiginį priešingu, tuo pat metu pauze, veido išraiška, judesiu leisdami suprasti, kas iš tiesų norėta pasakyti.

Išsaugokite juodraščius, visuomet galėsite rinktis pirmąjį variantą, jeigu jis jums atrodys geriausias.

Darbas, parašius dialogą

Visą Jūsų parašytą tekstą verta aptarti šiais aspektais:

Kokią idėją (pagrindinę mintį) perteikiate?

Ar Jūsų kūrinyje atskleidžiami charakteriai?

Ar parašytas kūrinys – dramos epizodas?

Kaip charakterizuojami veikėjai?

Ar tikslingai panaudojote remarkas?

Ar pokalbio veikėjai pristatomi tik jiems būdinga kalba?

Ar dialogas skamba natūraliai? Kaip to pasiekiate?

Ką reikėtų papildyti, keisti?

Kokia galėtų būti kita pabaiga?

Kas labiausiai pavyko?

Rašymas apie literatūrą

Parašykite rašinį apie Kazio Binkio dramą „Atžalynas“.

Kad parašytumėte rašinėlį, siūlome remtis:

nagrinėta drama,

žiniomis apie rašytojo gyvenimą ir prieškario Lietuvos laikotarpį,

patarimais, kaip rašyti apie dramą.

Patarimai, kaip rašyti apie dramą.

I. **Ižanga.** Ką reikėtų parašyti apie autorių ir dramos sukūrimo aplinkybes? Koks istorinis laikotarpis vaizduojamas? Apie ką ši drama?

II. Temos plėtojimas:

1. Siužetas. Veiksmas. Konfliktas.

Kokia seka dramos kūrinyje vaizduojami įvykiai? Glaustai papasakokite, kokie įvykiai vaizduojami dramoje.

Kuriuose įvykiuose dramos veiksmo įtampa stiprėja?

Kuris įvykis yra dramos kulminacija, kuris – atomazga?

Kokie konfliktai vaizduojami dramoje? Kuris konfliktas yra svarbiausias?

2. Veikėjai.

Kuris veikėjas yra pagrindinis?

Apibūdinkite pagrindinio veikėjo būdo bruožus.

Kokius šio veikėjo bruožus atskleidžia remarkos? Kiti veikėjai? Jis pats?

Kaip veikėjas vertina aplinką? Įvykius? Kitus veikėjus? Save patį?

Kokiais žodžiais, veiksmais jis išreiškia pagrindines dramos idėjas?

3. Veiksmo aplinka (vieta, laikas).

Kada ir kur vyksta veiksmas?

Ką apie veikėjų charakterius, gyvenimo būdą, vertybes sužinome iš vaizduojamos aplinkos.

4. Veikėjų kalba.

Ar veikėjų kalboje vartojamos tarmybės, žargonas, klišės?

Kokie žodžiai ir frazės yra sakomi svarbiausiais momentais?

Kokius ryškesnius žodžius, posakius pastebėjote dramos veikėjų kalboje?

Kaip veikėjo kalba atskleidžia jo charakterį?

5. Nuotaika.

Ar apie nuotaiką yra rašoma dramos remarkose, dialoguose?

Ar nuotaika yra įvardyta, ar ją suprantame netiesiogiai?

Kaip nuotaika sukuriama?

6. Idėja (pagrindinė mintis)

Kokias pagrindines idėjas atskleidžia drama?

Išskirkite, kurie dramos elementai (charakteris (-ai), konfliktas, veiksmo vieta ir laikas, kalba) turi didžiausią įtaką perteikiant pagrindines dramos idėjas?

III. **Pabaiga.** Kuo jums aktuali drama?

Antuanas de Sent-Egziuperi

*Pasidarai amžinai atsakingas už tą,
su kuo susibičiuliauji.*

Matyti galima tik širdimi.

Tai, kas svarbiausia, nematoma akimis.

Mažasis princas

1900–1944

Kodėl temą „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“ apibendriname Antuano de Sent-Egziuperi kūrinio „Mažasis princas“? Kaip ir Vytauto Mačernio sonetai, Antuano de Sent-Egziuperi pasaka „Mažasis princas“ parašyta karo metu. Abu rašytojai, nors ir rašę skirtingose Žemės rutulio pusėse (Vytautas Mačernis Žemaitijos gilumoje, Šaūnelėje, Antuanas de Sent-Egziuperi Jungtinėse Amerikos Valstijose), žmogaus gyvenimo prasmės klausimams spręsti pasirinko laiko išbadytas formas – sonetą ir pasaką. V. Mačernis sonetuose klausia, o A. de Sent-Egziuperi pasakoje „Mažasis princas“ atsako į daugelį klausimų, kuriuos keliame ieškodami gyvenimo prasmės.

Kas padeda žmogui išgyventi, kai yra labai sunku?

Koks būtų buvęs dykumoje nukritusio lėktuvo piloto likimas, jeigu jis nebūtų sutikęs mažojo princo?

Ką prarastų žmonės, jeigu nebūtų sukurta ši A. de Sent-Egziuperi knyga, tapusi viena iš skaitomiausių knygų pasaulyje?

Skaitytojų nuomone, A. de Sent-Egziuperi „Mažasis princas“ yra ypatinga knyga, prie kurios sugrįžtama skirtingais amžiaus tarpais. Kodėl žmonės knygas skaito keletą kartų?

Ką išmoksitė?

1. Įdėmiai skaityti, nagrinėti ir suprasti A. de Sent-Egziuperi kūrinį „Mažasis princas“.
2. Vertinti, lyginti, apibendrinti ir pagrįsti savo nuomonę.
3. Papasakoti apie rašytoją A. de Sent-Egziuperi.
4. Pristatyti kūrinįje vaizduojamas temas ir problemas.
5. Skaityti atmintinai dialogą.
6. Sukurti dedikaciją.
7. Parašyti kino filmo recenziją.
8. Parašyti rašinį apie prozos kūrinį.

Antuanas de Sent-Egziuperi

Antuanas de Sent-Egziuperi (Antoine Jean–Baptiste Marie Roger de Saint–Exupéry, 1900–1944) – prancūzų rašytojas ir lakūnas.

A. de Sent-Egziuperi gimė 1900 m. Prancūzijoje, Lijonė, draudimo inspektoriaus šeimoje. Būdamas ketverių neteko tėvo, todėl jį su broliu ir seserimis auklėjo mama, rūpinosi seneliai.

Baigęs mokyklą, mokėsi koledžuose, ruošėsi stoti į Jūrų akademiją. Neišlaikęs baigiamųjų egzaminų, nusprendė studijuoti architektūrą, bet, neįsitraukęs pašaukimo, studijas metė.

1921 m. pašauktas į armiją, tarnavo puolamosios aviacijos pulke, išlaikė civilinio lakūno egzaminą. Trokšdamas dirbti lakūnu, A. de Sent-Egziuperi įsidarbino oro pašto kompanijoje, gabenodamas paštą į Afrikos šiaurinę pakrantę. Nuosavu lėktuvu 1935 m. bandė pasiekti rekordą, skrisdamas maršrutu Paržžius–Saigonas, tačiau patyrė avariją.

1939 m. Vokietijai paskelbus karą Prancūzijai, tarnavo karo aviacijoje, tolimosios žvalgybos dalinyje. Jis rašė: „Privalau dalyvauti šiame kare. Grėsmė viskam, ką myliu. Provanse, kai dega miškas, visi, kas tik nėra niekšas, griebia kibirus ir kastuvus. <...> Negaliu likti nuošaly.“ Kai Vokietija okupavo Prancūziją, A. de Sent-Egziuperi pasitraukė į JAV, ten parašė ir iliustravo „Mažąjį princą“. Po metų grįžęs į tėvynę tarnavo „Kovojančios Prancūzijos“ karinės aviacijos dalinyje.

1944 m. A. de Sent-Egziuperi negrįžo iš žvalgybinio skrydžio – dingo skrisdamas iš Korsikos į žemyninę Prancūziją.

A. de Sent-Egziuperi kūrinuose atsispindi jo gyvenimas – patirti pavojai, nuotykių, nerimas, džiaugsmas, jo siekiai ir gyvenimo filosofija.

Klausimai ir užduotys

1. Kurios A. de Sent-Egziuperi nuotraukos ir komentarai po jomis pateikia jums daugiau žinių apie rašytoją?
2. Išrinkite 3 iliustracijas, kurias įdėtumėte prie biografijos. Paaiškinkite, kodėl būtent tokias pasirinkote.

Parengta pagal interneto šaltinį <http://www.thelittleprince.com/Saint-Exupery-in-a-text-book-on-civic-education/>.

A. de Sent-Egziuperi dirbdamas oro pašte lankėsi Brazilijoje – ten pirmą kartą pamatė baobabūs.

A. de Sent-Egziuperi – mokyns. Būdamas 12 metų per vasaros atostogas jis pirmą kartą skrido lėktuvu.

1934–1935 m. A. de Sent-Egziuperi gabeno oro pašta į Šiaurės Afriką ir Indokiniją. Siekdamas greičio rekordo, skrido iš Parįžiaus į Saigoną, jo lėktuvas sugedo – A. de Sent-Egziuperi buvo priverstas nusileisti dykumoje, 200 km nuo Kairo.

1920 m. A. de Sent-Egziuperi studijavo architektūrą.

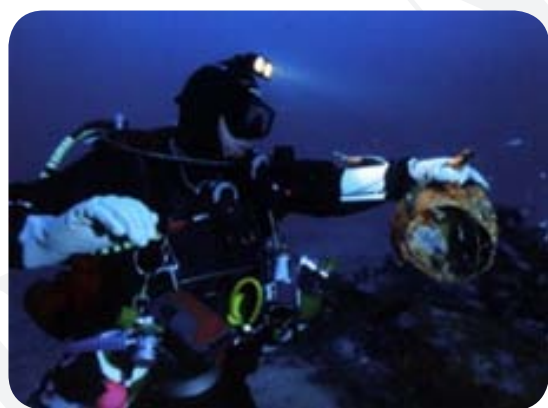

1936 m. laikraščio „L’Intransigeant“ pavidimu A. de Sent-Egziuperi dirbo reporteriu Ispanijoje jos pilietinio karo metais.

1938 m., skrendant iš Niujorko į Tierra del Fuëgo, Gvatemāloje lėktuvas sudužo, A. de Sent-Egziuperi buvo sunkiai sužeistas.

1944 m. liepos 31 d. A. de Sent-Egziuperi lėktuvas pakilo į žvalgybinę misiją rengiantis sąjungininkų išsilaipinimui Prancūzijos pietuose. Tai buvo devintasis žvalgybinis jo skrydis. A. de Sent-Egziuperi lėktuvas pakilo 8 val. ryte, turėdamas degalų šešioms valandoms. Po penkių valandų iš jo nebuvo gauta jokio signalo. Dar po valandos dingo bet kokia viltis, kad skrydis pavyko. A. de Sent-Egziuperi nebegrižo į bazę.

1998 m. prie Marsėlio žvejai viename iš savo tinklų rado apyrankę. Nustatyta, kad ji priklausė A. de Sent-Egziuperi. Būtent tai ir nulėmė dingusio lėktuvo P-38 paiešką. 2003 m. sudužusio lėktuvo liekanos iškeltos į paviršių. Ekspertai patvirtino, kad tai lėktuvas, kuriuo į paskutinį skrydį pakilo A. de Sent-Egziuperi.

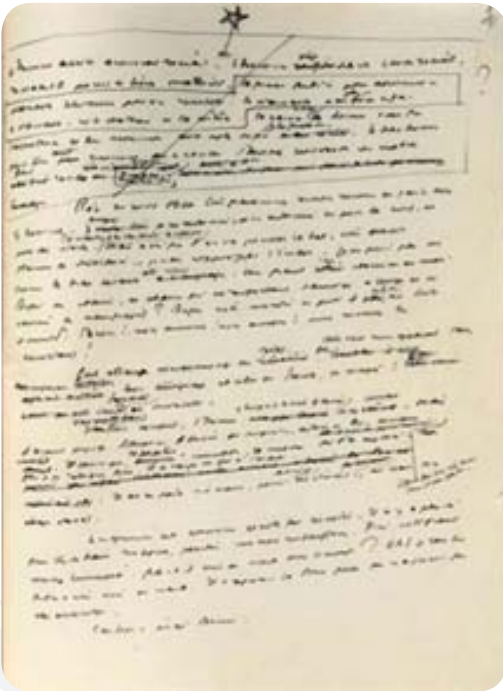
A. de Sent-Egziuperi nuotrauka – prieš paskutinį jo skrydį 1944 m. liepos 31 d.

1931 m. A. de Sent-Egziuperi vedė argentinietę Konsuelą Sansin (Consuelo Suncin, 1902–1979), gimusią Salvadorė.

Taip atrodė pirmosios 1943 m. išleistos „Mažojo princo“ knygos viršelis.

A. de Sent-Egziuperi romano „Žemė žmonių planeta“ VII skyriaus rankraščio puslapis.

Dvaras Bevin House netoli Niujorko, kuriam A. de Sent-Egziuperi per 1942 m. vasarą ir rudenį sukūrė „Mažąjį prinčą“.

Nuotraukos iš <http://www.thelittleprince.com>

Klausimai ir užduotys

Perskaitytę Gražinos Skabeikytės straipsnio „Knyga apie spinduliuojančias paslaptis“ ištrauką, atlikite užduotis:

1. Išrinkite 4 faktus, kurie nepaminėti biografijoje.
2. Išrašykite 4 teiginius, kurie yra ne faktai, o nuomonė. Aptarkite, kokį autorės požiūrį į rašytoją jie atskleidžia?
3. 1 ir 2 pastraipas suglaudinkite iki vieno sakinio; 3 ir 4 – iki dviejų sakinių. Sakiniuose turi būti tai, kas pastraipoje svarbiausia.

1942 m. Niujorke, emigravęs iš vokiečių okupuoto Parýžiaus, garsusis prancūzų rašytojas Antuanas de Sent-Egziuperi rašo liūdniausią kūrinį – pasaką „Mažasis princas“. 1943 m. išleista ir prancūzų, ir anglų kalbomis, ši knyga tučiuojau pelno pripažinimą ir priskiriama prie vaikų literatūros klasikos. Drauge ji įvertinama kaip genialus kūrinys suaugusiesiems.

Sent-Egziuperi įvardyti galima įvairiai: pagal kilmę jis – grafas, pagal profesiją – lakūnas, pagal pašaukimą – rašytojas. Gimė Sent-Egziuperi 1900 m. birželio 29 d. Liòne. Nors tėvai buvo kilę iš senų aristokratiškų giminių, pertekliaus šeimoje nebūta. Priešingai – kai Antuanui sukako ketveri, mirė tėvas, ir motina su penkiais vaikais liko be pajamų pragyventi. Laimei, parėmė jos vaikų seneliai. Taip būsimo rašytojo vaikystė prabėgo kaime, svečiuojantis tai viename, tai kitame senelių dvare.

Apdovanotas įvairiais talentais, Antuanas nuo mažumės netelpa kailyje ieškodamas sričių, kur save išreikšti. Jis anksti pradeda rašyti eiles, piešti, groti smuiku. Bet labiausiai jį traukia technika. Dvylikos metų jis pabando skristi lėktuvu, tačiau itin tuo, matyt, nesusižavė, nes, baigęs mokyklą, devyniolikmetis įstoja į Menų akademiją studijuoti architektūros. Vis dėlto po dvejų metų studijas meta ir užsirašo savanoriu į aviacijos pulką. Lakūno karjeros pradžia nesėkminga – vos pradėjęs savarankiškai skraidyti, patiria avariją, sunkiai susižeidžia ir pasveikęs demobilizuojamas. Tačiau gyvenimas be pavoju, be rizikos – ne Sent-Egziuperi prigimčiai. 1927 m. jis grįžta į aviaciją. Ir grįžta visam laikui – iki paskutinio pražūtingojo skrydžio 1944 m. liepos 31 d.

Lakūnų gyvenimo kasdienybė yra Sent-Egziuperi knygų suaugusiems skaitytojams („Paštas į pietus“ (1929), „Naktinis skridimas“ (1931), „Žemė – žmonių planeta“ (1939), „Karo lakūnas“ (1942) ir kt.) pagrindas. Knygos autobiografinės formos. Viename savo laiškų Sent-Egziuperi yra pažymėjęs: ieškokite manęs mano raštuose. Iš tiesų minėtuose kūriniuose gausu Sent-Egziuperi tarnystės Afrikos, Pietų Amerikos, Ispanijos oro uostuose atspindžių. Tačiau nors paties rašytojo gyvenimas buvęs gana nuotykingas, ne įvykiai jo knygų centre. Siužeto linija čia vos pastebima. Svarbiausia – žmogaus, sėdinčio prie lėktuvo šturvalo, mintijimai. Jų kryptį nurodo samprotavimai apie lėktuvą, išsakyti lyrinių reportažų rinkinyje „Žemė žmonių planeta“: lėktuvas – ne tikslas. Jis – priemonė dangaus keliams tiesti, priemonė, padedanti žmogui priartėti prie amžinųjų klausimų. Taigi Sent-Egziuperi raštuose ieškodami Sent-Egziuperi lakūno randame Sent-Egziuperi filosofą.

Gražina Skabeikytė „Knyga apie spinduliuojančias paslaptis“
<http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?1511250413>

Kaip atsirado knyga „Mažasis princas“

Egzistuoja ne viena versija, bandanti paaiškinti, kodėl A. de Sent-Egziuperi nusprendė parašyti „Mažąjį princą“.

Pirmoji iš jų teigia, kad, jau gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir besigydydamas ligoninėje, A. de Sent-Egziuperi išgirdo Hanso Kristiano Andereseno pasaką „Mažoji undinėle“. Pasaka tapo įkvėpimu sukurti savo pasaką. Tuo pačiu metu A. de Sent-Egziuperi gavo dovanų akvarelę. Neįtikėtinas sutapimas: A. de Sent-Egziuperi galės iliustruoti istoriją, kilusią iš vienišytės gulint ligoninės lovoje, ir iliustruoti prikeldamas herojų, kurį vis piešdavo daugelį metų.

Kita versija aiškina, kad 1942 metais, pietaudamas su leidėju Eugene Reynal, A. de Sent-Egziuperi, kaip visada, ant staltiesės piešė. Vienas iš jo piešinių buvo mažas berniukas. Sužavėtas leidėjas pasiūlė A. de Sent-Egziuperi parašyti ir iki Kalėdų išleisti jo pasaką. Pasiūlymą palaikė leidėjo žmona manydama, kad būtent tai padėtų išvijoje kenčiančiam A. de Sent-Egziuperi susigrąžinti gyvenimo prasmės pojūtį.

Dar kiti šaltiniai teigė, kad mažiausiai paskutinius septynerius metus, iki pradėdamas „Mažąjį princą“, A. de Sent-Egziuperi svarstė galimybę sukurti pasaką. Pasaką, kurios pagrindinis veikėjas būtų vaikas – jo brolis Fransua, taip mylėtas, taip anksti netektas ir kurį, žaisdamas kartu, vadindavo *Saulės karaliumi*.

Pasakojama, kad patartas Paul–Émile Victor A. de Sent-Egziuperi įsigijo akvarelės rinkinį ir palikęs Niujorką, apsigyveno Long Island saloje. Rašydavo A. de Sent-Egziuperi naktimis. Kartais vidury nakties skambindavo savo draugui: jie kalbėdavosi apie rašomą istoriją, A. de Sent-Egziuperi klausdavo patarimo. Kartais jis prašydavo Paul–Émile Victor papozuoti. Išvargęs A. de Sent-Egziuperi užmigdavo prie rašomojo stalo. „Mažąjį princą“ A. de Sent-Egziuperi rašė visą vasarą, baigė rudenį. 1942 m. pabaigoje rankraštį įteikė savo leidėjui. Eugene Reynal pasirūpino, kad kūrinys būtų išverstas į anglų kalbą. 1943 m. balandžio 6 d. knyga buvo išspausdinta prancūziškai, tuo pačiu metu pasirodė ir jos vertimas į anglų kalbą. Prancūzijoje knyga išleista tik 1946 m., jau pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, praėjus dvejiems metams po autoriaus mirties.

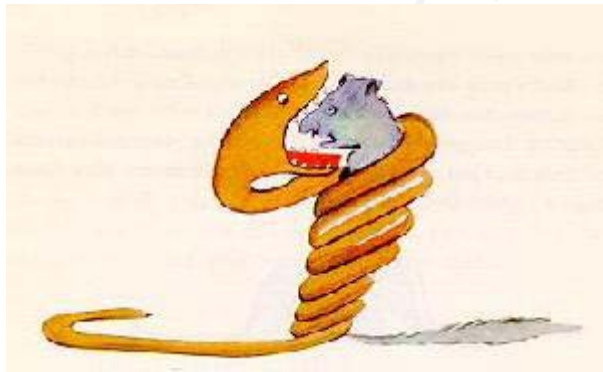
Klausimai ir užduotys

1. Kokiomis aplinkybėmis A. de Sent-Egziuperi rašo „Mažąjį princą“?
2. Kas knygos sukūrimo metu vyksta Prancūzijoje ir pasaulyje? Kaip istoriniai įvykiai atsispindi dedikacijoje?
3. Kam A. de Sent-Egziuperi skiria „Mažąjį princą“? Parašykite tris priežastis, kurios lėmė jo tokį pasirinkimą. Kodėl rašytojas dedikacijos pabaigoje patikslina, kam skiria savo knygą?
4. Knygą skirdamas savo geriausiam draugui, rašytojas paaiškina, kad skiria ją Leonui Vertui ir todėl, kad „Jam labai reikia paguodos“. Kas knygoje yra guodžiančio, teikiančio stiprybės? Savo nuomonę pagrįskite.
5. Visus knygos skyrius iliustravo savo piešiniais. Kuris piešinys jums patinka labiausiai? Kodėl?

Leonui Vertui

Atsiprašau vaikų, kad šią knygą skyriau suaugusiam žmogui. Turiu rimtą pasiteisinimą: tas suaugęs žmogus – mano geriausias draugas pasaulyje. Turiu ir kitą pasiteisinimą: tas suaugęs žmogus viską supranta, net vaikiškas knygas. Turiu ir trečią pasiteisinimą: tas suaugęs žmogus gyvena Prancūzijoje, kenčia alkį ir šaltį. Jam labai reikia paguodos. Jei visų šių pasiteisinimų nepakanka, tada skiriu šią knygą vaikui, iš kurio tas žmogus išaugo. Visi suaugusieji kadaise buvo vaikai. (Deja, tai prisimena tik nedaugelis.) Tad taisau paskyrimą:

Leonui Vertui,
kai jis buvo mažas berniukas

Kai man buvo šešeri metai, kartą vienoje knygoje apie Neįžengiamą girią – knyga vadinosi „Pasakojimai apie dalykus, kurie tikrai įvyko“, – radau puikų paveiksluką. Jame buvo atvaizduotas smauglys, ryjantis žvėrį. Štai čia perpieštas tas paveikslukas.

Knygoje buvo parašyta: „Smaugliai suryja savo grobį ištisą, jo nekramtę. Paskui jie nebegali judėti ir šešis mėnesius miega, kol viską suvirškina.“

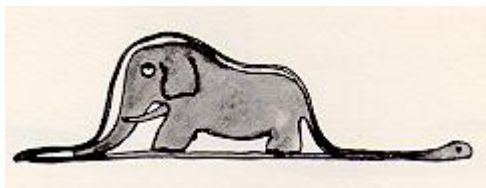
Aš tada daug galvojau apie nuotykius džiunglėse, ir man irgi pavyko nupiešti spalvotu pieštuku pirmąjį savo piešinį. Savo piešinį numeris 1. Jis buvo šitoks:

Savo kūrinį aš parodžiau suaugusiems ir paklausiau, ar jiems mano piešinio baisu.

Jie man atsakė: „O ko čia bus baisu skrybėlės?“

Aš buvau nupiešęs visai ne skrybėlę. Buvau nupiešęs smauglį, virškinantį dramblių. Tada nupiešiau smauglio vidų, kad suaugusiems būtų suprantamiau. Jiems visada reikia aiškinti. Mano piešinyje numeris 2 buvo šitoks:

Suaugę žmonės man patarė liautis piešti atvirus ar uždarus smauglius ir verčiau domėtis geografija, istorija, skaičiavimu ir gramatika. Taip, būdamas šešerių metų atsisakiau puikios dailininko karjeros. Man sugadino nuotaiką tai, kad mano piešiniai numeris 1 ir numeris 2 neturėjo pasisėkimo. Suaugusieji niekada nieko nesupranta patys, ir vaikams tikras vargas, kad turi jiems vis aiškinti ir aiškinti.

Taigi man teko rinktis kitokią profesiją, ir aš išmokau skraidyti lėktuvais. Skraidžiau ir šen, ir ten po pasaulį. Ir geografija man labai praverė. Galėdavau iš pirmo žvilgsnio atskirti Kiniją nuo Arizonos. Tai išeina labai į gerą, jei nakčia pasiklysti.

? Klausimai ir užduotys

1. Koku asmeniu pasakojama istorija? Trumpai apibūdinkite pasakotoją (kokia jo profesija, kuo domėjosi ir domisi, apie ką svajojo vaikystėje, ką vertina, kas lemia jo požiūrį į žmones, kuo skiriasi nuo kitų suaugusiųjų).
2. Kodėl pasakotojas savo piešiniu numeris 1 tikrindavo suaugusiuosius?

Taip ir gyvenau vienas, neturėdamas su kuo tikrai pasišnekėti, kol prieš šešerius metus Sachāroje sugedo mano lėktuvas. Jo motore kažkas sulūžo. Ir kadangi su manim nebuvo nei mechaniko, nei keleivių, nutariau pabandyti pats pašalinti nemenką gedimą. Nuo to priklausė, ar liksiu gyvas, ar ne. Vandens teturėjau vos kokiai savaitei.

Taigi pirmąjį vakarą užmigau ant smėlio, už tūkstančio mylių nuo bet kurios gyvenamos vietos. Buvau labiau nuo visų atskirtas negu žmogus, laivui sudužus, klaidžiojantis plaustu vidury vandenyno. Todėl galite įsivaizduoti, kaip nustebau, kai apyaušriu mane pažadino kažkoks keistas balselis. Kažkas tarė:

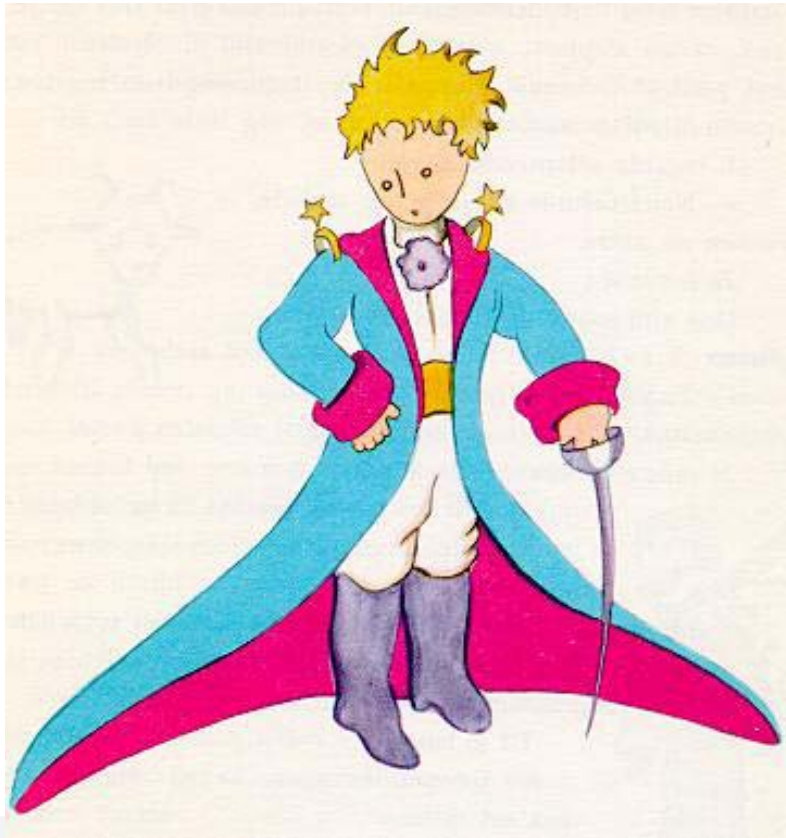
Pasakotojas – grožinėje literatūroje asmuo, kuris pasakoja istoriją (atminkite, kad jis nėra autorius; autorius – tai asmuo, kuris parašė istoriją). Pasakotojas istoriją gali pasakoti:

a) pirmuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje dalyvauja ir prisiima pagrindinio arba antraeilio veikėjo vaidmenį;

b) trečiuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje nedalyvauja.

Pasakotojas savo požiūrį į istoriją perteikia a) tiesiogiai, ją pakomentuodamas, b) netiesiogiai – jo nuomonę ir simpatijas išduoda personažo apibūdinimas, dėmesys tam tikriems personažams ir įvykiams, emociniai ir vertinamieji epitetai.

- Prašau... nupiešk man avį!
- A?
- Nupiešk man avį...

Štai geriausias jo atvaizdas, kurį vėliau man pavyko nupiešti.

Aš pašokau lyg perkūno trenktas. Prasitrynčiau akis. Gerai įsižiūrėjau. Ir pamačiau, kad į mane oriai žiūri kažkoks nepaprastas berniukštis. Štai geriausias jo atvaizdas, kurį vėliau man pavyko nupiešti. Tačiau mano piešinys, aišku, toli gražu nėra toks žavus, koks buvo jis pats. Tai ne mano kaltė. Kai, būdamas šešerių metų, ketinau tapti dailininku, suaugę žmonės mane nuo to atgrasino, ir piešti neišmokau nieko daugiau, tik uždarus ir atvirus smauglius.

Tad žiūrėjau į šį regėjimą išplėtęs akis iš nustebimo. Nepamirškite, kad buvau už tūkstančio mylių nuo bet kurios gyvenamos vietos. O mano berniukštis neatrodė nei paklydęs, nei pusgyvis iš nuovargio ar alkio, troškulio ar baimės. Jis visai nebuvo panašus į vaiką, paklydusį viduryje dykumos, už tūkstančio mylių nuo bet kurio gyvenamo krašto. Pagaliau atgavęs žadą, tariau jam:

– Na... ką tu čia veiki?

Tada jis švelniu balsu, lyg kalbėdamas apie kokį labai rimtą dalyką, pakartojo:

– Prašau... nupiešk man avį.

Kai viskas taip paslaptina, kaip tu nepaklausysi. Nors man tai atrodė didelė nesąmonė, atsidūrus už tūkstančio mylių nuo bet kurių gyvenamų vietų ir žiūrint į akis mirčiai, tačiau išsiėmiau iš kišenės popieriaus lapą ir automatinį plunksnakotį. Bet, atsiminęs, kad daugiausia buvau mokėsis tik geografijos, istorijos, skaičiavimo ir gramatikos, pasakiau vaikiūkščiui (truputį nepatenkintas), kad nemoku piešti. Jis atsakė:

– Nieko. Nupiešk man avį.

Avies niekada nebuvo piešęs, tai nupiešiau jam vieną iš tų dviejų piešinių, kurie man išidavė: dramblių smauglio pilve. Ir nustebau, išgirdęs, kaip berniūkštis man sako:

– Ne! Ne! Nenoriu aš dramblio smauglyje. Smauglys – labai pavojingas, o dramblys užima per daug vietos. Pas mane labai ankšta. Man reikia avies. Nupiešk man avį.

Na tai nupiešiau.

Jis atsargiai į ją pasižiūrėjo ir tarė:

– Ne! Ta jau labai serga. Padaryk kitą.

Nupiešiau kitą.

Mano bičiulis meiliai nusišypsojo, lyg man atleisdamas:

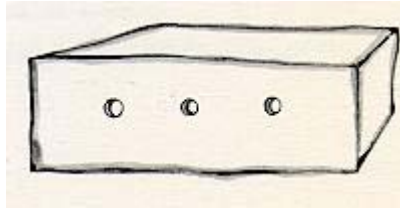
– Nagi matai... čia ne avis, o avinas. Su ragais...

Vėl perdirbau piešinį. Bet berniukas jo nepriėmė kaip ir pirmojo:

– Šita per sena. Noriu tokios avies, kad dar ilgai išgyventų.

Tada nekantraudamas, nes reikėjo greičiau taisyti motorą, brūkštelėjau ši piešinį.

Ir pareiškiau:

– Štai dėžė. Avis, kurios tu labai nori, yra viduje.

Bet labai nustebau, pamatęs, kaip nušvito mažojo mano žinovo veidas:

– Kaip tik tokios aš norėjau! Kaip tu manai ar daug žolės reikia tai avelei?

– Kodėl?

– Todėl, kad mano ganykla visai maža...

– Užteks tikriausiai. Daviau tau visai mažutę avį.

Jis palenkė galvą prie piešinio:

– Ne tokia jau maža... Žiūrėk! Užmigo...

Šitai susipažinau su mažuoju princu.

Klausimai ir užduotys

1. Pasakotojas apie savo gyvenimą sako: „Taip ir gyvenau vienas, neturėdamas su kuo pasišnekėti iš širdies, kol...“ Ko reikia, kad gyvendamas tarp žmonių nesijaustum vienas? Kas, jūsų nuomone, yra būtina, kad žmonės jaustųsi draugai?
2. Kada, kur ir kokiomis aplinkybėmis pasakotojas susipažino su mažuoju princu? Ar pasakojimo laikas sutampa su veiksmo laiku? Atsakymą pagrįskite citata.
3. Kas ir kodėl rūpi pasakotojui ir kas – mažajam princui?

Veiksmo laikas – laikas, kada vyksta pasakojimo įvykiai.

Veiksmo vieta – vieta, kur vyksta pasakojimo įvykiai.

Pasakojimo perspektyvą arba pasakotojo pžiūrio tašką – poziciją, iš kurios pasakotojas vaizduoja ir vertina pasaulį, jo veikėjus ir įvykius epikos kūrinyje. **Pasakotojas** pasirenka pasakojimo laiką (būtąjį, esamąjį arba būsimąjį), kuriuo nurodo, kada vyksta pasakojimo įvykiai ir kada pasakotojas apie juos pasakoja.

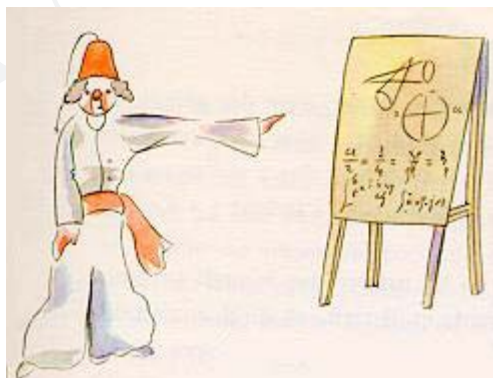
Šitaip sužinojau kitą labai svarbų dalyką: kad jo gimtoji planeta – ne ką didesnė už namą!

Nelabai dėl to ir nustebau. Žinojau, kad, be didžiųjų planetų, kaip Žemė, Jupiteris, Marsas, Venera, kurioms duoti vardai, yra šimtai kitų, kurios kartais tokios mažos, kad labai sunku jas įžiūrėti ir pro teleskopą. Atradęs kurią nors, astronomas vietoj vardo duoda jai numerį. Pavadina ją, pavyzdžiui, „asteroidas 3251“.

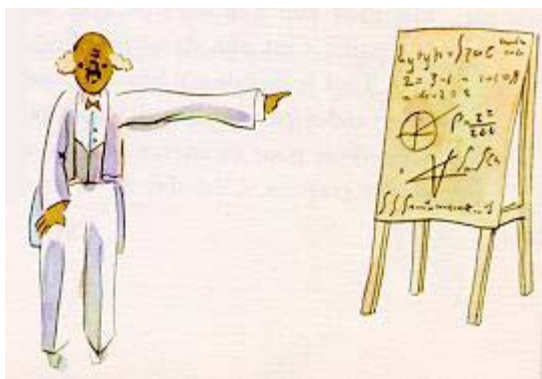

Turiu rimtą pagrindą manyti, kad planeta, iš kurios buvo atvykęs mažasis princas, yra asteroidas B 612. Šį asteroidą tik vieną kartą 1909 metais pastebėjo pro teleskopą vienas turkų astronomas.

Jis tada plačiai paaiškino savo atradimą tarptautiniame astronomų kongrese.

Tačiau dėl keisto jo apdaro niekas juo nepatikėjo. Tokie jau yra tie suaugę žmonės.

Laimė, asteroido B 612 garbę išgelbėjo vienas turkų diktatorius, kuris, grasindamas mirties bausme, privertė tautą rengtis europietiškais drabužiais. Astronomas 1920 metais vėl paaiškino savo atradimą vilkėdamas labai elegantišką kostiumą. Ir dabar visi sutiko su jo nuomone.

Taip smulkiai papasakojau jums apie asteroidą B 612 ir nurodžiau jo numerį, todėl, kad turėjau galvoje suaugusius žmones. Suaugę žmonės mėgsta skaitmenis. Jei kalbate, kad turite naują draugą, jie niekada nesiteirauja, kas svarbiausia. Niekuomet nesako: „O koks jo balsas? Ką jis labiausiai mėgsta žaisti? Ar jis renka peteliškes?“ Jie klausia: „Kiek jam metų? Ar daug jis turi brolių? Koks jo svoris? Kiek uždirba jo tėvas?“ Tik tada jiems atrodo, kad šį tą apie jį žino. Jeigu suaugusiems sakote: „Mačiau gražų rausvų plytų namą su snapučiais palangėse ir balandžiais ant stogo...“,– jie neįstengia įsivaizduoti to namo. Jiems reikia sakyti šitaip: „Mačiau namą, kuris kainuoja šimtą tūkstančių frankų.“ Tada jie sušuks: „Koks gražus namas!“

Jei, pavyzdžiui, jiems pasakysite: „Kad mažasis princas tikrai gyveno, galima spręsti iš to, jog jis buvo žavus, juokėsi ir prašė nupiešti avį; jei prašai avies, tai iš to matyti, kad tu esi“,– jie tikrai gūžtelės pečiais ir jus pavadins vaiku! Bet jeigu jiems pasakysite: „Planeta, iš kurios jis atvyko, yra asteroidas B 612“,– tada būsite juos įtikinę, ir jie paliks jus ramybėje – daugiau neklausinės. Tokie jau jie yra. Nereikia ant jų už tai pykti. Vaikai turi būti labai atlidūs suaugusiems.

Tačiau mums, nusivokiantiems apie gyvenimą, numeriai, žinoma,– menkniekis. Šį apsakymą būčiau norėjęs pradėti taip, kaip pradedamos pasakos. Būčiau norėjęs pasakyti: „Kadaise gyveno mažas princas tokioje planetoje, kuri buvo ne didesnė už jį patį, ir jam reikėjo draugo...“ Tiems, kurie išmano gyvenimą, šitoks pasakojimas būtų atrodęs daug panašesnis į tiesą.

Mat aš nemėgstu, kad mano knygą kas nors skaitytų paviršutiniškai. Kaip susisielioju, pasakodamas šiuos atsiminimus! Bus jau šešeri metai, kai mano bičiulis nuėjo su savo avelė. Mėginu jį čia aprašyti, kad jo nepamirščiau. Negerai pamiršti draugą. Ne visi turėjo draugų. Galiu ir aš pasidaryti kaip tie suaugę žmonės, kuriems rūpi tik skaičiai. Taigi dar ir dėl to nusipirkau pieštukų ir dėžutę dažų. Sunku vėl imtis piešimo mano amžiuje, kai nesi mėginęs nieko daugiau, tik, būdamas šešerių metų, piešei uždara ir atdara smauglį! Žinoma, stengsiuosi, kad atvaizdai išeitų kuo panašesni. Tačiau nesu visai tikras, kad man pavyks. Vienas piešinys dar būna nei šio, nei to, o kitas – jau nebe panašus. Nenutaikau truputį ir didumo. Vienur mažasis princas – per didelis. Kitur – per mažas. Abejonių kyla ir dėl drabužių spalvos. Taigi bandau ir vienaip, ir kitaip – gal

kas ir išeis. Dėl kai kurių svarbesnių smulkmenų būsiu ir suklydęs. Bet teks man už tai atleisti. Mano bičiulis niekada nieko neaiškino. Gal jis manė, kad aš panašus į jį. Tačiau aš, deja, nesugebu matyti avių pro dėžės sienelės. Gal aš jau truputį toks kaip suaugusieji. Matyt, apsenau.

? Klausimai ir užduotys

1. Kodėl pasakotojas nusprendžia pasakoti apie mažąjį princą ir vėl imasi dažų ir teptuko? Kaip mažasis princas su tuo susijęs?
2. Kuo skiriasi III ir IV skyriuje vaizduojamas laikas? Citomis įvardykite ir pakomentuokite laiko nuorodas.
3. Ką iš III ir IV skyriaus sužinojote apie mažąjį princą ir jo planetą?

Kasdien vis ką nors sužinodavau apie jo planetą, apie tai, kaip jis išvyko, kaip keliavo. Tatai išaiškėdavo pamažu, samprotaujant apie šį bei tą. Pavyzdžiui, trečią dieną išgirdau, koks nelemtas dalykas yra baobabų kerojimas.

Čia irgi prisidėjo avis, nes mažasis princas staiga, lyg kažkuo rimtai suabejojęs, paklausė:

– Juk tiesa, kad avys nuėda krūmus?

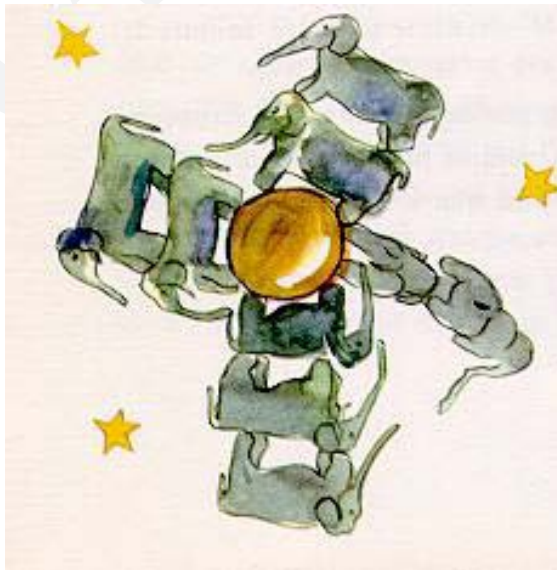
– Taip. Tiesa.

– O, aš labai patenkintas.

Aš nesupratau, kodėl jam taip svarbu, kad avys nuėstų krūmus. Bet mažasis princas pridūrė:

– Tada jos nuėda ir baobabus?

Pasakiau mažajam princui, kad baobabai – ne krūmai, o medžiai, aukštumo sulig bažnyčia, ir kad jeigu jis atsigabentų net visą bandą dramblių, jie nesusidorotų nė su vienu baobabu.

Išgirdęs apie bandą dramblių, mažasis princas nusijuokė:

– Juos tektų sustatyti vieną ant kito.

Tačiau išmintingai pridūrė:

– Baobabai, kol dar neužaugę, būna mažiukai.

– Tiesa! Bet kodėl tu nori, kad tavo avys nuėstų mažiukus baobabus?

Jis man atsakė: „Na, suprask!“ – lyg tai būtų buvę savaime aišku. Ir aš turėjau gerai pasukti galvą, kol įminiau šią mįslę.

Iš tikrųjų mažojo princas planetoje, kaip ir visose planetose, buvo gerų žolių ir piktžolių. Vadinasi, iš gerų žolių – geros sėklos, iš blogų žolių – blogos sėklos. Tačiau sėklos – nematomos. Jos miega įgludusios žemėje, ligi kuri nors įsimano pabusti. Tada ji pasirąžo ir droviai išleidžia link saulės žavų nekaltą daigėlį. Jeigu tai būna ridikėlio arba rožės daigas, jis gali sau augti kaip tinkamas. Tačiau jei išdygsta piktžolė, reikia jos daigą išrauti tuojuo, kai tik gali jį pažinti. O mažojo princas planetoje buvo baisiai netikusių sėklų... baobabo sėklų. Jomis buvo užteršta visa planetos dirva. Na, o baobabu, jeigu per vėlai imsi jį tvarkyti, niekada nenusikratysi. Jie apkeroja visą planetą. Perveria ją kiaurai savo šaknimis. O jei planeta per maža ir baobabų priauga per daug, ji nuo jų suskyla.

„Reikia būti drausmingam,– aiškino man vėliau mažasis princas.– Kai rytą baigi pats ruoštis, turi rūpestingai apruošti planetą. Reikia prisiversti visada išrauti baobabus, kai tik juos gali atskirti nuo rožių, o kol dar visai jaunučiai, jie labai į jas panašūs. Tas darbas labai nuobodus, bet visai lengvas.“

Ir kartą jis man patarė pasistengti nupiešti gražų piešinį, kad įkalčiau tai į galvą savo krašto vaikams. Jeigu jie kada sumanys keliauti,– aiškino jis man,– jiems tat pravers. Kartais nieko blogo, jei darbą atidedi vėlesniam laikui. Bet jei tuoj nesutvarkai baobabų, visada atsitinka nelaimė. Žinojau vieną tokią planetą, kurioje gyveno tinginys. Jis davė išsikeroti trims krūmokšniams.

Baobabai

Pagal mažojo princo paaiškinimus nupiešiau šią planetą. Nemėgstu sakyti pamokslų. Bet juk nedaug kas žino, kaip pavojinga leisti išsikeroti baobabams, ir paklysti asteroide taip rizikinga, kad šį kartą neiškenčiu ir sakau: „Vaikai! Pasisaugokite baobabų!“ Norėdamas įspėti savo bičiulius, koks pavojus mums jau seniai gresia, nors nieko apie tai ir nežinome, taip atsidėjęs nupiešiau šitą piešinį. Ši pamoka tikrai bus naudinga. Jūs turbūt paklausite: kodėl šioje knygoje nėra kitų tokių didžiulių piešinių kaip tie baobabai? Atsakymas paprastas: mėginau, bet neišėjo. O kai piešiau baobabus, mane skatino mintis, kad tai svarbu, neatidėliotina.

? Klausimai
ir užduotys

1. Kaip rašytojas vaizduoja baobabùs? Kaip jie užauga ir kuo pavojingi?
2. Baobábai gali simbolizuoti daugybę dalykų. Kaip jūs suprantate, kas yra baobabai, kuriuos reikia nedelsiant išrauti, kol jie neišsikerojo?
3. Viena iš baobabų reikšmių gali būti siejama su istorijos įvykiais, kurie buvo apėmę pasaulį tuo metu, kai A. de Sent-Egziuperi rašė „Mažąjį princą“. Remdamiesi žiniomis apie rašytojo biografiją, knygos sukūrimo aplinkybes, to meto istorijos įvykius, pasvarstykite, ką dar galėtų simbolizuoti baobabai. Suraskite skyriuje nuorodas, kurios galėtų būti siejamos su to meto istoriniais įvykiais.
4. Kuo piešinys, kuriame pavaizduoti baobabai, išsiskiria iš kitų? Kaip šį piešinį komentuoja pasakotojas?

Manau, kad ištrūkti jam padėjo keliaujantieji paukščiai. Prieš išvykdamas rytą jis savo planetoje viską gražiai sutvarkė. Atsidėjęs išvalė veikiančius ugnikalnius. Veikiančių ugnikalnių jis turėjo dvejetą. Ant jų buvo labai patogų rytais pasišildyti pusryčius. Jis turėjo ir vieną užgesusį ugnikalnį. Bet, anot jo, „atsarga gėdos nedaro!“ Taigi išvalė ir užgesusį ugnikalnį. Jei ugnikalniai gerai išvalyti, jie dega sau pamažu, lygiai ir neišsiveržia. Išsiveržęs ugnikalnis pridaro tiek bėdų kaip ir užsidegęs dūmtraukis. Savo Žemėje mes, aišku, esame per maži, kad galėtume išvalyti ugnikalnius. Todėl kyla aibės nemalonumų.

Mažasis princas truputį nuliūdęs išrovė ir paskutinius dar užsilikusius baobabų daigus. Jis manė, kad niekada nebegrįšias. Bet visi šie įprastiniai darbai šįryt jam atrodė nepaprastai malonūs. Ir, kai paskutinį kartą palaistė gėlę ir ruošėsi pridengti gaubtu, pajuto, kad jam norisi verkti.

– Lik sveika,– tarė jis gėlei.

Bet ji nieko neatsakė.

– Lik sveika,– pakartojo jis.

Gėlė nusikosėjo. Bet ne dėl slogos.

– Buvau kvaila,– tarė ji pagaliau.– Prašau man atleisti. Pasistenk būti laimingas.

Mažasis princas nustebo, neišgirdęs priekaištų. Jis stovėjo suglumęs, laikydamas rankose gaubtą. Šis ramus švelnumas jam buvo nesuprantamas.

– Na taip, aš tave myliu,– tarė jam gėlė. Tu nieko apie tai nežinotai, aš dėl to kalta. Tai nesvarbu. Bet ir tu buvai toks pat kvailas kaip ir aš. Pasistenk būti laimingas... Padėk į šalį gaubtą. Nenoriu aš jo...

– Bet juk vėjas...

– Aš ne taip jau sloguoju... Man bus gera nuo gaivaus nakties vėjo. Aš esu gėlė.

– Bet visokie gyvūnai...

– Nuo dviejų ar trijų vikšrų aš nepražūsiu, užtai pamatysiu peteliškes. Sako, jos tokios gražios. O šiaip kas gi mane lankys? Tu būsi toli. O dėl stambiųjų gyvūnų – nieko nebijau. Aš ir turiu nagus.

Ir ji naiviai parodė savo keturis dyglius. Paskui pridūrė:

– Ko tu taip delsi, tiesiog pikta! Juk nutarei išvykti. Tai ir keliauk.

Ji nenorėjo, kad jis ją matytų verkiant. Ji buvo tokia išdidi gėlė...

Epitėtas – būdvardiškas žodis, apibūdinantis žmogų, daiktą arba reiškini.

? Klausimai ir užduotys

1. Vienu sakiniu nusakykite, apie ką pasakojama VII–IX skyriuose.
2. Kokią mažojo princo paslaptį suprato pasakotojas?
3. Remdamiesi VII skyriumi, schema pavaizduokite mažojo princo ir pasakotojo emocijų kaitą.
4. Kuo rožė skiriasi nuo kitų mažojo princo planetos gėlių? Remdamiesi VIII skyriumi aptarkite, kaip rašytojas perteikia rožės ypatingumą – kokiais epitetais apibūdina, kokiomis detalėmis charakterizuoja jos elgesį ir kalbėjimą?
5. Ar pritartumėte nuomonei, kad rožė yra per mažai užsigrūdinusi ir skersvėjai jai pražūtingi? Atsakymą pagrįskite.
6. Kokia savybė nėra būdinga rožei?

? Klausimai ir užduotys

7. Remdamiesi tekstu, patvirtinkite arba paneikite teiginį, kad rožė yra savanaudė ir rūpinasi tik savimi. Ar mažajam princui yra būdingas savanaudiškumas?
8. Toliau skaitydami X–XVI skyrius, užpildykite lentelę „Mažojo princo kelionė“.

MAŽOJO PRINCO KELIONĖ

Planeta / asteroidas	Kaip ji vadinosi?	Ką sutiko?	Apie ką kalbėjosi?	Ką svarbaus mažasis princas suprato?

Penktoji planeta buvo labai įdomi. Ji iš visų mažiausia. Joje išsitenka tik gatvės žibintas ir jo uždegėjas – žibintininkas. Mažasis princas negalėjo suprasti, kam reikalingas gatvės žibintas ir žibintininkas kažkur dangaus skliaute, planetoje, kurioje nebuvo nei namų, nei gyventojų. Tačiau jis tarė pats sau:

– Tas žmogus gal ir tikrai išdarinėja nesąmones. Bet jo nesąmonės – ne didesnės negu karaliaus, tuščiagarbio, biznieriaus ir girtuoklio. Jo darbe bent yra šiokia tokia prasmė. Kai jis uždega žibintą, atrodo, gimsta dar viena žvaigždėlė ar gėlėlė. Kai užgesina žibintą – užmigdo žvaigždę ar gėlę. Toks darbas labai gražus. Tai iš tikrųjų naudinga, nes gražu.

Atsidūręs planetoje, jis pagarbiai pasveikino žibintininką.

– Laba diena. Kodėl tu dabar užgesinai tą gatvės žibintą?

– Taip nustatyta,– atsakė žibintininkas.– Labas rytas.

– Kas nustatyta?

– Užgesinti gatvės žibintą. Labas vakaras.

Ir jis vėl uždegė žibintą.

– O kodėl tu jį dabar uždegei?

– Taip nustatyta.

– Nieko nesuprantu,– tarė mažasis princas.

– Nėra čia ko nesuprasti,– tarė žibintininkas.– Kas nustatyta, tas nustatyta.– Labas rytas.

Ir jis užgesino gatvės žibintą.

Paskui raudona languota nosine nusišluostė kaktą.

– Mano darbas – tiesiog baisyti. Kadaisė jis buvo dar nieko. Rytą užgesindavau ir vakare uždegdavau. Likusią dienos dalį galėdavau ilsėtis, o likusią nakties dalį – miegoti...

– O paskui nuostatai pasikeitė?

– Nuostatai nepasikeitė,– tarė žibintininkas.– Čia ir yra visa velniava! Planeta ėmė sukintis kas metai vis greičiau, o nuostatai nepasikeitė!

– Na ir?..– tarė mažasis princas.

– Na ir dabar, kai ji apsisuka vieną kartą per minutę, man nėra nė sekundės poilsio. Uždegu ir užgesinu kartą per minutę!

– Tai juokinga! Dienos tavo šalyje trunka vieną minutę!

– Visai nejuokinga,– tarė žibintininkas.– Štai jau visas mėnuo, kai mudu kalbamės.

– Visas mėnuo?

– Taip. Trisdešimt minučių. Trisdešimt dienų! Labas vakaras.

Ir jis vėl uždegė savo žibintą.

Mažasis princas žiūrėjo į jį, ir jam patiko tas žibintininkas, taip tiksliai laiką nuostatų. Jis prisiminė, kaip kadaisė pats ieškodavo saulėlydžio, patraukdamas kėdę. Jis panorio padėti savo draugui.

– Klausyk... aš žinau, kaip tu gali pailsėti, kada norėsi...

– Aš visada noriu,– tarė žibintininkas.

Mat žmogus gali būti ir labai tikslus, ir kartu – tinginys.

Mažasis princas kalbėjo toliau:

– Tavo planeta tokia mažutė, kad tu gali, tris žingsnius žengęs, ją visą apeiti. Reikia tik eiti ne per greitai, kad vis liktum saulėje. Taigi, kai užsimanysi pailsėti, pradėk eiti... ir diena truks tiek, kiek tu norėsi.

– Menka man iš to nauda,– tarė žibintininkas.– Labiausiai gyvenime man patinka miegoti.

– Tai nieko neišeina,– tarė mažasis princas.

– Tai nieko neišeina,– tarė žibintininkas.– Labas rytas.

Ir jis užgesino žibintą.

„Šitą,– tarė sau mažasis princas, keliaudamas toliau,– šitą visi kiti nieku laikytų: ir karalius, ir tuščiagarbis, ir girtuoklis, ir biznieriūs. O jis tik vienas man neatrodo juokingas, gal todėl, kad rūpinasi kuo kitu, o ne pačiu savimi.“

Jis apgailėstaudamas atsiduso ir pridūrė pats sau: „Šitas – vienintelis, su kuriuo būčiau galėjęs susidraugauti. Bet jo planeta – tikrai per maža. Dviem nėra vietos...“

Mažasis princas nedrįso prisipažinti, jog su šia palaiminga planeta jam buvo gaila skirtis daugiausia dėl to, kad per parą joje būdavo tūkstantis keturi šimtai keturiasdešimt saulėlydžių!

Klausimai ir užduotys

1. Kaip atrodo penktoji planeta, į kurią atvyko mažasis princas?
2. Kaip žibintininko darbą vertina mažasis princas ir kaip – žibintininkas? Kodėl tą darbą jie vertina skirtingai?
3. Kokios problemos kamuoja žibintininką?
4. Kuo žibintininkas skiriasi nuo kitų mažojo princo sutiktų žmonių?
5. Dėl kokių priežasčių mažajam princui buvo gaila palikti žibintininko planetą?

Tada pasirodė lapė.

– Laba diena,– tarė lapė.

– Laba diena,– mandagiai atsiliepė mažasis princas, bet atsisukęs nieko nepastebėjo.

– Aš čia,– pasigirdo balsas,– po obelimi...

– Kas tu tokia?– paklausė mažasis princas.– Tu labai daili...

– Aš esu lapė,– tarė lapė.

– Eik šen, pažaisime,– pasiūlė mažasis princas.– Man labai liūdna...

– Aš negaliu su tavim žaisti,– tarė lapė.– Aš neprijaukinta.

– A, atsiprašau,– tarė mažasis princas.

Bet pagalvojęs pridūrė:

– O kas yra „prijaukinti“?

– Tu ne iš čia,– tarė lapė.– Ko tu ieškai?

– Aš ieškau žmonių,– tarė mažasis princas.– Kas yra „prijaukinti“?

– Žmonės,– tarė lapė,– turi šautuvus ir medžioja. Tai gerokai varžo! Be to, jie laiko vištas.

Jomis jie ir tesirūpina. Tu ieškai vištų?

– Ne, tarė mažasis princas.– Aš ieškau draugų. Kas yra „prijaukinti“?

– Tai jau seniai užmiršta sąvoka,– tarė lapė.– Tai reiškia „užmegzti ryšius...“

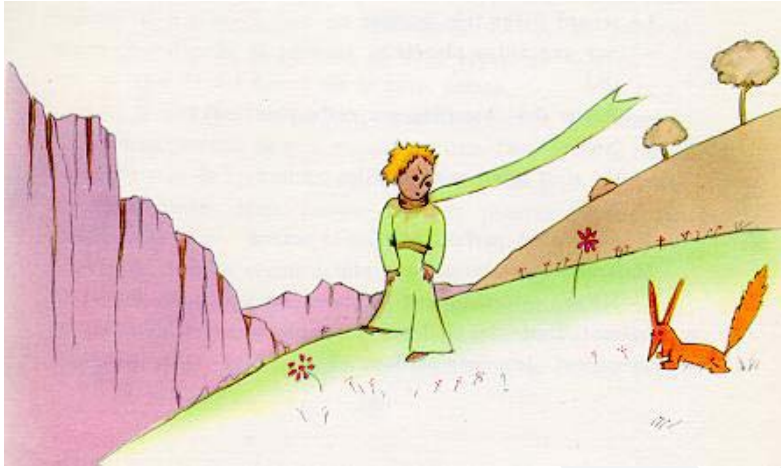
– Užmegzti ryšius?

– Žinoma,– tarė lapė.– Tu man dar esi berniukas, panašus į šimtą tūkstančių kitų berniukų.

Ir tu man nereikalingas. Ir aš tau nereikalinga. Aš tau esu lapė, panaši į šimtą tūkstančių lapių.

Bet jei tu mane prisijaukinsi, mudu būsime vienas kitam reikalingi. Tu man tada būsi vienintelis pasaulyje. Aš tau būsiu vienintelė pasaulyje.

– Pradedu suprasti,– tarė mažasis princas.– Yra viena tokia gėlė... Man rodos, kad ji mane prisijaukino...

– Galbūt,– tarė lapė.– Žemėje būna visokiausių dalykų...

– O, tai visai ne Žemėje,– tarė mažasis princas.

Lapė atrodė labai susidomėjusi.

– Kitoje planetoje?

– Taip.

– Ar toje planetoje yra medžiotojų?

– Ne.

– Tai įdomu! O vištų?

– Ne.

– Niekad nebūna viskas kaip reikia,– atsiduso lapė.

Tačiau ji grįžo prie savo minties.

– Mano gyvenimas labai neįvairus. Aš medžioju vištas, o žmonės medžioja mane. Visos vištos tarp savęs panašios, ir visi žmonės tarp savęs panašūs. Taigi man truputi nuobodu. Bet jei tu mane prisijaukinsi, mano gyvenimas nušvis lyg saulė. Aš pažinsiu tokį žingsnių garsą, kuris skirsis nuo visų kitų. Kiti žingsniai mane verčia lįsti į žemę. Tavo žingsniai mane išvadins lauk iš urvo kaip muzika. O be to, žiūrėk! Matai, ten – javų laukas? Duonos aš nevalgau. Iš javų man jokios naudos. Javų laukai man nieko neprimena. Ir tai liūdna! Bet tavo plaukai yra aukso spalvos. Taigi kaip bus puiku, kai tu mane prijaukinsi! Aukso spalvos javai man primins tave. Ir man bus malonu klausytis vėjo šiurenimo javuose...

Lapė nutilo ir, ilgai žiūrėjusi į mažąjį prinčą, tarė:

– Prašau... prisijaukink mane!

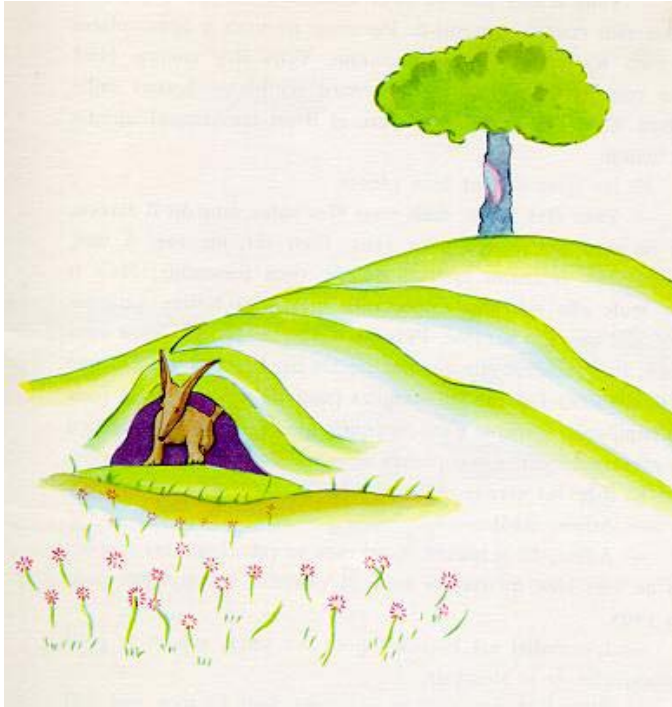
– Labai norėčiau,– atsakė mažasis princas,– bet kad neturiu daug laiko. Reikia susirasti draugų ir susipažinti su daug visokių dalykų.

– Susipažinti gali tik su tais dalykais, kuriuos prisijaukini,– tarė lapė.– Žmonės neturi laiko nors pažinti. Jie nusiperka viską jau gatavą iš prekybininkų. Bet kadangi nėra prekybininkų,

iš kurių būtų galima nusipirkti draugų, tai draugų žmonės ir neturi. Jei nori turėti draugą, prisijaukink mane!

– O kaip tai padaryti?– paklausė mažasis princas.

– Reikia būti kantriam,– tarė lapė.– Iš pradžių atsisėsi ant žolės, va šitaip, truputį toliau nuo manęs. Aš į tave žiūrėsiu akies krašteliu, ir tu nieko nesakysi. Kalba – nesusipratimų šaltinis. Bet tu galėsi kasdien atsisėsti vis arčiau...

Mažasis princas rytojaus dieną atėjo vėl.

– Geriau būtų buvę ateiti tą pat valandą,– tarė lapė.– Jei tu ateidinėsi, pavyzdžiui, ketvirtą valandą popiet, tai jau nuo trečios valandos aš imsiu jaustis laiminga. Kuo toliau, tuo laimingesnė aš jausiuos. Ketvirtą valandą jau pradėsiu jaudintis ir nerimauti: sužinosiu, kiek atsieina laimė! Jei tu ateidinėsi bet kada, tai niekad nežinosiu, kada man pasipuošti širdį. Reikia laikytis apeigų...

– Kas yra apeigos?

– Tai taip pat jau seniai užmiršta sąvoka,– tarė lapė.– Tokia, kurios dėka viena diena skiriasi nuo kitų dienų, viena valanda – nuo kitų valandų. Štai, pavyzdžiui, mano medžiotojai laikosi apeigų. Ketvirtadieniais jie šoka su kaimo merginomis. Todėl ketvirtadienis man – puiki diena. Nueinu iki pat vynuogyno. Jei medžiotojai šoktų bet kada, dienos būtų panašios viena į kitą, ir aš neturėčiau atostogų.

Taigi mažasis princas prisijaukino lapę. Ir kada atėjo išsiskyrimo valanda, lapė tarė:

– Ak, aš verksiu!..

– Tu pati kalta,– tarė mažasis princas,– aš tau nelinkėjau nieko blogo, bet juk norėjai, kad tave prisijaukinčiau...

- Žinoma, norėjau,– tarė lapė.
- O sakai, verksi!– tarė mažasis princas.
- Žinoma, verksiu,– tarė lapė.
- Tai nieko nelaimėjai!
- Vis tiek laimėjau,– tarė lapė.– Sakiau, dėl javų spalvos...

Ir ji pridūrė:

– Nueik vėl pažiūrėti rožių. Suprasi, kad tavoji yra vienintelė pasaulyje. Paskui grįši su manim atsisveikinti, ir aš tau pasakysiu vieną paslaptį.

Mažasis princas nuėjo vėl pasižiūrėti rožių.

– Jūs visai nepanašios į mano rožę, jūs dar niekas,– tarė jis joms.– Nė vienas jūsų neprisi-
jaukino, ir jūs nė vieno neprisijaukinote. Jūs tokios, kokia buvo mano lapė. Ji buvo lapė kaip ir
šimtas tūkstančių kitų. Bet aš su ja susibičiuliuavau, ir ji dabar yra vienintelė pasaulyje.

Ir rožės labai susidrovėjo.

– Jūs gražios, bet jūs tuščios,– kalbėjo jis toliau.– Dėl jūsų neverta mirti. Žinoma, apie mano
rožę koks praeivis manytų, kad panaši į jus. Bet ji viena brangesnė už jus visas todėl, kad aš ją
laisčiau. Todėl, kad ją apvočiau gaubtu. Todėl, kad ją atitvėriau širma. Todėl, kad nurankiojau nuo
jos vikšrus, palikęs du ar tris, kad būtų peteliškių. Be to, klausydavausi, kaip ji skundžiasi, giriasi,
o kartais net ir tyli. Todėl, kad tai mano rožė.

Ir, sugrįžęs prie lapės, jis tarė:

– Lik sveika...

– Lik sveikas,– tarė lapė.– Štai kokia mano paslaptis. Ji labai paprasta: matyti galima tik
širdimi. Tai, kas svarbiausia, nematoma akimis.

– Tai, kas svarbiausia, nematoma akimis,– pakartojo mažasis princas, norėdamas geriau
įsiminti.

– Tavo rožė tau tokia brangi todėl, kad tu jai paskyrei tiek laiko.

– Mano rožė man tokia brangi todėl...– pakartojo mažasis princas, norėdamas geriau įsiminti.

– Žmonės pamiršo šią tiesą,– tarė lapė.– Bet tu neturi jos pamiršti. Pasidarai amžinai atsa-
kingas už tą, su kuo susibičiuliuoji. Tu atsakingas už savo rožę...

– Aš atsakingas už savo rožę...– pakartojo mažasis princas, stengdamasis geriau įsiminti.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl pamatęs sodą, pilną rožių, mažasis princas pasijuto nelaimingas?
2. Kas yra „prijaukinti“? Atraskite, perskaitykite ir pakomentuokite citatas.
3. Kokia lapės paslaptis? Atraskite, perskaitykite ir pakomentuokite citatą.
4. Kokią tiesą pamiršo žmonės? Atraskite, perskaitykite ir pakomen-
tuokite citatą.
5. Skaitytojo užrašuose pasižymėkite, kodėl šie posakiai yra svarbūs
Jums.

Netoli šulinio buvo senos, iš akmenų sumūrytos sienos griuvėsiai. Rytojaus vakare, eidamas čia po darbo, dar iš tolo pastebėjau, kad viršuje sėdi mažasis princas, nuleidęs kojas. Išgirdau, kaip jis pasakė:

– Argi tu neatsimeni? Visai ne čia!

Kažkieno kito balsas jam turbūt ką atsakė, nes jis aiškino:

– Taip! Taip! Diena – ta pati, bet kitoje vietoje, ne čia!

Ašėjau artyn prie sienos. Bet vis dar nieko nebuvo matyti nei girdėti. Tačiau mažasis princas vėl atsakė:

– ...Žinoma. Pastebėsi, kur prasideda mano pėdsakai smėlyje. Ten manęs ir palauk. Būsiu ten šiandakt.

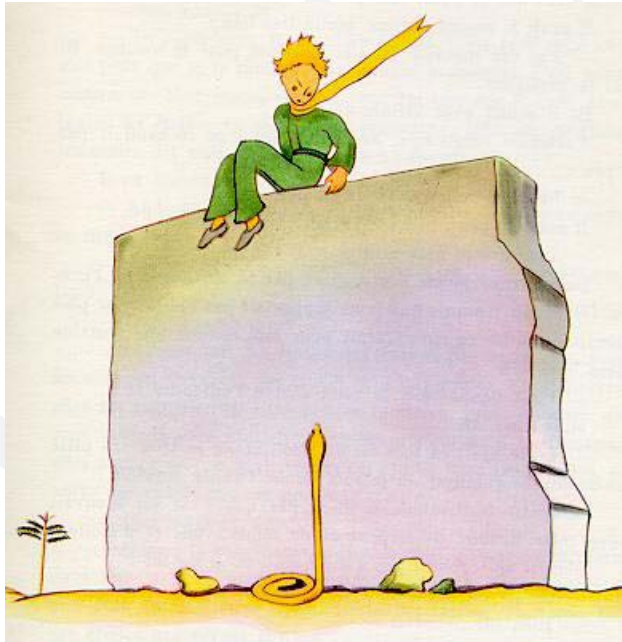
Siena jau buvo už dviejų dešimčių metrų, bet vis dar nieko nemačiau.

Mažasis princas, kiek patylėjęs, vėl tarė:

– Ar tavo nuodai geri? Ar tu tikra, kad man nereikės ilgai kankintis?

Aš sustojau, pajutęs, kaip man nusmelkė širdį, bet vis dar nieko negalėjau suprasti.

– Dabar eik sau, – tarė jis. – Aš noriu nultipti!

Tada ir aš nukreipiau akis į pasienį ir net pašokau! Į mažąjį princą stiebėsi geltonoji gyvatė, kuri žmogų nugalabija per trisdešimt sekundžių. Griebdamas iš kišenės revolverį, puoliau tekinas artyn, bet, išgirdusi triukšmą, gyvatė pamažu susmuko į smėlį kaip silpstanti vandens čiurkšlė ir, per daug neskubėdama, iš lengvo sučežėjusi, įsirangė tarp akmenų.

Atsidūriau prie sienos pačiu laiku ir stvėriau į glėbį savo berniūkštį, mažąjį princą, išbalusį kaip drobė.

– Kas gi čia dedasi! Jau tu kalbiesi su gyvatėmis!

Nuėmiau jo amžinąjį aukso spalvos šaliką. Suvilgiau jam smilkinius, daviau gerti. Ir dabar nebedrįsau nieko daugiau jo klausinėti. Jis oriai žiūrėjo į mane ir apsikabino už kaklo. Jutau, kaip plazda jo širdis lyg mirštančio pašauto paukštelio. Jis man tarė:

– Aš patenkintas, kad tu radai, kas sugedę tavo mašinoje. Dabar galėsi grįžti namo...

– Iš kur tu žinai?

Aš kaip tik atėjau pranešti, kad man visai netikėtai pavyko sutaisyti lėktuvą.

Jis nieko neatsakė į mano klausimą, bet pridūrė:

– Aš irgi šiandien grįžtu namo...

Paskui nuliūdęs tarė:

– Tai kur kas toliau... Ir mano kelionė – daug sunkesnė...

Jaučiau, kad vyksta kažkas nepaprasta. Spaudžiau jį glėbyje kaip kūdikį. Tačiau man rodėsi, jog jis grimzta stačias į bedugnę ir niekaip neįstengsiu jo sulaukyti...

Jo žvilgsnis buvo rimtas, įsmeigtas kažkur į tolą.

– Turiu iš tavęs avelę. Ir turiu dėžę avelei. Ir turiu antsnukį.

Ir jis liūdnai nusišypsojo.

Ilgai laukiau. Jaučiau, kad jis pamažu atsigauna.

– Vaikuti, tu buvai išsigandęs...

Aišku, jis buvo išsigandęs. Bet jis švelniai nusijuokė:

– Šįvakar išsigąsiu dar ne taip...

Aš vėl visas sustingau, jausdamas, kad įvyko kažkas neatitaisoma. Ir supratau, kad neištvėriau, jei nebetektų girdėti šio juoko. Man jis buvo tartum versmė dykumoje.

– Vaikuti, aš dar noriu girdėti tave juokiantis...

Bet jis man tarė:

– Šįnakt sueis metai. Mano žvaigždė bus lygiai viršum tos vietos, kur aš pernai nukritau...

– Vaikuti, juk tiesa, kad visa, ką tu ten kalbėjau su gyvate apie susitikimą, apie žvaigždę, – tik

blogas sapnas?..

– Kas yra svarbu, to nematyti...

– Žinoma...

– Čia kaip ir su gėle. Jei tu myli gėlę, kuri žydi žvaigždėje, tai malonu naktį žiūrėti į dangų.

Visos žvaigždės – su gėlėmis.

– Žinoma...

– Naktį tu žiūrėsi į žvaigždes. Mano namai per maži, tai negaliu tau nė parodyti savo žvaigždės. Taip net geriau. Mano žvaigždė tau bus viena iš daugelio žvaigždžių. Todėl tu mėgsi žiūrėti į visas žvaigždes... Jos visos bus tavo bičiulės. Be to, aš tau šį tą padovanosiu...

Jis vėl nusijuokė.

– Ak vaikuti, vaikuti, man patinka, kai tu juokiesi!

– Tai ir bus mano dovana... tai bus – kaip su tuo vandeniu...

– Ką tu nori pasakyti?

– Žvaigždės žmonėms nėra tokios pačios. Vieniems, kurie keliauja, žvaigždės yra kelrodės.

Kitiems – tik smulkūs žiburiukai. Dar kitiems, mokslininkams,– uždavinys, kurį reikia išspręsti. Mano biznieriui jos buvo iš aukso. Bet visos tos žvaigždės tyli. O tu turėsi tokių žvaigždžių, kurių niekas neturi...

– Ką tu nori pasakyti?

– Kai tu naktį žiūrėsi į dangų todėl, kad vienoje tų žvaigždžių aš gyvensiu, tau atrodys, lyg visos žvaigždės juokiasi. Tu turėsi žvaigždžių, kurios moka juoktis!

Ir jis vėl nusijuokė.

– Ir kai tau praeis liūdesys (liūdesys visada praeina), tu džiaugsies, kad mane pažinojai. Tu visada būsi mano bičiulis. Tave ims noras juoktis drauge su manimi. Ir tu kartais atidarysi langą – taip sau, dėl malonumo... Ir tavo draugai stebėsis, pamatę, kad tu juokiesi, žiūrėdamas į dangų. Tada tu jiems pasakysi: „Taip, žvaigždės mane visada prajuokina!“ Ir jie manys, kad tu – ne viso proto. Aš būsiu iškirtęs labai netikusį pokštą...

Ir jis vėl nusijuokė.

– Taigi aš tau būsiu davęs ne žvaigždes, o krūvą mažų žvangučių, mokačių juoktis...

Ir jis vėl nusijuokė. Paskui surimtėjo.

– Šiąnakt... žinai... tu neateik.

– Aš tavęs nepaliksiu.

– Atrodys, kad man skauda... truputį atrodys, kad mirštu. Taigi va. Neik žiūrėti, neverta...

– Aš tavęs nepaliksiu.

Bet jis susirūpino.

– Aš tau taip sakau... dar ir dėl tos gyvatės. Nereikia, kad ji tave įgeltų... Gyvatės piktos. Tokia gali įgelti vien iš malonumo.

– Aš tavęs nepaliksiu.

Bet pagalvojęs jis apsiramino:

– Tiesa, juk joms nelieka nuodų antrąkart įgelti...

Tą naktį nemačiau, kaip jis iškeliavo. Paspruko visai tylutėliai. Kada jį pasivijau, jis žengė ryžtingai, greitai. Jis man tik tarė:

– Ak, tu čia...

Ir paėmė mane už rankos. Bet vėl ėmė sielotis:

– Be reikalo atėjai. Tau bus nemalonu. Atrodys, kad miriau, bet tai bus ne tiesa...

Aš tylėjau.

– Tu supranti. Tai per toli. Aš negaliu nusinešti šito kūno. Jis per sunkus.

Aš tylėjau.

– Bet jis bus tik kaip sena palikta žievė. Senų žievių niekas neliūdi...

Aš tylėjau.

Jis truputį apsiblausė. Bet vėl susitvardė.

– Žinai, bus puiku. Aš irgi žiūrėsiu į žvaigždes. Visos žvaigždės bus šuliniai su aprūdijusiais skridiniais. Visos žvaigždės pils man gerti...

Aš tylėjau.

– Bus taip įdomu! Tu turėsi penkis šimtus milijonų žvangučių, aš turėsiu penkis šimtus milijonų versmių...

Ir jis taip pat nutilo – todėl, kad verkė...

– Tai čia. Leisk, paeisiu žingsnį vienas.

Ir jis atsistojo, nes jam pasidarė baisu.

Jis dar pasakė:

– Žinai... mano gėlė... aš už ją atsakingas! Ir ji tokia silpnutė! Tokia naivi. Jos yra keturi visai menki dygliukai, ir jais ji turi apsiginti nuo pasaulio...

Atsisėdau, nes nebeįstengiau laikytis ant kojų. Jis tarė:

– Tai va... Viskas...

Jis dar kiek pasvyravo. Paskui atsistojo. Žengė žingsnį. Aš nebeįstengiau pasijudinti.

Nieko daugiau nebuvo, tik sušvytavo geltonas žaibas jam prie kulkšnies. Akimirką jis stovėjo nejudėdamas. Nesušuko. Jis nuvirto pamažu, kaip virsta medis. Nepasigirdo net garso, nes buvo smėlis.

Jis nuvirto pamažu, kaip virsta medis.

? Klausimai ir užduotys

1. Kiek laiko mažasis princas praleido žemėje? Kiek laiko su mažuoju princu bendravo pasakotojas?
2. Kodėl mažasis princas grįžta į savo planetą? Atsakydami remkitės tekstu.
3. Kokią dovaną mažasis princas padovanojo pasakotojui? Kokią dovaną pasakotojas yra padovanojęs mažajam princui?

Dabar, žinoma, bus praėję jau šešeri metai... Dar niekad nepasakojau šio atsitikimo. Draugai, kurie mane vėl pamatė, labai džiaugėsi, kad aš gyvas. Atrodžiau liūdnas, bet jiems sakiau: tai iš nuovargio.

Dabar jau šiek tiek apsiraminau. Tai yra... ne visai. Bet tikrai žinau, kad jis grįžo į savo planetą, nes prašvitus neberadau jo kūno. Jo kūnelis nebuvo toks jau sunkus... Ir aš naktimis mėgstu klausytis žvaigždžių. Tai lyg penki šimtai milijonų žvangučių...

Bet štai darosi kažkas nepaprasta. Prie antsnukio, kurį nupiešiau mažajam princui, užmiršau pridėti diržiuką! Jis turbūt jo neprisegė aviai. Taigi galvoju: „Kas įvyko jo planetoje? Gal avis suėdė gėlę...“

Kartais sau tariu: „Tikriausiai ne! Mažasis princas apvožia savo gėlę stikliniu gaubtu ir gerai saugo avį...“ Tada jaučiuosi laimingas, ir visos žvaigždės tyliai juokiasi.

O kartais sau tariu: „Vieną kitą sykį būsi išsiblaškęs ir – baigta! Kokį vakarą pamiršo uždėti gaubtą arba avis ištrūko nakčia...“ Tada visi žvangučiai man pavirsta ašaromis!..

Čia tikrai didelė paslaptis. Ir jums, kurie taip mylite mažąjį prinčą, ir man pačiam viskas pasaulyje yra kitaip, jei kur nors, nežinia kur, avis, kurios mes nepažįstame, suėdė ar nesuėdė rožę...

Pažvelkite į dangų. Paklauskite save: suėdė avis gėlę ar nesuėdė? Ir pamatysite, kaip viskas pasikeičia...

Ir joks suaugęs žmogus niekad nesupras, jog tai taip svarbu!

Čia man – gražiausias ir liūdniausias pasaulyje gamtovaizdis. Tai tas pats kaip ir ankstesniame puslapyje, bet nupiešiu jį dar sykį, kad geriau įsidėmėtumėte. Tai čia mažasis princas pasirodė Žemėje, o paskui išnyko.

Atidžiai išžiūrėkite į šį gamtovaizdį, kad jį neabejodami pažintumėte, jei kada nors keliausite Afrikoje per dykumą. Ir, jeigu jums teks eiti pro čia, labai prašau, neskubėkite, luktelėkite truputį kaip tik po žvaigžde! Jeigu tada prie jūsų prieis berniukas, jeigu jis juoksis, jeigu bus auksaplaukis, jeigu nieko neatsakys į jūsų klausimus, tai atspėsite, kas jis toks. Tada būkite geri! Neduokite man taip liūdėti: greit parašykite, kad jis grįžo...

Klausimai ir užduotys

1. Koks keistas dalykas neduoda ramybės pasakotojui? Ką pasakotojas vadina didžiąja paslaptimi?
2. Pasakotojas prašo išžiūrėti į piešinį. Kodėl šį vaizdą jis vadina gražiausiu ir liūdniausiu pasaulyje? Kodėl pasakotoju svarbu, kad geriau išžiūrėtumėte ir įsidėmėtumėte šį vaizdą?
3. Išivaizduokite, kad sutikote mažąjį princą. Parašykite laišką, juk knygos pabaigoje prašoma: „neleiskit man liūdėti ir kuo greičiau parašykite, kad jis grįžo...“ Kam adresuosite laišką – A. de Sent-Egziuperi ar pasakotojui?

Apibendrinamosios užduotys

1. A. de Sent-Egziuperi „Mažasis princas“ yra viena skaitomiausių knygų pasaulyje, – patenka į populiariausių knygų dešimtuką greta Biblijos, ji dažnai minima tarp knygų, kurios yra pakeitusios skaitytojų požiūrį į gyvenimą ir pan. Sudarykite savo mėgstamiausių knygų penketuką (arba dešimtuką). Parašykite literatūros sąsiuvinyje, kaip šios knygos pakeitė jūsų požiūrį į gyvenimą.
2. „Mažąjį princą“ analizavome temoje „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“. Ką apie gyvenimo prasmę teigia ši knyga? Parašykite, ką nauja, netikėta, nepastebėta jums atskleidė ši knyga.
3. Įvardykite du prasmingo gyvenimo pavyzdžius. Gyvenimas yra prasmingas, jeigu / kai...
4. Pasirinkite ir išmokite atmintinai vieną dialogą.
 - 4.1. Pasiziūrėkite ir aptarkite, kaip aktorius A. Dainavičius interpretuoja mažojo princo ir lapės dialogą:
http://www.youtube.com/watch?v=t0vrVri_Kto
 - 4.2. Pasakykite pasirinktą dialogą atmintinai.
 - 4.3. Į(si)vertinimo užduotis
Literatūros sąsiuvinyje parašykite 3 pastraipas:
 - 1 pastraipa – šioje pastraipoje parašykite, kokią ištrauką pasirinkote ir kodėl; kaip sekėsi mokytis; kas buvo sunkiausia;
 - 2 pastraipa – šioje pastraipoje parašykite, kaip sekėsi ištrauką atsiskaityti; kas pasisėkė puikiai; ką būtų galima tobulinti; kuo džiaugėtės;
 - 3 pastraipa – šioje pastraipoje aprašykite, kaip sekėsi draugams, už ką juos galėtumėte pagirti, ką jie turėtų tobulinti.

Kūrybinis rašymas

Sukurkite dedikaciją žmogui arba žmonėms, kurie būtinai turėtų perskaityti A. de Sent-Egziuperi „Mažąjį prinčą“.

1. Dedikaciją turite **pradėti paskyrimu**. Pavyzdžiui, LEONUI VERTUI.
2. Dedikacijoje **turi būti pasakytos trys priežastys** / trys pasiteisinimai / trys paaiškinimai, kodėl šią knygą būtina perskaityti.
3. Kiekviena priežastis / pasiteisinimas / paaiškinimas turi būti aprašyta **ne mažiau nei dviem sakiniais**.
4. **Paskutinis paaiškinimas turi būti pats rimčiausias**, pats stipriausias.
5. Dedikaciją **pabaikite papildytu paskyrimu**. Pavyzdžiui, LEONUI VERTUI, KAI JIS BUVO MAŽAS BERNIUKAS.
6. Pagalvokite, kuriuos žodžius savo dedikacijoje rašysite didžiosiomis raidėmis. Gal bus sakinyš arba keli sakiniai, kuriuos norėsite parašyti skliaustuose?

Lentelė dedikacijos savitikrai

Kriterijus	Mokinys	Mokytojas
Dedikacija pradedama paskyrimu .		
Dedikacijoje yra trys priežastys / pasiteisinimai / paaiškinimai .		
Kiekviena priežastis / pasiteisinimas / paaiškinimas aprašyta bent dviem sakiniais .		
Yra ir pati svarbiausia – ketvirtoji – priežastis .		
Dedikacija baigiama papildytu paskyrimu .		
Nėra rašybos ir skyrybos klaidų .		
Dedikacijoje nėra be reikalo kartojamų žodžių .		

Rašymas apie literatūrą

Parašykite rašinį apie A. de Sent-Egziuperi filosofinę pasaką „Mažasis princas“.

Patarimai, kaip rašyti apie prozos kūrinį

I. Įžanga. Ką svarbu pasakyti apie autorių ir kūrinio sukūrimo aplinkybes?

II. Temos plėtojimas.

1. Pasakotojas. Veikėjai.

Kas pasakoja apie įvykius ir veikėjus?

Kaip pasakotojas susijęs su pasakojimo įvykiais ir veikėjais?

Koks pasakotojo požiūris į pasakojimo įvykius ir veikėjus?

Kuris veikėjas yra pagrindinis? Kodėl?

Charakterizuokite pagrindinį veikėją.

Koks pagrindinio veikėjo požiūris į pasaulį? Į kitus veikėjus?

Pasirinkite vieną ar kelis antraeilius veikėjus ir aptarkite, kuo jie yra svarbūs pasakojimui istorijai.

2. Siužetas. Kompozicija.

Kokie įvykiai vaizduojami nuo istorijos pradžios iki pabaigos?

Kaip autorius sujungia įvykius? Kur ir kada vyksta pasakojimo įvykiai?

Kurie įvykiai keičia pagrindinio veikėjo požiūrį į save ir pasaulį? Kodėl?

3. Tema ir idėja.

Apie ką šis kūrinys? Kokios temos analizuojamos kūrinyje?

Kuri tema yra pagrindinė, kurios – šalutinės? Kodėl?

Kokia yra pagrindinė kūrinio mintis?

Kokį požiūrį į pasaulį atskleidžia pagrindinė kūrinio mintis?

III. Pabaiga. Kuo šis kūrinys yra įdomus, svarbus? Kodėl?

Idėja (pagrindinė mintis) – tai, kas svarbiausia pasakoma kūrinium. Kūrinio pagrindinė mintis (idėja) atskleidžia autoriaus požiūrį į pasaulį, žmogų, vieną ar kitą tikrovės sritį.

Apibendriname temą „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“

1. Parašykite Jums įdomaus kino filmo, kuriame keliami gyvenimo prasmės klausimai, recenziją ir aptarkite ją klasėje.

1.1. Perskaitykite kino kritiko Sauliaus Macaičio recenzijos „Ieškant oazės dykumoje“ ištrauką. Recenzijoje analizuojamas ir vertinamas Arūno Žebriūno filmas „Mažasis princas“ (1966) – pirmoji pasaulyje A. de Sent-Egziuperi kūrinio ekranizacija (prieiga internete: <<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19904>>).

Visą recenziją rasite Lietuvos filmų centro svetainėje esančiame S. Macaičio archyve (prieiga internete: <<http://www.lfc.lt/lt/Page=MacaitisArchive&ID=8857>>).

Kino filmo recenzija – kritinis ar aiškinamasis kino filmo įvertinimas. Filmų recenzijoje autorius išsako savo asmeninę nuomonę ir vertinimus, pateikia filmo analizę.

Kino filmo recenzijos tikslas – viešai pristatyti ir kritiškai įvertinti filmą, padėti jį suprasti, išreikšti asmeninę nuomonę, suteikti pakankamai informacijos, kad recenzijos skaitytojas galėtų nuspręsti, ar jis nori filmą pažiūrėti.

SAULIUS MACAITIS. Ieškant oazės dykumoje

Keistas ir šviesus pasaulis atėjo į naujo lietuviško filmo kadrus iš nepamiršamos Antuano de Sent-Egziuperi pasakos „Mažasis princas“. Pasaulis, kuriame auga kalbančios ir koketuojančios gėlės, kur pro nupieštos dėžės sienelės galima pamatyti įsivaizduojamą avinuką, ir, jeigu avinukas suėstų gėlę, įvyktų nepataisoma šio pasaulio tragedija...

Mažasis Princas kalbasi su savo prijaukinta rože, o realiam gyvenime už kino teatro sienų vis greitėja alsinantis kasdienybės bėgimas. Nėra kada, nėra kada! [...] ar jai [filosofinei pasakai „Mažasis princas“] būtina pasirodyti mūsų dienomis?

Būtina, — atsako Arūnas Žebriūnas, kurio sena, ilgai puoselėta ir pagaliau realizuota svajonė, matyt, nebuvo paprastu menininko įnoriu. Dar 1944 metais Egziuperi rašė: „Neįmanoma daugiau gyventi, rūpinantis šaldytuvais, politika, balansais ir kryžiažodžiais! Visai nebeįmanoma. Nebeįmanoma gyventi be poezijos, spalvų, meilės“. Šie žodžiai galėtų tapti savotišku **motto** visai Žebriūno kūrybai. [...]

Pabandykime nelyginti juostos su savo susikurta Egziuperi versija — juk vos ne kiekvieno knygos skaitytojo ji kitokia, — o pažvelgti tik į patį filmą, nesmerkiant jo už tai, ko ten nėra, arba kas galėjo būti. [...]

...Baigiasi įžanginiai titrai, akį pradžiugina dviejų dykynių — baltų debesų ir geltono smėlio — sandūra, ir pirmųjų filmo kadru plastika (operatorius A. Digimas, dailininkai A. Ničius ir L. Gutauskas), jų nepakartojama nuotaika leidžia tarti: „Tikras Egziuperi!..“ Gelsvose platumose žengia, melodringai sūpaudami, mažyčiai, it žaisliniai, kupranugariai; į neaprėpiamą nelieštą kopą lipa toks pat žaislinis Lakūnas, jo kaustytų batų pėdsakai brutaliai laužo jos tobulą grožį; nuskrenda balionėlis, kaip kokia lengva nuojauta, neapčiuopiama, iliuzinė Princo temos preliudija... Viename plataus ekrano kadre susitinka dvi epochos — kupranugarių vilkstinė ir šiuolaikinis lėktuvas, o aplink juos tyvuliuoja gelsvoji amžinybė... Teka smėlis, teka, ištroškusio Lakūno vaizduotėje nelauktai įgaudamas vandens čiurkšlių formas... Teka smėlis, plėšriai, be garso prarydamas Princo numestą varpelį, ir tuoju peršasi šifruotė: kas tai – gal inercija, naikinanti fantaziją?

Bet patį didžiausią įspūdį daro filmo dramatinė kulminacija – scena su apanglėjusiu šuliniu, kai, vargonams grojant, didelis nuvargęs žmogus ir mažas berniukas drauge suka jo veleną, kažkuo taip primenantį lietuvišką šulinį. „Vienintelė tikra vertybė — tai žmogaus ryšys su žmogumi“, — tokie Egziuperi žodžiai, kurių ir vienų užtektų, kad pamiltum šį rašytoją, šioje filmo scenoje įgauna labai konkrečią, dinamišką bei nuoširdžią kinematografinę išraišką.

Filmo šuliny tikrai uždainavo — daugiabalsiais vargonais, [...]. Tradicijos vergas Žibintininkas supranta, kad jis jau nebegali nustoti buvęs Suaugusiu žmogumi, ir jo atsakymą („Tai nieko neišeis...“), šaltus jo nutolstančio žibinto ugnies purslus palydi liūdnas klavesinas: labai, labai gaila, kad nieko neišeis. Tai įspūdinga. [...]

...Tokios ir panašios mintys, visai nepretenduojančios į analizės visapusiškumą, aplankė mane, porą kartų pažiūrėjęs „Mažąjį princą“. Filme daug pralaimėjimų, kartais labai rimtų, bet daug ir meilės, daug širdies. Todėl, matyt, visų geriausia jį ir teisti širdimi, o galutinį plusų ir minusų balansą palikti Suaugusiam žmogui.

S. MACAITIS *Literatūra ir menas*, 1967.09.23, Nr. 38

Motto (it. *motto* – sąmojis, sąmojingas pasakymas) – teksto atkarpa, veikalo citata, esanti literatūros kūrinio pradžioje, kuri leidžia suprasti, kokia bus kūrinio ar jo dalies tematika, problematika.

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite recenzijos pradžią? Kokią informaciją sužinome?
2. Apibūdinkite, kokia nuotaika atskleidžiama recenzijos įžangoje? Savo žodžiais paaiškinkite, kodėl recenzijoje minimas filmo „Mažasis princas“ pasaulis yra keistas ir kodėl šviesus? Kokį kino kritiko požiūrį į filmą ir į A. de Sent-Egziuperi knygą atskleidžia recenzijos įžanga?
3. Pasvarstykite, kaip kino kritikas siekia sudominti skaitytoją?
4. Įvardykite, kokia yra recenzijos tema? Kokie filmo epizodai pasirenkami atskleidžiant šią temą?
5. Įvardykite keletą recenzijos argumentų, kad filosofinė pasaka „Mažasis princas“ yra svarbi režisieriui? Prisiminkite, jeigu esate matę, arba pažiūrėkite daugiau režisieriaus A. Žebriūno filmų („Gražuolė“, „Kali seklio nuotykių“ ir kt.) ir paaiškinkite, kodėl A. de Sent-Egziuperi citata recenzijoje pasirinkta kaip režisieriaus kūrybos *motto*.
6. Kaip kino kritikas kviečia žiūrėti kino filmą? Savo žodžiais paaiškinkite, kodėl knygos skaitytojo vaizduotė ne padeda, o trukdo suprasti kino filmą? Ar Jums pavyko, žiūrint kino filmą, atsiriboti nuo savo įsivaizdavimo?
7. Panagrinėkite, kaip recenzijoje nagrinėjamas pirmas kino filmo pavyzdys. Pasvarstykite, kodėl būtent šioje vietoje paminėtos operatoriaus, dailininkų pavardės? Įvardykite, kur recenzijos autorius aprašo kino filmo epizodą, o kurioje vietoje interpretuoja?
8. Kuo kino filmo kompozicijoje yra svarbus antrasis recenzijoje nagrinėjamas pavyzdys? Palyginkite šį kino epizodą su A. de Sent-Egziuperi knygoje aprašytu epizodu. Įvardykite skirtumus.
9. Išvardykite, kokie menai padeda sukurti įspūdingas filmo scenas? Savo nuomonę pagrįskite recenzijos citatomis ir savo įspūdziais, kilusiais žiūrint filmą.
10. Recenzijos pabaigoje kino kritikas kalba apie režisieriaus pralaimėjimus ir laimėjimus. Perskaitykite visą recenziją. Kaip argumentuojama kritika? Ar sutinkate su kritiškomis recenzijos autoriaus mintimis?
11. Paaiškinkite, kaip supratote paskutinį recenzijos sakinį.
12. Paaiškinkite, ką recenzijos autorius siekia pasakyti skaitytojui, straipsnį pavadindamas „Ieškant oazės dykumoje“?

Pasiruoškite rašyti recenziją

1. Surinkite informaciją apie filmą: pavadinimas, metai, režisierius, scenaristas, operatorius, pagrindiniai aktoriai, žanras ir kt.
2. Pasidomėkite kitais filmo kūrėjų darbais, kad geriau suprastumėte vieno ar kito kūrėjo (pvz., režisieriaus, aktorių, operatoriaus) stilių.
3. Pažiūrėkite filmą. Svarbu gerai suprasti, apie ką jis. Jei galite, peržiūrėkite filmą daugiau nei vieną kartą. Žiūrėdami filmą pirmą kartą domėkitės filmo istorija, o antrą kartą sutelkite dėmesį į atskirus filmo elementus.
4. Žiūrėdami filmą arba pažiūrėję jį užsirašykite pastabas. Pasižymėkite viską, kas atkreips jūsų dėmesį, pvz., kostiumai, scenografija, muzika. Pagalvokite, kaip šios detalės susijusios su visu filmu.

Patarimai, kaip rašyti recenziją

Recenziją sudaro trys dalys: įžanga, filmo analizė ir vertinimas, išvados.

I. Įžanga

- 1.1. pateikite informaciją apie filmą (pvz., pavadinimas, metai, šalis, kurioje sukurtas filmas, režisierius, scenaristas, operatorius, pagrindiniai aktoriai, filmo žanras, filmo pagrindas – knyga, reali istorija ir kt.). Raskite būdą, kaip šią informaciją pateikti įdomiai, patraukliai. Atsirinkite, kas svarbiausia. Nebūtina rašyti apie viską.
- 1.2. Pristatykite pagrindinę recenzijos temą – apie ką rašysite. Atsižvelgdami į ją, pasirinkite nagrinėjamus filmo elementus.
- 1.3. Aprašymas turi būti trumpas. Nepamirškite, kad daugelis recenzijos skaitytojų dar nematė filmo, todėl neatskleiskite istorijos intrigu, kad recenzijos skaitytojams būtų įdomu.

II. Pasirinktų *kino kalbos* elementų analizė ir vertinimas.

Savo nuomonę argumentuokite: paaiškinkite teigiamo ir neigiamo vertinimo priežastis ir pateikite pavyzdžių.

Kino kalbos elementai

- 2.1. **Režisūra.** Kaip režisierius vysto filmo istoriją? Ar atskleidžia pagrindinę filmo temą? Jei matėte kitų to paties režisieriaus filmų, galite juos palyginti.
- 2.2. **Vaidyba.** Recenzijoje turėtų būti paminėti įdomiausi vaidmenys. Tai gali būti ir pagrindiniai, ir antraeiliai veikėjai, kurie jums pasirodė ypač įdomūs. Ar jie gerai atliko savo vaidmenis, ar jus įtikino jų vaidyba?
- 2.3. **Scenarijus.** Ar filmas remiasi knyga, yra literatūros kūrinio ekranizacija? Ar filme nėra nereikalingų įvykių ar informacijos?
- 2.4. **Filmavimas.** Ar filmo vaizdai lėti ar dinamiški? Kaip juda kamera? Kokie planai vyrauja (stambūs kadrai ar panoraminiai planai)? Koks apšvietimas? Kokios spalvos?

- 2.5. **Montažas.** Ar filmas nuoseklus, t. y. sklandžiai pereinama nuo vienos scenos prie kitos?
- 2.6. **Dekoracijos.** Kur nufilmuotos filmo scenos? Ar tinkamai parinktos vietos? Ar filme rodoma aplinka suteikė jums papildomų įspūdžių?
- 2.7. **Muzika.** Ar filmas turi originalų garso takelį? Ar muzika tinkamai parinkta ir dera prie filmo scenų? Apibūdinkite muziką: kokia ji, ką ji padeda atskleisti?

III. Pabaiga

- 3.1. Apibendrinkite pateiktus faktus ir nuomonę.
- 3.2. Galite aptarti filmo reikšmę ar vertę, įvertinti filmą, patiko jis ar ne, rekomenduoti skaitytojui – kodėl verta žiūrėti šį filmą.

Prieš rašydami recenziją arba ją parašę sugalvokite pavadinimą.

Ekranizacija – pagal grožinės literatūros kūrinių sukurtas filmas.

2. Šioje temoje nagrinėtus literatūros kūrinius, autorių asmenybes ir likimus susiekite su aktorius Donato Banionio (1924–2014) patirtimis ir kūrybine biografija.

- 2.1. Išsiaiškinkite, kuo svarbus aktorius D. Banionio gyvenime buvo 1941 m. suvaidintas Jasiaus vaidmuo spektaklyje pagal K. Binkio dramą „Atžalynas“ (rež. J. Miltinis).

Kairėje – Petras – aktorius Vaclovas Blėdis, dešinėje – Jasius – aktorius Donatas Banionis. Fotografas Kazimieras Vitkus. Juozo Miltinio palikimo studijų centras

<http://www.miltinis.lt/index.php?535514760>

„J. Miltinis manimi buvo patenkintas. Be to, mano pavardė pirmą kartą buvo išspausdinta laikraštyje.“

D. Banionis „Memuarai“

2.2. Perskaitykite D. Banionio atsiminimus ir apibūdinkite, kokį vaidmenį V. Mačernio biografijoje, kūrybos likime suvaidino D. Banionis?

Iki 1944 metų vasaros su V. Mačerniu pažįstamas nebuvau, nors jo poeziją, kaip ir Henriko Nagio, Kazio Bradūno, mylėjau. Buvau jos skaitęs laikraščiuose ir einančios per rąkas. Artinantis frontui, Juozas Miltinis kartu su Vaclovu Blėdžiu nutarė trauktis į Vakarus, tikėdamasis nusigauti iki Parýžiaus, ten, sako, mano butas, knygos. Aš apskritai neketinau bėgti, bet būdamas V. Blėdžio draugas patraukiau su jais. Nuvažiavom iki Telšių, nakvynės ten negavome, ir mums patarė – važiuokit į Šařnelę, ten, sako, yra toks Mačernis. Taip aš ir susipažinau su V. Mačerniu, pas kurį ir gyvenome kurį laiką laukdami amerikiečių: buvo kalbama, kad jie tuoj tuoj išsilaipins. Ištisis vakarus V. Mačernis su J. Miltiniu kalbėdavo apie meną, poeziją, knygas, o aš šalimais sėdėdavau ir klausydavausi išsižiojęs, kaip priedas dėl kompanijos.

Rytis kildavom prie lauko darbų, juk už dyką gyventi negražu, tik J. Miltinis neidavo, nes jo nuomone, inteligentui nevalia dirbti fizinio darbo, nes nuo jo gali degraduoti, palikti niekuo. Bet kadangi nėjo dirbti, matyt, pačiam buvo nepatogu naudotis V. Mačernio svetingumu ir jis neilgai trukus išvažiavo pas motiną, gyvenusią netoli Viekšnių; V. Blėdis, kaip visada, iš paskos, taip aš ir likau vienas su V. Mačerniu. Kai Rytų frontas pajudėjo Vakarų link, nutarėme: laikas bėgti. Spalio 7 dieną pasikinkę arklį sudėjome į vežimą būtiniausius daiktus.

Pirmiausia pasukome Žemaičių Kalvarijos link paimti jo draugo literato Pauliaus Jurkaus, ketinusio bėgti su mumis drauge (nežinojome, kad iš vakaro jis jau buvo pasitraukęs). Tik pavaziavę, matom: eina lietuvių kareivukai. Sužinoję, kur traukiame, sako, geriau nevažiuokite, ten jau pavojinga. Vienam bus greičiau, nusprendė V. Mačernis, ir iškraustęs vežimą paliko mane laukti šalikelėje su daiktais. Laukiu valandą, dvi. V. Mačernio kaip nėra, taip nėra. Po kelių valandų jo nesulaukęs bėgu į miestelį. Ar nematėt Mačernio, klausiu pirmo sutikto žmogaus. Matėm, sako, užmuštas. Nubėgu pas Jurkuvienę ir matau jos kieme arklį, o vežime aukštielninką Vytautą su kruvina galva – į važiuojantį poetą bus pataikiusi atsitiktinė sviedinio skeveldra. Keistas likimo posūkis – apylinkėje tuo metu niekas daugiau nežuvo, niekam nieko neatsitiko, tik ta vienintelė skeveldra užmušė V. Mačernį. Likimas yra likimas ir jokios logikos jame nerasi...

Pagal Donatas Banionis „Memuarai“, 2004.

Po V. Mačernio žūties D. Banionis surinko visus jo rankraščius ir parsivežė į Pānevėžį. Poeto kūrybą persirašinėjo aktorius draugai, surinko mašinėle. Greitai pasklidus kalboms, jog visi poeto rankraščiai yra pas D. Banionį, jų atvyko pasiimti poeto V. Mačernio sužadėtinė Bronė Vildžiūnaitė.

„Kaip aš galėjau jų neatiduoti? Juk jai tie rankraščiai buvo daug brangesni. Vėliau ji man eilėraščius atsiuntė jau atspausdintus“, – kalbėjo maestro.

Donatas Banionis: „Poetas man buvo idealas“, www.santarve.lt

- 2.3. Susiraskite ir išklauskite LRT Mediatekoje laidą „Po lyros ženklų“ (2016-06-05), kurioje D. Banionis Čikagoje skaito V. Mačernio eilėraščius (1972), o apie įrašo aplinkybes pasakoja Dalia Sruogaitė – rašytojo Balio Sruogos dukra, tuometinė Čikagos radijo stoties „Margutis“ literatūrinių valandėlių redaktorė (prieiga internete: www.lrt.lt/mediateka/prenumerata/laida/65589/po_lyros_zenklu).
- 2.4. Apibūdinkite aktoriaus D. Banionio sukurtus vaidmenis A. Žebriūno filme „Mažasis princas“ (1966).

2

Tautosakos ir tradicijų tęstinumas

*Aš supratau tada žydėjimo ir subrendimo prasmę giliai,
Ir buvo sieloj taip ramu, kai užė vėjas kalvose,
Kai žemė, upių vandenys ir mėlyni miškai giedojo tyliai:
Gyvenk per mus, kad mes galėtum amžinai gyventi per tave.*

Vytautas Mačernis, Penktoji vizija

Nagrinėdami šią temą, ieškosite atsakymų į šiuos klausimus:

- kodėl tautosaka buvo ir yra svarbi žmogui, bendruomenei, tautai?
- kokį santykį su žmogumi ir pasauliu atskleidžia tradicinė tautosaka?
- kaip žmonių gyvenimą, mąstymą, kūrybą lėmė supanti gamta, metų laikų kaita?
- kaip tautosaka dalyvavo žmonių gyvenime, kasdienybėje ir šventėse?
- kodėl tautosaka buvo pripažinta svarbia tautinės kultūros, tautinės dvasios apraiška, galinčia suteikti stiprybės būsimoms kartoms?
- kas yra folklorizmas, kuo jis skiriasi nuo folkloro?
- kaip tautosakinė tradicija praturtina šiandieninę individualią kūrybą?

Ko mokysitės?

1. Mokysitės atidžiai išklausti dainos tekstą ir suprasti, apie ką jis, kokia jo nuotaika, prasmė.
2. Bandysite suvokti, kokį vaidmenį tautosaka atliko žmonių gyvenime prieš šimtą, du šimtus metų ir ką ji mums reiškia šiandien.
3. Aiškinsitės, koks buvo senosios liaudies dainos kontekstas ir koks jis yra šiandien.
4. Mokysitės užrašyti tautosaką, sudaryti tautosakos rinkinį.
5. Bandysite atpažinti senųjų sakmių, pasakų personažus šiandienėje aplinkoje, meno kūrinuose.
6. Mokysitės atpažinti, kaip senojo tradicinio folkloro elementai atsikartoja šiandieninėje poetų kūryboje, kaip tradicinis motyvas ar siužetas išauga atsikartoja įvairiuose meno formose, reiškiniuose.
6. Susipažinsite su šiuolaikinėmis folklorinės kūrybos gyvavimo formomis, kurios ir tęsia ir atnaujina folklorinę tradiciją

Tautosakos rinkimas

Skirtingais istoriniais laikotarpiais tautosaka į rašto paminklus patekdavo vis dėl kitų priežasčių. Kadaisė pirmuose svetimšalių keliautojų rašytuose istorijos šaltiniuose, kuriuose baltai vaizduojami kaip pagony, negausios užuominos apie tautos žodinę kūrybą, papročius bei tikybą pasirodė kaip egzotiška informacija. XVI a. lenkų istorikas Motiejus Strijkovskis „Kronikoje“ domėjosi tautosaka kaip istorijos šaltiniu. Nuo XVII–XVIII a. tautosaka mokslininkų susidomėta kaip etnografiniu šaltiniu ir paminklu lietuvių kalbos, kuri, kaip anuomet manyta, tuoj tuoj gali išnykti. XVIII–XIX a. buvo patikėta žodinės liaudies kūrybos menine, idėjine verte, pripažinta, kad joje atsispindi tautos charakteris. XIX a. pirmoje pusėje pasirodo pirmieji spausdinti tautosakos leidiniai, skirti jai tirti, o pabaigoje tautosakos rinkimu susidomi vis platesni visuomenės sluoksniai. XX a. tautosaka taip pat uoliai rinkta, sisteminta, publikuota, populiari ir mokliškai tirta manant, kad ji – nacionalinės literatūros kūrimo pagrindas, kad joje – tautos charakteris, vertybės, per amžius suformuota pasaulėjauta.

Ar žinote, kad?..

- Pirmosios trys lietuvių liaudies dainos spaudoje buvo paskelbtos dar 1745 m. protestantų dvasininko Pilypo Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjime“. P. Ruigys aukštino lietuvių kalbos senumą, turtingumą, melodingumą.
- Stambiausias senųjų laikų lietuvių smulkiosios tautosakos šaltinis yra Jokūbo Brodovskio parengtas „Vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių kalbų žodynas“ (XVIII a. I p.), kuriame buvo panaudota daugiau kaip 2000 lietuviškų priežodžių ir daugiau nei 100 mįslių.
- Pirmąjį liaudies dainų rinkinį išleido Liudvikas Rėza 1825 m. Karaliaučiuje. L. Rėza laikomas lietuvių dainų tyrinėjimo pradininku. Būdingiausiomis lietuvių dainų savybėmis L. Rėza laikė natūralumą, paprastumą, jausmų švelnumą, nuoširdumą bei lyrišką melancholiją. Kai kurios dainos paskelbtos su melodijomis.
- Svarbius liaudies dainų rinkinius išleido Simonas Stanevičius („Dainės Žemaičių“, 1829 m.) ir Simonas Daukantas („Dainės Žemaičių“, 1846 m.). Jis taip pat sudarė ir išleido ir pirmąjį pasakų rinkinį „Pasakos masių“ (1835 m.).
- Daugiausia dainų XIX a. užrašė Antanas Juška. Jis surinko apie 7000 dainų, iš kurių 5000 buvo vien iš Veliuonės apylinkių. Kartu su broliu Jonu jiedu, bendraminčių padedami, išleido stambius leidinius: „Lietuviškos dainos“, „Lietuviškos svodbinės dainos“ (kartu su vestuvių papročių aprašymais).

Ar žinote, kad?..

- Žymiausias pasakų skelbėjas ir tautosakos rinkimo skatintojas XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje – Jonas Basanavičius, kuris išleido septynis stambius lietuviškų pasakų tomus – apie 2000 vienetų.
- Mįslių rinkinį parengė ir Čikagoje 1914 m. išleido Kleofas Jurgelionis. Jo rinkinyje – apie 1000 mįslių.
- Matas Grigoni XX a. pradžioje jis išleido keletą vaikų žaidimų rinkinių, kurie buvo populiarūs ir tarp moksleivių.

XX a. pirmoje pusėje tautosakos rinkimas tapo labai populiaria veikla. 1907 m. Vilniuje įsteigta Lietuvių mokslo draugija didelį dėmesį skyrė tautosakos ir etnologijos medžiagos rinkimui. Ja noriai užsiėmė ne tik mokslininkai, rašytojai, bet ir mokytojai, moksleiviai, studentai, ūkininkai, amatininkai. Ilgainiui draugija surinko apie 66 000 tautosakos kūrinių užrašymų. 1935 m. įkurtas Lietuvių tautosakos archyvas, kuris ir šiandien yra didžiausia tautosakos talpykla, gyvuojanti kaip Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto skyrius. Per visą XX a. tautosakos medžiagą rinko universitetai, Lietuvės muzikos ir teatro akademija, Lietuvės liaudies kultūros centras, įvairūs muziejai, folkloro ansambliai, draugijos, organizacijos. Labai daug medžiagos antroje XX a. pusėje sukaupė Romuvės klubas bei 1961 m. įsteigta Kraštotyros draugija, kuriai priklauso net keli tūkstančiai narių, renkančių tautotyrimę medžiagą. Ši draugija yra parengusi daugiau kaip trisdešimties monografijų apie įvairias Lietuvės vietas. Tautosaka ne tik intensyviai rinkta, ruošta leidybai, bet ir sisteminta, parašyta nemažai tiriamųjų darbų. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute sudaryti įvairių žanrų katalogai, leidžiami moksliskai parengti dainynas, patarlynas, pasakynas.

Mokslo institucijose tautosakos medžiaga kaupiama ir šiandien. Moksleiviai taip pat gali užsiimti šia prasminga veikla: kaupti, fiksuoti, aprašyti, analizuoti tautosaką ir jos rinkinius bei tiriamuosius darbus pristatyti „Jaunųjų filologų konkursui“. Geriausi moksleivių tautosakos rinkimo bei tyrimo darbai saugomi instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.

Ar žinote, kad?..

didžiausiam Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne šiuo metu saugoma apie 2 000 000 tautosakos vienetų, iš kurių:

- 696 000 dainų;
- 195 000 pasakų, sakmių, legendų ir kitų pasakojamųjų žanrų kūrinių;
- 390 000 smulkiosios tautosakos vienetų – patarlių, priežodžių, mįslių;
- 655 000 kitos medžiagos.

Nors atrodytų, kad šiandien jau beveik nebėra senojo tradicinės kaimo kultūros paveldo, kurį vertėtų fiksuoti, ekspedicijos vis dar yra ir bus reikšminga veikla. Mat tautosaka nuolat atsinaujina, kuriami nauji kūriniai, formuojasi naujos tradicijos. Juos, kaip ir žmonių prisiminimus, verta rinkti ne tik dėl to, kad ateinančioms kartoms išsaugotume praeities palikimą – folkloro žanrus, tautinę muziką, šokius, pasakojimus. Kita svarbi ekspedicijų pusė yra ta, kad susitinka skirtingos kartos, žmonės iš skirtingų vietų – įvairių regionų, net šalių. Bendraudami tarpusavyje jie geriau suvokia savo aplinką, visuomenę, kurioje gyvena, gyvai patiria istorijos pulsą, išmoka priimti skirtingų kartų, tautybių ir socialinių sluoksnių pažiūras. Galiausiai ekspedicijų dalyviai įgyja draugų, atranda gražių, mielų gamtos ar istorija žymių vietų. Puikų tautosakos rinkinį galite parengti ir neišėję iš namų, jeigu tik juose gyvena ar vieši vyresni žmonės, giminaičiai, tėvų draugai. Paprastai vyresnieji visada turi ką įdomaus papasakoti, tik reikia mokėti paklausti ir turėti kantrybės išklausti.

Ekspediciją galite surengti ir klasėje ar mokykloje. Čia galite rinkti vaikų sekamus anekdotus, širpias ar juokingas istorijas, erzinius, kupletus, leksinius naujadarus, pasidomėti mokyklos švenčių scenarijais ar įvairiomis progomis atliekamomis bei kuriamomis dainomis.

Patarimai, kaip rengti ekspediciją ir sudaryti tautosakos rinkinį

1. Tam, kad ekspedicija būtų sėkminga, numanydami, ką apklausime, turime ne tik žinoti, apie ką kalbėsime su pašnekovu, bet ir kruopščiai sudaryti klausimyną. Tokius klausimynus paprastai pateikia ekspedicijų vadovai – mokslininkai, mokytojai, kraštotyrininkai, tačiau galima klausimyną paruošti ir pačiam.
2. Jei pažįstame žmogų, kuris moka daug dainų, tai turime klausti apie pačias įvairiausias dainas, kokias jis žino, taip pat ir apie tai, kur jas išmoko, iš ko, kada dainuoja, su kuo jam labiausiai patinka dainuoti, kokias labiausiai mėgsta, ar turi dainų sąsiuvinį, ką dainos reiškia tam žmogui.
3. Jei kalbiname dailidę, tai taip pat galime tikėtis labai įvairios informacijos ne tik apie amatą, bet ir apie specifinį dailidžių žodyną, įrankių pavadinimus, apie darbo tradicijas, prietarus ir tikėjimus darbo sėkme, apie bendravimo su užsakovais etiketą, estetinį skonį ir pan.
4. Labai svarbu tiksliai fiksuoti pateikėjo vardą, pavardę, gimimo metus, gyvenamąją vietą, šeiminių padėtį, profesiją, pomėgius, išsilavinimą.
5. Labai laukiamos ir nuotraukos, užrašų sąsiuviniai.
6. Puiku, jei renkama medžiaga galima nufilmuoti arba įrašyti.

Tvarkingai parengtas tautosakos rinkinys – didelė vertybė.

Klausimai ir užduotys

1. Kada spaudoje pirmą kartą paskelbti lietuvių tautosakos tekstai?
2. Kada pradėta domėtis tautosaka mokslo tikslais?
3. Ką apie dainas sakė L. Rėza, o ką, remdamiesi aptartomis liaudies dainomis, pasakytumėte jūs?
4. Kas XIX a. surinko daugiausia dainų?
5. Dėl ko vertinta tautosaka įvairiais istoriniais laikotarpiais?
6. Nurodykite bent trijų liaudies pasakų knygų, išleistų vaikams, pavadinimus.
7. Pasidomėkite, kokie žurnalai šiandien yra skirti tautosakos tyrimams.

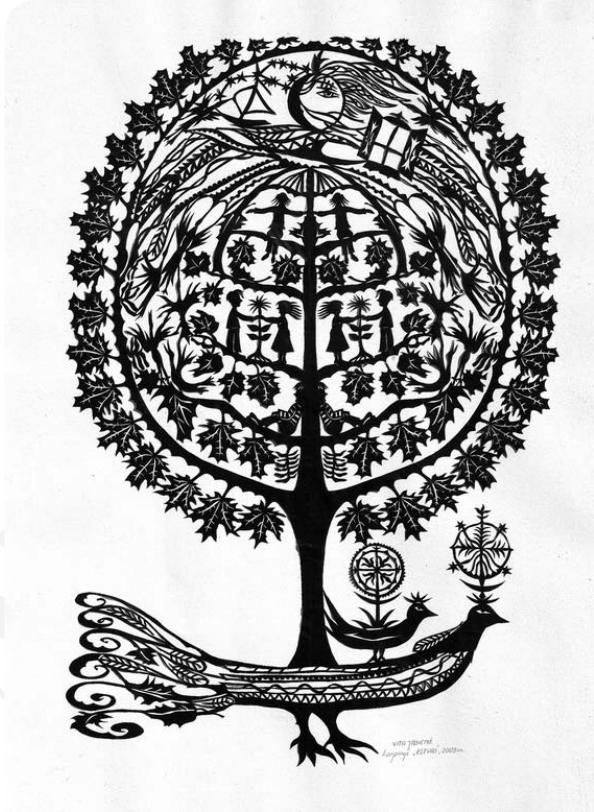
Tiriamoji užduotis

1. Sudarykite tautosakos rinkinį pasirinkdami vieną iš pasiūlytų variantų:
 - a) keliese apklauskite bendraamžius ir užrašykite įdomių istorijų, anekdotų ar kitokių pasakojamųjų tekstų;
 - b) keliese apklauskite mokyklos mokytojus ir sužinokite, kokie anekdotai, patarlės, mįslės ar kiti tautosakos žanrai buvo populiarūs mokykloje prieš kelis dešimtmečius;
 - c) keliese ar po vieną apklauskite ką nors iš šeimos narių, giminių ar kaimynų ir parenkite vieno žmogaus ar šeimos mėgstamų dainų, šokių ar kitų žanrų repertuaro rinkinį.
 - d) iš pasirinkto lietuvių literatūros kūrinio (ar jo ištraukos) išrašykite visas patarles, priežodžius, frazeologizmų.
2. Apibendrinami temą „Tautosakos ir tradicijų tęstinumas“, parengtus tautosakos rinkinius pristatykite klasėje. Palyginkite rinkinių turinį ir struktūrą.

Dainos reikšmė žmogaus ir bendruomenės gyvenime

*Mano motina dainavo dainą:
Jos akyse plaukė laivas.
Aš pasirėmiau aukštai ant stiebo
Ir daina įsišaknijo manyje.*

*Alfonsas Nyka-Niliūnas
„Motinos daina“*

Pasaulio medis, autorė Vita Jasienė.

Kodėl apie tautosakos ir tradicijų tęstinumą pradedame kalbėti nuo dainos reikšmės žmogaus gyvenime?

Pirmiausia todėl, kad kalbėti apie tradicijos tęstinumą žvelgiant į dainų pasaulį yra labai paranku. Mat liaudies dainų turime užrašytą labai daug, iš įvairių istorinių laikotarpių, iš skirtingų vietų, turime ir nemažai paliudijimų, atsiminimų, kaip, kada jos dainuotos, kokia buvusi jų paskirtis.

Dainos parankios ir dėl to, kad šis žanras gana lankstus, kintantis, gyvybingas. Jame labai gražiai dera tai, ką išsaugo atmintis ir kiekvieno ją dainuojančio individualumas. Pavyzdžiui, mėgstamoje dainoje pakeitus vieną kitą žodį, eilutę, ji tampa kaip ir asmeninė, išreiškia tai, kas būtent mums svarbu, bet kartu ir lieka ta pati tradicinė, daugumai gerai žinoma.

Būdamos bendruomenės atliekamu kolektyviniu žanru, dainos geriausiai perteikia tos bendruomenės jauseną, poreikius, aktualijas, bene tiksliausiai atspindi bendruomeninę tapatybę bei

yra kiekvienos kartos gyvenimo, vertybių, svajonių išraiška. Iš visų tautosakos žanrų dainas būtų lengviausia priskirti kuriai nors kartai, tautai, grupei. Taigi, kalbėdami apie dainų tradiciją, kalbame apie visuomenės, tautos tradiciją.

Dainose, lyginant su pasakojamaisiais tautosakos žanrais, akivaizdesnis ryšys su kasdiene veikla. Jose ir žmogaus darbai, buitiniai rūpesčiai, ir džiaugsmas, švenčių atšvaitai. Jose paliudytas ir bendro darbo džiaugsmas ir visuomenės nuomonė istoriniais politiniais klausimais.

Galiausiai dainos – tiek senosios, tiek šiandieninės – yra mūsų širdies balsas. Tai jų klausydami mezgame emocinius saitus su praeitimi, ieškome palaikymo gyvenime, pagal mėgstamas dainas netgi atpažįstame sau artimas sielas. Kuo daugiau tokių ryšių užmezgame su bendraamžiais, kuo daugiau jų per tekstus pajuntame su anksčiau gyvenusiais, tuo stipresni jaučiamės, tuo aiškesnė mums tampa mūsų pačių būtis.

Veronikos Povilionienės pasakojimai ir dainos

Veronika Povilionienė – dainininkė, pagarsėjusi tradicinėmis liaudies dainomis ir moderniomis liaudies dainų aranžuotėmis. Gimtojo krašto – Dzūkijos – dainų, papročių ir apeigų rinkėja, tyrinėtoja.

Klausimai ir užduotys

1. Išklauskite V. Povilionienės pasakojimų iš CD „Tėvulio prievartėliuos“ (Nr. 1, 4, 7, 10, 14, 19, 20, 23, 25).
2. Išklauskite bent kelias V. Povilionienės atliekamas dainas (Nr. 3, 8, 24, 26, 29, 32).
<https://www.pakartot.lt/album/tevulio-prievarteliuos>
<http://www.saltiniai.info/index/details/716>
3. Kaip žymi liaudies dainų atlikėja vertina liaudies dainą?
4. Kokios dainos jai gražiausios? Kodėl?
5. Kokias galias ji suteikia dainavimui, kuo pagrindžia toki požiūrį? Ar jūsų tėvai ar seneliai yra ką nors panašaus pasakoję? Jei taip, papasakokite.
6. Ar jūsų šeimose, giminėje dainuojama? Kokiomis progomis? Kokios dainos?
7. Kaip manote, kas dainoje svarbiau: tekstas ar melodija? O gal abu? Pagrįskite.
8. Išklauskite visas dainas iš CD „Tėvulio prievartėliuos“. Klausydami užpildykite lentelę.

Dainos pavadinimas

Veikėjas (-ai)

Veiksmo vieta

Veiksmo laikas

Situacija

Nuotaika

Apibendrinkite, kokie veikėjai, veiksmo vieta ir laikas, situacijos bei nuotaikos būdingos V. Povilionienės dainuojamoms dainoms.

9. Išsirinkite tą dainą, kuri labiausiai patinka. Iššifruokite ir užrašykite jos tekstą. Keliais sakiniais aprašykite, kuo jums patinka ta daina.
10. Užrašykite savo mėgstamiausios dainos žodžius. Palyginkite juos su pasirinkto V. Povilionienės atliekamo teksto žodžiais. Lygindami atsižvelkite į: nuotaiką, poetinius vaizdus, temą, idėją, menines raiškos priemones. Pasvarstykite, kuri iš tų dainų turiningesnė, prasmingesnė. Paašškinkite, kodėl taip manote.
11. Ką jums reiškia dainos, mėgstama muzika? Parašykite pastraipą, argumentus paremkite asmenine patirtimi.

Dainos – nuolatinės žmogaus palydovės

*Daina dainą veda,
Daina dainelė – linksmumo martelė,
Daina dieną trumpina, daina darbą lengvina,
Su daina ir darbas spartesnis,
Kieno linksma daina, to ir širdis rami,
Iš dainos žodžio neišmesį,
Žodžiai tinka, nors dainon dėk...*

Tiek žinomi liaudies dainininkai, tiek tautosakos rinkėjai yra ne sykį atkreipę dėmesį, kad kadaise žmonės dainuodavę nuolat, kur beeių, ką bedarytų: dirbdami laukuose, namuose, besilinksmindami, beliūdėdami. Kiekvienam darbui, metų laikui buvo savos dainos, kiekvienai šventei, ypač vestuvių momentui – piršlyboms, sutartuvėms, jaunųjų išvažiavimui iš namų, grįžtuvėms – kitos.

Todėl neturėtų stebinti, kad iki mūsų dienų archyvuose išlikusios dainos skirstomos daugiausia pagal atlikimo laiką ir progą: darbo, kalendorinės, vestuvių, krikštynų, vaišių, karinės. Tik šeimos ir meilės dainos nesiejamos su konkrečiu atlikimo laiku. Anuomet žmonės dainuodavę po vieną, du, kelis, visi būriu ir tas dainavimas vienu atveju tiesiog lydėjo kasdienę veiklą, kitu – buvo apeiginis, šventinis.

Vaikai taip pat nuo gimimo auginti su lopšinėmis, žaidinimais, kykavimais, mokyti greitakalbių, skaičiuočių. Nuolat girdimas artimųjų balsas, niūniavimas ramindavo mažuosius, kartu skatino muzikinius gebėjimus, ritmo pojūtį. Dainų tekstai diegė mažiesiems senelių ir tėvų vertybes, pasakojo apie jų rūpesčius, lūkesčius.

Dainos vertintos kaip svarbiausia širdies atgaiva, paguoda:

- Savo gyvenimo be jų neįsivaizduoju. Kai dainuoju, tai gyvenu (Marcelė Paulauskienė-Pigagaitė iš Varėnos apyl.).
- Jei nebūt dainų – neduok Dievuli, būt kaip kalėjiman. Dainuoji, žmogus, tai pats save ramini (Magdalena Ratkevičienė-Badaraitė iš Dubičių apyl.).
- Su dainom pragyvenau visą gyvenimą. Be dainų man būt liūdna, kažki ko trūktų (Marija Salatkienė-Kučinskaitė iš Kalvarijos apyl.).

Pačiose liaudies dainose išsakomas pasididžiavimas dainų mokėjimu, pasidžiaugiama dainavimu, stipriu balsu.

Štai kaip didžiuojasi bernelis iš Mažosios Lietuvos ir žemaitės mergina:

Pramanė mane

Pramanė mane
Dainų nemokantį,
Aš dainų studentėlis.

Aš atrakysiu
Dainų skrynelę
Paleisiu ant lustelio¹.

Nuo Tilžės miesto
Į Karaliaučių
Dainuote nudainuosiu.

Nuo Karaliaučiaus
Iki Berlyno
Ryluote nuryluosiu.

O ką ryluote
Nenuryluosiu
Švilpyme nušvilpysiu.

Aš išdainiavau

Aš išdainiavau
Visas daineles,
Dar vienos neišdainiavau.

Kad aš dainiuosiu
Pavasarelį,
Rūtelius pasėjusi.

Kad aš dainiavau
Rūtų daržely,
Klaipėdelėj girdėjo.

O kas girdėjo? –
Jaunas bernelis,
Po gaseles vaikščiodamas.

¹ Ant lustelio – dėl garbės; ryluoti – groti rylos instrumentu; gaseliai – gatvės.

Dainos aidas nuskamba toli toli – per kelis kaimus, pievas, klonius

Bernelis ir mergelė – dainų lyriniai subjektai – puikuoja ir kiek perdeda. Tačiau mums šiandien skaitant šiuos tekstus svarbu išgirsti ir suvokti, kaip svarbu buvo dainavimas – lyg koks šaunumo ženklas, lyg labai svarbus gebėjimas.

Daina buvo svarbi ir kuo kitu – gebėjimu vienyti, sujungti bendram išgyvenimui tuos, kurie šalia. Kaip išreikšti liūdesį dėl ištekančios į kitą kaimą vaikystės draugės, jei ne būriu dainuojant graudžias mergvakario dainas; kaip atsiveikinti su į karą pašauktu jaunuoliu, kurio jau tikriausiai nieks iš savųjų nebebamatys, jei ne karo dainos žodžiais, kaip pasiskusti anuomet sunkia marčios dalia, jei ne šeimos dainas rypuojant. Dainose piešiami žmonių paveikslai ir gyvenimo situacijos tokios apibendrintos, kad visiems lengvai suprantamos, įsivaizduojamos ir daugeliui nesunkiai pritaikomos. Tik tokios ir tegalėjo būti visos bendruomenės atliekamos dainos. Tik tokios ir galėdavo paliesti kiekvieno dainuojančio širdį.

Įdomu

Lietuviškos dainos, 3 t.
1880–1882 m.
2 leid. 1954 m.

1. Naują reikšmę liaudies dainos įgijo XVIII–XIX a. Išsilavinę žmonės, garsūs mokslininkai ir rašytojai ėmė dainas vertinti kaip aukšto meninio lygio kūrybą, kurioje atsispindi tautos praeitis ir charakteris.

Žymusis vokiečių humanistas Johanas Gottfrydas Herderis skelbė: „dainos yra tautos archyvas, lobynas jos mokslo ir religijos, jos teogonijos ir kosmogonijos¹, jos tėvų žygių ir jos istorijos įvykių, paveikslas jos namų gyvenimo džiaugsmo ir kančioje [...]. Kaip gamtos mokslas aprašinėja žoles ir žvėris, taip čia tautos pačios save atvaizduoja“. Jis 1807 m. išleido įvairių tautų liaudies dainų rinkinį „Tautų balsai“, kuriame paskelbė aštuonias lietuvių dainas.

2. Pradėtos rinkti XVIII a., XIX a. lietuvių liaudies dainos vis intensyviau renkamos, kad dvasiniai tautos turtai nepradingtų, būtų išsaugoti ateities kartoms ir parodyti kuo platesniam skaitytojų ratui.

Žymiausi to laiko dainų rinkėjai – Liudvikas Rėza, Simonas Stanevičius, Simonas Daukantas, Antanas ir Jonas Juškos.

3. Seniausi lietuvių dainų garso įrašai yra užrašyti dar 1908 m. Tuo metu buvo įrašinėjama fonografu į vaškinius volelius.

¹ **Teogonija** (gr. *theogonia* – dievų kilmė) – mitai apie dievų kilmę.

Kosmogonija [gr. *kosmogonia* – pasaulio atsiradimas] – mokslas, tiriantis dangaus kūnų, visatos atsiradimą.

Dainų tradicijos kaita

Senųjų liaudies dainų nepakako išreikšti naujiems siekiams, laiko aktualijoms: kuriamos sukilimų (1794, 1831, 1863 m.) prieš caro valdžią dainos, Motiejaus Valančiaus Blaivybės sąjūdžio įkvėptos dainos prieš girtuoklystę ir kitas visuomenės negeroves.

Beveik visa tuo metu rašoma individuali poezija tampa dainomis, raštingi dainininkai ima pildyti dainų sąsiuvinius, kuriuose greta sudeda pamėgtas senąsias ir naujai išgirstas literatūrinės kilmės dainas. Taip dainų tradicija atsinaujina. Netrukus į ją įsilies tautinė daina, tautinė giesmė – kūriniai, kurie apjungs ne tik kaimo bendruomenę, šeimą, giminę, bet visą tautiškai susipratusią visuomenės dalį. Žymiausi tautinių giesmių pavyzdžiai – Jurgio Zauerveino „Lietuviais esame mes gimę“, Maironio „Kur bėga Šešupė“. Tai pirmieji neoficialieji mūsų himnai.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje liaudies dainų tradicija patiria dar vieną stiprų impulsą – sentimentaliosios poezijos, autorinio romano įtaką. Romansai – dainos, akcentuojančios meilės temą, stiprius išgyvenimus, išaukštinančios meilę kitam žmogui. Per visą dvidešimtąjį šimtmetį kuriama, verčiama iš kitų kalbų ir kaimuose bei miestuose dainuojama labai daug ilgesingų, graudžių, kartais žiaurių, rečiau – šviesių meilės dainų, kurios nuo senųjų tradicinių skiriasi ne vien tema, jausmų stiprumu, bet ir melodija, rimu, ritmu.

Nors romansą laikome miesto kultūros išugdytu žanru, labai gražių jų sukurta apie kaimą, tėviškės ilgesį. Dalis romanų menkliau ar stipriau pakeitus žodžius, vėliau, XX a. viduryje, tapo tremtinių ir partizanų dainomis.

Šiais laikais senąsias dainas mielai atlieka folkloriniai ansambliai, jaunimo grupės. Tradiciniomis tapusias vėlyvas dainas dainuojame šeimos susibūrimų metu, per įvairius renginius, prisimename Dainų šventės dienomis. Šiandien geriausia proga visiems viešai susirinkus padainuoti senų ir šiuolaikinių dainų yra Dainų šventė.

Ar žinote, kad?..

1. Didžiausią dalį iš sukauptų senųjų tradicinių dainų sudaro vestuvinės. Jos buvo atliekamos konkrečiu vestuvių vyksmo metu ir įprasmino tam tikrą vestuvių apeigų epizodą.
2. Be liaudies dainų dar skiriami du dainuojamieji tautosakos žanrai: raudos ir sutartinės.

Raudomis vadinamas apeiginės tautosakos žanras, kuriame reiškiamas sielvartas, netekus artimo žmogaus ar dėl kito skaudaus įvykio.

Sutartinės – įvairiomis progomis atliekamos daugiabalsės aukštaičių dainos, kurioms būdingi aštrūs muzikiniai sąskambiai, lakoniškas tekstas, garsažodžių gausa.

Ar žinote, kad?..

3. Dainų karalienės:

Ona Smilgienė iš Šiaurės Lietuvos XX a. pradžioje padainavo tautosakos rinkėjui 403 dainas, iš jų 186 sutartines.

Albina Žiukienė nuo Kupiškio padainavo apie 600 dainų.

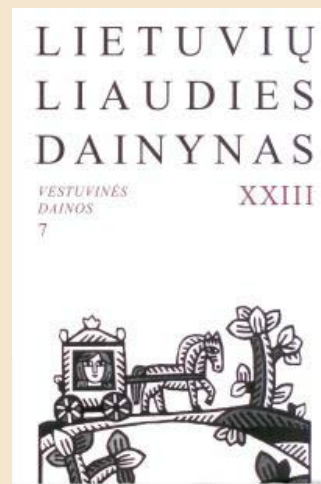
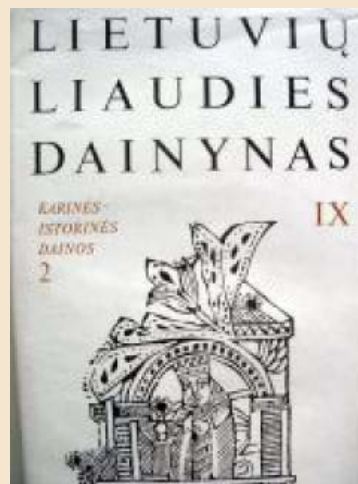
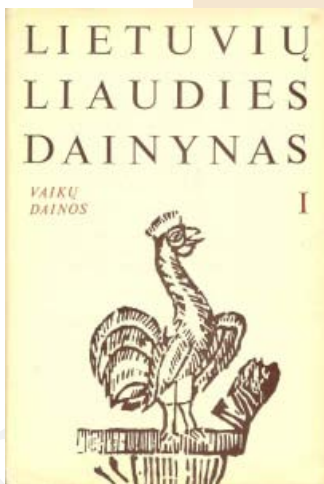
Iš dzūkės Kristinos Skrebutėnienės užrašyta apie 500 dainų, dar apie 50 pasakų, keli šimtai patarlių, mįslių.

Iš Rožės Sabaliauskienės užrašyta 600 dainų, dar 200 pasakojamosios tautosakos tekstų ir 500 patarlių ir priežodžių bei 200 mįslių.

Žemaitė Stefa Pladukienė užrašinėtojams padainavo apie 500 dainų.

Ji prisimena: „Dar tėveliai sakydavo, kad geriau poterių nemokėt, dainuot, šokt – nuodėmė nemokėt.“ Ji ir mokėjusi.

4. Tradicinės dainos kaupiamos, tiriamos, leidžiami jų rinkiniai. Įspūdingiausias iš jų – akademinis Lietuvių liaudies dainynas, kurio jau yra išėję 23 stori tomai, kuriuose pateikta ne visa archyvuose saugoma medžiaga.

5. Ar žinote, kad Dainų šventė Lietuvoje vyksta nuo 1924-ųjų metų ir ji tęsia Dainų švenčių Europoje tradiciją, kuri prasidėjo Šveicarijoje 1843-aisiais metais.

❓ Klausimai ir užduotys

1. Apibendrinkite, kaip tradicinės dainos papildė kaimo žmonių gyvenimą. Remkitės visa iki šiol skaityta ir klausyta temos medžiaga.
2. Kaip XVIII-XIX a. dainas įvertino šviesuomenė?
3. Kas buvo žymiausi liaudies dainų rinkėjai XIX a.? Pasirinkite ir pristatykite vieną tautosakos rinkėją.
4. Kokios naujos dainos paplinta XIX a.? Kaip keičiasi dainų tradicija XX a.?
5. Perskaitykite liaudies dainų ir įvardykite: 1) kada, kam jos buvo atliekamos – per vestuves, dirbant, puotaujant, vykstant į karą, prižiūrint mažus vaikus; 2) išrašykite veikėjus ir juos apibūdinančius epitetus.

Oi, ant kalno, ant aukštojo

Oi, ant kalno, ant aukštojo,
Stovi balta karūnėlė,
Stovi balta karūnėlė.

Po tuoj baltu karūnėli
Guli pilkas akmenėlis,
Guli pilkas akmenėlis.

Ant to pilko akmenėlio
Sėdž tėvulis ir motulė,
Sėdž tėvulis ir motulė.

Sėdž tėvulis ir motulė,
Sėdėdami gailiai verkė,
Sėdėdami gailiai verkė.

Sėdėdami gailiai verkė,
Sa sūnelį karan rengė,
Sa sūnelį karan rengė.

– Oi, sūneli, oi, vaikeli,
Kas ta tį bus tėvužėlis,
Kas ta tį bus tėvužėlis?

Kas ta tį bus tėvužėlis
Ir radnioji mocinėlė,
Ir radnioji mocinėlė,

Ir radnioji mocinėlė,
Tavo cikri brolužėliai,
Tavo cikri brolužėliai,

Tavo cikri brolužėliai
Ir mieliausios seserėlės,
Ir mieliausios seserėlės?

– Oi, an dangaus mėnužėlis –
Tai ma cikras tėvužėlis,
Tai ma cikras tėvužėlis.

Oi, ant dangaus saulužėlė,
Ma radnioji mocinėlė,
Ma radnioji mocinėlė,

Oi, ant dangaus siecynėliai –
Tai ma cikri brolužėliai,
Tai ma cikri brolužėliai,

Oi, ant dangaus žvaigždužėlės –
Tai ma mielos seserėlės,
Tai ma mielos seserėlės.

– Oi sūneli, oi vaikeli,
Kų tu tynai pasiklosi,
Kuo tu tynai užsiklosi?

– Oi motula, oi širdela,
Žaliu veju pasiklosiu,
Gailiu rasu užsiklosiu.

Radnioji – gimtoji, tikroji.

Vaikštinējo tēvelis

Vaikštinējo tēvelis
Pabarēmi,
Parugēmi,

Jos plieninis pjautuvēlis
Tai sudilo,
Tai sudilo,

– Nesilaiskie, saulala
Vakaruosna
Vēlyvuosna,

Prašinējo saulalēs
Be kepurēs,
Be kiauninēs:

Jos aukselio žiedelis
Surūdijo
Surūdijo.

Ba da mano martelē
Nenuilsus
Nenuvargus,

– Nusilaiskie, saulala,
Vakaruosna
Vēlyvuosna:

Vaikštinējo šešurēlis
Pabarēmi
Parugēmi,

Geležinis pjautuvēlis
Nesudilo
Nesudilo,

Jauna mano dukrelē
Tai nuilso,
Tai nuvargo,

Prašinējo saulalēs
Be kepurēs
Be kiauninēs:

Alavinis žiedelis
Nerūdijo
Nerūdijo.

Aušt aušreli, tek sauleli

Aušt aušreli, tek sauleli,
Laikas man jau išvažiuoti,
Laikas man jau išvažiuot.

Sudieu sudieu, rūtītēlēs,
Daugiau jūsu neraviesiu
Nei vainiko nedevies.

Į svirnelį įeidama,
Po kojelių prapuldama,
Po kojelių prapuldam(a):

Jums važiuoti tai važiuoti,
O man čionai miela būti,
O man čionai miela būt.

Linus siesiu ir raviesiu,
Druobes ausiu ir dieviesiu,
Drobes ausiu ir dievies.

– Sudieu sudieu, motušele,
Daugiau tavęs nebslaugysiu
Nei loveles netaisys(iu).

Dar palaukit, svotužėliai,
Aš dar eisiu į darželį
Atsisveikint su rūtelė.

Dar palaukit, svotužėliai,
Aš dar eisiu į svirnelį
Atsisveikint motinėl(ę).

Aš slaugysiu bernužėlį
Ir jo seną motinėlę,
Ir jo seną motinėl(ę).

Šarkele varnele

– Šarkele varnele,
Keli tavo vaikeliai?
– Du kuniguos, du ubaguos,
Du išėjo arti,
Du pasikarti,
Du po kiemą bėginėja,
Du ripkelę ridinėja,
Du prie pečiaus, du prie svečiaus,
Du prie katilo,
Du prie patalo.

Mes pažįstam šeimninę

Mes pažįstam šeimninę,
Katra svečius myli:
Aplink stalą vaikštinėja,
Valgyt prašinėja,
Aplink stalą vaikštinėja,
Valgyt prašinėja.

Mes pažįstam šeimninę,
Ką svečių nemyli:
Ji, susrietus po lentyna,
Kaip kurapka tyli,
Ji susrietus po lentyna,
Kaip kurapka tyli.

? Tiriamoji užduotis

1. Pasikalbėkite su artimaisiais, gal jie atsimena, kas iš jų giminaičių ar pažįstamųjų mokėjo liaudies dainų, literatūrinių dainų ar romanų. Gal namuose yra dainų sąsiuvinų? Sužinokite dainų sąsiuvinio istoriją. Paklauskite ir literatūros sąsiuvinyje pasižymėkite, ką jūsų artimieji laiko gražiomis, prasmingomis dainomis. Pristatykite tyrimą klasėje.
2. Klasėje padainuokite po vieną savo šeimos dainą.

Protėvių pasaulėžiūros ašis – metų ratas

Mūsų protėvių pasaulėžiūrą labai stipriai formavo gamta – tiek kaip gyvenamoji aplinka, tiek ir joje išgyvenamas, patiriamas laikas, tiek gerovę garantavusi sezoniška ūkinė veikla. Apie tai daug perskaitome kraštotyrininkų, etnologų darbuose. Susipažinsime su žymiausiu XX a. kraštotyrininku Baliu Buraču ir jo etnografiniais kaimo žmonių sezoninių darbų aprašymais.

Pasaulėžiūra – susiklostęs žmogaus ar grupės, visuomenės požiūris į pasaulį, jo reiškinius, visa ko priežastis.

Balys Buračas (1897-1972) – lietuvių pedagogas, fotografas, etnografas, kraštotyrininkas. Būdamas aštuoniolikos už savo paties gražiai išdrožintą lazdą mainais gavo dumplinį fotoaparata, su kuriuo nesiskyrė visą gyvenimą. Keliaudamas per kraštą daug fotografavo, surinko tautosakos, papročių, žaidimų, šokių aprašymų, buvo sukaupęs 6400 margučių, 800 lietuvių tautinių juostų kolekcijas, paskelbė apie 600 straipsnių, kryždirbystei skirtą albumą (kartu su Antanu Stravinsku). Sukaupė milžinišką fotoarchyvą, kurio išliko 11 000 negatyvų.

Tautosakos rinkėjas Balys Buračas išeina iš namo, prisikrovęs pilną pintinę drožinėtu skulptūrų.

Lietuvių tautosakos rankraštyno fototeka (LTRFt 1)

Susiskirstę į grupes paskaitykite ištraukų iš lietuvių etnografo Balio Buračo knygos „Lietuvos kaimo papročiai“ ir atsakykite į klausimus.

Pavasariui švintant, kaimo trobose pasigirsta triukšminga audžiamųjų staklių sutartinė:

– Pykšt-pokšt, tapu-tau, pupu-pupu, klepu-klepu!

Įename vienon kaimo trobon. Viduasly stovi plačiai išsiskėtę mestuvai¹ ir, metėjos ranka sukami, vyturiuojas, sukinėjasi čia į vieną pusę, čia į kitą lyg koks vėjo malūnas užkerėtas. Aplink mestuvus nuo pat žemės iki lubų vingiuoja plati siūlų juosta, lyg koks žaltys liptų į medį. Sukantis mestuvams, siūlai mirga visokiomis spalvomis.

– Turiu čeverykus, neturiu trinyčių! - rėkia girgždėdami mestuvai (Buračas 19).

¹ Mestuvai – audimo įrenginys, ant kurio vyniojami siūlai audimui.

Mergina prie audimo staklių
Nuotrauka B. Buračo, 1933, LTRFt 7

Senovinės audimo staklės

Mūsų krašte senovės papročiu vienas didysis žlugtas² skalbiamas pavasarį, upių ledams išėjus, o antras – rudenį, nuvalius laukų derlių, prieš upėms užšalant. Visi kiti žlugtai vadinasi tik kasdieniai skalbinių praskalavimai.

Šiandien skalbėjos jau veik nežino įdomių senovės skalbėjų papročių. Kitaip būdavo senovė, kai veik viso kaimo skalbėjos pavasarį išeidavo į kurį nors paupį ar paežerį ir sutartinai skalbdavo, velėdavo baltas drobes, net laukai skambėdavo. O seniau nepalyginti daugiau išsiausdavo drobių, rankšluosčių ir kitų audinių. Baltuodavo visos kaimo lankos, baltinamom drobėm nutiestos.

Visais paupiais ir paežeriais kartu su bangomis aidi, liuliuoja linksma skalbėjų sutartinė:

Pro tėvelio didį dvarą
Srauni upė teka.
Ten mergelė lelijėlė
Plonas drobes skalbė.
Ir atjojo bernužėlis,
Baltas dobilėlis.
– Padėk, Dieve, mergužėle,
Drobių audėjėle! (Buračas 21)

Mergina skalbia Žlugtą
Nuotrauka B. Buračo, 1933, LTRFt 22

² Žlugtas – skalbinių virinimas šarme ir skalbimas.

Prasidėjus kaime mėšlavežiui, visos tvankių tvartų durys atsidaro ligi pat galo. Nusikalėję patamsėje tvarto gyventojai karvės, ožkos, kiaulės ir žąsys, visokiais balsais reikšdami savo didžiausią džiaugsmą, leidžiasi į laukus vasaroti.

Ūkininkas rūpestingai taiso mėšlavežiui vežėčias¹. Iš linmarkos² ištraukė pamerktus brinkyti perdziūvusius ratus. Iš pastogės išvilko medžius.

Didelė talka, reikia surankioti bent dvi poras palaikių vežėčių. Kitaip ir su talka nė per savaitę tvarto neištuštinsi, o šienapjūtė čia pat. [...]

Kaime visi kiemų vartai atviri ligi pat galo. Gatvėje šiuo metu vaikų nepamatysi: kas drįstų painiotis, kada pilni ir tušti vežimai vienas kitą veja kaimo gatve, o bernai dainuodami ir švilpudami risčiomis lekia.

Štai pamatysi vilkstinė valkčių ir traukia į lauką. Kiekvieno valkčio gale stovi vienmarškinis berniokas, rankas ligi alkūnių pasiraitęs. Vienas linksmi švilpauja, lyg švilpynėlę radęs, kitas, pliauškindamas vadelėmis pavargusį kuiną, dainuoja:

– Oi, ratai ratai,

Prakeiktos vežėčios.

Druškai sukalti,

Jie nieko nekalti [...] (Buračas 24-25).

Moterys krato mėšlą
Nuotrauka B. Buračo, 1933,
LTRFt 9031

Veik visoje Lietuvoje tebėra išlikęs įdomus senovės paprotys artojo „krikštas“ – pirmą arimo dieną pavasarį artojų laistymas vandeniu. Kai pavasarį pirmą kartą išėję arti artojai pareina namo, šeimininkė išeina kieman artojų pasitikti su šaltu vandeniu ir aplieja kartais net pilnu kiburu vandens. Artojo krikštijimas turi ypatingą reikšmę. Dzūkai artoją vandeniu lieja, kad žemė

¹ Vežėčios – prastas vežimas, skirtas žemės ūkio darbams.

² Linmarka – prūdas, į kurį merkiami linai.

Vyras aria žemę. Už jo matyti Kupiškio bažnyčia, du vėjo malūnai, namai
Nuotrauka B. Burašo, 1934, LTRFt 147.

nedžiūtų ir javai derėtų. Rytų Lietuvos aukštaičiai lieja, kad žagrė nerūdytų ir javai derėtų. Žemaičiai (Šiaulių ir Mažeikių apskr.) lieja artoją ir arklius, kad artojas ir gyvuliai, darbą dirbdami, neprakaituotų vasarą, per kaitras. Artojui atėjus į gryčią, šeimininkė jį pavaišina koku skanėstu ar gerimu. Tuo ir baigiasi linksmas artojų krikštas (Buračas 29).

– Sakyk, tėve, kaip seniau, balanos gadynėje³, ardavote, kai geležies nebuvo. Juk pats tuos laikus dar pameni?

– Va, aš pats ariau medine žagre, tik ant pat išaros⁴ galo būdavo užkalta geležėlė kaip ragelis. Visas arklas būdavo vieno medžio. Nueini, būdavo, miškan, išsilupi kokį medį su visu kelmu, aptašai kiek – ir arklas. Kai pakinkai porą stiprių ariamųjų jaučių, kuriems ant nugaros artojas gali ir popiečio numigt, tai, būdavo, eina kaip koks traktorius.

– Tai gal dėdė ir jaučiais arei?

– Kur nearsi, dainuodami ardavom, jaučiai palengva rėplioja, ką beveiksi – ir dainuojam.

Kai viso kaimo artojai dainuodami būriais ardavom, linksma būdavo ir nepavargdavom nė su kelmine žagre ardami. Prieššventy kiek anksčiau iš lauko parėję, dar sueidavom mergiočių pašokdinti (Buračas 32).

Dviejų jaučių jungu aria angelas,
lietuviško tipo š Šv. Izidorius
Pauliaus Galaunės piešinys, 1930.

³ Balanos gadynė – taip dažnai pavadinami baudžios laikai Lietuvos kaime arba tiesiog gyvenimas, kai pasišviesdavo su balanomis.

⁴ Išara – arklo medinė dalis, kuri apkalama geležimi.

Šienapjūtė - Jonas
Gudelis, Juozevičius,
Jurgis Poška šienauja
pievą.
Nuotrauka J. Buračo, 1938,
LTRFt 8904.

Gal nė vienas žemės ūkio darbas nėra dirbamas su tokia linksma darbo nuotaika kaip gražioji šienapjūtė. Taip yra gal todėl, kad šienapjūtė yra vienas maloniausių ir gražiausių žemės ūkio darbų, nors tai nėra ir lengvas darbas. [...] Čia suskamba pjovėjų sutartinai pustyklėmis žvanginami dalgiai, čia žvilga jie kaip plieno kardai, aukštai iškelti virš pjovėjų pečių, nešami galan pievos pradalgių¹ baro. O pjovėjų gražumas! Vyrai, kaip bijūnai raudoni, apsilvilkę baltais drobiniais vasaros rūbais, ir pasipuošę geltonomis šiaudinėmis skrybėlėmis.

Štai ir kitas šienapjūtės vaizdas. Pievoje eilių eilės tyso gražiai suverstų šieno pradalgių. Merguzėlės kaip surikiuotos žengia viena paskui kitą ir, sutartinai švytruodamos grėbliais, grėbia šieną. Šieną grėbti nėra sunku, todėl grėbdamos dainuoja šienapjūtės grėbėjų dainelę:

Valio, pievą, pievytėlę,
Valio, baltą dobilėlį.
Man' grėblelis išrašytas,
Iš berniukų išprašytas. [...]

Pievoje mirga įvairiaspalviai – žaliarmargiai, raudonmargiai, mėlynlangiai, mėlynjuosčiai, geltonlangiai, žaliajuosčiai ir kitokie margiausi margo lino marginėliai – mergaičių drabužiai kaip velykiniai kiaušiniai. Saulėj spindi gelsvos kasos, pievų gėlėmis apkaišytos ir vainikais vainikuotos.

Mergų grėbliai – tai ne dalgiai, dailiai, gražiai padaryti, gėlėmis išrašyti, jų kotai, veidrodinių šukių prisagstyti, žibančių vario vinių prismaigstyti ir kitais žibučiais pagražinti, saulėje jau iš tolo švyti, kaip žaibas žaibuoja (Buračas 52-53).

¹ Pradalgė – dalgiu ar mažina vienu metu pjaunamas pievos ar javų ruožas.

Šienapjūtės pabaiga –
moterys pina gėlių vainikus.
Nuotrauka B. Buračo, 1932,
LTRFt 9112,

Linktelėjusi galvą, vainiko nešėja pradeda vainiko įteikimo kalbelę²:

– Atėjo svetys, vardu rugys, kuris visą metų sunkų vargelį vargo: šaltį ir lietus kentėjo. Niekas jo negailėjo, niekas jo neužstojo, žiemą nuo šalčių tik sniego pusnis užklojo. Atėjo pavasaris, Dievas atsiuntė šilimą ir perkūnus, kurie atgaivino rugelį tą žiemkentelį. Paaugęs ligi žmogaus stuomens³, jis sukrovė kvepiančius žiedelius ir uždulkino jais visus laukelius. Šviesi dangaus saulėlė visą mielą vasarėlę brandino jos varpose grūdelius, džiugino duonutės laukiančius alkanus žmonelius. Džiaugėsi gyvulėliai ir maži paukšteliai, jog ir jie bado nematys. Kada geltonos sunkios varpos nusviro žemėn, atėjo jauni berneliai ir mergelės, kirto juos ir į pėdus rišo. Dabar gi tas svetys nebuvėlis prašo tamstų, kad jis būtų linksmas sutiktas ir maloniai priimtas. Jis reikalauja, kad daržinės būtų išvalytos, klojimas iššluotas ir klėtys išvedintos, nes jis netrukus pareis iš ten ilsėtis.

Šis puikus mūsų vainikėlis nupintas iš brangiausių gėlelių – iš auksinių rugių varpelių. Prašom jį priimti ir mūsų jaunų nepamiršti. Mes už visus tuos savo vargelius neprašom didelių dovanų – nei auksų, sidabrų, nei deimantų brangių. Mūsų talkelei reikia už stalo vietelės, o ant balto stalo kad būtų nors juodos duonelės su sviesteliu ir balto sūrelio su ragaišiu⁴. O prie to viso gal dar surasi ir kokios sulelės užkandžiui nulieti, kad nepaspringtumėm. Turi plačią gryčią ir gražią seklyčią, šen ar ten leisi jauniems talkininkams patrepsėti – rugelį pakulti. Skalsa⁵ ir laima visiems! (Buračas 75-76).

Kulti spragilu⁶ nesunku, aišku, jei visi gerai sutaria. Kūlimo taktui palaikyti dažnai dainuojamos tam tikros kūlimo dainos, arba „spragilinės“. Kada kulia vienu spragilu, sako: „Ubags na-

² Čia vaizduojamos rugiapjūtės pabaigos apeigos, kai iš laukų su rugių vainiku grįžta pjovėjai ir įteikia vainiką ūkio šeimininkams.

³ Stuumuo – kūno dalis nuo kaklo iki kojų.

⁴ Ragaišis – pyragas, duona.

⁵ Skalsa – užtekimas ilgam, gausumas, turtas.

⁶ Spragilas – įrankis kūlimui, daromas iš koto ir prie jo prikabintos buožės.

Rugių pjovėjai parneša rugiapjūtės pabaigtuvių vainiką.

Nuotrauka B. Buračo, 1936,
LTRFt 170.

bags, ubags nabags...” Dviese kuldami, taip liežuviu mala: „Du duona, trets putra, du duona, trets putra...” Keturiese: „Pats su pačia, merga trečia, senis, senė ir piemenė...” Penkiese: „Šiupelytė nutašyta, buto kampe pastatyta...” Šešiese: „Lenta nutašyta, kampe pastatyta...” Tačiau pritariamieji žodžiai kiekvienoje apylinkėje savi ir vis bent kiek kitokie.

Kuliant kiekvienas kūlėjas turi žinoti, kurion vieton turi savo spragilu mušti, kad nesuduotų ton pačion vieton, kur kitas mušė. Kiekvienon vieton mušama po vieną kartą. Kuldami vieni eina pirmyn, kiti – atbuli atgal. Retas atsitikimas, nors ir šešiese kultų, kad kuris ką nors kultuvu užgautų.

Rytą kiemas, baigęs kūlimą, pučia ratų stebulę¹. Taip praneša kaimui, kad jau darbas baigtas, nes paprastai kiemai tarp savęs lenktyniauja (Buračas 113).

Spragilas – etnografinis įrankis javams kulti

¹ Stebulė – rato dalis, kurioje sukasi ašis.

? Klausimai
ir užduotys

1. Kokį įspūdį susidarėte perskaitę apie praeities darbus ir kaimo žmonių gyvenimą?
2. Su koku nusiteikimu apie praeitį pasakoja autorius? Atsakymą pagrįskite.
3. Ką nauja sužinojote apie senuosius ūkio darbus bei jų sezoniškumą?
4. Koks tautosakos vaidmuo atsiskleidžia pateiktose ištraukose? Kaip ji dalyvauja kasdieniame gyvenime: raskite atitinkamus epizodus, pacentuokite.
5. Palyginkite Veronikos Povilionienės ir Balio Buračo pasakojimus. Kuo jie panašūs ir kuo skiriasi?

Senasis kalendorius

Nuo seniausių laikų žmonės laiką matavo žvelgdami į saulės ir mėnulio kelią dangumi. Atsiradus žemdirbystei (o Lietuvoje tai yra maždaug 2000 m. pr.Kr.) laikas pradėtas skirti į metų ketvirčius pagal saulėgrįžas ir lygiadienius. Po Lietuvos krikšto gamtos reiškinių ir žemės ūkio darbų seką žmonės susiejo su krikščioniškųjų švenčių vardadieniais. Nuo XVI a. Lietuva perėmė popiežiaus Grigaliaus XIII kalendorių, kuriame pagrindinė naujovė – keliamųjų metų atsiradimas.

Mėnesiai senovėje turėjo savitus pavadinimus:

Sausis – rago, vilkų mėnuo,

Vasaris – ragutis, pridėtinis,

Kovas – karvelinis, balandų mėnuo,

Balandis – sultekis, Velykų mėnuo,

Gegužė – žiedis, sėmenis,

Birželis – sėjinis, visjavis,

Liepa – šienpjūtis, kirmėlius,

Rugpjūtis – degėsis, pjūmonies mėnuo,

Rugsėjis – paukštlėkis, viržių mėnuo,

Spalis – septintinis, lapkritis,

Lapkritis – gruodinis, vėlių mėnuo,

Gruodis – siekis, Kalėdų mėnuo.

Mėnesių pavadinimai glaudžiai susiję su atitinkamu metu vykstančiais gamtos reiškiniais bei žmogaus laukiančiais darbais. Štai, manoma, sausio mėnuo Rago vardu vadintas dėl to, kad tuo metu elniai meta ragus, Kovas gavo paukščio vardą, nes tuo metu į kraštą nuo Baltijos ir Šiaurės jūrų parskrenda kovai, be to, tai mėnuo, kada senovės lietuviai patys traukdavo į karinius žygius. O štai Balandis gavo vardą nuo balandos žolės, kuri tuo metu jau žaliuoja, o karveliniu tas pats mėnuo vadintas, nes tai laikas, kai garsiausiai burkuoja karveliai.

Metų pradžia laikytas pavasaris. Tikėta, kad pavasario šilumą parneša paukščiai, tad kovo mėnesį daug dienų paskirta būtent jiems:

kovo 4 d. – Kovarnių arba špokų diena (vėliau tapusi Kazimierinėmis),

kovo 19 d. – Pempės (Knyvės) diena (vėliau Juozapinės),

kovo 25 d. – Gandrinės. Nuo šios dienos artojams šeimininkės jau duodavo pavakarius.

Tolesnės išskirtinės dienos labai glaudžiai susiję su žemdirbių darbais: balandžio 4 d. – arimo pradžia (Izidorius diena),

balandžio 23 d. – Jurginės – ganiavos pradžia,

balandžio 25 d. – šv. Morkus – daržų sodinimo pradžia.

Birželio 13 d. – Antaninės – žymėjo šienapjūtės pradžia.

Rugpjūčio 24 d., per šv. Baltramiejaus šventę, sakyta, kad išskrenda gandrai ir kad laikas avis pjauti.

Nuo rugsėjo 8 d., kai sietynas kyla Jaučio žvaigždyne ir švenčiama šv. Mergelės gimimo diena, sakoma, kad jau laikas rugius sėti.

Lapkričio 11 d., per šv. Martyną, baigdavosi ganiavos laikas, piemenėliai gaudavo atlygį už tarnavimo pas ūkininką metus.

Dienos ilgumas, oro sąlygos lemdavo ir laisvalaikį bei vaikų mokslus. Štai ilgiausi vaka- rojimai namuose vykdavo žiemą, kai, anksti sutemus ir turint daug nesunkaus darbo, žmonės rinkdavosi į vieną gryčią ir sekdamas pasakas, žaisdavo, dainuodavo. Kartu nepaleisdavo iš rankų ir darbų – verpimo, plunksnų plėšymo, pynimo, drožinėjimo. Piemenėliai XIX a., XX a. pradžioje mokslus dažnai pradėdavo tik baigę ganymą ir tęsdavo juos iki kitų metų Jurginių.

Parengta pagal Liberto Klimkos knygą „Lietuviškų švenčių rate“ (2009)

? Klausimai ir užduotys

1. Kas yra lygiadienis ir saulėgrįža? Remdamiesi žodžių daryba, paaiškinkite žodžių reikšmes. Kada jos švenčiamos?
2. Kada Lietuva priėmė krikštą? Raskite informaciją.
3. Kas yra keliamieji metai? Raskite informaciją.
4. Remdamiesi mėnesių pavadinimų kilmės paaiškinimais, pabandykite interpretuoti, kodėl gegužė vadinta sėjiniu, birželis – visjaviu, rugsėjis – paukštlėkiu, viržių mėnesiu.
5. Suskaičiuokite, kiek mėnesių trukdavo mokslo metai piemenėliams.
6. Pasvarstykite, kieno gyvenimas daugiausia priklauso nuo metų ciklo: medžiotojo, žemdirbio, amatininko, mokslininko, moksleivio. Pateikite argumentų.

Darbo dainos

Kiekvienam metų laikui, vos ne kiekvienam svarbiam darbui buvo skirtos savitos dainos, išsiskiriančios tam tikrais poetiniais, motyvais, vaizdais, temomis, nuotakomis. Šiandien klausydami senųjų dainų jau tikriausiai nebesuvoktume, kuriam gyvenimo momentui jos buvo pri- skirtos, o anksčiau pavasarį uždainavęs kalėdinę dainą ar per Kalėdas šienapjūtės valiavimą¹ dainininkas būtų smagiai išjuoktas.

Viena gražiausių pavasario dainų, atliekama atėjus sėjos laikui, yra „Aš išdainavau“. Ja per- teikiamas dainavimo suteikiamas džiaugsmas ir kartu rūpesčius dėl labai atsakingų metų pra- džios darbų. Paklauskite įrašo.

¹ Valiavimas – improvizacinė vyrų šienpjovių daina, atliekama šienaujant.

Aš išdainavau

Aš išdainavau
Visas daineles,
Dar vienos nedainavau.
Kad aš dainavau,
Toli girdėjau,
Klaipėdelės miestelyj.
Atein laivelis
Per Nemunėlį
Su brangiais tavorėliais.
Ne su rugeliais,
Ne su mieželiais,-
Su žaliais meironėliais.
Eikiv, sesele,
Meironų sėti,
Eikiv, mana mieloji.
Juo rečiau sėjau,
Juo tankiau dygo
Mudviem brangus meironas.

Klausimai ir užduotys

1. Raskite informaciją:
Kas tie apdainuojami meirūnai? Kuo jie galėjo būti svarbūs? Kur juos sėdavo merginos?
2. Kaip suprantate dainos pabaigą?
3. Padiskutuokite, kada dainos tekstas yra aiškiau suprantamas ir įtaigesnis: skaitomas tyliai, deklamuojamas, dainuojamas?

Visai kitokiomis emocijų spalvomis nuspalvintos rugiapjūtės dainos. Jos gimė dar tada, kai rugiai buvo nuimami rankomis, naudojant tik mažus pjautuvus. Alinantis darbas greičiausiai nulėmė ir liūdną, ilgesingą jų nuotaiką. Nesudėtinga tęsiama melodija skambėdavo tuo metu, kai moterys pailsusios sustodavo trumpam atsikvėpti. Išgirskite šią nuotaiką.

Bėkit, bareliai

Bėkit, bareliai,
Da galan valako.

Gali valako
Raitelių pulkelis.

Tami pulkely
Ir mano broialis.

Tik ma broialis
Nei geria, nei valgo.

Nei geria, nei valgo,
Mergelį kalbina:

– Mergela mano,
Vai, jaunoji mano,

Ar aisi už mani,
Ar būsi tu mano?

Pas mani šalaši
Tai linksma, tai graži.

Pas mani nameliai
Baltojo mūrelio.

Pas mani langeliai
Šviesaus zerkoželio.¹

– Berneli mana,
Neisiu už tavi,
Nebūsiu aš tavo.

Pas tavi šalašė
Tai tamsi, tai liūdna,

Pas tavi nameliai
Sausojo medelio,

Pas tavi langeliai
Tamsiojo stiklallo.

? Klausimai ir užduotys

1. Kas yra barelis ir kodėl jo prašoma bėgti? Kokia poetinė priemonė čia pavartojama?
2. Savais žodžiais papasakokite, kokia situacija vaizduojama dainoje.
3. Pasekite, iš kieno pozicijų visa perteikiama.
4. Kuo giriasi brolelis? Kaip manote, kodėl?
5. Ką atsako mergelė? Kaip manote, ar brolelio piršlybos bus sėkmingos?
6. Pasiremdami dainos tekstu pabandykite nusakyti, koks gyvenamasis būstas buvo laikomas gražiu, geidžiamu ir koks dažniausiai pasitaikydavo kasdienybėje.

¹ Zerkoželis – veidrodėlis.

Liūdnam skamba ir kita rugiapjūtei skirta daina. Joje girdime ne tiek nuovargį, kiek artėjančio rudens vėjus ir nedrąsų sūnaus skundą:

Pūtė vėjas

Pūtė vėjas,
Pūtė vėjas ažuolą
Ažuolėlį.

Nepūsk, vėjas,
Nepūsk, vėjas, ažuolo
Ažuolėlio.

Ba nemoka,
Ba nemoka ažuolas
Atsipūste.

Nei šakelėm,
Nei šakelėm
Atlinguotie.

Barė tėvas,
Barė tėvas sūnelį
Sūnaitėlį.

Nebark tėve,
Nebark tėve sūnelio
Sūnaitėlio.

Ba nemoka,
Ba nemoka sūnelis
Atsibarte.
Nei žodelio,
Nei žodelio
Atsakytie.

? Klausimai ir užduotys

1. Šios liaudies dainos tekste matome išplėtotą paralelizmą. Prisiminkite, kokia tai poetinė figūra.
2. Kas su kuo lyginama dainoje?
3. Tekste nepasakoma, dėl ko tėvas bara sūnų. Girdime tik prašymą to nedaryti. Pasamprotaukite, dėl ko galėjo rugiapjūtės dainoje tėvas barti sūnų? Pabandykite įsivaizduoti tokią situaciją.
4. Pasidalinkite, ką darote jūs, kai norite išvengti tėvų barimo ar bausmės. Ar mokate atsiprašyti, paprašyti atleidimo, bausmės sušvelninimo?

Rugiapjūtės dainos skiriamos į ryto ir vidudienio bei vakaro dainas. Pastarosiose daugiausia dainuojama apie besileidžiančią saulę, sunkią martelės ar dvaro darbininkės dalią ir dienos darbų pabaigą. Paklauskite.

Rūta žalioji

Rūta žalioj,
Jau vakaras vakarėlis
Rūta žalioj.

Rūta žalioji,
Krito rasa an baro
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Puolė saulė an medžių
Rūta žalioj.

– Rūta žalioj,
Laiske mani namopi
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Kad tu mani nelaisi
Rūta žalioj.

Rūta žalioji,
Palais mani saulažė
Rūta žalioj.

Rūta žalioji,
Ir šviesusai mėnulis
Rūta žalioj.

Rūta žalioji,
Vakarinė žvaigždėlė
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Laukia mani motulė
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Terpu varių vartelių
Rūta žalioj.

– Rūta žalioj,
Aik, dukrela, klėtėlėn
Rūta žalioj.
Rūta žalioj,
Sėsk, dukrela, už skobnių
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Valgyk, dukra, nevalgius,
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Gerk, dukrela, negėrus,
Rūta žalioj.

Rūta žalioj,
Gulk, dukrela, nuvargus,
Rūta žalioj.

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite tekstą ir pasitikslinkite, koks vakaro metas vaizduojamas.
2. Į ką kreipiasi dainos subjektas, kas jis pats yra?
3. Kaip suprantate pasakymą: *paleis mane saulelė, mėnulis ir vakarinė žvaigždėlė* ?
4. Iš ko suprantate, kad motulė labai laukia dukrelės ir rūpinasi ja? Pačiuokite.
5. Dainoje nuolat kartojamas priedainis „rūta žalioj“.
6. Vytautas Mačernis „Vizijų“ cikle apie anų laikų žemdirbius taip sako: „Jų rankos buvo grubios, kietos, pajudavę ir suskirdę, / Jų sielos – aiškios, šviesios, lyg mažų vaikų“. Ar etnografiniai aprašymai ir perskaityti dainų tekstai tokį poeto teiginį pagrįstų, ar ne. Pasvarstykite.

Kūrybinė užduotis

Sudarykite savo šeimos kalendorių. Nurodykite jame, kada kokias šventes švenčiate, kokiais pomėgiais užsiimate įvairiais metų laikais, kokius sezoninius darbus dirbate. Kalendorių pristatykite klasėje.

Šventės, jų tradicijos praeityje ir dabar

Tradicinės lietuvių šventės glaudžiai susiję su metų kaita ir žemdirbiškais lūkesčiais. Dauguma švenčių labai senos – siekiančios pagoniškus laikus. Senieji švenčių momentai ilgainiui buvo primiršti, juos pakeitė krikščioniškų švenčių atributika ir simbolika, tačiau įdomu, kad dauguma krikščioniškų švenčių šventimo datomis nuo seno sutapo su pagoniškomis, o senieji apeiginiai momentai įgijo krikščionišką prasmę. Susipažinkite su švenčių tradicijomis, žvelgdami į Jono Balio iš skirtingų Lietuvos vietovių surinktus paliudijimus.

Štai ką XX a. pirmoje pusėje žmonės pasakojo apie svarbiausias žiemos šventes – Kūčias ir Kalėdas:

- Kūčiose dirbdavo ir tebedirba tik tuos darbus, kurie reikalingi šventėms. Taigi, linų nebraukia, nekulia, miškan nevažiuoja, neverpia, nemala. Vyrų ruošiasi, parūpina pašaro, kūrena pirtį, moterys valosi, kepa pyragus, valgius gamina (Zarasai);
- Žmonės visą Kūčių dieną būdavo ir esti nevalgę. Kai pamato Vakarinę žvaigždę, tada sočiai prisivalgo (Zarasai);
- Seniau nešdavo šieno visas rezgines. Šiek tiek sudėdavo ant stalo, likusį padėdavo po stalu. Ten vaikai ir piemuo nakvodavo. Tą šieną rytą gyvuliams atiduodavo. Tatai „gyvulių Kūčios“ (Pagirio valsčius);
- Kūčių valgiai: 1) kisielius, verdamas iš avižinių miltų, 2) šustinis, avižinės kruopos iš virtų, o paskui išdžiovintų grūdų, 3) grucė, padaryta iš miežių, 4) grybai, 5) rasalas arba barščiai, 6) slizikai, kepami iš kvietinių miltų (Naujamiesčio valsčius);
- Kūčių vakarą meilina numirėlius. Žmonės sako, kad kai gimsta Kristus, tai visi numirėliai prisikelia ir ateina aplankyti savo namų. Todėl Kūčių vakarą nenuima nuo stalo valgių. Be to sako, kad naktį ateinąs „kūčiavoti“ Dievo avinėlis (Kamajų valsčius).
- Per Kalėdas žadina bites, kad jos daug medaus neštų (Rokiškis).
- Pirmą Kalėdų dieną vaikai daro „varmasą“: eina didelė vaikų grandinė paskui vienas kitą už juostų nusitvėrę ir kiekviename kieme prašo dovanų (Rokiškio apylinkės).

Kūčių diena (gruodžio 24) laikyta ypatinga: jei ryte pramigsi – būsi tinginys visus metus, buvo būtina nesibarti, jei nori kitais metais darnoje su namiškiais gyventi, būtina buvo ir skolas atiduoti, kad ir kitais metais skolų išvengtum, jei kas buvo anksčiau susipykęs – būtina susitaikyti. Per Kūčias balta staltiese tiesiamas stalas, dedamas kryželis, paplotėlis. Tikėta, kad Kūčių naktis stebuklinga, kad vidunaktį vanduo virstąs vynu, o gyvuliai kalbasi žmogaus balsu. Buvo atliekama daug vedybinių burtų. Kalėdų dieną katalikišku papročiu švėstas Kristaus gimimas. Taip pat džiaugtasi ir pradedančia ilgėti diena, pasniko pabaiga, smagiais žiemos pasilinksminimais.

Nuo Kūčių vakaro iki Trijų karalių šventės (sausio 6-tosios) Lietuvoje linksmintasi skirtingai: Rytų Aukštaitijoje į svečius vaikščiodavęs Senis Kalėda, Šiaurės rytų Lietuvoje po kaimus važinėdavę persirengėliai čigonais, meška ir ožiu, Žemaitijoje vaikščiodavę dvylika bernelių,

Suvalkijoje per suolą šokdintas persirengėlis – „šyvis“. Tarpušventis baigdavęsis Trijų Karalių švente, kurios metu per kaimą eidavo trys persirengėliai – karaliai.

Tada ateidavo Mėsiedas – laikas nuo Trijų Karalių iki Užgavėnių. Laikotarpis taip vadintas todėl, kad jo metu buvo galima valgyti mėsą, tuo tarpu prieš jį ir po jo buvo pasninko tarpsniai – adventas ir gavėnia. Mėsiedo metu buvo įprasta smagiai linksmintis, žaisti, rengti šokius. Šiuo metu keltos ir vestuvės.

Laikotarpis baigdavosi Užgavėnių švente, švęsta žiemos pabaigoje:

- Jaunimas Užgavėnių dienai pradeda ruoštis iš pat ryto. Ličynas (kaukes – J.S.) darosi medines, kurios stovi metai iš metų, bet neretai iškerpa ir iš kailio. Rėdosi žydais, čigonais, vingriais (vengrais), ubagais, gervėmis, ožiais ir kt. (Žagarė).
- Tikrasis Užgavėnių džiaugsmas prasidėdavo tik pritemus. Tada kaimai atgydavo, tikrosios Užgavėnės prasidėdavo. Per kaimą, per visas pirkias, eidavo visokiausi žydai, žvėrys, baidyklės, ir kiekviena grupė su savo išdaigom. Viskam vadovavo senoji karta. Kartais nususukdavo ir kaimyniniam kieman. Visi dalyviai galų gale nusikraustydavo kaimo vakaruškosna ir čia savo pramonės parodydavo. Prieš pusiaunaktį baidyklės visus iš pasilinksminimo išgindavo (Dusetų apyl.).
- Vakarop šunims pradėjus didžiai loti, pamatėm būrį jaunikaičių su vaikais bevežant Morę. Kurs tiktai vaikas prie Morės prisiartinio, tas gavo bent per šoną su spragilu. Išėjo me tokių svečių sutikti. Svila pamylėjo Morės vadovus ir išleido (Žemaitija).
- Tuojaus kas tik gyvas puola Morės vežiotojų sutikti. Vieni juos iš paslapčių pila šaltu vandeni, kiti mėto šlapiu sniegu. Morininkai ginasi ilgais botagais ir pagaikščiais (Kretinga).
- Užgavėnėse valgo mėsą dvylika kartų, kad jos turėtų per visus metus, t. y. per 12 mėnesių (Dusetos).
- Prieš užgavėninę dieną valgoma devynis kartus, o Užgavėnėse – dvylika kartų. Todėl tai dienai visi pasistengia daug riebių valgių pasitiekti. Ypač mėgstamas šiupinys, kopūstai, vėdarai, blynai, dešros ir pyragaičiai (Žemaitija).
- Pirmoji Pelenų dienos (ji minėta likus 40 dienų iki didžiojo ketvirtadienio) naujiena – įspūdžiai iš Kanapinskio su Lašinskiu „kovos“. Tos dienos rytą ateina kaimynė ir klausia: „Kas nauja pas tamstas?“ – „Nieko.“ – „O pas mus kad buvo... Kad susidraskė – visą naktį davė, davė...“ – „Tai kas gi buvo?“ Po liūdnam nusakytos naujienos greitai taria: „Gi Kanapinskis su Lašinskiu.“ (Padubysys).

Vėliau nekantriai laukta pavasario, šilumos, žalumos ir Velykų. Tiesa, ketvirtąjį gavėnios sekmadienį švęstas Pusiaugavėnis arba Krykštai. Sakyta, kad tądien „Gavėnas per žardą pervirto“.¹ Ant to žardo vaikai rasdavo sau smulkių dovanėlių. Likus savaitei iki Velykų – Verbinės. Žmonės nešdavę visžalių augalų puokšteles, o Vilniaus krašte – puošniąsias verbas iš džiovintų žolynų, pašventinti į bažnyčią. Verba simbolizavo palmės šakas, kuriomis buvo nuklotas kelias Kristui,

¹ Žardas – karčių statinys linams, kanapėms džiovinti.

einančiam į Jeruzalę. Verbų sekmadienio rytą su kadagio šakele buvo nuplakami šeimynos nariai, kad per metus būtų sveiki ir neapsnūdę.

Vėliau – Didžioji savaitė. Laikyta, kad šią savaitę negalima bartis, ginčytis, pavydėti, ko nors skolintis ar skolinti. Didysis ketvirtadienis vadintas švarioju arba žaliuoju. Tuomet šeima uoliai tvarkydavusi namus, puošdavusi juos žolynais. Didysis penktadienis – Kristaus nukryžiuavimo diena, senovėje dar vadintas ir Vėlių velykėlėmis. Tądien lankyti kapai, protėvių melsta pagalbos. Didįjį šeštadienį iš bažnyčios žmonės parsinešdavo šventinto vandens ir ugnies. O štai ir Velykų rytas. Apie jį taip papasakota:

- Saulė Velykų rytą šokinėja iš džiaugsmo, kad Kristus prisikėlė. Norint pamatyti šokančią saulę, reikia pasižiūrėti, kai einama aplink bažnyčią (Rokiškis).
- Velykų rytą nešama bažnyčion šventinti velykiniai valgiai: marginti kiaušiniai, pyragas, mėsa. Taip daroma, kad šeimos nariai, paragavę šventintų velykinių patiekalų, būtų dori, geri žmonės, tarpusavy nesivaidytų ir nesipyktų, kad namuose būtų ramybė ir broliška santaika (Veliuona).
- Velykų naktį „Velykų bobutė“ vežioja vaikams margučius. Todėl tą naktį reikia uždaryti šunis, kad jos nesudraskytų. Rytą atsikėlę vaikai randa ant lango ties savo lova „bobutės“ atvežtų margučių (Pilviškiai).
- Seniau prisidėdavo pilnas kišenes margučių ir eidavo mušti. Katras sumuša, tas ir pasiima kiaušinį. Sakoma, kad katro drūtesnis margutis, to gyvenimas ilgesnis (Keturvalakiai).
- Eidami per Velykas kiaušiniauti, vaikai sakydavo šią oraciją: „Aš mažas vaikelis, kaip pupų pėdelis. Velykų rytą lelija prašydo ne dėl manęs vieno, ale ir dėl viso svieto. Anoj pusėj gandras betupįs, sparnu berašąs, kiaušinių beprašąs. Šeimininke, negailėk, į krepšelį man įdėk“ (Girkalnis).
- Pagal Velykų pirmos dienos orą spėja ir vasaros orą: koks būna tą dieną oras, tokia bus ir vasara (Antalieptė).

Sekmadienį po iškilmingų mišių žmonės kuo skubiau važiuodavo namo ir sėsdavo prie stalo, nes tikėjo, kad jei anksčiau už kaimynus susės pusryčių, tai ir darbus tais metais atliks pirmieji. Jau pirmą Velykų vakarą per kaimą patraukdavo jauni vaikinai – lalautojai, visiems linkėdami gerų metų, dainuodami ir grodami. Antrą Velykų dieną kiaušiniauti eidavo vaikai. Būta ir daugiau papročių: atėjus Velykoms mėgta laistytis vandeniu, jaunimas supdavosi sūpuoklėse. Ne tik dėl smagumo, bet kad pasėliai aukštesni augtų. Dainuotos sūpuoklinės dainos. Paklauskite:

Supkit meskit

– Supkit meskit
Mani jaunų,
Kad užvyscia
Aukštų kalnų,
Aukštų kalnų,
Žalių girių,
Žalių girių

Vužuolijų.
Žali lapai
Nubyrėjo,
Per vupelį
Nutekėj(o).
Teką upė
Rūdzymuosun,

Duoda mani
Vargeliuo(sun).
Atadėvė
Kaip roželį,
Išdžiovino
Kaip žuvelį.

[www.saltiniai.info]

? Klausimai ir užduotys

1. Išiklausykite į dainos melodiją. Ar ji neprimena sūpavimo? Ar galėtumėte įsivaizduoti, kad ji dainuojama besisupančios merginos?
2. Vedybų tema dainoje neatsitiktinė. Mat po Velykų prasidėdavęs pavasarių piršlybų laikotarpis. Pasvarstykite, kas šios dainos lyrinis subjektas – mergaitė, mergina, marti? Iš ko sprendžiate?
3. Kokios emocijos perteikiamos dainoje?
4. Supimąsis anksčiau daugumai žmonių buvo viena iš nedaugelio galimybių atsiplėšti nuo žemės, pamatyti aplinką iš aukštesnio nei savo paties ūgis aukščio. Prisiminkite ir pasidalinkite savo išpūdžiais apie lipimą į aukštą vietovę, pastatą, skridimą lėktuvu, supimąsi sūpynėmis, žvelgimą iš aukštai į žemę. Sukurkite trumpą pasakojimą.

Labai svarbi pavasarį ir Jurginių šventė, švęsta balandžio 23-iają. Tą dieną iš tvartų į pievas išgenami galvijai. Kad jų auginimą lydėtų sėkmė, laikytasi daug prietarų. Pavyzdžiui, kad avelės nepaklystų ir rastų kelią namo, reikia jas suginus po slenksčiu pakasti tiek akmenėlių, kiek yra avelių tvarte. Kad vanagas viščiukų neišgaudytų, juos smilkydavo ar kišdavo pro stebulės skylę, kelnų kišką, drausta judinti žemę – arti, akėti. Jurginės turi ir savo dainas, kuriomis kreipiamasi į šv. Jurgį, prašoma išlesiti žolę, rasą. Tai tarsi žalumos ir vešlumo užkalbėjimas.

Paklausykite:

Kazys Varnelis (1871–1945). „Šv. Jurgis“.
Alsėdziai, Plungės r. LDM, LM 2470

Jurgi, geras vakars

– Jurgi, geras vakars,
Jurgi, geras vakars.

Jurgi, neženyta,
Jurgi, neženyta,

Tiktai viena rožė,
Tiktai viena rožė,

Jurgi, paduo raktus,
Jurgi, paduo raktus.

Jurgi, apsiženyk,
Jurgi, apsiženyk.

Ir to darželyje,
Ir to darželyje,

Jurgi, palaisk rasų,
Jurgi, palaisk rasų.

– Nėra po man¹ mergų,
Nėra po man mergų.

Tuinu² aptuinyta,
Tuinu aptuinyta,
Kuolais apstatyta,
Kuolais apstatyta.

[www.saltiniai.info]

Apie tą patį metą vykdavo ir krikščioniška šeštinių šventė, kuomet buvo puošiami kryžiai ir žmonės rinkdavosi giedoti, tikint, kad tą dieną Kristus žengė į dangų. Senovėjepanašiu metu vykusios pavasariinių sambarių šventė, skirta pasėlių apsaugos apeigoms. Po to ateidavo Sekminės – septintas sekmadienis po šv. Velykų, šventos Dvasios atsiuntimo šventė. Berželiais buvo puošiami kiemo vartai, durys, trobos vidus. Tuo metu žemdirbių šeima apeidavo rugių lauką, dainuodami parugines dainas:

Tu žilviti, doibile

Tu žilviti, doibile,
Žaliasai medeli, doibile,
Kaip tu didelis augai, doibile.
Pirma šakelė, doibile.
Antra viršūnėlė, doibile.
Pirmuos vareliuos, doibile,

Saulutė tekėjo, doibile.
Antruos varteliuos, doibile,
Mėnulis riedėjo, doibile,
Trečiuos varteliuos, doibile,
Mergelė vaikščiojo, doibile. (Adutiškis)

Tądien piemenėliai puošdavo karvių ir avių galvas gėlių vainikais, tikėdamiesi gauti už šį triušą „melstuvų“ – įvairaus maisto iš gyvulių šeiminkės. Vėliau iš tų maisto produktų pamiškėje piemenys ruošdavo bendras vaišes. Pavasario šventės baigdavosi Devintinėmis arba Vainikais, kuomet renkami ir pinami įvairūs žolynai, žaluma puošiami namai, bažnyčios. Devintinėmis baigdavusis ir pavasarinė sėja.

Pagal Liberto Klimkos „Lietuviškų švenčių rate“ (2009)

¹ Po man – man, dėl manęs.

² Tuinas – tvoros statinis, baslys, pinutis.

Klausimai ir užduotys

1. Kokios yra svarbiausios žiemos šventės?
2. Kaip seniau švęstos Kūčios ir Kalėdos?
3. Kas yra Tarpušventis? Pasinaudodami kalendoriumi raskite, kiek dienų jis trukdavo.
4. Palyginkite, kaip švęstos Kalėdos anksčiau ir dabar.
5. Kas yra Mėsiedas?
6. Kada prasideda Užgavėnės?
7. Kokie svarbiausi Užgavėnių šventės bruožai?
8. Kuo svarbi Didžioji savaitė?
9. Kada minimos Jurginės?
10. Kas, kada pindavo vainikus gyvuliams ir kodėl?

Svarbiausia birželio šventė – Rasos arba Kupolių (birželio 23), Joninių šventė (birželio 24), minima per astronominę saulėgrįžą. Jaunimas puošdavo stebules, degindavo jas arba didžiulius laužus, linksminosi, šokinėjo per ugnį. Merginos pindavo vainikus ir burdavo ateitį:

- „Iš vainikų galima buvo atspėti laimę... Eiti, skinti ir vainiką pinti ji privalėjo nepratardama nei žodžio, ir pats vainikas turėjo būti pinamas iš devynių gėlių (rūšių), nevartojant siūlo. Jeigu pavykdavo kuriai vainiką nupinti nepratarus nė žodžio, ta galėjo būti rami – laimė jos neapleis išstisus metus“.
- Joninių naktį reikia nupinti vainikas iš gėlių, paimtų iš trijų ūkininkų laukų ir iš kiekvieno lauko trejopų gėlių. Tas vainikas naktį reikia mesti į medį: jeigu vieną katrą mesi ir vainikas pasikabins, tai tais metais ištekėsi, jeigu tik iš antro karto pasikabins, tai antrais ir t.t... (Biržai).
- Joninių naktį vaikinai ir merginos susirenka ant upės kranto, pina vainikus ir juos paženklinę meta į vandenį: jei merginos ir vaikino vainikai drauge suplaukia, tai jiedu apsives (Marijampolė).

Drąsiausi Joninių naktį eidavo ieškoti paparčio žiedo, kurį pakišus po oda neva galima sužinoti, kur paslėpti turtai ar tapti visažiniu. Dar ir šiandien laikoma, kad tuo metu augalai sukaupia daugiausia gydomųjų galių, tad anksčiau ir dabar apie Jonines renkamos vaistažolės, manoma, kad Joninių ryto rasa gydanti odą ir teikianti sveikatą.

Per Joninių šventę buvo įprasta į vieną pievą ar ant vienos kalvos sueiti kelių kaimų jauniui. Tuomet atsirasdavo ir dainų, kuriomis siekta neva pašiepti kito kaimo jaunimą ir pasigirti artimaisiais, draugais:

Kupolėle, kas tave skynė

Kupolėle, kas tave skynė
– Kupolėle, kas tave skynė,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, Zankarnio mergos,
Kupolėle švento Jono.
--Kupolėle, ar gražiai skynė,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, viršūnėles skynė,
Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, su kuo surišo,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, storu pančiu,
Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, su kuo parvežė,
Kupolėle švento Jono?

– Kupolėle, su šunimi geldoj,
Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, o kur padėjo,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, ant kiaulinyčios,
Kupolėle švento Jono.
–Kupolėle, kas tave rové,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, Kurpškų mergos,
Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, ar gražiai rové,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, iš šaknelių rové,

Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, su kuo surišo,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, su šilko juosta,
Kupolėle švento Jono.
–Kupolėle, su kuo parvežė,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, su šešiais žirgais,
Kupolėle švento Jono.
– Kupolėle, vai kur padėjo,
Kupolėle švento Jono?
– Kupolėle, už vario vartų,
Kupolėle švento Jono.

Klausimai ir užduotys

1. Raskite šaltiniuose, kas yra *kupolė*, ką reiškia *kupoliauti*, *kupėti*.
2. Dainoje apdainuojami du skirtingi santykio, elgesio su kupole būdai. Kuris jums atrodo tinkamas?

Antroje vasaros pusėje svarbiausi rūpesčiai susiję su derliaus nuėmimu. Nupjovus rugius būdavo švenčiamos pabaigtuvės, dainuojamos pabaigtuvių dainos, pinamas Jievaro tiltas, šeiminkams iš laukų parnešamas rugių vainikas, vaišinamasi. Kita svarbi vasaros pabaigos šventė – Žolinės. Per jas, rugpjūčio viduryje, į bažnyčią šventinti nešami šventinti žolynai, kurie vėliau naudojami namų ir ūkio apsaugai.

Rudenį iš seniau švęstų švenčių iki šių laikų išlikusi ir gausiausiai minima – Vėlinės, arba Ilgės (lapkričio 2 d.). Jų metu lankomi kapai, meldžiamasi už mirusius. Anksčiau per šventę stengtasi mirusių vėles pakviesti į namus, pagerbti simboliniais veiksmais – apdovanojant, vaišinant, vėliau apsiribota žvakių uždegimu kapuose.

Piemenaujantiems vaikams svarbi buvo ir šv. Martyno arba Baltojo oželio šventė (lapkričio 11 d.), kurios metu piemenaujantys gaudavo atlygį už ištarnautus metus. Kad kuo greičiau pasnigtų ir nereiktų ganyti, piemenėliai prasimanydavo keistas apeigas – vesdavo ožį apie beržą tris ar devynis kartus ir dainuodavo oželio dainą.

Metai baigdavosi Kalėdų mėnesiu, kuris po Lietuvos krikšto sutapatintas su adventu. Tai buvo rimties ir susikaupimo laikas, kurio metu galiojo ir daug senųjų draudimų, pavyzdžiui: kirsti miške malkas, raštus, verpti, malti, baiminantis sutrikdyti gamtą.

Nors advento metu triukšmingai nesilinksmina, tačiau dainuotos kalėdinio laikotarpio dainos, sektos pasakos. Paklauskite dviejų advento laikotarpio dainų.

Oi, ir atbėga

Oi, ir atbėga
Bistrus alnelis,
Lėliu kalėda, kalėda,

Bistrus alnelis
Devyniaragis,
Lėliu kalėda, kalėda.

An devinto rago
Kavoėliai kalė,
Lėliu kalėda, kalėda.

– Jūs, kavoėliai,
Mano broaliai,
Lėliu kalėda, kalėda,

Oi, jūs nukalkit
Aukselio žirklas,
Lėliu kalėda, kalėda,

Aukselio žirklas,
Sidabro žiedų,
Lėliu kalėda, kalėda.

Aš nukarpysiu
Pušių viršūnes,
Lėliu kalėda, kalėda,

Pušių viršūnes,
Aglių šakelas,
Lėliu kalėda, kalėda.

Aš pamatysiu
Tėvulio dvarų,
Lėliu kalėda, kalėda.

Po tėvulio dvarų
Povos povinėjo,
Lėliu kalėda, kalėda,

Povos povinėjo,
Panos varinėjo,
Lėliu kalėda, kalėda,

Panos varinėjo,
Plūksnelas rinko,
Lėliu kalėda, kalėda,

Plūksnelas rinko,
Patalus pyłė,
Lėliu kalėda, kalėda.

Klausimai ir užduotys

1. Pagrįskite, kad dainos tekstas yra netikroviškas arba fantastinis. Išvardinkite tuos neįtikėtinus stebuklinius motyvus.
2. Kas yra numanomas dainos lyrinis subjektas?
3. Kokia dainos nuotaika? Kaip manote, kokius jausmus tokiu tekstu nori perteikti lyrinis dainos subjektas.

Oi, tu zuikeli

Oi, tu zuikeli leliumoj,
Tu trumpakoji leliumoj,

Užpuls tavi leliumoj
Šalta žiemelė leliumoj,

Šalta žiemelė leliumoj
Ir gilus sniegas leliumoj.

Nušaus tavi leliumoj
Jaunas strelciukaitis, leliumoj,

Nuims tavo leliumoj
Šiltus kailinaicius leliumoj.

[www.saltiniai.info – įrašo šifruotė]

Niūrus ir pavojingas laikotarpis baigdavosi Kūčių bei Kalėdų šventėmis, kurios žymėjo vienu metų pabaigą ir kitų – pradžią.

Klausimai ir užduotys

1. Kokia svarbiausia vasaros šventė?
2. Dėl ko miškuose ieškodavo paparčio žiedo?
3. Kas yra kupolė?
4. Kada pinamas ievaro vainikas?
5. Kaip dar vadinamos Ilgės?

Ką tik perskaitėte Jono Balio surinktą pluoštą papročių ir dainų, būdingų XX a. pradžiai bei gerokai senesniems laikams. Tačiau tradicijos nebuvo pamirštos ir vėliau. Net ir po dviejų pasaulinių karų, net ir pasikeitus kelioms kartoms, pakitus gyvenimui, yrant kaimams, augant miestams, lietuviai nepamiršo senųjų tradicijų. Perskaitykite, kaip Kalėdų ir Velykų šventes prisimena poetas Marcelijus Martinaitis:

„Gražiausia ir šviesiausia, ką prisimenu iš karo ir pokario vaikystės – tai Kūčios ir Kalėdos. Kai viskas buvo beviltiška, laukdavom tos dienos, o suaugusieji šnabždėdavosi, kad kažkas pasikeis po Kalėdų, po Velykų, po švento Jono... Visas Adventas būdavo šviesos laukimas patamsiuose, tikint jos priartėjimu. Artėjančios Kūčios ir Kalėdos mokė kantrybės ir mokė laukti.

Dabar sunku paaiškinti, kodėl tų tamsių metų Kūčios buvo tokios baltos ir šviesios? Iš kur tokios gilios dangaus erdvės Kūčių naktį, iš kur ta ugnis mažame išgąsdintame Lietuvos kaime? Regiu užtiestą stalą, tėvų veidus, lyg jie būtų apšviesti iš aukštybių krintančio nematomo spindulio, pro mažą pirkios langelį įspindusią Vakarę – Dievo, begalybės akį, viską matančią, raminančią ir tokią ryškią tą vakarą. Atrodydavo, kad kažkas vyksta didžiosiose erdvėse, kad kažkas jomis eina, kažkas klausosi... [...]

Laimingi, kurie tą vakarą dar gali susirinkti savo namuose, tėviškėje, sodyboje, virš kurios yra daug dangaus. Laimingi, kurie gali susėsti visa šeima - nuo mažo ligi seno, laimingi, jeigu neišblaškyti, nesupykinti, jeigu yra kam ir kur susirinkti. Laimingas, kas gali išeiti į kiemą, pažvelgti į dangų, paglostyti gyvulį, paduoti jam kūčelę. Laimingas, jeigu jį supa šeima, artimieji – jis regės vilties žvaigždę.

Kūčios – šeimos vienybės šventė. Jeigu grįžta mirusieji, tai gyvieji – juo labiau. Kur bebūtum, jei gali – grįžk. Todėl skubėdavau namo tą vakarą iš Kauno, iš Vilniaus – iš mokslų ar tarnybos, slapta, pergrūstuose autobusuose, kad bent valandėlę pasėdėčiau už baltai aptiesto stalo, apšviestas amžinybės spindulio ir kad ponakčiais vėl lėkčiau atgal – apšivalęs, geresnis pasauliui ir žmonėms...“

Marcelijus Martinaitis „Prilenktas prie savo gyvenimo“

„Kita labiausiai laukiama šventė būdavo Velykos. Tėvas tamtyč kreida arba anglimi staktoje brūkšneliais pažymėdavo nuo Užgavėnių prasidedančias gavėnios dienas, o aš atsikėlęs rytais po vieną brūkšnelį turėdavau nutrinti. Kartais gudraudavau, nutrinamas du ar tris, kad tik tos Velykos greičiau priartėtų. Ir koks būdavo džiaugsmas, kai tų brūkšnelių beveik nelikdavo. Vaikui tai reiškė, kad bus prisivalgyta visokių iki tol draustų skanėstų, ateis svečių, turėsiu su kuo pažaisti, niekas nesibars, nepasakys pikto žodžio, bus geresni tėvai, viską namuose motina pervilkis baltai. O jeigu dar šiltas pavasaris, tai pirmą kartą bus galima išbėgti į kiemą basam, palenktyniauti su veršeliu ar šiūmečiu ėriuku.

Tai buvo toks atsivėrimo, atsidarymo, išsivėdinimo metas, išėjimo į gamtą pradžia, ir ne tuščiomis, o su gražiai numargintais velykaičiais, kurių stiprumą, kaip jau rašiau, tikrindavome mėtydami per stogą arba daužydami už šventinio stalo. Beje, po daužymo likęs stipriausias margutis nebūdavo suvalgomas, jį dažniausiai padėdavo po perekšle, kad geriau ristųsi viščiukai. Matyt, tame margutyje turėdavo būti įsikūnijusi stipri gyvybinė galia. Juk ir marginimas reikšdavo ne ką kitą, kaip pastangas sustiprinti vegetacinės kiaušinio galias, išreiškiamas įvairiais ženklais, augaliniais motyvais ir pan.

Marcelijus Martinaitis “/mes gyvenome/ biografiniai užrašai“

? Klausimai ir užduotys

1. Kaip svarbiausias metų šventės atsimena poetas? Kokius tradicinius papročius mini?
2. Kaip jis apibūdina tų dienų šventiškumą, kas jų metu būdavo svarbiausia?
3. Palyginkite, kuo poeto vaikystės šventės skiriasi nuo šiandieninių vaikų kalėdinių ir velykinių pramogų.

Kūrybinės užduotys

1. Aprašykite, kaip jūsų šeima švenčia vieną iš šių švenčių: Kūčias, Kalėdas, Velykas, Jonines.
2. Sukurkite savo mėgstamos šventės scenarijų. Pabandykite įtraukti į jį senųjų tradicinių švenčių elementų.
3. Parašykite rašinėlį, kaip švenčiate klasėje ar savo gyvenamojoje vietoje vieną iš tradicinių kalendorinių švenčių. Iliustruokite rašinį nuotraukomis, piešiniais.
4. Surenkite diskusiją, kurioje dvi grupės gintų dvi skirtingas nuomones: 1. Senovėje lietuviai turėjo daugiau švenčių nei dabar ir mokėjo jas linksmiau švęsti, 2. Šiandien lietuviai turi dar daugiau švenčių ir švenčia jas linksmiau nei anksčiau.
5. Klasėje surenkite diskusiją tema: Ar šiandien jaunam žmogui liaudies daina gali būti įdomi, graži, reikalinga?

Folklorizmo judėjimas.

Tautosakos tąsa individualioje kūryboje

Tradiciiniu folkloru vadiname senas tradicijas turinčią bendruomenės kūrybą, kuri palaikoma ir perduodama žodžiu ir kuri atspindi tos bendruomenės pasaulėjautą, tenkina jos meninius, vertybinius, pramoginius poreikius. Tačiau, kaip rodo istorija, tautosakos gyvavimas nesibaigia ir senajai tradicinei kultūrai silpstant, keičiantis papročiams, nykstant kaimams, yrant tradicinėms kaimo bendruomenėms. Tautosakos rinkėjų ir menininkų dėka lietuvių kaimo kultūros tradicija gyvuoja ir toliau. Šį antrąjį liaudies kūrybos gyvavimo etapą vadiname folklorizmu. Taigi folklorizmas – tai senosios tradicijos prigijimas naujoje aplinkoje (miesto, miestelio, emigracijos), sąmoningas tradicinio folkloro gaivinimas ir puoselėjimas. Folklorizmas apima labai plačias folkloro apraiškas mene ir modernioje kultūroje: folkloro atkūrimą scenoje, tradicinėse šventėse, tautosakinės medžiagos sklaidą, folkloro elementus individualioje kūryboje.

Ar žinote, kad?..

- **Lietuviškųjų vakarų sąjūdis** – apie trisdešimt metų trukęs (nuo 1885 m. iki 1904 m. slaptas, nelegalus, nuo 1904 m. atgavus spaudos ir kultūros laisvę iki 1916 m. – viešas) masinis lietuvių scenos mėgėjų sąjūdis, plitęs Lietuvoje ir išsivijoje. Lietuviškųjų vakarų metu buvo vaidinti vaidinimai, dainuojamos harmonizuotos liaudies dainos.
- **XIX a. pabaigoje imta harmonizuoti liaudies dainas.** Pirmuosius harmonizuotų dainų rinkinėlį „Kanklės“ 1895 ir 1899 m. parengė ir išleido Vincas Kudirka. Klasikiniais harmonizuotų dainų pavyzdžiais laikomos Juozo Naujalio, Česlovo Sasnausko, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio harmonizuotos dainos.
- **1900 m. pasaulinėje parodoje Paryžiuje** Lietuvos kultūrą reprezentavo tautodailė: buvo eksponuojami audimai, juostos, Lietuvos kaimo vaizdai, atkuriant vienos lietuvių šeimos gyvenimą. Parodoje siekta ir politinių tikslų. Visų pirma, norėta aiškiai pasauliui parodyti, kad Lietuva, nepaisant ilgos vergovės, nėra išnykusi valstybė.

Tradicijos gyvybingumą palaiko, tęsia ir grožinė literatūra, dailė, kinas, muzika, teatras. Iš vaikystės prisiminkime Salomėjos Nėries eilėraštį „Senelės pasaka“, Kazio Borutos „Jurgio Pakekurio klajones“. Bene daugiausia dėmesio iš visų tautosakos kūrinių bus sulaukusi lietuvių pasaka „Eglė žalčių karalienė“. Penktoje klasėje skaitėte S. Nėries eiliuotą pasakos variantą. Tai tik vienas iš literatūrinių bandymų perteikti šią dramatišką istoriją. Per daugiau nei šimtmetį lietuviai yra sukūrę pjesių, dramų, libretų, apysakų, net romaną, panaudodami šios pasakos motyvus, siužetą. Yra pastatytas ir vaidybinis filmas. Vien eilėraščių, kuriuose vienaip ar kitaip skambėtų šios pasakos motyvai, įvairių lietuvių poetų parašyta apie pusšimtį.

Įvairūs tautosakos ar legendiniai siužetai, personažai atsikartoja ir skulptūroje:

Eglė žalčių karalienė,
skulptorius Robertas
Antinis (vyresnysis).
Palanga

Tau, Birute, skulptorė
Konstancija Petrikai-
tė-Tulienė. Palanga

Geležinis vilkas, skulp-
torius Vytautas Poška.
Vilnius

Žemaitijos legendos,
skulptorius Romual-
das Kvintas. Telšiai

? Klausimai ir užduotys

1. Prisiminkite siužetus, kuriuos įkūnija šios skulptūros, glaustai papasakokite vieni kitiems.
2. Įsivaizduokite, kad esate gidai ir turite apie skulptūrą papasakoti ekskursantams. Parašykite trumpą skulptūros pristatymo tekstą. Išmokite pristatyti žodžiu.

Ar žinote, kad?..

- Lietuvoje gyvuoja daugiau kaip puspenkto šimto folkloro ansamblių, iš jų daugiau kaip šimtas – vaikų kolektyvai.
- Lietuvoje vyksta šie folkloro festivaliai, dauguma jų – tarptautiniai: „Baltica“, „Skamba, skamba, kankliai“, „Atataria lamzdžiai“, „Pakrovskije kolokola“, „Parbėg laivelis“, „Mėnuo juodaragis“, „Daina prie Šalčios“, „Suklegos“, „Giežynė“, „Subatėlės vakarėly“, „Margos pievos“, „Saulės žiedas“, „Žalias ažuolėli“, „Ant vandens“, „Saulėlė raudona“, „Saulės žiedas“, „Pravoslavų Kalėdos Lietuvoje“ ir kt. Taip pat vyksta šie vaikų folkloro festivaliai: „Baltų raštai“, „Ant smilgelės krantelio“, „Zalvynė“, „Aš pasiejau vėina popa“, „Kalns unt lygi lauka“, „Siūlai, siūlai, susivykkit“, „Skrisk, skrisk, bitute“, „Ateik, saulute, su pyragais“, „Ėglynai“, „Žolynai“ ir kiti.

Klausimai ir užduotys

1. Pasakykite, kuriuose miestuose vyksta bent trys iš minėtų festivalių. Jei nežinote, išsiaiškinkite naudodami įvairius informacijos šaltinius.
2. Gal esate dalyvavę folkloro festivalyje? Pasidalykite įspūdžiais.

Folklorinės tradicijos gyvybingumas šiandien.

Folkloras jaunimo kūryboje

Folkloras arba žodinė liaudies kūryba – ne tik praeities paveldas, bet ir šiandienos kūryba. **Pasakas** sekdamas mūsų seneliai, jas ir dabar seka tėvai savo vaikams. Tik gal rečiau, nes dauguma renkasi knygų skaitymą. Anksčiau žmonės pasakojo **sakmes** apie pasaulio sukūrimą, nuskenčiusius dvarus ir piktus ponus, o šiandien galite išgirsti daug istorijų apie vaiduoklius senuose pastatuose, fotografijose, ateivius iš kosmoso. Labai gyvybingas **anekdoto** žanras. Tik pasikeitė populiariausi veikėjai. Vis dar mename **mįsles**, sakome **patarles** ir **priežodžius**. Tik dabar dažnai juos dar papildome vaizdine medžiaga ir įkeliamo į internetą. Anksčiau vieną ar kitą buitinę situaciją buvo įprasta palydėti palyginimu, priežodžiu, situaciniu posakiu, dabar komentarus parašome po nufilmuotais siužetais. Iš esmės jų funkcija panaši – komentuoti tam tikrą įvykį, įvertinti poelgį, komišką vaizdą.

Vis dar dainuojame (klausome) **dainas** – tiek senąsias, tiek naujesnes. Tas, kurias mokame atmintinai ir prisimename kaskart susitikę su draugais, pavyzdžiui, sėdėdami prie laužo ar keliaudami, jau galime vadinti tradicinėmis, nes jos – tam tikros bendruomenės kartojamas ir perduodamas repertuaras.

Savita proginio folkloro atmaina galima vadinti ir mokyklų **šventes** – naujokų krikštynas, išleistuves, šimtadienius, nes jos paprastai turi per laiką susiklosčiusį scenarijų, apeigas, tradicijas, gal net proginis kūrinys ar leidinys, kuriuose folkloristas nesunkiai išvelgs tam tikrų tradicinių bruožų atsikartojimą.

Vadinasi, žodinė kūryba nuolat atsinaujina. Naujų galimybių jai plėtotis suteikia scena, teatras, kinas, animacija, kiti šiandienos vaizdo ir garso įamžinimo bei sklaidos būdai.

Atidžiau išsižiūrėsime į keletą dainų, atliekamų šiuolaikinių muzikantų, scenos atlikėjų, folkloro grupių.

1. Didžioji dauguma įvairių atlikėjų ir jų grupių šiandien atliekamų senųjų dainų – **tradicinės tiek tekstais, tiek melodija**. Tačiau taikantis prie šiuolaikinio klausytojo skonio, parenkama savita muzikinė aranžuotė, instrumentuotė, stilizacija, kurios dainai suteikia papildomos nuotaikos, muzikinio atspalvio.

Išklausykite ansamblio „Kūlgrinda“ atliekamos dainos „Apėja sauliuė“, Petro Vyšniausko bei Veronikos Povilionienės atliekamo „Oželio“ ir Loretos Sungailienės vadovaujamo ansamblio „Virvytė“ dainos „Pjuovė lonkuoj šėina“.

Apėja sauliute

Apėja sauliute
Aplinkui zarių,

Apskrida sakalas
Aplinkui sodų.

Nežina sakalas
Kaip inskrist sodan.

Paklause gegiutį
Kaip inskrist sodan.

Pakelkie sparnelius
Inskrisi sodan.

Inskrida sakalas
Vidun sadelia.

Nutūpe sakalas
Viršuj medelia.

Giedaja sakalas
Tumsioj naktelėj.

Apėja sauliute
Aplinkui zarių.

Apjoja bernelis
Aplinkui dvarų.

Paklause mergelį
Kaip injot dvaran.

Atkelkie vartelius
Injosi dvaran.

LLM, TD V, 1. ; atlieka „Kūlgrinda“,
CD „Giesmės saulei“ (2007)

Oželis

Tas oželis
Riestaragis,
Hirla hirla hirlirlita 2k.

Jis išbėgo
In darželį
Hirla hirla hirlirlita 2k.

Kap užmatė
Kaimo mergos
Hirla hirla hirlirlita 2k.

Išvanojo
Visus šonus
Hirla hirla hirlirlita 2k.

Tas oželis
Besarmacis
Hirla hirla hirlirlita 2k.

Jis išrovė
Penkias morkas
Tris burokus.
Ja ti ti ti ti ti ti toi
Ti besarmacis,
Kokia gėda.

Iš CD „Mažiems ir dideliems“
(Veronika Povilionienė ir Pe-
tras Vyšniauskas) (2008)

Pjuovė lonkuoj šėina

Pjuovė lonkuoj šėina,
Žalės raskėlelės,
Pjaun ėr moni duobilelį
So šėinelio draug(e).

Džiuovėn lonkuoj šėina,
Žalės raskėlelės,
Džiuovėn moni duobilelį
So šėinelio draug(e).

Griebė lonkuoj šėina,
Žalės raskėlelės,
Grieb ėr moni duobilelį
So šėinelio draug(e).

Vežė žėrgams šėina,
Žalės raskėlelės,
Vež ėr moni duobilelį
So šėinelio draug(e).

Šierė žėrgams šėina,
Žalės raskėlelės,
Šer ėr moni duobilelį
So šėinelio draug(e).

Folkloro ansamblio „Virvytė“
CD „A mon sakā?“ (2005 m.)

? Klausimai ir užduotys

1. Kaip nuteikia klausytos dainos?
2. Kaip manote, ko siekta kuriant aranžuotes kiekvienos dainos atveju?
3. Ar naujoviškai atliekamos dainos atrodo įtaigesnės? Kodėl?
4. Ar naujai pateiktos dainos tampa priimtinesnės platesnei auditorijai? Paašškinkite, kodėl.

Aranžuotė – muzikinio kūrinio pertvarkymas kitokiam atlikimui nei iš pradžių buvo.

2. Retesniais atvejais šiuolaikiniai folkloro atlikėjai imasi stipriau keisti tradicines dainas ir ryžtasi papildyti tradicinį kūrinį **naujais teksto ar melodijos intarpais**.

Paklausykite „Kūlgrindos“ ir „Donio“ atliekamos dainos „Šiaip sėjau – Šventa Žemelė“, kurioje tradicinis tekstas supintas su laimės linkėjimu, maldele. Šis intarpas, nors ir panašus į tradicinį, išties yra netikėtas dainos tekste.

Vėliau išklausykite grupės „Atalyja“ dainos „Dvarai“, kurios tekstas tradicinis, tačiau melodija papildoma originaliais muzikiniais intarpais. Klausydamiesi pabandykite atpažinti naujus elementus.

Šiaip sėjau linelį – Šventa Žemelė

Šiaip sėjau linelį,
Taip sėjau linelį,
Siūdi liūdi linelį,
Šalavijo šakelė.

Ir pasėjau linelį
Taip sėjau linelį,
Siūdi liūdi linelį,
Šalavijo šakelė.

Šiaip dygo linelis,
Taip dygo linelis,
Siūdi liūdi linelis,
Šalavijo šakelė...

Šventa žemelė,
Šventa raselė,
Šventa žemelė
Augintojėlė,

Šventa žemelė
Šventa raselė
Šventa žemelė
Rūpintojėlė.

Šventa žemelė,
Šventa raselė,
Tegu nešioja
Tave žemelė.

Šiaip sėjau linelį,
Taip sėjau linelį,
Siūdi liūdi linelį,
Šalavijo šakelė.

Ir pasėjau linelį
Taip sėjau linelį,
Siūdi liūdi linelį,
Šalavijo šakelė.

Šiaip dygo linelis,
Taip dygo linelis,
Siūdi liūdi linelis,
Šalavijo šakelė...

„Kūlgrinda“ ir „Donis“, CD „Giesmės Žemynai“ (2013)

Dvarai

Oi dvarai dvarai, leliuma,
Dvareliai didieji, leliuma.

Kas po tuos dvarus, leliuma?
Niekas nevaikščiojo, leliuma.

Tiktai vaikščiojo, leliuma,
Jauna mergužėlė, leliuma.

Rūtėlį skynė, leliuma,
Vainikėlį pynė, leliuma.

O ir atjojo, leliuma,
Senas neženotas, leliuma.

Oi aš pavirtau, leliuma,
Žaliaja rūtela, leliuma.

Paskui mane senis, leliuma,
Su skynėjėlėm, leliuma.

Rūtėlį nusknė, leliuma,
Tik šaknelės liko, leliuma.

Oi aš pavirtau, leliuma,
Marelių žuvela, leliuma.

Paskui mane senis, leliuma,
Su žeberklėliais, leliuma.

Oi aš pavirtau, leliuma,
Raiba gegužėla, leliuma.

Paskui mane senis, leliuma,
Su šautuvėliu, leliuma.

Oi aš pavirtau, leliuma,
Danguje žvaigždela, leliuma.

Paskui mane senis, leliuma,
Su debesėliu, leliuma.

Debesys užėjo, leliuma,
Lietus pakrapino, leliuma.

Lietus pakrapino, leliuma,
Senį nutapino, leliuma.

Atlieka „Atalyja“, CD „Atalyja“ (2001)

3. Lietuvoje rastume nemažai jaunimo grupių, kurios autentiškas dainas susieja su naujais muzikos ritmais, instrumentais, akustiniais efektais. Tačiau šiandien atkartojami praeities tekstai gali išreikšti ne visus mūsų lūkesčius. Juk laikai keičiasi, mūsų mąstymas, estetinis skonis taip pat. Kūrybingiausieji kuria savus tekstus ir melodijas, perimdami iš tradicijos tai, kas jiems gražu, tačiau naujam turiniui, idėjai ieškodami ir naujos poetinės kalbos bei muzikos. Taip atsiranda kūriniai, primenantys senąsias dainas, pasakas, sakmes, tačiau ir visai nauji.

Išklausykite Vytauto Babravičiaus-Simo dainos „Ažuolai, liepos“ ir Aistės Smilgevičiūtės bei grupės „Skylė“ atliekamos „Žalios dainos“. Abiejuose kūriniuose plėtojamas medžio – vieno svarbesnių liaudies dainų įvaizdžio – motyvas. Pirmoje dainoje medžių vardai vartojami ironiškai, siekiant perteikti mintį apie žmonių prisitaikėlišką elgesį, norą gyventi kitų sąskaita, apie vertybinės pozicijos praradimą. Antroje dainoje medis – poietinis žmogaus sielos antrininkas, jos tvirtybės simbolis.

Išklausykite:

VYTAUTAS BABRAVIČIUS

Ąžuolai, liepos

Perplėštos kelnės,
Žaislai prie klevo,
Guzas pakaušy
Vaikystėj mano.

Tratinom karą
Ir saulės užteko,
Nesuprastas laikas
Grūdino atakom.

Valgėme duoną
Duoną ruginę,
Truputį teko
Kukurūzinės,

Ėjome ten,
Kur vyresni liepė,
Todėl užaugom
Ąžuolais, liepom.

O-o, tai bent medeliai,
Nebeatskirsi, iš kurio miško žalio,
Neklausk, beržas ar alksnis,
Visi vienodai pavėjui lenksis.

Giliau į vidurį miško
Mes pasitraukiam be jokio tikslo,
Kitiems pakraščius paliekam,
Nors mes ir esam ąžuolai, liepos.

Vytautas Babravičius-Simas, CD „Ąžuolams, Liepoms“ (1996)

Siūbolis – ženklas, perteikiantis sąvoką ar idėją. Meniniame tekste daiktai ir veiksmai gali turėti perkeltinę reikšmę, kuri bus susijusi su gyvenimo normomis, pasaulėžiūra, dorove, religija. Lietuvių liaudies dainose daiktiniai simboliai – rūta, vainikas, žirgas, kepurė. Simboliams būdinga, kad jie paprastai turi ne vieną, o kelias perkeltines reikšmes, nurodo į kelis skirtingus dalykus. Konkretesnė simbolio prasmė išryškėja skaitant tekstą, suvokiant jo atlikimo situaciją.

Žalia daina

Mes – lietuviai, mes mylime mišką,
Pilką akmenį, paukštį naktinį,
Sūrų gintaro lašą ištryškusį,
Iš tos vietos, kur skauda tėvynei.

Mes lietuviai, mes garbinam mišką,
Dainomis, laužo dūmais, svajonėmis,
Mūsų mintys kaip nuotakos išteka
Užu medžių, tvirtų tartum žmonės.

Pried.:

Tie, kur šalį mūs puolė – prapuolė,
Tirštas laikas lyg kraujas nubėgo,
Žalias medis ir žalias brolis
Ošia Lietuvą – meilę ir jėgą.
Nekirsk medžio, broli!

Mes lietuviai, mes girių augintiniai,
Žaliašvarkiai, randuoti, drevėti,
Jei mums gūdūs miškai nepadėtų,
Ar mes šalį nuo prieš apgintumėm?

Mes lietuviai – iš kardo ir balno,
Iš miškų gilumos atėjome,
Tebeturim šaknis ir vėliavoj
Sodrią plakančią žalią spalvą.

Pried.:

Tie kur šalį mūs puolė – prapuolė,
Tirštas laikas lyg kraujas nubėgo,
Žalias medis ir žalias brolis
Ošia Lietuvą – meilę ir jėgą.

Nekirsk broli, nei čiuta,
Ažuolėlio, nei čiuta,
Nekirsk broli, nei čiuta,
Nei liepelės, nei čiuta ...

Grupė „Skylė“, CD „Broliai“ (2010)

Klausimai ir užduotys

1. Įvardykite, kas šiuose kūrinuose – iš folkloro. Kokius jums girdėtus tautosakos kūrinius primena šios dainos?
2. Kokį istorinį laikotarpį atspindi šie tekstai? Pagrįskite citatomis.
3. Paaškindite eilutes iš pirmosios dainos: „Neklausk, beržas ar alksnis, / Visi vienodai pavėjui lenksis“.
4. Kokių simbolių galėtume rasti antroje dainoje? Pakomentuokite simbolių reikšmę.
5. Kaip suprantate antrame tekste skambantį prašymą? Kodėl jis toks svarbus? Padiskutuokite remdamiesi tekstu.

Apibendriname temą

„Tautosakos ir tradicijų tęstinumas“

1. Perskaitykite interviu „Trys minutės tylos: sidabrinis laukas be takų“. „Atalyja“ lyderius kalbina J. Šorys. Šiaurės Atėnai, 2011-01-31..
2. Išklauskite pasirinktą CD (V. Povilionienė, P. Vyšniauskas „Mažiams ir dideliems“, 2008; „Kūlgrinda“ – „Giesmės Saulei“, 2007, „Giesmės Žemynai“, 2013; „Atalyja“ – „Močia“, 2004; „Skylė“ ir A. Smilgevičiūtė – „Broliai“, 2010 ar kitą) ir pasirinkite dainą, kurią analizuodami atskleisite tradicijos tęstinumą šiuolaikinėje kultūroje.
3. Remdamiesi temos medžiaga (teorinėmis žiniomis, klausytomis, skaitytomis ir analizuotomis dainomis), asmenine patirtimi, savarankiškai perskaitytais interviu, paremkite dainos teksto analizės planą.
4. Iššifruokite ir užrašykite dainos tekstą.
5. Parašykite dainos teksto analizę.

Sąvokų žodynelis

Alegorija – tokia literatūrinė raiškos priemonė, kai kalbama netiesiogiai, kai abstrakčios sąvokos, būsenos, žmogui svarbios vertybės perteikiamos konkrečiu vaizdu, įvykiu.

Autobiografija (*auto...* [gr. *autos* – pats] + *biografija* [kurio nors žmogaus gyvenimo ir veiklos aprašymas]) – paties žmogaus parašytas jo gyvenimo aprašymas.

Biografija (gr. *bios* – gyvybė, gyvenimas, *grapho* – rašau) – asmens gyvenimo istorijos aprašymas. Šio žanro pradininku ir pirmuoju biografu laikomas senovės graikų rašytojas ir filosofas Plutarchas parašė *Paralelines biografijas*. Biografijos centre – asmenybės gyvenimas nuo gimimo iki mirties. Pasakojime išlaikomas chronologinis nuoseklumas. Per gyvenimo pasakojimą autorius perteikia asmenybės savitumą, panaudodamas konkrečiu laikotarpiu rašytais laiškais, straipsniais, dienoraščiais, kitų atsiminimais apie tą laiką. Pasakojama trečiuoju asmeniu. Pasakotojas kalba apie praeitį, todėl pasakojama būtuoju laiku, bet gali būti pavartotas ir esamasis bei būsimasis laikas. Pasakodamas gyvenimo istoriją, pasakotojas skiria dėmesį asmenybės charakteriui, idėjoms, poelgiams, žymiausiems darbams, įtraukdamas į pasakojimą tai, kas jam atrodo svarbu. Biografijoje atsispindi rašančiojo požiūris į asmenybę: kaip perteikia gyvenimo faktus, kokius asmenybės bruožus pabrėžia, kokiomis detalėmis papildo pasakojimą.

Drama (gr. *drao* – veikti) – viena iš trijų literatūros rūšių greta lyrikos ir epikos. Dramos veiksmo pagrindas – konfliktas. Kūrinyje susiduria veikėjai, siekiantys savo tikslų. Dramą sudaro dialogai ir monologai. Paprastai dramoje esti keli veiksmi.

Dialogas (gr. *dialogos* – pokalbis) – dramos veikėjų pokalbis.

Monologas (gr. *monos* – vienas + *logos* – kalba, žodis) – dramos veikėjo išsakomos mintys arba sakoma kalba.

Remarka – dramos tekste esančios pastabos, pateikiančios glaustą informaciją apie veikėjus (pvz., jų išvaizdą, veiksmus), aplinką, kurioje vyksta veiksmas.

Dramos veikėjas – personažas, herojus, veikiantis dramoje.

Dramos veiksmą paprastai sudaro:

Ekspozicija [lot. *expositio* – išdėstymas, paaiškinimas] – dramos pradžios dalis, kurioje supažindinama su veiksmo aplinkybėmis ir personažais.

Veiksmo užuomazga – įvykis, kuris išjudina veiksmą. Veiksmo užuomazga pakeičia personažų gyvenimą – jie nebegali gyventi taip, kaip gyveno anksčiau.

Veiksmo vystymasis – dramos veiksmo raida.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Veiksmo atomazga – dramos pabaiga, kūrinio dalis, kurioje išsprendžiamos problemos (plg., dramos veiksmo užuomagoje iškyla problema, dramos veiksmo atomazgoje problema išsprendžiama).

Draminė situacija – sudėtinga situacija, kurioje atsidūręs personažas privalo veikti nedelsdamas.

Konfliktas – priešingų jėgų, personažų, tikslų, įsitikinimų, nuomonių susidūrimas.

Detalė dramos tekste padeda sukurti personažo charakterį, veiksmo įtampą. Detalė gali būti personažo charakterio bruožas (pavyzdžiui, personažo išsiblaškytas), daiktas (pavyzdžiui, lėktuvo modelis).

Kliūtys – tai, ką personažas, siekdamas tikslo, turi įveikti. Kliūtys padeda atskleisti personažo charakterį. Dramoje personažai susiduria su vis sunkiau įveikiamomis kliūtimis.

Dramatiškas – 1. būdingas dramai; draminis; 2. sukrečiantis, skaudus.

Dramaturgas (gr. *dramaturgos*) – dramų autorius.

Epigrafas (gr. *epigraphē* – įrašas, užrašas) – posakis, trumpa kito kūrinio ištrauka, pateikta prieš literatūros kūrinį arba jo dalį kaip įžanga.

Epitetas – būdvardiškas žodis, apibūdinantis žmogų, daiktą arba reiškinių.

Erdvė – tai įvairios kūrinyje esančios nuorodos, pasakančios, kur vyksta veiksmas.

Idėja (pagrindinė mintis) – tai, kas svarbiausia pasakoma kūrinio. Kūrinio idėja atskleidžia autoriaus požiūrį į pasaulį, žmogų, vieną ar kitą tikrovės sritį.

Laikas – tai įvairios kūrinyje esančios nuorodos, pasakančios, kada vyksta veiksmas.

Lyrika – viena iš trijų literatūros rūšių (greta epikos ir dramos). Senovės Graikijoje lyrika vadintos dainos, atliekamos pritariant lyra – muzikos instrumentu. Lyrikos kūriniai paprastai yra: nedidelės apimties, rašomi eilėmis, juose dominuoja lyrinio „aš“ (lyrinio subjekto) jausmai, apmąstymai.

Lyrinis subjektas | Lyrinis „aš“ | Lyrinis veikėjas | Eilėraščio žmogus – eilėraščio balsas, kuriam autorius patiki savo mintis ir idėjas. Lyrinis subjektas kalba iš *čia* ir *dabar* perspektyvos.

Pagrindinė mintis | idėja – tai, kas kūrinyje išsakoma svarbiausia.

Pasakotojas – grožinėje literatūroje vadinamas asmuo, kuris pasakoja istoriją (atminkite, kad jis nėra autorius; autorius – tai asmuo, kuris parašė istoriją). Pasakotojas istoriją gali pasakoti:

a) pirmuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje dalyvauja ir prisiima pagrindinio arba antraeilio veikėjo vaidmenį;

b) trečiuoju asmeniu – pasakotojas istorijoje nedalyvauja.

Pasakotojas savo požiūrį į istoriją perteikia tiesiogiai, ją pakomentuodamas, arba netiesiogiai – jo nuomonę ir simpatijas išduoda personažo apibūdinimas, dėmesys tam tikriems personažams ir įvykiams, ironija, emociniai ir vertinamieji epitetai.

Pasakotojas pasirenka pasakojimo laiką (būtąjį, esamąjį arba būsimąjį), kuriuo nurodo, kada vyksta pasakojimo įvykiai ir kada pasakotojas apie juos pasakoja.

Pasakojimo perspektyva arba pasakotojo požiūrio taškas – pozicija, iš kurios pasakotojas vaizduoja ir vertina pasaulį, jo veikėjus ir įvykius epikos kūrinio.

Raudos – apeiginės tautosakos žanras, kuriame reiškiamas sielvartas, netekus artimo žmogaus ar dėl kito skaudaus įvykio.

Rimas – eilučių pabaigos sąskambis. Garsų sąskambis eilutės gale atpažįstamas pagal kirčio vietą, balsių arba priebalsių sutapimą ir pan. Ketureilių strofų eilutės gali būti gaubiamojo (ABBA ABBA), gretutinio (AABB AABB) kryžminio (ABAB ABAB) rimavimo. Trielių strofų eilutės rimuojamos pagal kryžminio (CDC DCD arba DCD CDC) trikampio (CDE CDE), gretutinio (CDD) rimavimo schemą. Rimas svarbus ne tik skambesiu, bet ir eilėraščio prasmei.

Simbolis – ženklas, perteikiantis sąvoką ar idėją. Meniniame tekste daiktai ir veiksmai gali turėti perkeltinę reikšmę, kuri bus susijusi su gyvenimo normomis, pasaulėžiūra, dorove, religija. Lietuvių liaudies dainose daiktiniai simboliai – rūta, vainikas, žirgas, kepurė. Simboliams būdinga, kad jie paprastai turi ne vieną, o kelias perkeltines reikšmes, nurodo į kelis skirtingus dalykus. Konkretesnė simbolio prasmė išryškėja skaitant tekstą, suvokiant jo atlikimo situaciją.

Sonetas (it. *maža daina*) yra eilėraštinis, susiformavęs Viduramžių pabaigoje. Sonetą sudaro 14 eilučių: du ketureiliai ir du trieiliai posmai. Ketureiliuose paprastai būna pasakojimas, o trieiluose – apibendrinimas *arba* pirmame ketureilyje pateikiamas teiginys (tezė), antrame – priešingas teiginys (antitezė), dviejuose trieiluose – sujungimas (sintezė). Sonetas – lyrikos žanras.

Sutartinės – įvairiomis progomis atliekamos daugiabalsės aukštaičių dainos, kurioms būdingi aštrūs muzikiniai sąskambiai, lakoniškas tekstas, garsažodžių gausa.

Veiksmo laikas – laikas, kada vyksta pasakojimo įvykiai.

Veiksmo vieta – vieta, kur vyksta pasakojimo įvykiai.

Žanras – smulkesnis literatūros rūšies vienetas (pvz., epikos žanrai – romanas, apsakymas ir kt.; lyrikos žanrai – eilėraštinis, himnas, sonetas ir kt.; dramos žanrai – tragedija, komedija ir kt.).

Turinys

Pratarmė	3
1. Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės	4
Vytautas Mačernis	5
VYTAUTAS MAČERNIS. Rudens sonetai	13
VYTAUTAS MAČERNIS. Žiemos sonetai	16
VYTAUTAS MAČERNIS. Aš pažinau karalių tavyje	17
Kazys Binkis	23
KAZYS BINKIS. Atžalynas	29
Antuanas de Sent-Egziuperi	92
ANTUANAS DE SENT-EGZIUPERI. Mažasis princas	99
Apibendriname temą „Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės“	127
2. Tautosakos ir tradicijų tęstinumas	136
Tautosakos rinkimas	137
Dainos reikšmė žmogaus ir bendruomenės gyvenime	141
Veronikos Povilionienės pasakojimai ir dainos	142
Dainos – nuolatinės žmogaus palydovės	144
Pramanė mane	145
Aš išdainavau	145
Dainų tradicijos kaita	147
Oi, ant kalno, ant aukštojo	149
Vaikštinėjo tėvelis	150
Aušť aušreli, tek sauleli	150
Šarkele varnele	151
Mes pažįstam šeimninę	151
Protėvių pasaulėžiūros ašis – metų ratas	152
Balys Buračas „Lietuvos kaimo papročiai“ (ištraukos)	152
Senasis kalendorius	160
Darbo dainos	161
Aš išdainavau	162
Bėkit, bareliai	163
Pūtė vėjas	164
Rūta žalioji	165
Šventės, jų tradicijos praeityje ir dabar	166

Supkit meskit	169
Jurgi, geras vakars	170
Tu, žilviti, dobie	170
Kupolėle, kas tave skynė	172
Oi, ir atbėga	173
Oi, tu zuikeli	173
MARCELIJUS MARTINAITIS. „Prilenktas prie savo gyvenimo“ (ištrauka)	174
MARCELIJUS MARTINAITIS. „/ mes gyvenome / biografiniai užrašai“ (ištrauka)	175
Išsaugota ir atgaivinta tradicija – šiuolaikinės kultūros dalis	
Folklorizmo judėjimas. Tautosakos tąsa individualioje kūryboje	176
Folklorinės tradicijos gyvybingumas šiandien. Folkloras jaunimo kūryboje	178
Apibendriname temą „Tautosakos ir tradicijų tęstinumas	184